

॥ अथ श्रीमद्भाग्वतः चतुर्थः ऋषिः विद्युः पात्रात् ॥

|| श्रीगणेशाय नमः ॥ शैनक उवाच । त्वया सूत महाप्राज्ञ महोदरचरित्रकम् । कथितं शांतिदं मोहनाशकं संश्रुतं मया ॥१॥ तथा तुसिं न यामेव पायं पायं सुधामिव । नानेन सहसं किंचिच्छांतिदं विद्यते द्विज ॥२॥ अतो गजाननस्यापि चरितं वद विस्तरात् । सर्वज्ञस्तं महाभाग मतोऽस्माभिन्नं संशयः ॥३॥ मुहूर्लस्य च दक्षस्य संवादं वद मानद । किं पृष्ठं ब्रह्मपुरेण इक्षेणाये सुबुद्धिना ॥४॥ सूत उवाच । शृणु भार्गव विप्रद महाज्ञानकरं प्रभो । गजाननस्य माहात्म्यं कथयामि यथा श्रुतम् ॥५॥ श्रुत्वा महोदराद्यानं नानारूप्यानसमन्वितम् । मोहनाशकं दक्षो हर्षितो ह्यभवत् मुने ॥६॥ सुरलं एुनरप्याह योगीदं वेदपारगम् । विनयेन समायुक्तो गणशङ्कानलालसः ॥७॥ दक्ष उवाच । महोदरस्य माहात्म्यं श्रुतं भक्तियुतेन भोः । तेनाऽनन्दसमायुक्तः कृतोऽहं योगिना त्वया ॥८॥ अधुना वद विप्रेश गजाननचरित्रकम् । कीरीहशोऽवतरहेवः कीरीहया ब्रह्म तत्र च ॥९॥ किमर्थं देहधारी स वभूत्व सुनिसत्तम । किं कर्मा किं गुणज्ञस्य वद सर्वं महामते ॥१०॥ पूर्वपुण्यप्रभावेण संगतिस्ते प्रजायते । धन्योऽहं सर्वभावेन शृणोमि च कर्थां शुभाम् ॥११॥ सूत उवाच । इक्षेणैवं महायोगी स पृष्ठो बुद्धिशालिना । तं प्रत्युवाच भावज्ञा गणपत्यपरायणः ॥१२॥ मुहूर्ल उवाच । शृणु दक्ष महाभाग धन्योऽस्यत्र न संशयः । कथां वर्धयसि प्राज्ञ गणोदायोगदां पराम् ॥१३॥ तत्र भावेन संतुष्टो बदामि सकलं प्रभो । गजाननस्य माहात्म्यं योगशांतिपदप्रदम् ॥१४॥ सांख्यं ब्रह्म विदेहार्थं कथितं योगिभिः परम् । तदेव गजवक्त्रं चै जानीहि त्वं प्रजापते ॥१५॥ विंदुब्रह्मात्मको देहः सोऽहं वक्त्रं प्रकीर्तितम् । तयोरभेदको बोधो बभावेव स देहवान् ॥१६॥ त्रिविध्यु स्थितो देवो तथापि तद्विजितः । विद्वहो गजवक्त्रश्च शोभत सांख्यधारकः ॥१७॥ बोधत्यागे महाभाग कः संख्यां उरुते वद । ब्रह्मणं तेन सांख्यं तद्वावेद प्रकाशितम् ॥१८॥ लोभासुरविनाशाय प्रकटोऽभुहजाननः । देवैविष्मैः प्रजानाथ प्रार्थितो भक्तिलालसः ॥१९॥ चतुर्थ्यं मध्यमे भानी देहधारी समागतः । सा तिथिः परमा तस्य प्रीतिदा संबभूत वै ॥२०॥ सूत उवाच । इति श्रुत्वा वचो रस्यं दक्षो हृष्टमना मुने । जगाद मुहूर्लं विप्रं चतुर्थ्यज्ञानमिद्ये ॥२१॥ दक्ष उवाच । का चतुर्थी तिथिः प्रोक्ता शृङ्का कृष्णा वद प्रभो । गणनाथप्रियाऽत्यंतं वभूत्वं कथमेव सा ॥२२॥ पुनः पुनस्त्वया ब्रह्मन् कथितं तद् ब्रह्म । अतो ब्रह्म चतुर्थ्यास्त्वं माहात्म्यं सकलं परम् ॥२३॥ दक्षस्य वचनं श्रुत्वा हर्षयुक्तो महामुनिः । उद्दलस्तमयोवाच चतुर्थीसंभवां कथाम् ॥२४॥ मुहूर्ल उवाच । संक्षेपेण प्रवक्ष्यामि चतुर्थ्यास्त्वं चरित्रकम् । गणनाथप्रियं पूर्ण

ज्ञास्यस्मि त्वं प्रजापते ॥२६॥ पुरा स्तुष्टि स सुद्धा चै ब्रह्मा लोकपितामहः । शिथतानां तत्र जंतुनां कालार्थं स देवे मनः ॥२७॥ नानाकार्यप्रसिद्धयर्थं संचित्य गणापं हृदि । अभवद्यानमास्थाय संस्थितश्चित्यान्वितः ॥२८॥ ततस्तस्य शारीराद्वै निःसृता प्रकृतिः परा । महामाया तिथीनां सा जननी कामरूपिणी ॥२८॥ चतुर्हृषदां तथा दक्ष चतुर्हृषतां सुशोभनाम् । चतुर्सुखयुतां वीक्ष्य हसितोऽभृत् प्रजापतिः ॥२९॥ ततः सा तं नमस्कृत्य तुष्टाव जगदीश्वरम् । नानास्तोत्रैः प्रसादैनसुवाच घननिःस्वना ॥३०॥ प्रकृतिरुच । तवांगनिःसृतां मां त्वं चिद्धि ब्रह्मांडनायक । आज्ञां कुरु पितमां च कुर्वेऽहं भावयंत्रिता ॥३१॥ स्थानं देवि तथा भक्ष्यं नानामोगादिकं प्रभो । महो देव दयार्थियो नमस्ते परमेश्वर ॥३२॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा तां जगाद् प्रजापतिः । स्तुष्टि गणेशं संचित्य चिचित्रां कुरु मानवे ॥३३॥ स तस्यै गणनाथस्य ददौ मंत्रं षड्क्षरम् । सविधिं सा नमस्कृत्य यथो तं बनमादरात् ॥३४॥ तताप तप उग्रं सा नासाग्रनयना सती । गणेशा हादि संध्याय जजाप मंत्रमुहूतमम् ॥३५॥ प्रजापते गते वर्षसहस्रे तु गजाननः । आययौ तां महाभग्नामगदङ्कवत्सलः ॥३६॥ गणेश उवाच । वरात् वृष्टु महाभागे बहून् मनसि वालित्तुतान् । निराहारण संतुष्टो हदामि तपसा च ते ॥३७॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हर्षिता प्रणनाम तम् । गजाननं प्रसंपूर्ण्य तुष्टाव च कृतांजलिः ॥३८॥ प्रकृतिरुच । नमस्ते विज्ञनाथाय गणेशाय परात्मने । अनाथाय विशेषण सर्वनाथाय ते नमः ॥३९॥ नमो मूषकवाहाय मूषकध्वजिने नमः । स्वानंदपतेय तुर्यं गणानां पतेय नमः ॥४०॥ चिद्धिबृहिप्रदात्रे च सिद्धिबृहिविहारिण । योगेशाय सदा शांतिप्रदात्रे योगिने नमः ॥४१॥ सर्वादेय सदा सर्वपूज्याय भक्तपालक । ज्येष्ठराजाय ज्येष्ठानां पतेय ते नमो नमः ॥४२॥ ब्रह्मणं ब्रह्मदात्रै चै ब्रह्मणं पतेय नमः । चिद्धिश्वराय देवानां दैत्यानां पतेय नमः ॥४३॥ चतुर्भुजाय हेरंव परशोधारकाय ते । अंकुरांशारिणे तुर्यं निरंकुरा नमो नमः ॥४४॥ रजसा स्तुष्टिकर्ते ते पालने सान्तिकाय ते । तामसाय महाहंत्रे गुणेशाय नमो नमः ॥४५॥ स्थावराय चरायैव चराचरमयाय ते । चराचरविहीनाय बोधाय च नमो नमः ॥४६॥ चतुर्विद्वस्वप्रद । चतुःस्तुष्टवरूपाय स्वसंबोद्याय ते नमः ॥४७॥ विनायकाय सर्वेषां नायकाय नमो नमः । गजाननाय देवाय देवदेवका ते नमः ॥४८॥ किं स्तौमि त्वां गणाध्यक्षं ब्रह्मणस्पतिरूपिणम् । यं स्तोतुं न समर्थाश्च योगिनो वेदमुख्यका: ॥४९॥ तवददर्शनबोधेन तथापि संस्तुतो मया । तेन तुष्टो भव स्वामिन् भक्तिं देवि हृहां तवयि ॥५०॥ इति स्तुत्वा गणेशानं दंडवत् प्रणनाम तम् । तासुत्थाय

गणाधीश उवाच ब्रतमातरम् ॥५१॥ गणेश उवाच । वरं वृणु महाभागे यं यमिन्दुसि शोभने । तं तं दासयामि सुप्रीतो
भ्रवत्या स्तोत्रेण तोषितः ॥५२॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं मवेषिद्विपदं भवेत् । यः पठन्त्वयोर्हृषिं हीमितं लभेते नरः ॥५३॥
एककालं द्विकालं वा त्रिकालं लभते सदा । अब्रती ब्रतसाकलयं पठनाशाच्च संशायः ॥५४॥ द्वुवर्तं गणनाथं सोवाच गंभीर-
निःस्वना । देवी प्रणम्य भावेन साश्रुनेत्रा प्रजापते ॥५५॥ देव्यवाच । ब्रदोऽस्मि गणाधीश तदा देहि त्वयि सिधिराम् । भ्रात्सं
मे च तथा कार्यं सामर्थ्यं करुणनिधे ॥५६॥ रुषिष्टसज्जनसामर्थ्यं देहि नाथ नमोऽस्तु ते । सदा तत्र प्रियतं मे वियोगो
त च ते भवेत् ॥५७॥ ओमित्युक्तवा गणाधीशो जगाद वदतां वरः । चतुर्विधप्रदा देवि प्रिया मम भविष्यति ॥५८॥
तिथीनां मातृभावेन चतुर्थी संक्षिता भव । वास्मभागे सदा कृष्णा शुक्ला दक्षिणाभागके
मविष्यसि न संशायः । सदा तत्र ब्रते संरथान् पालयामि विशेषतः ॥५९॥ मदीयव्रतजा पुण्या तिथिस्तत्र च भाविष्यसि । ब्रतहु
त्वत्समं नैव दायकं कुत्र वर्तते ॥६०॥ एवमुक्तवा गणेशानोऽतधानं प्रजानाथाऽभवत्तत्रैव संस्थिता ॥६१॥
॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देशे महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचारिते चतुर्थतपोवर्णं ताम प्रथमोऽन्यापः ॥

४५-४६-४७

श्रीगणेशाय नमः ॥ मुहुरु उवाच । ततो देवी गणाधयस्तं स्मृत्वा स्वाङु मनो दधे । ततोऽकरमाद् ह्रिधा साऽभूद्वामदक्षिणाभागत
॥१॥ वास्मभागं कृष्णावर्णं दक्षिणां तथा च भौ । यज्ञकृत्या महाभाग ततः सा विरिमताऽभवत् ॥२॥ पुनर्गणपतिं द्यात्व
स्वाङु तत्रोपचक्रमे । ततस्तस्या मुखां भोजात् प्रतिपद्मिः सूता तिथिः ॥३॥ नासिकायां द्वितीया चै वक्षसश्च तृतीयिका
अंगुलीःयस्तथा इक्ष पंचमी चाभ्यवत्तिथिः ॥४॥ उत्पन्ना हृदयात् षष्ठी चक्षुषोः स्मृत्यी च भौ । अष्टमी बाहुदशावृ समुत्पद्म
महातिथिः ॥५॥ नवमी तिथिरुपद्मा उदराच्च प्रजापते । दशमी कण्ठेशाद्वै कंठाशैकादशी मता ॥६॥ द्वादशी पादयो
स्तस्या: समुत्पद्मा तथा विभौ । स्तनात् चयोदयी तस्या अहंकाराच्छतुर्दशी ॥७॥ मनसः पूर्णमा जाता अमावास्या तथा
७भवत् । जिह्वाया: सर्वभावेन तिथयो भिन्नतां दध्यः ॥८॥ कृष्णा चतुर्थी प्रोक्ता या तस्या: कृष्णा: प्रकोपिताः । तिथय
दशापंचमादया ज्ञातव्या विवृद्धैः किल ॥९॥ यज्ञकृत्या देहाच्छतुर्दशा चै मताः । तिथयो विधिवत् सर्वा वस्त्र
स्वस्वगुणान्विताः ॥१०॥ दिनांशाः पुरुषा जाता रात्रयः ऋस्वरूपकाः । इवस्वरूपकाः । पुरुषा जाता रात्रयः ऋस्वरूपकाः ॥११॥

तिथिभिः सहिता देवी चतुर्थी तपसि स्थिता । गणेशाम भजन्नित्यं मंत्रध्यानपरायणा ॥१२॥ वर्षेणीकेन विशेशास्तां यथौ
भरावत्सलः । शुक्रां मध्याहसमये कृष्णां चंद्रोदये तथा ॥१३॥ वरं ब्रूहि गणेशानस्तामुवाच विशेषतः । प्रणम्य विश्वपं
पूजयित्वा स्तुत्वा जगाह सा ॥१४॥ चतुर्थ्युवाच । त्वेदकनिलयां देव मां कुरुहव गजानन् । नान्यं याचे वरं स्वामिन् भास्ति-
मिर्चामि शाश्वतीम् ॥१५॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा तां जगाद् गजाननः । प्रातं चतुर्थं मध्याहे मदीयं दशानं त्वया ॥१६॥
अतो मध्याहकालेऽन्ये मां भज्ञते शिवादयः । चतुर्थ्या शुक्रपद्मस्य स्थितायां सर्वदा जनाः ॥१७॥ मदीयवत्सुखयत्वे
भव त्वं सर्वभावतः । निराहोरण मां तत्र त्वद्युक्तं पर्युपासते ॥१८॥ चतुर्थिं प्रदास्यामि नानाभावनियंत्रितम् । संचितं
नास्ति चेद्देवि तथाप्यत्र न संशयः ॥१९॥ संचितं चास्ति चेद्द्वापि ददासि त्वं महामते । अतस्ते नाम विख्यातं वरदेति
भविष्यति ॥२०॥ त्वां पूजयंति ये नैव मद्युक्तां ब्रतभावतः । तेषां ब्रतानि सर्वाणि निष्फलानि भर्वतु वै ॥२१॥ एवमुक्त्वा-
उतदेवेऽस्मै गणेशो देवनायकः । तदादिसा तिथिः रुद्याता वरदा च प्रजापते ॥२२॥ गणेशस्य प्रियाऽत्यंतमिति जन्मतिथिः
स्मृता । तस्यामुपोषणं कार्यं नरैरात्महितेऽस्मृतिः ॥२३॥ पञ्चम्यां पारणं दक्ष कर्त्तव्यं द्विजसाक्षिकम् । चतुर्विधं फलं तैश्च
संप्राप्तं नात्र संशयः ॥२४॥ यद्यादिक्षति तत्तत् स लभते ब्रतकारकः । अंते स्वानंदगो भूत्वा सायुज्यं ब्रह्मणस्तथा ॥२५॥
तत्र ब्रते नराः पापा अन्नं भक्षयन्ति चेत् प्रियम् । नारकास्ते भविष्यन्ति हीना अहोः पुनर्जन्मौ ॥२६॥ एवं वरं चतुर्थ्यं स ददौ
विश्वविदारणः । सा तिथिः सर्वमान्या च वभूव व्रतमूलगा ॥२७॥ ततः कृष्णां चतुर्थी स जगाद् गणनायकः । वरं वृणु
महाभागे दास्यामि मनसीप्रस्तम् ॥२८॥ श्रुत्वा सा तं प्रणम्याऽदौ पूजयित्वा गजाननम् । स्तुत्वा जगाद् वाक्यं वै हर्षेण
महता युता ॥२९॥ कृष्णचतुर्थ्युवाच । यदि प्रसन्नभावेन वरदोऽसि गजानन् । तदा भास्ति हडां देहि त्वदीयां से महोदर
॥३०॥ त्वत्प्रियत्वं सदा नाथ वियोगो न भवेच्च मे । सर्वमान्यां कुरुहव त्वेदेकनिष्ठस्वभावतः ॥३१॥ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा
तां जगाद् गजाननः । सदा मम प्रियाऽत्यंतं भविष्यसि महातिथे ॥३२॥ चंद्रोदये त्वयाऽहं वै प्रापसतेन चतुर्थिके । तत्
काले च ब्रं सुखयं त्वद्युक्तं भवतु प्रियम् ॥३३॥ न वियोगो भवेद्दक्ताः प्रियेऽवजलवर्जिताः । उपासते च तेषां त्वं संकष्ट-
हरणं कुरु ॥३४॥ प्रहरात् पंच महूरकाः प्रियेऽवजलवर्जिताः । उपासते च तेषां त्वं संकष्टहरणं कुरु ॥३५॥ चतुर्विधं
स्वसंकष्टं जन्म मूल्युश्च कर्मजम् । ब्रतिनां तत्पलं कर्म विद्यते न कदाचन ॥३६॥ इत्यादि विविधं देवि विशेषण चतुर्विधम् ।

संकष्टुदं हर त्वं वै मत्प्रसादाच्चतुर्थिके ॥३७॥ न संकष्टं कदाचिद्द्वै ब्रतकारि नरस्य च । भवेत् मे भृत्युक्तस्य पुनरस्त्वद्युत-
सोविनः ॥३८॥ इह मुक्त्वाऽविलान् भोगानेते स्वानंदमानुयात् । संकष्टहणी नाम भेवत्वं चतुर्थिके ॥३९॥ न करोति
चतुर्थी चेन्नरो मद्भूतिकारकः । निष्ठफलं सकलं तस्य भजनं वै भविष्यति ॥४०॥ त्वां त्यक्त्वा ये नराः पापा ब्रतमन्यच्च
कुर्वते । ब्रतादिकं निष्ठफलं तेषां सर्वं भविष्यति ॥४१॥ बणाश्रमस्थको भृत्वा चतुर्थी न करोति चेत् । तस्य सर्वं
स्वधर्मसंकर्म यन्निष्ठफलं भवेत् ॥४२॥ यती रात्रौ निराहारयुक्तः सन् ब्रतमाचरेत् । संकष्टहणं देवि स्वानंदार्थं न संशयः
॥४३॥ अन्यैश्च हिजसंयुक्तैभोजनं द्विजसाक्षिकम् । रात्रौ कर्तव्यमेतास्मिन् मां प्रपूज्य वरानने ॥४४॥ आवणे लड्डुकान्
भक्षेत् भाद्रके दधिभोजनम् । निर्जलं त्वाश्विने प्रोक्तं दुधपानं च कारितके ॥४५॥ मार्गशीर्षं जलाहारः पौषे गोमुत्र-
भक्षणम् । माघे मासि तिलान् शुक्लान् फाल्गुने घृतशक्तराम् ॥४६॥ पञ्चगठयं मध्ये मासे वैशाखे पद्मबीजकम् । ज्येष्ठे
द्युतं गच्छ अक्षयमाषाढे मधुभोजनम् ॥४७॥ यतीनां सर्वदा ह्यतत् ब्रतं युक्तं प्रकीर्तितम् । अन्येषां भोजने नैवानेन वा
ब्रतकं समृतम् ॥४८॥ याममात्राऽवचिशास्यां रात्राद्युत्थाय सत्वरम् । प्रातःकृत्यं सुसंक्षेपात् कर्तव्यं तत्त्वेण वै ॥४९॥ तथा
माद्याहिकं कर्म कर्तव्यं प्रातेरव च । चतुर्थिकरात्रौ सूर्योदयः स प्रकीर्तितः ॥५०॥ एवं कर्मादिकं कृत्वा मां संपूर्ण्यात्प-
मंत्रतः । प्रत्यक्षोदयकाले वै सूर्योपस्थानमाचरेत् ॥५१॥ चंद्रोदयस्य पर्यंतं शमीमूले जपं जपेत् । मदीयं मौनिभावेन
पश्चात् ल्लानं समाचरेत् ॥५२॥ सायाहकालजं कर्म तत्र कुर्यात् रात्रौ जागरणं कुर्यान् समाचरेत् ॥५३॥
आदौ तेऽधर्यप्रदानं च ततो मेऽधर्यनिवेदनम् । ततः सप्ताद्यदानं ब्रती चंद्राय समाचरेत् ॥५४॥ ब्राह्मणैः पूजितैदेविन नरः
कुर्याच्च भोजनम् । मोदकापूलडुकपायसादिभिरादरात् ॥५५॥ रात्रौ जागरणं कुर्यान् मदीयकथ्यानिवतः । पंचम्यासुपचारैः
संपूजयन् मां प्रयत्नतः ॥५६॥ एवं ब्रतं नरः कुर्यात् स वै सर्वार्थसिद्धिभाकृ । भविष्यत्यमैर्मान्योऽते ब्रह्मणि लयं ब्रजेत्
॥५७॥ यथाऽहं देवतादीनां पूज्यः सर्वाच्यभावतः । तथा त्वं ब्रतजातीनामादिपूज्या भविष्यसि ॥५८॥ शुक्रां कृष्णां चतुर्थी
ये करिष्यन्त्यमरादयः । सर्वव्रतादि भावेषु तेषां सिद्धिभविष्यति ॥५९॥ एवमुक्त्वांतदधेऽसौ गणेशो ब्रह्मनायकः ।

॥ ओमिति श्रीमदंत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थं खंडे गतजननचरिते शुक्रकृष्णचतुर्थवदत्वणं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुदल उवाच । ततो गणपतिदेक्ष यथौ सर्वतिथीः प्रति । उवाच वृष्णुत प्राज्ञा वरं यं मनसीप्रिस्तम् ॥१॥

श्रुत्वा गणपतेवाक्यं प्रणम्य गणनायकम् । पूजायित्वा च तं सुत्वा जगद्गुरितयः पराः ॥२॥ प्रतिपदाद्या उच्युः । यदि विघ्नवर स्वामिन् वरदोऽसि गजानन् । किं कर्तव्यं दयासिंधो अस्माभिर्वद् सांप्रतम् ॥३॥ स्वरस्वन्यापरजं देवं सामर्थ्यं देहि चाहुतम् । भास्त्रं त्वदीयपादाङ्गे सर्वं मान्यं त्वया प्रभ्नो ॥४॥ तासां वचनमाकण्डं जगाद् गणनायकः । ताः शृणु त्वं प्रजानाथ सर्वेषां हितकारकम् ॥५॥ गणेश उवाच । मदीया भक्तिरत्यंतं भविष्यति न संवयः । भवतीनां महाभागास्तिथयः पुण्यभागिकाः ॥६॥ मत्कलांशसमुद्भूता देवास्तान् प्रीणार्थं देवा नरणां प्रीतिदाऽस्तु च ॥७॥ सदा वहिं प्रतिपदि पूजायित्यंति ये नराः । हुतदृढैश्च हुत्वा तं दुग्धाहारा ब्रते रताः ॥८॥ उपोषणं करिष्यति तैश्च देवाः सहश्वराः । तोषितास्ते सदा तेऽयो दास्यन्ति मनसीप्रिस्तम् ॥९॥ ते मृताः संगमिष्यत्याग्निलोके भोगकारकाः । अप्रितुल्य-प्रकाशेन विमानेन विहायसा ॥१०॥ चरिष्यति न संदेहः प्रतिपद्मतकारकाः । ब्रह्मार्पणस्वभावेन गमिष्यति मदात्मनि ॥११॥ द्वितीयायां नरो यस्तु पूजयेद्दिविनो शुभ्नो । पञ्चाहारसमायुक्तो रूपचान् जायते किल ॥१२॥ इह भुक्तवाऽखिलात् भोगानंतरं तल्लोकमात्मयात् । द्वितीयाक्रतकारी स देवमान्यो भविष्यति ॥१३॥ ब्रह्मार्पणस्वभावेन द्वितीयाक्रतमाचरेत् । स द्वानंद-मदीये वै लीनश्चैव भविष्यति ॥१४॥ द्वितीयायां महाशर्णकं पूजयेद्दृच्छिसंयुतः । सर्वे: सौभाग्यदेवेलवणाहर-वर्जितः ॥१५॥ स शास्त्रिलोकानो भूत्वा भोगयुक्तो भविष्यति । ब्रह्मार्पणतया सोऽपि मल्लोके चागमिष्यति ॥१६॥ पंचम्यां नागमुख्यांश्च दुग्धेन सनापयेत्वरः । पूजयेत्तान् प्रयत्नेन निरमलाहारकारकः ॥१७॥ स नागलोकगो भूत्वा भोगयुक्तश्रियति । निष्ठकामेन मदीये वै लोकेऽते आणगमिष्यति ॥१८॥ षष्ठ्यां स्कंदं कलाहारः पूजयेद्दृच्छिसंयुतः । संकंदलोके चरेत् सोऽपि महाभोगपरायणः ॥१९॥ निष्ठकाममावयुक्तश्रेत् स्वानंदेऽते गमिष्यति । शुक्लगत्या: क्रमेण चर्तुभावनियंत्रितः ॥२०॥ सप्तमयामर्चयेत् सूर्यमुपोषणपरायणः । स सूर्यलोकमाश्रित्य प्रचरेद्दोणसंयुतः ॥२१॥ निष्ठकाम-सर्वभावनियंत्रितः ॥२१॥ सप्तमयामर्चयेत् स्वानंदेऽते भविष्यति ॥२२॥ अष्टम्यां मातुकानां यः पूजका ब्रतकारी चेन् महालयसमुत्थते । स्वानंदे मे सदेहो वै ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥२३॥ मदर्पणस्वभावेन सदा ब्रतपरायणः । अष्टम्यां सोऽपि भावसंयुतः । बिल्वाहारसमायुक्तो मातुकालोकगो भवेत् ॥२४॥ नवमयामव दुर्गाया: पूजनं यः समाचरेत् । पिष्ठाशी भोगसंयुक्तोऽते तल्लोकमवासुयात् मल्लोके गच्छेत् क्रमविनिश्चते ॥२५॥ नवमयामव दुर्गाया: पूजनं यः समाचरेत् ।

॥२६॥ ब्रह्मार्पणतया सोऽपि निजलोके गमिष्यति । शुक्लगतया महाभागो ब्रह्मभूतो न संशयः ॥२६॥ दक्षमयं ब्रतासंस्थो यो दधिभक्षणसंयुतः । दिशां दिग्गीशाकानां वै पूजकस्ततिषयो भवेत् ॥२७॥ इह भुवत्वाऽस्तिलात् भोगानंते तल्लोकमासुयात् । निष्कामत्रतभावेन ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥२८॥ एकादशयां नरो भद्रेद्विष्टविविजितम् । धनं पूजयेहैव भक्तिसुरोनं चेतसा ॥२९॥ स वै तस्य वसेल्लोके नानाभोगकरः सदा । ब्रह्मार्पणतया तद्वद्वतं कृत्वा सुवीभूतेवत् ॥३०॥ विष्टुं संपूजयेद्यो वै द्वादशयां घृतभोजनः । स विकुंठे वसेन्नित्यं नानाभोगपरायणः ॥३१॥ ब्रह्मार्पण-विधानेन ब्रतं कुर्याद्यदा नरः । महालये मदीये स लोके ब्रह्मयो भवेत् ॥३२॥ धर्म व्रयोदशीसंस्थं पूजयेत् द्व्योरभोजनः । स धर्मलोकगो भूत्वा सुंजीत विविधं सुखम् ॥३३॥ ब्रह्मार्पणतया येन साधिता चेत् व्रयोदशी । स ख्वानंदे समागमय ब्रह्मभूतो अविष्यति ॥३४॥ चतुर्दशयां शिवं यश्च पूजयेद्विक्षिसंयुतः । उपोषणसमायुक्तो गोधूमाक्षेन पारणम् ॥३५॥ करिष्यति च कैलासे वासस्तस्य भविष्यति । निष्कामश्चतदंते स मल्लोके मन्मयो भवेत् ॥३६॥ पूर्णमायां देवगणान् देवांश्वदमसंतया । पूजयेद्विक्षिभावेन चंद्रलोके स आमुयात् ॥३७॥ इह भुवत्वाऽस्तिलात् भोगानंते देवान् गमिष्यति । निष्कामना मदीये स लोके ब्रह्मयो भवेत् ॥३८॥ उपोषणसमायुक्तोऽद्यदानं यः करिष्यति । चंद्राय निशिशुग् वाऽपि सर्वदेवपरायणः ॥३९॥ सर्वदेवमयी रस्या पूर्णमा परिकीर्तिता । चांद्री चेद तथा हेया तिथिः पुण्यपदा मता ॥४०॥ अमायां तर्पयेद्यो वै पितॄन् पितॄपरायणः । उपोषणं वा कुर्वीत स सर्वार्थमवामुयात् ॥४१॥ अंते पितॄमये लोके वसतिस्तस्य संभवेत् । आगमिष्यति निष्कामश्चेत् रवानंदे स तल्लये ॥४२॥ कृष्णणः शुक्लाः सदा पूज्यास्तिथयो ब्रतकारिणा । एवं भाव-युतेनैव स सर्वार्थमवामुयात् ॥४३॥ मतिप्रयासितयः सर्वा भविष्यथ न संशयः । मत्कलांशायुतैद्वयैः संयुक्ताः प्रभवेत वै ॥४४॥ चतुर्थी ये न कुर्वति तेषां सर्वं निरर्थकम् । भवदीयवते संस्थं भविष्यति न संशयः ॥४५॥ अतश्चतुर्थासंयुक्ताः सदा भवत मानदाः । तिथ्यः कालमानेन सर्वपूजया भविष्यथ ॥४६॥ एवमुक्तवांतदेवेऽसौ गणेशो गणवल्लभः । तथा जातं प्रजानाथ तिथिसुक्तवतं सदा ॥४७॥ चतुर्थीजं च माहात्म्यं तिथीनां यद्विशेषतः । शृणुयाद्यः पठेद्वाऽपि स सर्वार्थमवामुयात् ॥४८॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्र्दले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते प्रतिपदादिव्रतवर्णं ताम दृतीयोऽध्यायः ॥

वणीश्मस्थितैः । ते सर्वे ब्रह्मभूता वै यशुः स्वानंदके पुरे ॥२६॥ एतद् ब्रतं महीपाल कुरु त्वं भावसंयुतः । भविताऽस्ति
समुन्नत्वश्च तथा स्वानंदगो भवेः ॥२७॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महामुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचारिते दशरथवतोपदेशो नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥

४१.३८.५

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । ब्रह्मादिभिः कर्थं विप्र चतुर्थीं ग्रां कृतम् । गणनाथप्रियं पूर्णं वद सर्वं प्रविस्तरात् ॥१॥ दक्ष उवाच । वद सुहृल माहात्म्यं चतुर्थ्यास्त्वं प्रविस्तरात् । श्रुत्वा कथां महारम्यां न तुप्यामि मुनीश्वर ॥२॥ दक्षस्य
भक्तिसंयुक्तं वाक्यं श्रुत्वा महामुनिः । जगाद तं विशेषज्ञो मुहूर्लः शृणु शौनक ॥३॥ वचनं तुपवर्यस्य श्रुत्वा दशरथस्य
च । जगाद तं मुनिश्रेष्ठो वसिष्ठः सर्ववित् प्रसुः ॥४॥ वसिष्ठ उवाच । कदाचित् प्रलये वृत्ते नष्टं स्थावरजंगमम् । पंचभूतमयं
सर्वं त्यवस्थासंयुतं पुरा ॥५॥ शृन्त्यवत् सर्वभावैस्तद्वीनं ब्रह्ममयं बभौ । योगनिदा गणेशास्य सैव वेदे प्रकृत्यते ॥६॥ पुनः
सु कस्मिंश्चित्काले वेदवापिभिः प्रवोधितः । गणेशो निर्ममे सर्वं तत्त्वैस्तत्त्वप्रधारकः ॥७॥ त्रिगुणेभ्यः समुत्पन्ना देवाः पंच
वृपेश्वर । ब्रह्मा विष्णुः शिवः सर्वधरा बभुः ॥८॥ तैस्तपश्चरितं योरभेकाक्षरविधानतः । तपसा गणनाथस्तु
प्रसन्नः प्रवभूव ह ॥९॥ हृदये दर्शयामास स्वात्मानं सर्वदं परम् । तेन ज्ञानयुता जाता देवा: पंच नरेश्वर ॥१०॥
तैश्च संप्रार्थितो योगी भ्रूङ्डी सर्वपारगः । तेन संप्रेषिता देवा आययुनगेर निजे ॥११॥ कर्मभूमौ गणेशाश्य क्षेत्रं
स्वानंदवाचकम् । वेदैः संदर्शितं स्थापयामासुस्तत्र विप्रपम् ॥१२॥ यस्मिन् काले च देवेशैः स्थापिता मूर्तिरादरात् । तस्मिन्
काले चतुर्थी सा भाद्री शुक्रा वभूव ह ॥१३॥ मध्याह्नसमये संस्था सा मुख्या प्रवभूव ह । तत आराधितस्तैः स
गणराजो विशेषतः ॥१४॥ माघमासे मिति पक्षे चतुर्थीं राजसत्तम । प्रकटोऽभूत् पुरस्तप्य वरदाता गजाननः ॥१५॥
वरप्रसादेन तस्य निर्मितं सकलं जगत् । देवेशैः सा तिथिमुख्या वभूव वरदायिनी ॥१६॥ ब्रह्मादिभिश्च सर्वेभ्य उपदिष्टा
चतुर्थिक । आदौ काले तथा तत्र ज्येष्ठी मुख्या वभूव सा ॥१७॥ ज्येष्ठशुद्धचतुर्थ्या तद्वतदानं कृतं पुरा । तस्मिन् काले
धूता सर्वैः सद्यः सा वरदायिनी ॥१८॥ अतो मुख्यत्वमापक्षा ज्येष्ठी माधी च भाद्रिका । चतुर्थी दृपशार्दूल शुक्रपक्षेषु
सर्वदा ॥१९॥ तत्र भाद्रपदे मासे चतुर्थी या महामते । शुक्रा सात्यंतभावेन मुख्या जाताऽस्य भावतः ॥२०॥

चतुर्थी सम्भावेन न किञ्चिद्दृतें ब्रतम् । अतः किं वर्णनीयं चै तदौपमयं तदेव च ॥२१॥ भाद्रे चतुर्थी या शुक्ला साधिता सा नरेण चेत् । स द्वादशाचतुर्थीसंभवं पुण्यं समाप्तयात् ॥२२॥ अंगारकयुता भूप सा नरेण कृता भवेत् । चतुर्थी षोडशाभवं पुण्यं प्राप्तं न संशायः ॥२३॥ नरेण धीमता सा चेद्यादि चंद्रयुता कृता । चतुर्थी विंशतिभवं फलं प्राप्तं महामते ॥२४॥ यदि स्वातियुता भूप चंद्रवरेण चंद्रकृता । प्राप्तं चतुर्विंशतिचतुर्थीजं किल पुण्यकम् ॥२५॥ माघे शुक्लचतुर्थी सा कृता चेद्याव संशायः । अष्टानां च चतुर्थीनां फलं प्राप्तं नरेण तत् ॥२६॥ अंगारकयुता चेद्वै साधिता सा नरेण च । द्वादशानां चतुर्थीनां संशायः । प्राप्तं ग्रन्थाद्वयम् ॥२७॥ उपेष्ठे शुक्लचतुर्थीयः करोति ब्रतधारकः । चतुर्थी तुर्थीजं पुण्यं लभते स नराधिप ॥२८॥ अंगारकयुता चेद्वै द्वादशाभिः समतां वजेत् । नरेण सा प्रयत्नेन कर्तव्या सर्वदाधिका ॥२९॥ अन्येषु श्रावणायेषु चतुर्थी वरदा पुण्यं ग्रन्थाद्वयम् ॥२०॥ तत्र श्रावणमासे या चतुर्थी वरदा मता । द्विचतुर्थीभवं पुण्यं अंगारकयुता चाची शाखेषु संमतम् ॥२१॥ तत्र अंगारकयुता चतुर्थी वरदा कृता । धर्मार्थकाममोक्षाणां दाची शाखेषु संमतम् ॥२२॥ तत्र अंगारकयुता चतुर्थी वरदा प्रोक्ता सा कथं वर्णयेत् मया ॥२३॥ ददाति ब्रतकारिणे ॥२३॥ चतुर्थी महिमाऽनंतोऽशाक्यो वर्णयितुं भवेत् । चतुर्पदप्रदा प्रोक्ता संकरं वर्णयेत् मया ॥२४॥ अधुना शृणु राजेद्वै कृष्णपदेष्व समाप्ताम् । चतुर्थी सर्वदां पुण्यां संकष्टहरिणी शुभाम् ॥२५॥ चतुर्विधं च संकरं प्राप्तं सर्ववैराधिप । जन्ममृत्युऽप्यवस्थाहयं चतुर्थी कर्मजं फलम् ॥२६॥ इत्यादिवहवो भेदाः कर्थनं नैव शाक्यते । चतुर्विधं जगत् सर्वं पञ्चमं ब्रह्म उच्यते ॥२७॥ चतुर्विधं सुसंकरं ब्रतमात्रेण हस्ति या । संकष्टहरिणी प्रोक्ता चतुर्थी कृष्णपक्षगा ॥२८॥ अंगारकयुता चेत् । सर्वस्मिद्प्रदायास्तु ब्रताचरणमात्रतः ॥२९॥ माघमासे कृताऽहो च ब्रह्मणा तत्यापि महिमानं कः क्षमो वर्णयितुं भवेत् । चिंशत्या समतां ब्रजेत् । साधिता विश्वयोनिना । अतः सा मुख्यां प्राप्ताऽचतुर्थीवर्तेः समा ॥२०॥ अंगारकयुता तत्र चिंशत्या समतां ब्रजेत् । चतुर्थीत्युत्तुल्या सा भ्रवत्यत्र न संशायः ब्रतभावेन चेत्वरेण नराधिप ॥२१॥ श्रावणे या समारूप्याता चतुर्थी कृष्णपक्षगा । चतुर्थीत्युत्तुल्या सा भ्रवत्यत्र न संशायः ॥२०॥ ब्रह्मणा चोपदिष्ठा चै श्रावणे सा तोऽधिका । आदौ देवमुनीदेख्यः सर्वसंकष्टहारिणी ॥२१॥ भाद्रमासे नराधीश चतुर्थी कृष्णपक्षगा । चतुर्थीत्युत्तुल्या सा शृणु कारणमत्र चै ॥२२॥ देवानां गणनाथश्च वरदः संबभूव ह । ब्रतमात्रेण तस्मात् सा मुख्या जाता न संशायः ॥२३॥ अंगारकयुता कुत्र संप्राप्ता चेत् चुसिद्धिद्वा । द्वादशावतजं पुण्यं ददाति चतुर्थी कृष्णपक्षगा ॥२४॥ शुक्ला कृष्णा मदा काया चतुर्पदस्तिद्वये । अन्यथा शिद्धिद्वीनानि प्रभवंति व्रतानि च ॥२५॥ ओमिति श्रीमदाद्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने महापुराणे चतुर्थी चेद्वै गजाननचरिते चतुर्थीविवेकवर्णनं ताम पञ्चमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । अंगारकयुता श्वामिन् कर्थं श्रेष्ठा बभूव सा । तन्मे ब्रूहि विशेषेण संशयोऽत्र महांश्च मे ॥१॥ वासिष्ठ उवाच । भरद्वाजात् समुत्पदः पृथिव्यां भौमो महामतिः । गणानां त्वेतिमंत्रेण पूजयामास सविष्टपम् ॥२॥ तताप स तपो रम्यं ध्यात्वा देवं गजाननम् । परिनेत्राच नगरात् पश्चिमे चनसंस्थितः ॥३॥ शतवैर्गणाध्यक्षः प्रसव्यस्तं यथौ नृप । वरं ब्रूहि महाभाग भूमिपुत्रेति सोऽब्रवीत् ॥४॥ ततो भौमो गणाधीर्णं पूजयन् भूत्तिभावतः । स्तुत्वा तं स जगादेति वरं सर्वसुखप्रदम् ॥५॥ नरदेहेन युक्तोऽहं तथापि गणनायक । इच्छामि चामृतं पातुं ग्राहं मां कुरु मानद ॥६॥ तत्व भूक्तयेकनिलयं नामना मंगलसंज्ञकम् । कृष्णहर्तारमेवं मां प्रभो कुरु धनप्रदम् ॥७॥ माधवकृष्णचतुर्थ्या यहशनं ते मया कृतम् । मया युक्ता ततो देवी महापुण्यप्रदाऽस्तु सा ॥८॥ तथेति गणनाथेन कृतं सर्वं नराधिप । अतोऽगारयुता पुण्या चतुर्थ्या मुख्यतां गता ॥९॥ अधुना चेतिहासं ते कथयामि विशेषतः । भादशुक्लचतुर्थ्या वै न द्रष्टव्यो निशाकरः ॥१०॥ तत्र ते कारणं सर्वं कथयामि सविस्तरम् । येन दोषाविहीनस्त्वं गणेशं भजसे नृप ॥१॥ एकदा देवसंयुक्तेसुनिभिश्च निश्चितम् । गणेशांश्चासमुद्भूताः पंच देवा न संशायः ॥१२॥ ते गणेशास्वरूपादौ कदा भिक्षा भवति न । तेषां स्मरणमाचेण संतुष्टो गणनायकः ॥१३॥ भविष्यति न संदेहस्तमादादौ मुनीश्वराः । शिवादीन् पूजयत च तेन सिद्धिमवाप्यथ ॥१४॥ एवं ज्ञानबलेनाहैः कृतं देवैः सहर्षिभिः । पंचभिर्विष्णुमुख्यैस्तत्थेति प्रतिपादितम् ॥१५॥ ततः सर्वे मुनिगणाश्चकुर्सते ताहशरीं क्रियाम् । तथा स्त्रिद्विविहीनस्ते आंताः सर्वे बभूविर ॥१६॥ समागता देवगणैः ब्रह्माणं तुष्टुवन्तुप । वृत्तांतं कृथयामासुः सोऽपि चिंतातुरोऽभवत् ॥१७॥ सस्मार शिवमुख्यांश्च ब्रह्माणं ते समाययुः । विष्णुः शिवोऽर्थमा शान्तिस्तप्ति श्रुत्वा सुविष्मिताः ॥१८॥ एतस्मिन्नांते तत्र शब्दः सर्वभयंकरः । व भूव तीव्रघोषेण युक्तः प्रलयसुचकः ॥१९॥ शब्दं श्रुत्वा भयोद्दिशा बभूवुः शांभुमुख्यकाः । ततोऽकस्मान् महाभीमः पुरुषः प्रकटोऽभवत् ॥२०॥ विकरालं च तं हृष्टा मुमूर्च्छुः शंकरादयः । सुनयो देवताः केऽपि पलायंत च मृदिङ्गताः ॥२१॥ मुहूर्तमात्रकाले वै गते ब्रह्मादयः चुराः । सावधाना वभूयुस्तं दद्युः पुरतः स्थितम् ॥२२॥ ततोऽति भयसंयुक्तास्तुवृगणनायकम् । ध्यात्वा हृदि महद्वृपं गजचक्रवादिचिह्नितम् ॥२३॥ ब्रह्माशा उच्चुः । नमस्ते गणनाथाय विज्ञानं पतये नमः । अनाथानां सुनाथाय नमो विघ्निवारण ॥२४॥ अतोऽभ्यः सर्वदात्रे ते निरकाराय साक्षिणे । अमेयायाप्रतक्षयं हेरंवाय नमो नमः ॥२५॥ गजाननाय देवाय शूर्पकणीय ते नमः । महोदराय सर्वेषामादिपूजयाय वै

नमः ॥२६॥ सर्वादिये महादात्रे सर्वपूजयाय वै नमः । सर्वभावस्थितायैव तुंडिराजाय ते नमः ॥२७॥ स्वानंदवासिने तुर्यं
योगशास्त्रिमयाय च । योगिर्यो योगदात्रे वै योगानां पतये नमः ॥२८॥ स्फुटिकर्त्त्रे च पात्रे ते स्फुटिहत्रे नमो नमः । गणशाय
गुणानां वै चालकाय नमो नमः ॥२९॥ आत्मनेऽनात्मने चैव कारणानां प्रकाशिने । ब्रह्मेशाय सदानाथ देवपालकर्त्त्रपिणे
॥३०॥ निवारय महाविष्वं सहस्रा समुपस्थितम् । ग्रासिस्त्यति न चेदंडमस्मान् वै नात्र संशायः ॥३१॥ त्वदीयपादपद्मस्य वयं
दासा गजानन । मरिद्यामो यदा नाथ यशास्तव गतं तदा ॥३२॥ अधुना रक्ष देवेशा न वयं द्रष्टुमुग्रकम् । क्षमा गच्छति नः
प्राणा रक्ष विघ्नेशा रक्ष भोः ॥३३॥ एवं संस्तुवतां तेषां पुरः सोऽपि महापुमान् । गणेशाकाररूपेण ब्रह्मव वृपस्तम ॥३४॥
ततस्ते तं प्रणेमुश्च पूजयामासुरादगत् । मानसीं स्वचुतां तस्मै दुः सर्वे चित्वादयः ॥३५॥ सरस्वतीं ददौ ब्रह्मा विरुणः पुष्टि-
च मानसीम् । योगिनीं शंकरश्चैव मोहिनीं जगद्विकका ॥३६॥ संजीवनीं ददौ तस्मै भानुः सर्वोपयंकरः । एवं संपूजय विश्वेशा
प्रणतास्ते महीपते ॥३७॥ उचाच तान् स उत्थापय विघ्नेशो भक्तिभावतः । विरुणमुख्यान् महेशांश मेघांभीरनिःस्वनः ॥३८॥
श्रीगणेश उचाच । शंभुमुख्या: शृणुत च देवेशा मुनिमुख्यका: । मदीयांशा भवाम्यहम् ॥३९॥ चराचरं
मदीयांशं मद्रहितं न किञ्चन । तेभ्यः सिद्धिप्रदानार्थं देवधारी भवाम्यहम् ॥४०॥ यदि ज्ञानेन मां त्यक्तवा पूजयेत्
तुणरूपकम् । तेनाऽहं किं महादेवा: पूजितो वदत प्रिया: ॥४१॥ तत्रांशो वर्तते किञ्चित्न मदीयसतत् समा च मे । तुप्रिजाता
न संदेहः पूर्णस्तप्तो भवामि न ॥४२॥ भवंतोऽपि तथा विप्रैः कलांशा: पूजिता यदि । कलांशारुपा मे तुप्रिस्तेन जाता
गुणात्मिका ॥४३॥ ब्रह्माङ्गुजिते पूर्णे न तुसोऽहं भवामि च । अनंतानि मदीयेषु ब्रह्मांडानि स्वलोमसु ॥४४॥ गजवक्त्रादि-
चिह्नत चिह्नितोऽहं महेश्वरः । जगद्गृहमयस्तत्र तिष्ठामि योगशार्णितिः ॥४५॥ तस्य पूजनमात्रेण जगद्गृहम सुपूजितम् । अहं
तयोश्च योगे वै पूर्णः संपूजितो मतः ॥४६॥ मां त्यक्तवा ज्ञानमोहेन मोहिता मुनिदेवता: । भ्रवतां पूजनं चक्रुः सर्वादौ
विश्वसंयुता: ॥४७॥ तत्रापि मदसंयुक्ता भवंतस्ताहशात्मका: । चिद्गिरीनासततो जाता: पुनर्मा कुरुत त्विवदम् ॥४८॥ पूर्वस्मिंश्च
भवद्विवै सेवितो भक्तिसंयुतैः । अतः सहामि देवेशा दत्तं वो दर्शनं मया ॥४९॥ कलांशामात्रेण यदि संतुष्टोऽहं भवामि चेत् ।
तदा देवधरः करमात् श्यास्यामि वदत प्रिया: ॥५०॥ एवमुक्तवा गणाधीशो विरराम महीपते । तेऽपि प्रणस्य विश्वेशा स्वदोषं
प्रक्षमापयन् ॥५१॥ एतस्मिन्बन्तरे तत्र चन्द्रः शंकरभालगः । जहास विद्युतैर्तैर्गणेशो रूपगच्छतः ॥५२॥ उचाच मोहितोऽत्यंतं

प्रणस्य गणनायकम् । गजबचन्द्रयुतं रुपं किं धृतं विकटं प्रभो ॥५३॥ युनः पुनरुवाचेदं वाचयं हास्यपरायणः । ततस्तं कुपितो
 देवः शशाप चशालाउडनम् ॥५४॥ ये त्वां विलोकयते वै चन्द्र ते पापिनः सदा । भवेत् विष्णुसंयुक्ता महाकथाजात्र संशयः
 ॥५५॥ एवमुक्तव्यांतदधेऽसौ गणेशो ब्रह्मानाथकः । भार्याभिः सहितो भूप चन्द्रश्च मलिनोऽभवत् ॥५६॥ अहंकारविहीनास्ते
 जाताः शशादयः सुराः । तदारङ्ग्य महाभाग गाणपत्या विशेषतः ॥५७॥ वेदज्ञाऽहंकृतिः पूर्णा ब्रह्मणो हृदि संस्थिता ।
 तया मदयुतो ब्रह्मा भवत्येवं पुनः पुनः ॥५८॥ सरस्वती सा दत्ता वै गणेशाय महात्मने । तथा युक्तः सदा रेमे ब्रह्मणो
 हृदि विघ्नपः ॥५९॥ हृदि स्थिते गणेशो स कथं मोहयुतो भवेत् । सदा तं भजते भवत्या गाणपत्यस्वभावतः
 सर्वपोषणता तद्विद्विष्णोहृदि समासिथता । तत् सामश्यविमोहेन गर्वं गच्छति केशाचः ॥६०॥ तां ददौ विघ्नराजाय पुष्टं
 विश्वस्य पोषिणीम् । तथा युक्तो गणेशानो रेमे विठ्ठोः सदा हृदि ॥६१॥ सौरपि तं भजते नित्यं गाणपत्यविचारवित् ।
 हृदिस्थं स कथं मोहं प्राप्नोति दृष्टं विघ्नपे ॥६२॥ योगेन मोहहीनत्वं सदा शंभोहृदि प्रभो । तेनाहंकारभावेन मन्यते किं
 न शंकरः ॥६३॥ तामेव योगिनीं देवीं हृदिस्थां प्रददौ शिवः । गणेशारतु तथा युक्तो रेमे शंभोहृदि स्थितः ॥६५॥ गणेशो
 हृदि संस्थे स मोहं नैव प्रपद्यते । सदा गणेशको भूत्वा भजते गणनायकम् ॥६६॥ वृष्टया दानप्रदाने वै करोति स
 दिवाकरः । सर्वेषां जीवनं तेन धृतं कर्ममयं वृप ॥६७॥ तदेव हृदये तस्य वर्ततेऽहंस्वभावतः । तां संज्जीवनिकां सूर्यो
 ददौ विश्वराय च ॥६८॥ तथा युक्तो गणाधीशः सदा हृदि स खेलति । भानोस्तेन रघिस्तं स भजतेऽनन्यचेतसा ॥६९॥
 शक्तिहृदयणां देवीं मोहिनीं सबमोहिनीम् । ददौ विश्वरायैव शक्तिभावसमन्विताम् ॥७०॥ तथा युक्तो गणेशानस्तस्या
 हृदि विशेषतः । तेन खेलति सा देवी भजते गणनायकम् ॥७१॥ हृत्यहंकारनिर्मुक्ता देवेद्वारते भूत्विरे । गाणपत्यप्रिया
 जाता भजते विघ्ननायकम् ॥७२॥ वित्ते चित्तामणिः स्थित्वा प्रकृत्या खेलति प्रसुः । मिथ्याहंकारभाविन वंशनं प्रतिपद्यते
 ॥७३॥ कर्ता कारणिता देवीं गणेशो नात्र संशायः । हृदिस्थं तं समर्पयेव इवात्मानं सुखिनोऽभवन् ॥७४॥ सुदूर उवाच ।
 शृत्वा दशरथो राजा जगाद मुनिसत्तमम् । चंद्रस्य का गतिर्जाता तां मे चद महामुने ॥७५॥ वसिष्ठ उवाच ।
 गणेशाशापसंयुक्तशंदः स स्वगृहे गतः । एकांते दुष्वसंयुक्तो विचारमकरोहृदि ॥७६॥ संप्रज्ञातस्वरूपश्च देहो गणपतेः
 समृतः । असंप्रज्ञातस्थं वै शिरस्तस्य महात्मनः ॥७७॥ तयोर्योगे गणेशोऽसं भक्तानुग्रहकारणात् । देवधारी रथं

साक्षाद्भूवात्र न संशयः ॥९८॥ चेदेषु कथितं ते यद्दुर्धं परमयोगदम् । तत्र ज्ञातं मया देव मोहनैव गजानन ॥९९॥
 अपराधं इयास्मिंश्यो क्षम त्वं चित्तां प्रभ्नो । एवं क्षमाप्य विद्वेशं भ्यात्वा लीनो बभूव ह ॥१०॥ गंगातिरि समागम्य तताप
 तप उत्तमम् । अष्टादशाक्षरेणैव तोषयामास विद्वपम् ॥११॥ चेद्दु लीने जगत् सर्व दुःखयुक्तं बभूव ह । रुद्यस्य तेजसा
 दग्धं रसहीनं चण्डाचरम् ॥१२॥ ततो देवगणौ: सर्वेर्भयभीतैः सर्वंततः । शंभुविद्विषुखास्तत्र तपस्तेषुः सहवरा: ॥१३॥
 षड्द्वारविधानेन ध्यात्वा हृदि गजाननम् । भात्कियुक्ता दृपश्रेष्ठ तोषयामासुरादरात् ॥१४॥ वर्षणां शातके तत्र गते चंद्रं
 गणाधिषः । आययौ वरदानार्थं तपो बद्धो दृपोत्तम ॥१५॥ वर्षणैकन देवशान् यथो विद्वाधिषो विमुः । समकाले च
 देवशाश्वदसं तुष्टुविभुम् ॥१६॥ अथवाशिरसा दुःहिं तोषयामासुरादरात् । संतुष्टस्तातुवाचेदं गणेशो ब्रह्मनायकः ॥१७॥
 श्रीगणेश उवाच । वरं दृष्टुत देवशाः संतुष्टोऽहं ददामि तम् । यं यमिच्छथ तं तं वै सफलं वः करोम्यहम् ॥१८॥ गणेशवचनं
 श्रुत्वा देवासं प्रणिपत्य ते । कृत्वा करपुरं सर्वं जगुः परमहर्षिताः ॥१९॥ देवा ऊचुः । यदि प्रसन्नभावेन वरदोऽसि गजानन ।
 तदा चेद्दु सुनिदोषं कुरु नाथ नमोऽस्तु ते ॥२०॥ स तातुवाच सर्वात्मा भक्त्या संतोषितः प्रभुः । आदशुक्लचतुर्थ्या चै न
 दृष्टव्यः सुधाकरः ॥२१॥ हास्यं कृतं मरीयं वै तदु दिने तेन देवपा: । दोषयुक्तो विधुस्तस्माक्षान्यथा मे वचो भवत् ॥२२॥
 ततोऽतिहर्षिता देवास्तथेति प्रतिपाद्य ते । यसुश्रंदं तु संदृष्टं गणेशोऽत्तहिते दृष्टा ननाम दंडवत्
 क्षिती । पूजयामास तं देवं तुष्टाव स कृतांजलिः ॥२३॥ चेद उकाच । नमस्ते विद्वपालाय गणेशाय परात्मने । ब्रह्मेशाय
 स्वभक्तेःयो ब्रह्मभूयप्रदाय ते ॥२४॥ अनामयाय सर्वादिपूजयाय तु नमो नमः । शिवात्मजाय देवाय विद्वपुत्राय ते नमः
 ॥२५॥ ब्रह्मपुत्राय सूर्यस्य पुञ्च ते विद्वहारिणे । शक्तिपुत्राय शोषस्य पुत्राय च नमो नमः ॥२६॥ सर्वपुत्राय सर्वेषां
 मात्रे पित्रे नमो नमः । सर्वेशाय परेशाय परात्परताय ते ॥२७॥ सिद्धिभुद्विपते तुर्यं सिद्धिभुद्विप्रचालक । हेरवाय
 महेशानां महेशाय नमो नमः ॥२८॥ स्वेषं पात्रे च संहर्त्रं परमात्मस्वरूपिणो । सर्वेष्यो वरदात्रे तेऽनादिसिद्धाय भो
 नमः ॥२९॥ क्षमापराधं देवेश त्वन्मायामोहधारिणः । शारणं ते प्रसन्नवस्य रक्ष मां महतो भयात् ॥३॥ मां हृष्टा हर्षसंपत्ता
 अभवन देवतादयः । अधुना मां निरीक्षयैव दोषयुक्ता भयातुरा: ॥३॥ अतो मां नैव पश्यन्ति पापिनां पापरूपिणम् ।
 निदोषं कुरु विद्वेशा कहरणालय ते नमः ॥३॥ सर्वदा दर्शनं ते वै ममास्तां विद्वचारण । तेनाऽहं कृतकृत्यश्च भवेयं

योगिसंमतः ॥४॥ ततोऽतिभक्तिसंयुक्तं वृत्यन्तं देवसंनिधौ । रोमांचाश्रुसमायुक्तं दृष्टा दुंडिर्जगाद तम् ॥५॥ श्रीगणेश उवाच ।
 त्वया कृतमिदं स्तोत्रं मम प्रीतिविवर्धनम् । अपराधानन्तरांश्च सहे तेऽनेन निश्चितम् ॥६॥ सर्वसिद्धिप्रदं पूर्णं भविष्यति
 विशेषतः । पठतां शृणवतां चैव नानासुखकारकं भवेत् ॥७॥ यथापूर्वं स्थितश्चंद्रं ताहशो भव नित्यदा । यस्मिन्
 दिन कृतं हास्यं तत्र दोषयुतो भवेत् ॥८॥ ललाटे भूषणं मे त्वं भव सेवापरायणः । चतुर्थ्या कृष्णपद्मस्य वते ते पूजनं
 भवेत् ॥९॥ मां पूजयित्वा तरेश अर्द्धं यस्ते प्रदास्यति । तस्य सिद्धिभवेत् पूर्णा ब्रतजा नान्यथा कवचित् ॥१०॥
 द्वितीयायां च सायाहं त्वया प्राप्नोऽहमादरात् । अतः शुक्लद्वितीयायां नमस्यो मानवैर्भव ॥१॥ द्वितीयायां प्रयत्नेन त्वा
 नमस्यति मानवाः । मासां दुःखसुत्सुक्ष्म्य कवचित् लिष्ठति नान्यथा ॥१२॥ एवमुत्तरांतर्देवासौ गणेशाश्चंद्रपूजितः ।
 तस्मिन् काले च देवेशा देवास्तत्र समायुः ॥१३॥ मानयामास संपूर्ण्य चन्द्रस्तांस्तैः समन्वितः । गणेशं ब्राह्मणैः सार्थ
 संस्थाप्यापूजयत् प्रभुम् ॥१४॥ गणेशभालसंस्थानं प्राप्तं चन्द्रेण यत्र वै । भालचन्द्रं गणेशानं वर्दति तत्र संस्थितम् ॥१५॥
 देवैः संपूर्णितस्तत्र ब्राह्मणैर्गणनायकः । प्रगृह्य चन्द्रं निर्देवं ततः स्वर्गं ययुः सुराः ॥१६॥ चन्द्रः स्वांशब्दस्येण दर्शनं
 लिष्ठति शूभ्रमिप । पूर्णरूपेण विवेशां सेवते नित्यमादरात् ॥१७॥ गंगातीरे निवासं स चकाराच्रिसमुद्भवः । विशुश्च भालचन्द्रं
 तं सेवते भक्तितपरः ॥१८॥ अथ कर्सित्वा समये देवैः संप्रार्थितो हरिः । यादवेषु समुपक्षो वासुदेवो वभूव ह ॥१९॥
 अज्ञानेन विद्योस्तेन दशनं प्रकृतं दृप । भाद्रशुक्लचतुर्थ्या तु सदोषः स वभूव ह ॥२०॥ अंतज्ञानं गतं तस्य नरतुलयो
 वभूव सः । तथापि विघ्नसंयुक्तो हरिस्तक्तुणु भूमिप ॥२१॥ सत्राजित्वाम राजघ्यर्यादवेषु वभूव है । तेन सूर्यतपस्तसं
 दारुणं शतवत्सरम् ॥२२॥ सूर्येण स्वगले संस्थो मणिर्देवतः स्यमंतकः । सत्राजिते स तद्रत्नं गले भवत्या व्यंध ह ॥२३॥
 नित्यं सुवर्णभारणामस्तौ लवति सन्मणिः । सूर्यतेजः समानश्चाऽशोभयचदनम् ॥२४॥ द्वारकायां हिथतं तं स सूर्यमस्क-
 परायणम् । शुभ्रचिभावेन रत्नं सोऽपूजयत्वान्वरतरम् ॥२५॥ ततो बहुगते काले कृष्णो दोषयुतोऽभवत् । तस्य बुद्धिः
 समुत्पन्ना मणोः संग्रहणे दृप ॥२६॥ सभायां संस्थितः कृष्णः स सत्राजितमाहयत् । आगतं तमुवाचाऽसौ विनयेन
 समन्वितः ॥२७॥ श्रीद्वृण उवाच । उप्रसेनश्च सर्वेषां यादवानां महामते । राजाऽस्माभिः कृतसंते यादवाः पूजयंति भोः ॥२८॥
 अस्माभिर्दिनजये प्राप्तमुभ्रसेनाय यादव । इसं ऐर्षं तथा त्वं तं मणिं देहि स्यमंतकम् ॥२९॥ सुवर्णं मणिसंभूतं गृहण

त्वं तु नित्यदा । शोभार्थ कंठंगं तात मणिं कुरु दृपस्य तम् ॥१३०॥ एवमुक्तः स सत्राजितमुवाच समन्युना । प्रसेनाय स्ववृत्तांते प्रसेनाय मया इत्तः स मे नैव ददाति तम् ॥१३१॥ एवमुक्त्वा गृहं गत्वा स्वानुजाय ददौ मणिम् । प्रसेनाय स्ववृत्तांते कथयामास विस्तरात् ॥१३२॥ ततः कदाचित् कृष्णेन सहिता यहुन्दनाः । मृगयार्थ वेन राजन् जग्मुहर्षसमित्वतः ॥१३३॥ तत्राशुचिस्वभावेन प्रसेनसं मणिं परम् । बर्बधं स्वगले सोऽपि तैः सह प्रययौ बनम् ॥१३४॥ अशुचित्वस्य दोषेण सिंहकसं प्रसेनकम् । साखं हत्वाऽऽगृह्य मणिं ययौ स्थानं स्वकं महान् ॥१३५॥ ततसं जांबवान् हत्वा गृह्य सिंहं मणिं ययौ । स्थानं पुरुया मणिं हस्ते तं ददौ स महावलः ॥१३६॥ तच भर्ता सुते यो वै भविष्यति मणिं परम् । तस्मै दास्यामि भावेन त्वदीयोऽयं मणिः समृतः ॥१३७॥ सायाहे यादवाः सर्वे आगताः स्वस्वमंदिरे । प्रसेनेन विहीनाते सत्राजित् । क्रोधमादधे ॥१३८॥ अहो कृष्णेन मे आता संहर्ता नात्र संशयः । मणिर्लोभवरोनाऽपि पापिना पापचेतसा ॥१३९॥ ततो लोकाः पुरे संस्थाः सत्यमामानयंस्तु ते । उग्रसेनादयः सर्वे कृष्णं न्यभत्सर्यज्ञप ॥१४०॥ ततः कृष्णश्च द्वारात् स ध्यानेनां दलोकयन् । नरवन्न बुवोधाऽपि स दोषो वसुदेवजः ॥१४१॥ ततोऽतिदुःखितो भूत्वा विचारं देवकीमुतः । चकरांतरजं ज्ञानं कृ गतं मम सांप्रतम् ॥१४२॥ नरतुल्यः कथं जातः कारणं नात्र वेद्धि वै । देहत्यांगं करिष्यामि वृथा लालङ्घनकारणात् ॥१४३॥ ततः स भां समागमयाऽगृह्य यादवमुख्यकान् । वनं ययौ प्रसेनस्य निश्चयार्थं महाद्युतिः ॥१४४॥ पादमार्गं प्रसेनस्य ते संगृह्य महावेन । गतास्तत्र सुतं साक्षं प्रसेनं दहश्युर्नरा: ॥१४५॥ सिंहेन संहतं हृष्टा मणिहीनं तु यादवाः । पुरतस्ते यगुः सर्वे सिंहमार्गप्रधारिणः ॥१४६॥ ततो महावेन सिंहमृक्षेण प्रहतं पुनः । दहश्युनं मणिं तत्र लेभिरे भयसंकुलाः ॥१४७॥ क्रक्षपादं तथाऽगृह्य यथुयोदवमुख्यकाः । महावेन विले योरे गतमृक्षमलोकयन् ॥१४८॥ ततसांस्तत्र संस्थाप्य कृष्णः परपुरंजयः । विले संप्रविवेशाऽथ लालङ्घनस्यापनोदनात् ॥१४९॥ विले योजनमात्रं स गत्वा तत्र ददर्श ह । प्रकाशायुक्तं संस्थानं शोभमानं सुविस्तरम् ॥१५०॥ दोलायां संस्थितं वीक्ष्य मणिं कृष्णो जहर्ष च । तत्र सुतं शिंशुं हृष्टा शानैरागात् स यादवः ॥१५१॥ ततोऽकस्माजांबवतो बहिः पुत्री समाययौ । अपूर्वं पुरुषं हृष्टा चुक्रोरा भयसंकुला ॥१५२॥ ततो जांबवता राजन् श्रुतं पुरुया: प्रोदेनम् । आययौ च स तं हृष्टा युयुधे विष्णुना स्वयम् ॥१५३॥ गतास्तयोरेकविंशतियस्त्राण्ठु प्रयुध्यतोः । यादवा जरिमे सर्वे बहिःस्था अष्टमे दिने ॥१५४॥ द्वारकायां स्ववृत्तांते कथयंति स्म विहलाः । दिवसाः सप्त तत्रैव

किलास्माकं गता बहिः ॥५६॥ तथापि विवरात् कृष्णो न बहिश्च समागतः । मृतो चा जीवितो चा स ज्ञायेते किं न
यादवः ॥५६॥ वसुदेवादयः श्रुत्वा सखीका दृप दुःखितः । उग्रसेनादयः । सर्वे रुदुर्दुःखकर्षिताः ॥५७॥ परेऽस्माकं
विशेषण शान्तवः संस्थिता अहो । जरासंधादयश्चान्ये किं भविष्यति यादवाः ॥५८॥ हीनाः कृष्णोन संजाता अधुना नात्र
संशायः । द्विषद्विः संहताः सर्वे प्रक्षकाः सपक्षकामः । सोऽपि दुःखसमायुक्तो वभूव
संस्थिता भूप दुःखयुक्ता भयाऽऽतुरा: ॥५९॥ सत्राजितं निनिदुर्संते व्यथलाभृतनदं तदा । सोऽपि दुःखसमायुक्तो वभूव
भयसंकुलः ॥६०॥ अथ तं जांबवान् कृष्णमुवाच घननिःस्वनः । कस्त्वं चीर महतिजा योधयन्नसि मां वद ॥६१॥ ततस्तं
प्रत्युवाचेदं कृष्णो वचनमुक्तमम् । यदुवंशभवं कृष्णं मां जानीहि महामते ॥६२॥ श्रुत्वा खेदसमायुक्तो जांबवांसंतं
ननाम वै । रामेणोर्तं चचो रम्यं स त्वं विष्णुः समागतः ॥६४॥ अहं दासस्तवदीयो वै क्षमस्त्वं करुणानिधे । अज्ञाना-
क्षुद्रत्कर्णेणापरार्थं युद्दजं च मे ॥६५॥ स्तुतः संपूजितस्तेन कृष्णो वृत्तांतमादरात् । अगदत्वं ततः श्रुत्वा कर्त्त्यायुक्तं मणिं
ददौ ॥६६॥ गृहीत्वा सखियं कृष्णो द्वारकायां समागतः । आगतं कृष्णमालोक्य हर्षयुक्ता वभूविरे ॥६७॥ यादैवेश ततः
कृष्णः समानार्थ महामणिम् । सत्राजिते ददौ तत्र सर्वेषां पद्मयतां दृप ॥६८॥ सत्राजित् मनसाऽत्यन्तं निदयामास तां
तनुम् । भयभीतः स कृष्णस्य विरेधेन महायशाः ॥६९॥ सत्यभामां ददौ तस्मै मणियुक्तां महामते । कृष्णाय स
उचाचेदं श्वशुरो विनयान्वितः ॥७०॥ सूर्यभक्तियुतस्त्वं वै मणिं रक्ष महामते । दौहित्रास्ते भविष्यन्ति ग्रहीत्यन्ति मणिं
च ते ॥७१॥ तथेति यादवेनेव कृतं सत्राजिता दृप । एतस्मिन्नते तत्र वृत्तांतो यादैवैः श्रुतः ॥७२॥ लाक्षण्यहेषु संदर्भाः;
कुंत्या युक्ताश्च पांडवाः । पुरोचेन तज् ज्ञात्वा रुदुर्योदवा वहु ॥७३॥ रामेण हस्तिनापुर्या कृष्णः सद्यो जगाम ह ।
युतरात्मादिभिः सोऽपि रुदो शोकसंकुलः ॥७४॥ शतधन्वा ततोऽक्रः कृतवर्मा च यादवः । मिलिताः कोधसंयुक्ता
विचारं चकुरादरात् ॥७५॥ सत्राजिता वयं सर्वे कन्यार्थं संवृत्वा: पुरा । अस्मान् संत्यज्य कृष्णाय ददौ कन्यां सुरुपिणीम्
॥७६॥ कृष्णः पांडवशोकातोऽभवत् तत्रैव संस्थितः । स रामो निरूपतः कार्यं कर्तव्यं तत् चित्तिः किल ॥७७॥ हत्वा
सत्राजितं चुसं मणिग्राह्यो न संशयः । एवं निश्चित्य रात्रौ तं शतधन्वा जगाम ह ॥७८॥ सत्राजितं स हत्वा वै मणिं
जग्राह दारुणः । संस्थाप्य तैलदोण्यां तं कृष्णं सत्यायचयौ ततः ॥७९॥ श्वशुरं स हते श्रुत्वा रामेण सहसा गतम् । कृष्णं

ज्ञात्वा रोधितं शतधन्वाक्रमाययौ ॥१८०॥ अक्षरेण समात्यन्तः कृतवर्माणमाययौ । तेनापि न धूतः पक्षः पुनः सोऽक्रमाययौ ॥१८१॥ मर्णि तज्जैव निक्षिप्य पपाल भयसंकुलः । शतयोजनगात्रश्चिन्यां समारुद्ध्य दृपात्मज ॥१८२॥ पलायमानं विज्ञाय कृष्णः संकर्षणान्वितः । रथमाहृत्य वेगेन तमनु प्रययौ तदा ॥१८३॥ योजनानां शांतं गत्वा मर्मार हुरोऽश्चिनी । शतधन्वा भयैर्युक्तः पलायत पदा ततः ॥१८४॥ पदानिनं च तं ज्ञात्वा कृष्णोऽधावत् सुसत्त्वरः । पदातिर्थलभ्रे स रथं त्यक्त्वा महाद्युगितः ॥१८५॥ ततश्चकेण कृष्णेन हतस्तत्र पपात ह । शतधन्वा तेन तस्मिन् न हष्टे मणिलहतमः ॥१८६॥ ततः शोकसमायुक्तो बलभद्रमुवाच ह । शतधन्वा हतो हीनो मणिना तत्र मानद ॥१८७॥ उचाच कोपयुक्तसंस ततो रोहिणीसुतः । मणिस्तव्या सुसंगुप्तो मिथ्या वाक् त्वं महाखल ॥१८८॥ अग्रजाय प्रदातन्यस्तदर्थं मणिरादरात् । कृतं त्वया महालोभिन् कर्म साधु ऊणिप्सतम् ॥१८९॥ ततसं विनयेत्तैव सांत्वयामास केशावः । द्विजदेवगार्वं ते मे शापथो न कृतं सया ॥१९०॥ तं तिरस्तुत्य वेगेन त्यक्त्वा रामो जगाम ह । विदमें राजनीतिर्जं स्वमित्रं वृपर्ति तदा ॥१९१॥ ततोऽतिर्जः व्य- संयुक्तः कृष्णः परमदारुणम् । रुदोद बलभ्रं स स्फुट्वा स्फुट्वा विशेषतः ॥१९२॥ ज्ञानहृष्ट्या स कृष्णेन महीपते । नरतुल्यः कृतः केन विडः मे ततोऽतिर्जः वितो भृत्या हरोद च पुनः पुनः ॥१९३॥ अहो ज्ञानं मदीयं यहतं कुञ्ज विशेषतः । नरतुल्यः कृतः केन विडः मे जीवितकं किल ॥१९४॥ रथसंस्थः समायातो द्वारकायां महायशा । लोकवृत्तान्तमुयं स कथयामास विस्तरात् ॥१९५॥ ततो यादवसुल्लयैः स भृत्यस्तोऽतिरिविशेषतः । कृष्णं चकरोत्तरकं त्रृप ॥१९६॥ देशो देशो दृपायाश्र जनाः कृष्णं विशेषतः । निनिर्दुः कर्मं कृष्णेन किं कृतं दुष्टुद्विना ॥१९७॥ समर्थं बलभ्रं योऽत्यजल्येष्ट सुदुर्मतिः । मणिलोभी महापापी विश्वास्यो नैव केनाचित् ॥१९८॥ द्वारकायां जनाः सर्वे तं कृष्णं न प्रमेनिरे । त्यक्तः सर्वैस्तथा कृष्णः शुश्रोच परमऽयथः ॥१९९॥ अस्तित्वचासमायुक्तं सदा स्वगृहसंस्थितम् । नरदसं समालोक्याययौ हृष्टा सुविस्मितः ॥२००॥ तं प्रणश्य महात्मानं कृष्णः परमदुःखितः । उचाच भ्रमत्या वै कृतांजलिपुटः शानैः ॥२१॥ श्रीकृष्ण उचाच । सर्वैः संत्याजितो दुर्खी गृहे नित्यं वसामयहम् । तत्र ते दर्शनं स्वामिन्नभ्रवत् भागयोगतः ॥२२॥ ततसं नारदः प्राह किमर्थं त्यज्यसे वद । एवं पृष्ठः पुनः प्राह वृत्तानं सर्वमंजसा ॥२३॥ श्रुत्वा वृत्तान्तमुयं वै ध्यानेनालोक्य नारदः । देहत्यागे समुद्योगं कुर्वतं तमुवाच ह ॥२४॥ नारद उचाच । मादशुक्लचतुर्थ्या च त्वया चन्द्रो विलोकितः । शास्त्रोऽसौ विद्यराजेन तेन

संदुःवितो भवान् ॥५॥ देहत्यागं महाबुद्धे मा कुरुत्व विशेषतः । गणेशं भज भावेन संकष्टीब्रतसंयुतम् ॥६॥
 पिल्याइपवादशून्यस्त्वं भविष्यसि न चान्यथा । सज्जानश्च समर्थशास्त्रस्मात् तं शरणं ब्रज ॥७॥ एवमुखत्वा महायोगी
 नारदः प्रययौ ततः । गणेशगानसंयुक्तो वीणावादनलालसः ॥८॥ ततः कृष्णः प्रहर्षेण युक्तो विद्वशमादरात् ।
 अभजद् ध्यानमार्गज्ञो ध्यानेनोप्रेण भूमिप ॥९॥ एकाक्षरेण मंत्रेणापूजयन्नित्यमेव तम् । ब्रतं चकार स ततः संकष्टी-
 संज्ञमुक्तमम् ॥१०॥ राज्ञावेकांतसंस्थं तं ध्याननिष्ठं जनार्दनम् । निश्चलं गणराजः स यथै भर्तं सुखप्रदः ॥११॥
 वोधयामास तं कृष्णं गणेशो ब्रह्मनायकः । तमुत्थाय ननामाऽस्मै पूजयामास चादरात् ॥१२॥ पुनः प्रणाम्य तुष्टाव
 विद्वेशं सामगेन सः । स्तोत्रेणाऽष्टकसंज्ञेन नाम्ना तं प्रननर्त ह ॥१३॥ सरोमांचं गणेशानः कृष्णं द्वद्वा जगाद ह । वरं
 वरय मत्तस्त्वं दास्यामि हृदि वाडित्यम् ॥१४॥ गणेशावच्चनं श्रुत्वा तं जगाद महायशा: । कृष्णो भक्तया समायुक्तो
 वचनं लेदसंयुतः ॥१५॥ श्रीकृष्ण उवाच । यदि तुष्टोऽस्मि विद्वेश वरदोऽस्मि विद्वेषतः । तदा ते भक्तिसुग्रां मे देहि ह्यव्यभि-
 चारिणीम् ॥१६॥ भाद्रशुक्लवतुभ्यां ये चन्द्रं परमंति विज्ञप । ते शापदुःखहीना वै भवतु कृपया च ते ॥१७॥ अहं
 चासन्नभरणजनवज्ज्ञानवज्जितः । प्रकृतोऽन्यस्य का वार्ता प्रार्थयामि ततः प्रभो ॥१८॥ जगाद गणनाथः स ततस्तं
 भक्तिमोहितः । मम भक्तिहृदा कृष्ण भविष्यति च तेऽनघ ॥१९॥ स्यमंतकस्य माहात्म्यं त्वदीयं लाउडनप्रदम् । वरदानं
 मदीयं च यः शृणोति जनार्दन ॥२०॥ पठेत्तु भावयुक्तश्चेन्मां धृत्वा हृदये हरे । स एव दोषसंहीनो भवत्वत्र न संशायः
 ॥२१॥ एवमुक्तव्या गणेशानः कृष्णं भक्तिपरायणम् । अंतर्धानं चकाराऽसौ कृष्णस्तत्र समाप्तिः ॥२२॥ संपूर्णं जागरं
 कृत्वा पञ्चम्यां नियतः प्रसुः । पूजयित्वा गणेशानं ददौ दानं विद्येषतः ॥२३॥ गणेशकृपया तस्याऽतद्द्वानं संबूद्धव ह ।
 ग्रहणं च मणेस्तेन ज्ञातमकूरकारितम् ॥२४॥ सभायां स समागमयाकृं तत्राजुहाव च । तं प्रणाम्य महाभागमुद्वाच
 हास्यसंयुतः ॥२५॥ मणिश्च तात संत्यक्तो गेहे ते शतधन्वना । बलभद्रार्थमय त्वं मणिं दर्शय मानद ॥२६॥ ततोऽक्रोरण
 चानीतो मणिस्तत्र सुसंसदिः । द्वद्वोग्रसेनमुख्यासंते प्रदाशं सुर्जनादेनम् ॥२७॥ अकूरश्च विदर्भं तं गत्वा हलधरं प्रसुम् ।
 मणिं दत्त्वा समानीय सभायां संस्थितोऽभवत् ॥२८॥ समग्रांतं महाबीरमनमत केशवः पुनः । सर्वे हर्षयुता जाता द्वारका-
 वासिसनस्ततः ॥२९॥ निर्दोषं वासुदेवं ते मानयामासुरादरात् । राजानः सुहृदः सर्वे नानादेशनिवासिनः ॥२३०॥

सर्वेषां हृदि संस्थोऽयं गणेशो ब्रुद्धिनायकः । तस्यैव कृपया राजन् भवेत् किं किं सुडलैभम् ॥३१॥ अतो भाद्रचतुर्थ्यौ वै न द्वृष्टन्यः कदाचन । चन्द्रः कदाचित् हृष्टश्चेदिदं श्रोतन्यमादरात् ॥३२॥ तेन दोषविहीनश्च जायते नान् संशयः । अन्यथा अष्टभावेन नारकी स नरो भवेत् ॥३३॥ स्यमंतकमणेश्चिन्नं चरितं कथितं परम् । चन्द्रददर्यनजं दोषं हरति अवरोन च ॥२३४॥ ओमिति श्रीमदात्मे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते भाद्रशुक्लतुर्थी चंद्रददर्यनदोषहरणचरितवर्णं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥

४८-५८-५८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशश्च उवाच । श्रुतं मया महाश्यानं त्वत्तो वेदविदांवर । चतुर्थ्यौरभयोः सारं माहात्म्येन समन्वितम् ॥१॥ तथापि वद मे ब्रह्मन् पृथक् ब्रह्मसुद्दृचम् । चरित्रं विस्तरेणैव केन केन कृतं पुरा ॥२॥ कीदर्शी चाऽभवत् सिद्धिः केन प्राप्तो गजाननः । श्रुत्वा ब्रह्मस्य माहात्म्यं यामि नो तप्तिमादरात् ॥३॥ मुहूर्ल उवाच । एवं पृष्ठो महायोगी वसिष्ठः परमार्थवित् । जगाद तं प्रजानाथ शृणु तत् सुखदं परम् ॥४॥ वसिष्ठ उवाच । आदौ शोभवादिभिश्चेतत् कृतं ब्रह्मसु-तमस् । कृष्णशुक्लचतुर्थ्यौ यदुपोषणपरायणैः ॥५॥ ततः स्वायं शुचादैश्च कृतं सर्वार्थसिद्धिदम् । ततो मुनिगणैः सर्वैरन्यैर्वर्णस्यज्ञतुभिः ॥६॥ अधुनाऽहं पृथक्त्वेन कथयामि ब्रतोऽहम् । माहात्म्यं सर्वदं पुण्यं संक्षेपेण शृणुष्टव तत् ॥७॥ जित्वा भूमंडलं सर्वं पुरा दौष्यंतिको नाम भरतः संब्रुव वृत्ती वीरसुरस्येशः शाङ्काल्कज्जुः प्रतापवान् ॥८॥ जित्वा भूमंडलं सर्वं सार्वभौमो ब्रुव वृत्ती पृथक्मपालद्वर्मसंयुतः ॥९॥ तदेशो दैवयोगेन हनाद्युष्टिः सुदारुणा । ब्रह्मव सर्वलोकास्ते भयभीता ब्रुविरे ॥१०॥ चराचरं व्यथायुक्तं हृष्टा राजा महायशा: । करणं महायोगी गणपत्यपियः सदा । करणो वेदार्थसंनिष्ठो भरतं राजसत्तमम् ॥११॥ कणव उवाच । किमर्थमागतो राजन् कुशालं मादरात् ॥१२॥ तं प्रणम्य महात्मानं पूजयामास भक्तितः । कृत्वा करपुरं तस्याऽप्येण रिथो भरतोऽभवत् ॥१३॥ कणव उवाच । किमर्थमागतो राजन् कुशालं ते महामते । अस्ति देशादिभावेषु लिष्ट त्वं चासनोत्तमे ॥१४॥ कणवस्य वचनं श्रुत्वा हर्षयुक्तो महीपतिः । मुनिदत्तो विवेशासाचासने स कृतांजलिः ॥१५॥ उवाच तं महात्मानं करणं वेदविदां वरम् । भरतो राजनीतिज्ञो भक्तियुक्तो विवेशतः ॥१६॥ भरत उवाच । त्वत्प्रसादेन योगीद्व कुशालं मे प्रवर्तते । दैवयोगेन तदपि दुष्वितोऽहं समागतः ॥१७॥

नित्यं स्वधर्मं युक्तेन मया संपालिता मही । देवव्रतातिथिप्राज्ञप्रीत्यर्थं योगिस्ततम् ॥१८॥ वणीश्रमाचारयुता जना: सर्वे असंति च । तथापि पापजं दुःखं संप्राप्तं तत्र वेदयहम् ॥१९॥ अनाद्युष्टिश्च संभूता प्रभा सर्वत्र दुःखदा । चराचरं भयोद्दिग्मं बभूव रसहीनतः ॥२०॥ तदर्थं त्वां महायोगिज्ञानतोऽहं विशेषतः । त्वदर्थनजपुण्येन सफलो मे भवोऽभवत् ॥२१॥ अधुना ब्रह्मि ह पापस्य स्वरूपं तन्निहन्त्ययहम् । येन द्युष्टिभेदत् युणा तथा कुरुष्व मानद ॥२२॥ ततस्ते वृपशादूल-मुचाच मुनिसत्तमः । कपचः श्रुत्वा च वृत्तांतं दयायुक्तः स्वभावतः ॥२३॥ कणव उवाच । शृणु राजन् महत् पापं तच राज्ये प्रवर्तितम् । तेनाऽद्युष्टिभवं दुःखं प्रादुर्भूतं न संशायः ॥२४॥ चतुःपदाविहीने ते राज्ये भवति निश्चितम् । जनैः सर्वैः सुशीलैश्च पापं घोरं कृतं महत् ॥२५॥ त्वं पापशीलभावेन वर्तसे जनवत्सल । धर्मार्थकाममोक्षैश्च हीनोऽस्मि पुरुषाधम ॥२६॥ चतुर्थासंभवं तात ब्रतं सर्वार्थसिद्धिदम् । कारणं शौक्लं सुविरुद्धातं ग्रहं राज्येऽभवत्तुप ॥२७॥ चतुर्विधं जगत्सर्वं स्थूल-सूक्ष्मादिभेदतः । संकटं यत्तदेव त्वं जानीहि वृपनायक ॥२८॥ चतुर्विधं च संकटं हरति ब्रतकारिणः । सा संकष्टचतुर्थी वै कुरुणा ते कर्थिता मया ॥२९॥ चतुर्विधं या ददाति सा शुक्ला वरदा मता । संचितं नास्ति चेदाजन् ब्रतकारिजनाय वै ॥३०॥ चतुर्थीजं स माहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । कपचस्तद्वरतायैव स्वशिक्षाय विशेषतः ॥३१॥ ब्रतानि वै निषफलानि चतुर्थीहीनकानि चेत् । ज्ञात्वा प्रणाम्य तं राजोवाच हर्षसमन्वितः ॥३२॥ भरत उवाच । स्वामिन् वद गणेशास्य माहात्म्यं सर्वेसिद्धिदम् । एताहारां व्रतं यस्य तं भजित्यामि नित्यदा ॥३३॥ कणव उवाच । शृणु राजन् गणेशास्य माहात्म्यं सर्वदं परम् । क्रतुना कथितं मे यद्गृहपुत्रेण धीमता ॥३४॥ एकदाऽहं तपोयुक्तस्तिष्ठामि स्वाश्रमे पुरा । वायुमात्राशानो ख्रूत्या तपामि स्म तपो महत् ॥३५॥ मदीयतपसा सर्वं व्याप्तमासीन्नराधिप । तथापि योगमासथाय संस्थितोऽहं विशेषतः ॥३६॥ ततः प्रजापतिः साक्षादाश्रमे मे समागतः । क्रतुर्योगीद्वयं यो गणपत्यो महायशा: ॥३७॥ तं प्रणाम्य महात्मानं पूजयित्वा पुरः स्थितम् । कृतांजिलिं मासुवाच स तथा भक्तवत्सलः ॥३८॥ क्रतुरुवाच । वत्स तिष्ठत्व मे दत्त आसने किं महामते । इच्छा ते वद मां तात करित्यामि हि तं च ते ॥३९॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हर्षितोऽहं नराधिप । आसने समुपावेश्यावदत्तं विनयान्वितः ॥४०॥ कणव उवाच । तच दर्शनमात्रेण वृत्तकृतयोऽस्मि सांप्रतम् । तथापि शांतिदं योगं वद पूर्णं दयानिधि ॥४१॥ क्रतुरुवाच । समग्रकृ पृष्ठं तवया वत्स श्रेष्ठान्देष्टतमं महत् । कथयामि महाभाग ब्रह्मणः संश्रुतं

मया ॥४२॥ तपस्त्यक्तवा पुरा तात योगमार्गपरायणः । न शांतिं प्रलभे तत्र योगभूमि प्रसाधयन् ॥४३॥ ततोऽहं पितरं
गत्वा ब्रह्माणं सर्वेवदिनम् । चंद्रं तं योगशांत्यर्थमपृच्छं विनयानिवतः ॥४४॥ स्वामिन् शांतिप्रदं ब्रह्म कीहशं बद मे प्रभो ।
केन योगेन लभ्यं तत् प्रभवेत् कृपयानिवतः ॥४५॥ ब्रह्मोवाच । योगशांतिप्रदं ब्रह्म गणेशं विद्धि पुत्रक । मनोवाणीमयं सर्वं
त्यज्ज योगस्य सेवया ॥४६॥ मनोवाणीविहीनं यदेव तत्त्वाहशो मतम् । गणेशाहं न विद्धश्च ब्रह्मणां नायकः स्मृतः ॥४७॥
मनोवाणीमयः प्रोक्तो गकारो वेदवादतः । मनोवाणीविहीनश्च णकारः सर्वसंमतः ॥४८॥ तयोः स्वामी गणेशानो नाशा
गणपतेर्धा । गकारस्य णकारस्य योगो वेदप्रमाणतः ॥४९॥ समाधिना लभ्यते यज्ञितेन च महामते । गकाराक्षरं ज्ञानं
ज्ञानात्थं वेदवादतः ॥५०॥ चितेन यत्र लभ्येत णकारं विद्धि मानद । ज्ञानाज्ञानमयं चितं त्यक्तवा शांतिमवाप्यसि ॥५१॥
एतदेव परं गुह्यं शांतिं कथितं मया । तदर्थं गणराजं त्वं भजस्व भावसंयुतः ॥५२॥ एवमुक्तवा महामंत्रं ददौ मर्यं विधानतः । तं प्रणम्य बने
महामते । ध्यानयोगेन विद्येशं प्राप्यसि त्वं न संशयः ॥५३॥ एवमुक्तवा मया परम् । चितं चितामणै पुत्र विसं तद्वप-
तात गतोऽहं योगकारणात् ॥५४॥ क्रमेण चित्तभूमीनां योगं त्यक्तवा मया परम् । चितं चितामणै पुत्र विसं तद्वप-
भावतः ॥५५॥ ततो योगिद्विवंश्योऽहं जातस्तदपि नित्यदा । गणेशाध्यानसंयुक्तोऽभवं तद्विक्तकामयया ॥५६॥ ततो
विघ्नपतिः साक्षात्त्वानं मे ददौ मया । स्तुतः संपूजितः सोऽपि ददौ स्वभन्निक्तमुत्तमाम् ॥५७॥ तदादिगणपत्योऽहं जातः ।
सर्वेशं वंदितः । भजस्व गणराजं तमस्तस्वं योगकामयया ॥५८॥ कणव उवाच । एवमुक्तवा महायोगी महां मंत्रं ददौ ततः । ।
एकाक्षरं यथान्यायमंतर्धानं चकार ह ॥५९॥ अहं तथा गणेशानं साधयित्वा विद्येषतः । शांतिं प्राप्तसं तथापि भजाम्य-
तन्यवेतसा ॥६०॥ अतस्तवमपि राजेन्द्र भज विद्यपतिं सदा । चतुर्थवतसंयुक्तो ब्रह्मभूतो भ्रविष्यसि ॥६१॥ तत एकाक्षरं
मंत्रं ददौ तस्मै महामुनिः । कर्पं प्रणम्य राजर्षिर्यो इवनगरे तदा ॥६२॥ तस्मिन् काले चतुर्थं सा शुक्ला भाद्री समागता ।
कृता तेन सुभवत्या वै नगरस्थजनैः सह ॥६३॥ ततः सर्वं चतुर्थवतसंयुक्तो ब्रह्मभूतो भ्रविष्यत्वं चतुर्थी ये
नाऽऽचरिष्यन्ति नित्यदा ॥६४॥ ते दंडैः पीडनीया वै ततः सर्वेऽभवत् जना । ब्रतकरिण एतस्मात् पुण्यात् वृष्टिर्भूव ह ॥६५॥
हृष्टपुष्टजनाः सर्वं तया जाता वृपात्मज । रोगादिदोषहीनास्ते भजंस्तं गणनायकम् ॥६६॥ भरतः स्म महाराजोऽभजत्सो-
इनन्य चेतसा । गणेशं भन्निसंयुक्तो गाणपत्यप्रियोऽभवत् ॥६७॥ स पुत्रे राज्यमुम्बं तत्त्विद्यप्य वनगोऽभवत् ।

अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥६८॥ क्रमेण भूमिसंस्था येऽभवन् स्वानंदगा जनाः । चतुर्थी पुण्ययोगेन यथा योगपरायणाः ॥६९॥ सप्तश्चैन भरतस्यैव जनाः कीर्यादिका दृप । पुण्यरूपा बभूत्वस्तेऽथाते स्वानंदगामिनः ॥७०॥ एताहशेन भूपेन पुण्यशालिजनाः कृताः । यज्ञैः सर्वा धरा येन चित्रिता पुण्यकारिणा ॥७१॥ भरतेन समो राजन् न कश्चित् पव भूव ह । इनेन स्वचलेनाऽपि यशसा धर्मशालिना ॥७२॥ भादशुक्लतुर्घारितु महिमा कथितो मया । चतुर्वर्गफलेयुक्तां ब्रह्मभूयपदप्रदः ॥७३॥ भादशुक्लतुर्घार्या तु माहात्मयं यः शृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य राजेद्व सर्वदं प्रभवेद् ध्रुवम् ॥७४॥ भादशुक्लतुर्घार्या वै शंकरस्य हवादि प्रसुः । प्रादुर्वभूव मध्याहै द्यानजः सु सुतोऽभवत् ॥७५॥ तदादि सा तिथिमुख्या बभूव जन्मधारिणी । गणेशासय न संदेहो ब्रह्मभूयपदप्रदा ॥७६॥ सुष्ठयादौ पंच देवेशैः स्थापिता मूर्तिलक्ष्मा । मयूर-गणनाथस्य मध्याहै भाद्रेण तिथैः ॥७७॥ मयूरेशावतारो भाद्रपदेयो बभूव सः । मध्याहै शंकरगृहे चतुर्थ्या शुक्ल-पद्मके ॥७८॥ तस्यां ये मूर्तिमध्यार्थी मूर्तिं पूजयन्ति नरादयः । देवाः शंकरमुख्याश्च महोत्सवपरायणाः ॥७९॥ ते सर्वे विघ्नहीनाश्च भवन्ति सुखमोगिनाः । अंते स्वानंदगा भूप ब्रह्मभूता भवन्ति च ॥८०॥ मध्याहै पूजनं गोत्रं गणेशस्य विशेषतः । उपोषणसमायैक्तेऽतुर्घार्या व्रतकारिभिः ॥८१॥ पंचमयां पारणं कृत्वा द्विजैः सह महामते । मूर्तिं तां मूर्त्मध्यां पूज्यां विस्मृद्य निनेयजलम् ॥८२॥ चतुर्थ्या मूर्तिं भाद्रे ये नार्चयन्ति चेत् । तेषां निकलहृषं वै कर्म सर्वभावित्यति ॥८३॥ न तेषां दर्शनं कार्यं नररात्महितप्रसुभिः । पतितासते मताः शाल्वे नारकाश्च भवन्त्यतः ॥८४॥ इह विघ्नसमायुक्ता नानारोगप्रपादिताः । दारिद्र्यादिसमायुक्ता महापापा मता दृप ॥८५॥ चतुर्थ्या सर्ववर्णस्थैर्भाद्रेष्वूप्यो गजाननः । मूर्त्मध्यो विघ्नहीनास्ते भवन्ति सफलक्रियाः ॥८६॥ इयं भाद्रपदे मासि चतुर्थी शुक्लपिणी । तस्याश्चरितमाच्यन्ते कथितं स्वतपभावतः ॥८७॥ अत्र ते वर्णप्रियेऽहं इतिहासं पुरातनम् । तच्छुण्डव महाभागा चतुर्थीकृताजं महत् ॥८८॥ द्राविडं नगरे राजंश्चाङ्गालः कोऽपि पापकृत् । कुष्ठरोगयुतः पूर्णः परखीलंपटोऽभवत् ॥८९॥ चतुर्थ्या भाद्रमासे स उवर्युक्तो बभूव ह । उवरस्य पीडयाऽत्यन्तं पीडितो राजसन्तम् ॥९०॥ अज्ञेन स जलेनाऽपि हीनोऽभृदेवयोगतः । पंचमयां मरणो प्राप्ते विमानेन जगाम ह ॥९१॥ तस्यांगसपर्णो वायुर्यमलोके जगाम ह । तेन सुष्टा नरकस्था: समंततः ॥९२॥ ते सर्वे याननगा भूत्वा गताः । स्वानंदके युरे । हृष्टा गणपतिं तैः स असमूतो बभूव ह ॥९३॥ ब्रह्मशानतञ्चं फलपदमिदं

मतम् । यथाविधि कृतं येन तत्र चित्रं किमपयहो ॥१४॥ चतुर्थ्या महिमाऽयं कथयितुं न प्रशक्यते । पुरुषार्थं चत्वारः
प्राप्यन्ते ब्रतमात्रातः ॥१५॥ मुद्गल उवाच । वसिष्ठवचनं श्रुत्वा दशरथस्तमब्रवीत् । शृणु दक्ष महा भाग तां कथां पाचनीं
प्रभो ॥१६॥ दशरथ उवाच । चांडालो गणनाथस्य पुपूज स न मृत्युम् । मृत्यं दोषी कथं स्वामिन् ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥१७॥
वसिष्ठ उवाच । समयक् पृष्ठं त्वया राजन् शृणु संशयनाशनम् । ज्ञानं ते कथयित्यामि भवेष्टोकोपकारदम् ॥१८॥ चांडालस्य
चतुर्थ्यास्तु ज्ञानं नाऽभृद् दुरात्मनः । पूजनं च तथा तस्योल्लङ्घनं न ततोऽभवत् ॥१९॥ अतोऽयं दोषहीनश्च स्वानंदस्थो
बभूव ह । पूजनोल्लङ्घनाभ्यां स वज्जितो ज्ञानभावतः ॥२०॥ एवं नानाजनाश्च ह भुक्त्वा तु विविधं सुखम् । अते स्वानंदगा
राजन् बभूवत्मात्रातः ॥२॥ तत्रैकं कथितं प्रोक्तं नालं वर्णायुतैरपि । पूर्णं भवति माहात्मयं संक्षेपेण निरूपितम् ॥२०॥२॥
॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोदले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते भाद्रपदशुक्लचतुर्थीव्रतवर्णं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥

४८०-४८१★

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ वसिष्ठ उवाच । आश्विने वरदात्री या चतुर्थी शुक्लपक्षमगा । तां शुणुत्वं महाभाग सद्वतां सर्वदायिनीम्
॥१॥ इतिहासं प्रबृक्ष्यामि पुरातनंभवं त्रुप । ब्रतसंयुक्तमाहात्मयं भवत् सर्वार्थसाधकम् ॥२॥ रैवतांतरगो राजा कीर्तिमांश्च
बभूव ह । मतो नामा धर्मधरः पूर्णशा स्वाक्षरारगः ॥३॥ देवविप्रातिथिप्रेपसुः पंचयज्ञपरायणः । नीतिज्ञः पुत्रवल्लोकान्
पालयन् स्वाहिते रतः ॥४॥ भार्या तस्याऽभवत् साऽपि पातिव्रत्यगुणानिवता । सर्वलक्षणसंयुक्ता विप्रदेवातिथिपिया ॥५॥
गजानां च हयानां वै पदातीनां महीपतेः । रथानां नैव संख्याऽप्तिनि धानुषकाणां विशेषतः ॥६॥ सप्तह्रीपवतीं पृथ्वीं
पालयन् स नराधिपः । देवादीनां च संग्रामे ह्लजेयः परवीरहा ॥७॥ तस्य बंध्यत्वदोषेण दृप पुत्रो बभूव नो । नानायतन-
परो राजा पुत्रार्थं प्रबभूव ह ॥८॥ तीर्थयात्रादिकं सर्वं चकार विधिवृत्त्वः । अनुष्ठानवतादीनि देवानां पूजनं तथा ॥९॥
एवं नानाविधैः पुण्येन बभूव सुतस्ततः । राज्यं त्यक्त्वा वने राजा सख्तीकः स जगाम ह ॥१०॥ तत्र ग्रमणयुक्तः स
ददर्श ह महावनम् । मिंहन्यालादिसंयुक्तं भयदं सर्वजनिमनाम् ॥११॥ दुःखयुक्तः स राजषिः प्रवेशं स चकार ह ।
वने तत्र मुनिश्चेष्टं सौभर्ति संददर्शं च ॥१२॥ तं प्रणम्य महाभागः सख्तीकः पुरतो मुनेः । कृतांजलिपुटो भृत्वा तस्थै

स वृपसंमुखः ॥१३॥ ततः सौभरिणा सोऽपि सत्कृतो वचनेन च । निषसादासने तत्र मुनिना दशिते वृपः ॥१४॥
 तमुवाच महाभागं राजानं मुनिसत्तमः । कोऽसि त्वं वन उग्रे मेऽन्न किमर्थं समागतः ॥१५॥ इति पृष्ठो महीपालस्तमुवाच
 सुहर्षितः । कीर्तिमान् सर्वधर्मेद्वः कृत्वा करपुण्ड वचः ॥१६॥ कीर्तिमातुवाच । द्राविडे वस्तिमेंद्रित नगरे सुरसत्तमे । राज्यं
 करोमि तत्राऽहं सार्वधर्मो महामुने ॥१७॥ अपुत्रो हैवयोरेन जातोऽहं मुनिसत्तम । पुत्रार्थं व्रततीर्थादीन् नानाधर्मान्
 करोमि वै ॥१८॥ राज्यं त्यक्त्वा बने योगिन्नागतः पुत्रकामयथा । तत्र ते दशीनं प्राप्तं सर्वसिद्धिप्रदं प्रभो ॥१९॥ तत्र दशीन-
 मात्रेण सफलो मे भवो भवेत् । मातृपित्रादिकं सर्वं धन्यं जातं न संशयः ॥२०॥ अधुना ब्रूहि मे नाथ पुत्रप्राप्त्यथमादरात् ।
 उपायं तं चरित्यामि त्वदाज्ञावशागो मुने ॥२१॥ इह जन्मनि भो विप्र न कृतं पापमुल्बणम् । मया राज्यं कृतं भूमेर्भययुक्तेन
 चेतसा ॥२२॥ तथापि वंध्यजो दोषो मया प्राप्तो महामुने । पूर्वजन्मकृतं पापं ज्ञायते नैव चेतसा ॥२३॥ कथयस्व
 महोग्रं मे पापं सर्वविदां वर । योगिदोऽसि महातेजाः साक्षाद्वृत्तनोर्धरः ॥२४॥ चसिष्ठ उवाच । एवं विनययुक्तेन राजा
 पृष्ठो महामुनिः । सौभरिणिं जगादेदं वचनं गणप्रियः ॥२५॥ सौभरिणिवाच । कृतं त्वया महत्पापं महाराज विशेषतः ।
 पूर्वजन्मकृतं नैव पापं ते विद्यतेऽधम ॥२६॥ तत्र राज्ये महामूर्खं चतुर्थव्रतमुत्तमम् । लयं प्राप्तं विशेषेण ब्रतादौ फलदं
 मतम् ॥२७॥ चतुर्थव्रतमाद्यं यन्मानवेन नराधम । न कृतं चेद्गतानीह निरफलानि भवेति च ॥२८॥ विशेषतस्त्वया कर्म
 नानापुण्यादिकं कृतम् । चतुर्थव्रतमाद्यं तद्भूव ह ॥२९॥ चतुर्थव्रतपदार्थानां दात्री सा वरदा मता । चतुर्थव्रतं
 तु संकष्टं हरंती संकटी मता ॥३०॥ भुनक्ति राजा पापं राष्ट्रकृतं शास्त्रसंमतम् । जनानां ब्रतहीनानां पापभागी भवान्
 मतः ॥३१॥ अतः पापमयी सूर्तिस्त्वमेवात्र न संशयः । तेन वंध्यत्वमप्नो नराधम न बुद्ध्यसे ॥३२॥ सौभरेवचनं श्रुत्वा
 कीर्तिमांसं जगाद् । विनयेन समायुक्तो भयभीतश्च पार्थिवः ॥३३॥ कीर्तिमातुवाच । अज्ञानेन कृतं कर्म मया स्वामिन्
 सुपापिना । कीदृशं तद्गतं विप्र महं वद विधानतः ॥३४॥ पुत्रप्राप्त्यर्थमेवं मेव बदोपायं महामते । येन पापविहीनोऽहं
 भवामि पुत्रवान् सुखी ॥३५॥ सौभरिणिवाच । चतुर्थव्रतमाद्यं त्वं कुरुत्व नृप नित्यदा । जनैः सर्वेस्तदा सर्वपापहीनो
 भविष्यसि ॥३६॥ अज्ञानेन करोषि स्त्र पापं ज्ञात्वाऽनुतापचान् । ब्रताचरणमात्रेण निषपापः पुण्यभाग् भवेः ॥३७॥
 इत्युक्त्वा ब्रतमाहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । ततः सोऽपि महाबुद्धिः प्रकल्प विनयानिवितः ॥३८॥ कीर्तिमातुवाच ।

कीहोऽयं गणाधीशो व्रतं यस्य चतुःपदम् । ब्रह्मभूयकरं प्रोक्तं भजिष्यामि विशेषतः ॥३९॥ ततसं मुनिशार्दुलः सौभरिः
 युनरब्रवीत् । माहात्म्यं गणनाथस्य दार्त्तियोगपदप्रदम् ॥४०॥ सौभरिस्वाच । पुराऽहं तपसा युक्तो नानांचूदपरायणः । अभवं
 तत्र देवा वै भयभीता बभूविरे ॥४१॥ अहो तपःप्रभावेण जित्वा सर्वं द्विजोत्तमः । किमिच्छति पदं श्रेष्ठं ज्ञायतेऽस्मा-
 भिरेव न ॥४२॥ प्रेषयामास सख्वीकं ततः कामं सुरायिपः । तपोभंगार्थमेवं मे कामस्त्र समागतः ॥४३॥ उर्बरी-
 समहिताभिन्नामसरोभिर्भूता तथा । आत्मवाणः स्वयं कामः पीडयामास मां शरैः ॥४४॥ अहं तपःप्रभावेण जित्वा कामं
 सह लिया । मोहहीनस्तपस्तत्राऽतपं चुहृनिश्चयः ॥४५॥ ततो मे तपसोयेण दाहयुक्तो बभूव ह । कामः पलाय्य
 सर्वेस्तं मध्यवंतं जगाद् सः ॥४६॥ ततोऽहं योगमार्गांतर्निष्ठश्चाभवन्नुप । जडोन्मत्तादिमार्गेषु संस्थितो योगकारणात् ॥४७॥
 ततः शुको महायोगी गणपतयः समागतः । ममाश्रमे स मां दृष्ट्वा जगदेच्छसि किं मुन ॥४८॥ ततसं प्रणतो भूत्वा
 कृतांजलिः पुरः प्रभोः । स्थित्वाऽत्वदं सुचाकर्यं तन्दृष्टु राजन् सुसिद्धिदम् ॥४९॥ मम श्रेष्ठेन भाजयेन त्वं प्राप्नोऽसि
 महायशा: । शार्दूलं वद महायोगिन् यथा शांतो भवामयहम् ॥५०॥ श्रीशुक उवाच । चित्तं पञ्चविधं त्यक्त्वा चित्तं कृत्वा च
 तन्मयम् । निरोधेनैव भूमीनां शार्दूलं शार्दूलं निश्चितम् ॥५१॥ चिंतामणिं भजस्व त्वं मंत्रेणैकाक्षरेण च । तेन चिंतामणी
 चिप्र संचितः सुभावित्यसि ॥५२॥ त्यक्त्वा जडादिकं मार्गं शामदमपरायणः । गणनाथं महाभाग भज यत्नेन
 नित्यदा ॥५३॥ एवमुक्त्वा शुको योगी यथौ स्वेच्छापरायणः । गणेशानाम संकीर्त्य जपंश्चैव चिशेषतः ॥५४॥ अहं
 गणपतिं भक्त्याऽभजं संभक्तिसंयुतः । एकाक्षरविधानेनाऽत्यध्यात्मा भूति पुरो दृप ॥५५॥ ततः स्वल्पेन कालेन शार्दूलं
 प्राप्नोऽहमादरात् । तथापि पूजने सक्तोऽभजं तं गणनायकम् ॥५६॥ दशवर्षं गते काले विशेषो मां समागतः । मया
 संपूजितो राजन् स्तुतश्च चिविधैः स्तवैः ॥५७॥ गाणपत्यपदं दत्त्वा गतः इचानंदके पुरे । तदादि गाणपत्योऽहं भजामि
 ब्रह्मनायकम् ॥५८॥ एवमुक्त्वा स राजानं ददौ मंत्रं विधानतः । बद्धदरं स राजविष्टं प्रणाम्य यथौ पुरम् ॥५९॥ स
 आश्विन्यां द्वितीयायां शुक्लायां तु गृहेण गतः । तसिमन् मासे चतुर्थ्यां च शुक्लायां ब्रतमारभत् ॥६०॥ जनैः सर्वैः समायुक्त-
 उपोषणपरायणः । मध्याह्न गणपत्य प्रपूज्य विधिवद्युपः ॥६१॥ रात्रौ जागरणं चक्रे बालदृदसमन्वितः । नरैः लीभि-
 स्तद्वृत्तं च कृतं सर्वैर्यथात्थम् ॥६२॥ शुक्लां कृष्णां चतुर्थ्यां यत्र तत्र सः । ताडनीयाः प्रयत्नेन पृथिव्यां यत्र तत्र सः

॥६३॥ योषेण योषयामास ततः सर्वे तथाऽभवन् । ब्रतं ततो वै बभूव प्रशासतं भूमिमङ्गले ॥६४॥ एवं भूमिमङ्गले राज्यं कुत्वा युजे निवेद्य सः । बने गत्वा गणेशानं सखीको दृप आभजन् ॥६५॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्म भूतो बभूव ह । तस्य राज्ये स्थिता लोकाः सर्वे स्वानंदगा बभूः ॥६६॥ एवमन्यं दयारथ शृणुहव त्वं ब्रतोऽहवम् । इतिहासं प्रचक्षयामि चाश्चिन्यां परमाहुतम् ॥६७॥ भीमो नाम महाव्याधः पापकमपरायणः । मार्गं जनान् निहत्याग्युव्य धनं स तुतोष ह ॥६८॥ एकदा वनमध्ये स ब्राह्मणं हंतुमुद्यतः । पलायत द्विजस्तत्र वने भयसमाकुलः ॥६९॥ एतदिमन्नांतरे तत्राश्वगः शास्त्रधरः पुमान् । धावंश्च ब्राह्मणं हृष्टा भीमं धृत्वा गतः पुरे ॥७०॥ ततो द्विजः सुखनैव स्वाश्रमं प्रजगाम ह । पुरुषो भीमव्याधं ते राज्ञे दुष्टं न्यवेदयत् ॥७१॥ तत्र सोऽपि कुरुधाविष्ठो व्याधः संस्थापितोऽभवत् । राज्ञाऽऽश्विन्यां चतुर्यां वै शुक्लायां दैवयोगतः ॥७२॥ पंचमयां तं जघानैव ततो व्याधं गजाननः । चतुर्थ्यां क्षुधितत्वात् स ब्रह्म भूतं चकार ह ॥७३॥ एवं नानाजना राजन् चतुर्थीव्रतयोगतः । स्वानंदस्था भवतीह मया वर्तुं न शाकयेते ॥७४॥ चतुर्थीजमिदं चित्रं चरितं कथितं सया । शुक्लाऽश्विन्यां समुद्भूतं श्रवणात् सर्वासाद्विदम् ॥७५॥ शृणुयादः पठेद्वाऽपि सुनिक्तं लभेन्नरः । पुत्रपौत्रादिसंयुक्तः सुहाहित्वंप्रसन्नम् ॥७६॥

॥ ओमिति श्रीमदात्मे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते शुक्लाऽश्विनी चतुर्थं व्रतवर्णं नामाष्टमोऽश्वायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ वसिष्ठ उवाच । कार्तिके मासि शुक्ला या चतुर्था सर्वसिद्धिदा । तां शुणुहव महाश्वग इतिहास-समन्विताम् ॥१॥ सूर्यवंशोऽहवो राजा सुधन्वा नीतिसंयुतः । शास्त्राल्लब्धसंयुक्तो बभूव परमश्वतिः ॥२॥ धर्मशीलो वदान्यश्च सत्यवाक् साधुसंमतः । देवविप्रातिथिप्राहंचयज्ञपरायणः ॥३॥ भाग्या कलावती तस्य बभूव रूपशालिनी । पतिव्रता महोदारा धर्मशीला विशेषतः ॥४॥ जित्वा भूमिडलं सर्वं राजा तेजस्विनां वरः । पालयामास सुच्चर्वी स नित्यं धर्मपरायणः ॥५॥ सामंता वशगा यस्य सैन्यं स्म गणनातिगम् । संपत्त धनदेनैव तुलया सर्वत्र संबभौ ॥६॥ अध्यायुषा समायुक्तो बभूव दृपसत्तमः । अकरमात् कुष्ठसंयुक्तः कीदैः संपादितोऽभवत् ॥७॥ पूयशोणितघमौचैर्यसो दुर्गचिसंयुतः ।

न चाऽलभत् सुखं किंचिच्छुलप्रोतो यथा नरः ॥८॥ औषधानि विशेषण सिषेवे यत्नसंयुतः । नानामंत्रप्रयोगादि कारयामास
मानवैः ॥९॥ अतुष्टानं द्विजैः सोऽपि वेदमंडैः सुखप्रदैः । अकारयत्तथा तेऽयो न फलं चाऽभवत् कदा ॥१०॥ ततस्तीर्थानि
ब्राम स्वानदानपरायणः । तथापि रोगसंयुक्तोऽधिकं राजा बभूव ह ॥११॥ ततो निवृत्तिमापन्नो जगाद सचिवान्नपः ।
राज्यं मे परिपालयं वै यावदागमनं युनः ॥१२॥ सांत्वयित्वा स सख्तीकः सुहृदः सर्वनागरान् । वनं यथौ नृपत्रेष्ठो ब्राम
यत्र तत्र च ॥१३॥ ततो गणपतिं राजा सस्मार दुःखसंयुतः । विनाहीनार्थमेवं स तत्र चित्रं बभूव ह ॥१४॥ अकस्मान्
सुनिश्चाद्दुःखुलः पुलस्त्यस्तत्र चाययौ । ते हृष्टा हर्षसंयुक्तो ननाम प्रियया सह ॥१५॥ कृत्वा करपुटं राजोवाच तं सुनिनायकम् ।
किं पुण्यं मे पुरा चीर्णं येन हष्टो भवात् सुने ॥१६॥ धनयं जन्म तथा ज्ञानं जनको जननी च मे । तपो धर्मादिकं सर्वं
त्वदंधियुगदश्चनात् ॥१७॥ एवं विवदमानं तं जगाद सुनिस्त्वमः । किमर्थं राजनीतिज्ञ वने त्वं च समागतः ॥१८॥
एवं पृष्ठा स राजानं वृक्षचञ्चायासमाश्रितः । पुलस्त्य उपविश्याथ तमुपावेश्य संवभौ ॥१९॥ ततो राजा स्वकीयो वै
वृत्तान्तः कथितोऽभवत् । जगाद प्रणनामैवं पुनस्तं हर्षसंयुतः ॥२०॥ सुधन्वोवाच । दयाकराश्च योगीद्वा: पुराणेषु बद्धति यत् ।
तदेव सत्यमभवत् त्वा॒ं हृष्टा॑ दयया युतम् ॥२१॥ दुःखिवतं मां विदित्वा त्वं संस्थितो सुनिस्त्वम । साक्षात् प्रजापतिः
प्रोक्तः पुलस्त्यो ब्रह्मणः सुतः ॥२२॥ सर्वजस्त्वं महायोगिन् न्यायं मे चद मानद । धर्मयुक्ततया राज्यं करोमि स्म
निरंतरम् ॥२३॥ पूर्वजन्मकृतं मे किं महापापं समागतम् । येनाऽहं कुष्ठसंयुक्तोऽभवं पश्य दयायुतः ॥२४॥ वसिष्ठ उवाच ।
सुधन्वनो वचः श्रुत्वा तमुवाच महामुनिः । अत्यंतं पीडितं हृष्टा करुणायुतचेतसा ॥२५॥ पुलस्त्य उवाच । इहजन्मकृतं पापं
बुद्धयसे न नराधम । तेन कुष्ठयुतो जातः शृणु तत्रे वदाम्यहम् ॥२६॥ तत्र राज्ये नृपत्रेष्ठ ब्रतं गणेश्वरं महत् ।
न एष चतुर्थासंज्ञं यत् सर्वसिद्धिप्रदं परम् ॥२७॥ चतुर्णा पुरुषाथानां साधनं सर्वसंमतम् । तेन प्रोक्ता चतुर्था सा वरदा
संकटा मता ॥२८॥ सर्वादौ न कृतं चेद्द्वे भवेत् सर्वं सुनिकलम् । कृतं कर्म नरेणाऽपि चतुर्वर्गविहीनकम् ॥२९॥ वर्णैः सर्वैः
कृतं पापं राजानसुपतिष्ठति । तेन त्वं कुष्ठसंयुक्तोऽधुना जातो नराधम ॥३०॥ मरिष्यसि यदा राजंसतदा ते नरके गतिः ।
भविष्यति न संदेहश्चतुर्वर्गविहीनता ॥३१॥ पुलस्त्यवचनं श्रुत्वा दुःखयुक्तो महीपतिः । उवाच तं महाप्राज्ञ
कृतांजलिपुदोऽभवत् ॥३२॥ सुधन्वोवाच । भगवन् सर्वतस्वज्ञ त्वया यत् कथितं वचः । तदेव सत्यरूपं वै मया ज्ञानं न संशायः

॥३३॥ अधुना तद्वां ब्रह्मि कीहशं कस्य पूजनम् । कस्मिन् काले प्रकर्तैव्यं सर्वसिद्धिपदायकम् ॥३४॥ कुष्ठनाशार्थमेवं मे वदोपायं महाप्रभो । प्रायश्चिन्त करिहयामि ब्रतलोपप्रदोषहृत् ॥३५॥ एवं पृष्ठो महायोगी पुलस्त्यो हर्षसंयुतः । तं जगाद् गणेशाय नम हृत्युपस्त्मरन् ॥३६॥ पुलस्त्य उचाच । अज्ञानेन कृतं दोषं प्रायश्चिन्तेन हंति तम् । नरस्तसमान्वयमेवाशु व्रतं कुरु जनैः सह ॥३७॥ तेन कुष्ठबिहीनस्त्वं सुरूपः प्रभविष्यसि । अनुतापाच ते राजत् पापं नष्टं न संशयः ॥३८॥ इत्युक्त्वा तं ततो योगी जगाद् ब्रतसंभवाम् । कथां सर्वा संशुद्य हर्षयुक्तो वृपोऽभवत् ॥३९॥ उचाच तं मुनिश्रेष्ठं प्रणाम्य च पुनः पुनः । धन्यं मे जन्म भो नाथ श्रुतं येन महद्वतम् ॥४०॥ नानेन सहशं किंचिन् मया ज्ञातं महामते । त्वत्तो बद महाप्राङ्म गणेशास्य स्वरूपकम् ॥४१॥ तज्ज्ञात्वा सर्वभावेन भजिहयामि महामुने । नित्यं 'भक्तिसमायुक्तो देवदेवेशमादरात् ॥४२॥ एवं पृष्ठः स राजानं वचनं प्रजगाद् ह । पुलस्त्यः सर्वभावज्ञो गणपत्यो महायशा: ॥४३॥ पुलस्त्य उचाच । सुधन्वल्लुण मे वाक्यं गणेशज्ञानकारकम् । ब्रह्मभूयमयं पूर्णं योगाकारं विशेषतः ॥४४॥ पुरात्हं योगशार्थयै नानायोगपरायणः । असाधयज्ञमैष दमेन मनसो जयात् ॥४५॥ तथापि शांतिहीनोऽहं शरणं शंकरं गतः । तं प्रणय महात्मानमपृच्छं योगसुत्तमम् ॥४६॥ ततस्तेन समाध्यातं तद्वृष्टुप्त्व नराधिप । येन त्वं गणपत्यश्च साधनेन भविष्यसि ॥४७॥ श्रीशिव उचाच । योगशार्थिन्द्रेषं विद्धि गणेशं भज भावतः । मनोवाणीविहीनं तं मनोवाणीमयं न च ॥४८॥ मनोवाणीमयं सर्वं संप्रज्ञातसमुद्भवम् । गक्ताराक्षरं विद्धि पश्य वेदे महामते ॥४९॥ मनोवाणीविहीनं यदसंप्रज्ञातगं मतम् । गक्ताराक्षरसंभृतं नाम्नो गणपत्येदि ॥५०॥ तयोः स्वामी गणेशानः शांत्या योगेन लभ्यते । वित्तभूमिनिरोधेन तं भजस्व विनायकम् ॥५१॥ एवमुक्त्वा महादेवो विराम विशेषवित् । तं प्रणम्य वर्तं गत्वाऽसाधयं तं सुयत्तनतः ॥५२॥ अष्टाहरण मंत्रेण ध्यात्वा गणपतिं वृप । अतोषयं विशेषण वित्तनियहभावतः ॥५३॥ ततः स्वल्पेन कालेन शांतिं प्राप्नोहमात्मनि । तथापि मंत्रराजं तमजं पूजने रतः ॥५४॥ एकविंशतिवैषु गतेषु स विनायकः । आययौ मे चरं दातुं भक्तात्म्रहकारकः ॥५५॥ तं हृष्टा प्रणतो भृत्याऽपूजयं पुरे । तदारभ्याहमत्यंतं भजामि गणनायकम् ॥५६॥ गणपत्यं स मां कृत्वा यथौ स्वानंदके पुरे । तदारभ्याहमत्यंतं भजामि गणनायकम् ॥५७॥ एवमुक्त्वा महीपालं तथा दशरथ स्वयम् । मंत्रमष्टाद्वयं तस्मै ददौ विधिसमन्वितम् ॥५८॥ तेन सुतो महायोगी पुलस्त्योऽतदधे प्रभुः । राजा स्वनगरे गत्वा कार्तिके

हर्षितोऽभवत् ॥६१॥ जनैः सर्वेभागश्चकार ब्रतमुच्चमम् । कातिके शुक्लपक्षस्य चतुर्थ्या गणपं स्मरन् ॥६०॥
 पञ्चम्यां पारणं चक्रे राजाऽसौ जनसंयुतः । ब्राह्मणेण्यो ददौ दानं सर्वान् अज्ञेस्वतोषयत् ॥६१॥ ततः कुष्ठिविहीनश्च
 वभूव स जनाधिपः । सुरूपः कामदेवेन समः शोभाधरो वभौ ॥६२॥ लोका वंधयत्वदोषेण रोगादिभः प्रपीडिताः ।
 ते सर्वे दुःखहीनाश्च वभूवृत्तसेवनात् ॥६३॥ ततसेन वृपेणाऽथ सर्वत्र भूमिमंडले । प्रकाशितं प्रयत्नेन ब्रतं गाणेश्वरं वृप
 ॥६४॥ ततः शुक्लां तथा कुणां चतुर्थ्यां चक्रिते जनाः । तेनाऽनंदसमायुक्ता बुभुजुविविधं सुखम् ॥६५॥ ततः सुधन्वा स्थाप्य
 सं एवं राज्ये महामतिः । एकांति संस्थितो भूत्वाऽभजतं गणपं सदा ॥६६॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूता वभूव ह
 तथा जनाश्च सर्वे ते स्वानंदस्या वभविरे ॥६७॥ एवं ते कथितं राजन्नथो शृणु महामते । महिमानं ब्रतस्यैव सर्वार्थसिद्धिकरस्य
 ह ॥६८॥ महिलमत्यां च चांडालो वसन् कः पापकारकः । प्राप्य कातिकणां शुक्रां चतुर्थ्या स वेत गतः ॥६९॥ तत्र व्याघ्रे
 संहस्तः पलायन् वृक्षमारहत् । व्याघ्रो वृक्षतले तत्र संस्थितसं प्रतीक्षयन् ॥७०॥ तत्र रात्रिंगता तस्य चांडालस्य प्रजागरः ।
 संपूर्णश्चाभवद्दृपुनश्चित्रं वभूव ह ॥७१॥ समागतो महासप्तो वनस्थो वृक्षमारहत् । पपात भयभीतः स तं हृष्टा
 कंपवेगतः ॥७२॥ नयाग्रेण संगृहीतः स पञ्चम्यां भ्रातृतोऽभवत् । स विमानं समारुद्य यथौ स्वानंदकं पुरम् ॥७३॥
 अज्ञातव्रतजेनैव पुण्येन गणपं गतः । हृष्टा योगपरो भूत्वा ब्रह्मभूता वभूव सः ॥७४॥ एवं वृप अपारा वै चतुर्वर्गफलैर्युताः ।
 ब्रह्मभूताश्च संजाताश्चतुर्थावतकारकाः ॥७५॥ कातिके शुक्लपक्षस्य चतुर्थ्या महिमा मया । कथितो लेशातो भूप
 ओतुमिच्छसि किं पुनः ॥७६॥ शृणुयाच्यः पठेद्वापि स वै सर्वार्थसिद्धिभाक् । पुत्रपौत्रादिसंयुक्तः प्रभवहणप्रियः ॥७७॥

॥ औमिति श्रीमदाल्ये पुराणोपतिष्ठदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते कातिकशुक्लचतुर्थीविणं नाम नवमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । गणेशास्य कथां शुत्वा हर्षश्चेतसि जायते । मार्गशीर्षं च या शुक्ला तां मे वद मुने
यतः ॥१॥ ब्रह्मिष्ठ उवाच । अज ते वर्णियेऽहमिति हासं पुरातनम् । मार्गशीर्षं चतुर्थी यः शुक्लायामभवत्पृष्ठ ॥२॥
काशीपतिः पुरा राजा पुण्यकीर्तिरभूव ह । अजातशुक्रो नाम सर्वशास्त्रविशारदः ॥३॥ देवद्विजातिश्चिप्रसुनना-
धर्मपरायणः । प्रजानां पालेन सर्वो यथाशास्त्रेण मानदः ॥४॥ तज्जेव नारदोऽकरमाहृषं दद्वं समागतः । तं प्रणय-
महात्मानं पूजयामास भक्तिः ॥५॥ स्वयं पादस्य संचाहं चकार दृपसत्तमः । उवाच तं प्रहर्षेण नारदं सर्वं परम् ॥६॥
अजातशुत्रस्याच । धन्यं मे जन्म पुत्रादि राज्यं निहतकंटकम् । धन्यौ च जनकौ ज्ञानं त्वदंश्चिप्रयुगदर्हनात् ॥७॥ सर्वसारं
वदस्व त्वं योगशांतिप्रदायकम् । येन संसारदुःखेभ्यो मुक्तयते मानवः क्षणात् ॥८॥ ततस्तं नारदो योगी गणपत्या-
गणीर्दुप । जगद वर्षसंशुक्रो वाक्यं सारमयं हसन् ॥९॥ नारद उवाच । सम्यक् पृष्ठं त्वया राजन् सर्वेभ्यो ब्रह्मदं परम् ।
श्रुणु ते कथयिष्यामि योगं शांतिप्रदायकम् ॥१०॥ ब्रह्म नानाविर्धं वेदं वर्णितं पात्रमेवतः । न मुख्यं ब्रह्ममृतत्वं तदेव
भवति प्रभो ॥१॥ ब्रह्मणस्पतिनामानं गणेशं भज भावतः । चित्तवृत्तिनिरोधेन चित्तामणिभविष्यसि ॥१२॥ गणेशोऽह-
न संदेहो मम तत्र कथं भवेत् । संयोगायोगकं राजन् तेन शांतिमवाप्यसि ॥१३॥ तस्य ब्रह्म चतुर्थीसंज्ञकं
महत् । राज्ये नष्टे च तेन त्वं नारकी प्रभविष्यसि ॥१४॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां प्रदं पूर्णं प्रकीर्तितम् । चतुर्थीसंज्ञकं राजन्
वरदं संकरं मतम् ॥१५॥ नानाकर्मणि कुर्वति नराः सर्वार्थसिद्धये । चतुर्थीवतहीनश्चेत्तिष्ठफलाः प्रभवंति ते ॥१६॥
इत्युक्त्वा तं महायोगी नारदः कहणायुतः । माहात्म्यं कथयामास चतुर्थीसंभवं दृप ॥१७॥ ततस्तं दृपवर्यः स प्रणय-
भावसंयुतः । पप्रकृष्ट सर्वमार्गं गणेशोपासनं पुनः ॥१८॥ अजातशुत्रस्याच । ब्रह्मणस्पतिमाहात्मयं श्रुतं मया महामते ।
गणेशोपासनमार्गं मे वद सर्वेष्व ते नमः ॥१९॥ नारद उवाच । एकाक्षरविधानेन भज दुःहिं विनायकम् । तेन साध्यो
॥२०॥ तत्राऽस्ते प्रत्यक्षसश्च भाविष्यति ॥२०॥ तस्मै स विधिना सर्वं गणेशोपासनं ददौ । मन्त्रमेकाक्षरं सांगं ततश्चांतहितोऽभवत्.
गणेशोपासनमार्गं गणेशोपासनं यथाविष्य ॥२१॥ जनैः सर्वेषां तथा राजन् कृता
सर्वप्रदायिनी । ततस्तेन च सर्वत्र प्रशस्ता शुक्रताऽभवत् ॥२२॥ शुक्रां कृष्णां चतुर्थी ये न कुर्वति नराधमाः । स्त्रियश्च-
सर्वप्रदायिनी । ततस्तेन च सर्वत्र प्रशस्ता शुक्रताऽभवत् ॥२३॥ शुक्रां कृष्णां चतुर्थी ये न कुर्वति नराधमाः । स्त्रियश्च-
सर्वप्रदायिनी । ततस्तेन च सर्वत्र प्रशस्ता शुक्रताऽभवत् ॥२४॥ दुंडिराजं दुपायक्षो नित्यं संपूज्य यत्नतः । भवत्याऽभजत् संवभूव योगीदा-

योगिसंमतः ॥२५॥ ततो बहुगते काले प्रत्यक्षः स गजाननः । बभूव तस्य भूपस्य चरं ब्रह्मि हि तमब्रवीत् ॥२६॥ स्तुतः संपूजितस्तेन दुंहिराजस्तुतोष ह । गणपत्यं चकाराइसौ दृपं चाजातशत्रुकम् ॥२७॥ इपिस्तं तं वरं दत्ता तत्रैवातरथीयत दुंहिराजं तमभजत् राजेऽदोऽनन्यचेतसा ॥२८॥ अंते नागरसंयुक्तो जगाम गणपं दृपः । सर्वेष्वभूव च ब्रह्मभूतो वै योगिसंमतः ॥२९॥ एवं शुक्लचतुर्थ्या ते मार्गशीर्षेऽभवन् महत् । माहात्म्यं कथितं राजन् संक्षेपेण त संशायः ॥३०॥ अन्यत् कथांतरं भूप शृणु सर्वभयापहम् । वेदयाया व्रतसंयोगाद्वाभूयकरं महत् ॥३१॥ मिथिलायां कदाचित् का वेदया नरविमोहिनी । आगता तां निरीदैवं मोहिता: सकला नरा: ॥३२॥ राजा संमानिताऽत्यंतं तत्र वासमरोचयत् । नरविमोहिनी वै संवृष्टा रक्षसा पुरः ॥३३॥ तां संगृहा यथौ रक्षः इवाचं हर्षसंयुतः । सा तं हृष्टवा भयोद्दिशा कदाचित्प्रीर्थगा सा वै संवृष्टा रक्षसा ॥३४॥ रक्षसा सांत्विता तत्र न शोकं साऽत्यजत् कदा । तस्मिन् काले चतुर्थ्या वै शुक्ला मार्गं समागता विललाप भूशातुरा ॥३५॥ रक्षसा अतिकृत्या राजन् चतुर्थ्या वै शुक्ला मार्गं समागता ॥३६॥ ततो गणेशाद्वतेन नीता ॥३७॥ अतिशोकतया राजन् चभक्ष जलादिकम् । पञ्चम्यां सा मृता तत्र भययुक्तेन चेतसा ॥३८॥ अजानेन कृतं चेतत् चरदारुणं ब्रह्मसायुष्यदं स्वानंदके पुरे । ब्रह्मभूता च सा जाता व्रतपुण्यप्रभावतः ॥३९॥ अजानेन कृतं चेतत् चरदारुणं ब्रह्मत् महत् । ब्रह्मसायुष्यदं शोकं किं तुनज्ञानभावतः ॥३८॥ मार्गशीर्षगतायाश्च शुक्लायाः कुरुते नरः । चतुर्थ्या लभेत् सोऽपि सर्वार्थं संशृणोति यः ॥३९॥

॥ ओमिति श्रीमद्भावे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौरुले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते मार्गशीर्षशुक्लचतुर्थीवर्णनं नाम दशमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं यत् मार्गशीर्षशुक्लचतुर्थी संज्ञितं मया । वरं तेन महाभाग संतुमो गुरुसत्तम ॥१॥ अधुना पौषमासे या चतुर्थी वरदायिनी । तस्या माहात्म्यमेवं से ब्रह्मि हि तं मुनिसत्तम ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । शृणु राजंश्च माहात्म्यं संक्षेपेण वदामयहम् । विरतेण तु को वकुं समर्थः प्रभवेद्दुष्मि ॥३॥ अवंतीनगरीमध्येऽवसर्तु ब्राह्मणोत्तमः । सुदंत इति विख्यातः सर्वशास्त्रविशारदः ॥४॥ राजा: पुरोहितः श्रेष्ठः सदा नितिपरायणः । धर्मशास्त्रानुसरेण राजानमप्यबोधयत् ॥५॥ राजा बृहदध्यो नाम तदाज्ञावशागोऽभवत् । पालयामास भूमिं स नानाधर्मकरः परः ॥६॥

सुदंतस्याऽभवद्वार्था नामा द्वयाता विलासिनी । ब्रह्मव कर्मदोषेण बंध्या सा वै पतिवता ॥७॥ अपत्यं सुषुवे सा यज्ञातमात्रं
 मृतं भवेत् । तदर्थं ब्रतदानाऽदिधर्मं चक्रे च स द्विजः ॥८॥ नाऽभवत्स्य तदपि पुत्रः परमसौख्यदः । विषोऽतिदुःखितः
 सखीको जगाम वनं ततः ॥९॥ बआम आंतचित्तोऽसौ यज्ञ तत्र महामतिः । मरणे निश्चयं कृत्वा तपोयुक्तो बभूव ह ॥१०॥
 तत्राऽजगाम योगीद्वे वामदेवः प्रतापचान् । यहुङ्गाविचरंस्तेन इष्टः सन्निमित्तोऽभवत् ॥११॥ पूजायित्वा महात्मानं
 वामदेवं कृतांजलिः । जगाद वेदसंयुक्तः सुदंतो योगिसत्तमम् ॥१२॥ सुदंत उवाच । वामदेव च मे धनयं दुःखितस्य
 तपो वयः । ज्ञानादिकं विशेषण त्वतपादपद्मदशनात् ॥१३॥ वंद्योऽहं सुनिशादूल का गतिर्भविष्यति । मृतस्य स्वर्ग-
 हीनस्य वद योगाद्वस्तम् ॥१४॥ वामदेव उवाच । शृणु द्विज महाभाग त्वं सदा धर्मसंयुतः । तथापि पापचारी त्वं येन
 जातः शृणुव तत् ॥१५॥ अवंतीपुरपालस्य आदरात्मं पुरोहितः । राजा कृतं महत्पापं पत्तदेव त्वया कृतम् ॥१६॥
 ब्रह्मूर्धवतलोपश्च ब्रह्मवे भूमिमंडले । चतुर्वर्गफलैर्हना जाता भूवासिनो जनाः ॥१७॥ धर्मस्याऽचरणं पूर्ण कृतं राजा
 तथा त्वया । निष्फलं ब्रतलोपेन तेन त्वं दुःखितोऽधुना ॥१८॥ एवं श्रुत्वा वचो रम्यं वामदेवस्य धीमतः । विसिमतसंत-
 सुदंतोऽसौ जगाद विनयान्वितः ॥१९॥ सुदंत उवाच । कीहशं तद्रुतं तात वद मे हितकारकम् । चतुणा पुरुषाधीनां साधकं
 कथमाभवत् ॥२०॥ तेन हीनो नरो यस्तु स कर्त्त फलहीनकः । कर्मणस्तत् समाचक्षव दयासागर मानद ॥२१॥ वसिष्ठ उवाच ।
 एवं पृष्ठो महायोगी तज्जगाद सवितरम् । माहात्म्यं सकलं तस्मै स श्रुत्वा विसिमतोऽभवत् ॥२२॥ पुनः प्रचुट तं विष्यो
 हर्षपूर्तेन चेतसा । गणेशाज्ञानबोधार्थं गाणपत्यं महामुनिम् ॥२३॥ सुदंत उवाच । कीहशोऽयं गणाधीशो चद तस्य
 सवरूपकम् । ज्ञात्वा तं प्रभजित्यामि नित्यं भक्तिस्मन्वितः ॥२४॥ एवं पृष्ठो महायोगी वामदेवस्तमब्रवीत । गणेश-
 बोधदाने स कुर्यालः सर्वपराणः ॥२५॥ वामदेव उवाच । सुदंत शृणु विप्रवं गाणेशं ज्ञानमुक्तम् । गाणपत्यो येन भक्तिभावितो
 भविताऽसि भोः ॥२६॥ अहं पुरा तपोनिष्ठस्तवभवं यत्वसंयुतः । तपसा मे महाभाग द्यापं सर्वं चापाचम ॥२७॥ ततो
 मया तपस्त्यन्तं योगार्थं ब्राह्मणोत्तम । यामे दमे परेणांतर्निष्ठेन मनसो जयात् ॥२८॥ योगभूमिकमेणाऽहं कालेन
 महता द्विज । सहजे संस्थितो भूत्वा यज्ञ तत्राऽचरं तु च ॥२९॥ सहजं मोहहीनं यत्व स्वाधीनत्वसमायुतम् । द्वृष्ट यांत्यर्थ-
 मत्यंतं तत् त्यक्तं च मया ततः ॥३०॥ संधृतं मनसि ब्रह्म मनोवाणीविवर्जितम् । कर्थं स्वाधीनता तत्र निर्मोहश्च प्रवर्तते

॥३१॥ अधुना किं मया कार्यं विचार्य शारणं गतः । शंकरं योगिवंचं तं शैवोऽहं प्रणतोऽभवम् ॥३२॥ शौचमार्गं रतं नित्यं
दृष्ट्वा हर्षसमन्वितः । शंभुः प्रेवाच मां विप्र स्थीयतां मुनिसत्तम् ॥३३॥ किमर्थमागतसतात वामदेव महामते । बद्दे
सकलं वृत्तं करिष्यामि प्रियं च ते ॥३४॥ शिवस्य वचनं श्रुत्वा संस्थितोऽहं कृतांजलिः । अबदं तं महोदेवं भरतवाङ्मा-
सुरदुमम् ॥३५॥ सहजं यत्परं ब्रह्म शैवं स्वेच्छामयं प्रभो । तस्मात् परं न विद्यत तथापि तुद् संशयम् ॥३६॥ ब्रह्मणि
ब्रह्मभूतस्य स्वेच्छा तत्र कुतो भवेत् । श्वाधीनता दोषयुक्तं सहजं न परं मतम् ॥३७॥ अतः शांत्यथैर्मेव त्वामहं प्रष्टं
समागतः । योगशांतिप्रदं पूर्णं बद मां कहणानिधे ॥३८॥ वसिष्ठ उवाच । वामदेववचः श्रुत्वा हर्षितः शंकरोऽब्रवीत् ।
तं पुनः सर्वयोगज्ञो गाणपत्यस्वभाववान् ॥३९॥ श्रीशिव उवाच । योगशांतिप्रदं पूर्णं गणेशं विद्धि भो मुने । जानीहि न परं
ब्रह्म सहजं योगसेवया ॥४०॥ स्वानंदाद्यत् समुत्पद्मसत्यं सत्यस्पकम् । समं च सहजं विद्धि चतुर्धाऽस्त्री विभूत्यते
॥४१॥ चतुर्णामत्र संयोगे स्वानंदः परिकीर्तिः । अयोगे नैव संयोगः केषांचिह्नहणां भवेत् ॥४२॥ गकाराक्षरं ज्ञानं
विद्धि तत्रिज्जोधतः । एकाराक्षरं ज्ञानं निवृत्या लङ्घयेत जनेः ॥४३॥ तयोः स्वामी गणेशानो योगरूपः प्रकीर्तिः ।
शांत्याऽस्त्री लङ्घयेत विप्र शांतिःयः शांतिदायकः ॥४४॥ चित्तं पंचविधं विद्धि बुद्धिरूपं न संशयः । चित्ते मोहात्मका
स्मिद्धिमये ते परिकीर्तिते ॥४५॥ तयोर्विचं गणेशाश्च विविभावं ल्यज प्रभो । अधुना गणनाथस्तरं भाविष्यसि न संशयः
॥४६॥ एवमुत्तवा महोदेवस्तस्मै मंत्रं ददौ पुनः । एकाक्षरं गणेशास्य सविधं करुणायुतः ॥४७॥ तं प्रणम्य महेशानं वने
यातोऽहमादरात् । तत्रैव गणनाथं तमभजं भक्तिसंयुतः ॥४८॥ एकाक्षरविधानेन संतुष्टो गणनायकः । योगशांतिं ददौ
पूर्णं भरतवात्सल्यकारणात् ॥४९॥ ततोऽहं योगिवंद्यश्च जातः सर्वत्र संमतः । तथापि विद्यदहनमभजं नियमादरात्
॥५०॥ गतेषु दशवर्षेषु गणाधीशः समाययै । ममाश्रमं वरं दातुमुवाच वननिःस्वनः ॥५१॥ गणेश उवाच । वामदेव
महाभाग वरं बृणु हृदीस्मितम् । तव दासयामि भक्तयाऽहं संतुष्टो योगिसत्तम् ॥५२॥ गणेशास्य वचः श्रुत्वा त्यक्त्वा
ध्यानं समुत्तिथतः । प्रणम्य तं गणेशं संपूर्णं स्तोतुं प्रचक्रमे ॥५३॥ वामदेव उवाच । गणेशाय नमरतुःयं सदा स्वानंदवासिने ।
स्मिद्धिवृद्धिपते तुःयं विषेशाय नमो नमः ॥५४॥ मृषकास्तु हरेव भरतवाङ्मा प्रपूरकः । दुंडिराजाय ते देव रक्ष मां ते
नमो नमः ॥५५॥ आदिमध्यांतहीनाय लंबोदर नमोऽस्तु ते । आदिमध्यांतरूपाय शंकरप्रियस्तुते ॥५६॥ नानासामायाधरायैव

मायिक्यो मोहदायिने । मायामायिकमेदैस्तवं क्रीड़से ते नमो नमः ॥६७॥ विष्णुपुत्राय शेषस्य पुत्राय ब्राह्मणाय ते ।
 ब्रह्मपुत्राय सर्वेशा सर्वपुत्राय ते नमः ॥६८॥ सर्वेषां जीव पित्रे ते मात्रे सर्वात्मकाय ते । महोदराय देवेदपाय उपेष्ठाय वै
 नमः ॥६९॥ महोग्राय महेशाय विष्णुपुत्राय विष्णुपुत्राय प्रभविष्णुपुत्राय । अमृताय तु सूर्याय नानाशक्तिस्वरूपिणे ॥६०॥ पुरुषाय प्रकृतये
 उपेष्ठाय गुणात्मने । एकानेकात्मकायैव विष्णुकर्त्तव्ये नमो नमः ॥६१॥ भक्तेभ्यः सर्वदात्रे ते ब्रह्मणां पतये नमः । योगाय
 योगानाथाय योगिनां पतये नमः ॥६२॥ स्तौमि किं त्वां गणेशान मनोवाणीविहीनकम् । मनोवाणीमयं नैवातस्ते देव
 नमोऽस्तु ते ॥६३॥ सहस्रं संस्तुवतस्तस्य भास्त्रिकरसेन च । रोमोङ्गमः प्रादुरासीत् कंठरोधो बभूव ह ॥६४॥ उवाच वामदेवं
 स वृत्यंतं विष्णवायकः । वरं वृष्णु महाभाग यत्ते चित्ते शिथं परम् ॥६५॥ लक्ष्या कृतमिदं स्तोत्रं सर्वस्मिष्टिकरं परम् ।
 शृणोति यः पठति चेत्तस्मै योगप्रदं तथा ॥६६॥ भक्तिदं भक्तियुक्तेभ्यः पुत्रपौत्रादिकप्रदम् । धनधान्यप्रदं प्रोक्तं मयि
 प्रीतिविवर्धनम् ॥६७॥ गणेशावचनं श्रुत्वा तं जगाद् महामुनिः । वामदेवः प्रसन्नात्मा ब्रह्माभावितः ॥६८॥ भक्ति
 देहि गणाधीश गणपत्यां विशेषतः । नान्यं याचि वरं देव यदि तुष्टेऽसि विष्वप ॥६९॥ तथेति तसुवाचैव गणेशोऽतदेव
 स्वयम् । वामदेवः प्रसन्नात्मा गणपत्यो बभूव ह ॥७०॥ तदादि शांतिमापत्तस्तवहं विप्र महामते । अतस्तं गणराजं तं
 भज शांतिमाप्यसि ॥७१॥ एकादशरं महामंत्रं सुदंताय ददौ ततः । सविद्यं वामदेवः सोऽतधीनमकरोन् मुनिः ॥७२॥
 सुदंतो विस्मितो श्रुत्वा यथौ स्वस्थानसुत्तमम् । राजा संमानितः सोऽप्यभजतं गणनायकम् ॥७३॥ बृहदधाय वृत्तांतं
 कथयामास भो दृप । तदाज्ञया दृपः सद्यो दोषयामास तद्द्रुतम् ॥७४॥ तत्रादौ पौषमासे या चतुर्थी शुक्लग्रात्तजाता । तां
 चकार द्विजः सद्यो जनै राजा दृपः स्थितैः ॥७५॥ ब्रताचरणमात्रेण गर्भयुक्ता बभूव ह । मुनिपती सुतं लेखे ज्ञानयुक्तं चिरायुधम्
 ॥७६॥ ततो भूमितले सर्वे चक्रवृत्तमनुत्तमम् । शौकं कार्त्तण विशेषण चतुर्थासंजितं दृप ॥७७॥ सर्वे गोगादिभर्मीना
 जाताः पुत्रादिसंयुताः । धनधान्यादिभिर्युक्ता अंते स्वानंदगा बसुः ॥७८॥ सुदंतो योगिवंदश्च वर्भवे योगसेवया ।
 राजाऽपि ज्ञानसंयुक्तो गणपत्यो बभूव ह ॥७९॥ पौषमुक्तचतुर्थजमेतत्ते कथितं व्रतम् । राजन् सर्वार्थदं पूर्णं पुनस्तवं
 रूपणु मानद ॥८०॥ वैद्ययो मार्गं स्थितः सोऽपि श्रमयुक्तो धनप्रियः । तत्र चोरैः समायातैर्द्वितैर्तैर्थं तद्वत् ॥८१॥
 तेषां शास्त्राभियातेन पपात धरणीतत्त्वे । वैद्ययो चने दुःखितश्च विलाप भृशातुरः ॥८२॥ दैवयोगेन सा देवी चतुर्थी

गुक्षणा गता । पौरी तस्यां जलाद्यैश्च हीनसनन्न बभूव सः ॥८३॥ रात्रौ जागरणं तस्य संजातं पीडिया तदा । पंचकृष्णं स मृतः पापी धनलूढो महामते ॥८४॥ अज्ञातब्रतजेनैव सहित्वा सोऽपि भूपते । स्वार्थिदे गणप्य हृष्टा ब्रह्मवृत्ता वभूव ह ॥८५॥ एवं जना ब्रतेनैव मुक्ताः संसारसागरात् । इह भुक्तवाऽस्तिवलान् भोगान् वर्णितुं तत्र शाक्यते ॥८६॥
इदं पौष्पचतुर्थयारतुं माहात्म्यं यः शृणोति चेत् । पठेद्दृष्ट तस्य खो गजन् सर्वेदं प्रभावित्यति ॥८७॥
॥ ओमिति श्रीमदानन्द्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते पौष्पशुक्लचतुर्थीमाहात्म्यवर्णं तामैकादशोऽध्यायः ॥

★ ८८ ★

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । चतुर्थ्या महिमानं च श्रुत्वा हर्षः प्रवर्धते । न तु प्यामि महायोगिन्नमृतादधिकं मतम् ॥१॥ माये शुक्लचतुर्थी या तस्या माहात्म्यमुक्तमम् । वद येन जना: सर्वे भवंति सुखमोगिनः ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । माघी शुक्ला चतुर्थी या तस्यां जातो विनायकः । करुणपस्य ग्रहे साक्षादंगरक्युता वृप ॥३॥ सुहृल उवाच । एवमुक्तवा वसिष्ठसं विनायकचरित्रकम् । कथयामास भो दक्ष द्वांतकवधाश्रितम् ॥४॥ श्रुत्वा सोऽपि सुदा युक्तो बभूवाजस्य नंदनः । पुनस्तं प्रेरयामास ब्रतार्थ मुनिमादरात ॥५॥ तस्यादरं स विज्ञाय वसिष्ठस्तमुवाच ह । हर्षेण महता युक्तो गणाणपत्येद-सत्तमः ॥६॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते वर्णायिष्येऽहमिति हासं पुरातनम् । श्रुतश्चेत् सर्वदः पूर्णो भवित्यति नरात्मम् ॥७॥ कणाट भाग्युर्था च राजा परमधार्मिकः । देवविप्रातिथिप्रेपसुन्नित्या राज्यं चकार सः ॥८॥ यशालक्ष्मी विशेषण नान्ना सोमश्च वीर्यवान् । जित्वा भूमंडलं सर्वं चक्रे सौराज्यमुक्तमम् ॥९॥ भायां यशोवर्ती तस्य नान्ना पूर्णपतिव्रता । धमशाला रता दाने वभूवे रूपशालिनी ॥१०॥ तस्याऽपि दीर्घकालेन कुर्वतो राज्यमुक्तमम् । अनावृष्टिभवं दुःखं प्राप्तं परमदारुणम् ॥११॥ स तु शौनकनामानं मुनिं सर्वार्थकोविदम् । यग्नौ दुःखनिवृत्यर्थं गणपत्यं वेन पुरात् ॥१२॥ महावर्णं समासाद्य ते ननाम महासुनिम् । साषाणं च पुरस्तस्य कृतांजलिपुटोऽभवत् ॥१३॥ उवाच ते मुनिश्चेष्टं सोमो विनयसंयुतः । धन्यं मे जन्म कर्मार्थं येन हृष्टो भवान् मुने ॥१४॥ वदंतसंवं राजानमुवाच शौनको मुनिः । सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो न्यस्तस्वपरविभ्रमः ॥१५॥ एवं पृष्ठो सुनीदिण शौनक उवाच । पुरा राजन् महाभाग वद मां सकलं तत्र । चेष्टितं यद्दते कस्मादागतो दुर्गमे च मे ॥१६॥ एवं पृष्ठो सुनीदिण सोमसं प्रत्युवाच ह । हर्षयुक्तेन चित्तेन मुनिं वेदज्ञमुक्तमम् ॥१७॥ सोम उवाच । कणाट भाद्रपुर्या मे वसतिर्धमिच्छतः ।

अनावृष्टिभवं दुःखं प्राप्तं तत्र महामुने ॥१८॥ धर्मेण नीतियुक्तेन मया राज्यं प्रपालितम् । तथापि पापयोगेन दुःखं प्राप्तं उन्में सह ॥१९॥ तत्रोपायं बदस्व त्वं साक्षाद्योगीश्वरो भवान् । राज्यं त्यक्त्वा वद्य तेऽय शारणं चागतो नृपः ॥२०॥ श्रुत्वा तस्य वचो रम्यं तं जगाद् महीपतिम् । शौनको मुनिशार्दूलो विनयेन समत्वितम् ॥२१॥ शौनक उवाच । शृणु राजन् महत् पापं तव राज्ये बभूव ह । तेन रोगयुता लोका बैद्यतादोषसंयुता: ॥२२॥ तत्रापि यन् महद् दुःखमनावृष्टिसमुद्भवम् । संप्राप्तं कारणं तत्र बदामि त्वां वृपाधम् ॥२३॥ चतुर्थसंज्ञकं राजन् व्रतं नष्टं विशेषतः । शौकुं कारणं तदथं त्वं यत्नयुक्तो भवायुना ॥२४॥ नो चेद्वर्षस्वहस्तैर्दत्तं सुखं न लभेत् कदा । अतः सर्वत्र विख्यातं तद्वां त्वं कुरु मानद ॥२५॥। हत्युक्त्वा ब्रतमाहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । वृपाय सोऽपि संश्लेष्य विरिमतो मानसेऽभवत् ॥२६॥ पुनः प्रचल्य भावेन शौनकं द्वुनिसत्तमम् । बद ब्रह्मन् गणेशस्य रवरूपं शांतिं द परम् ॥२७॥ शौनक उवाच । पुरातहं तपसा युक्तो नृपतिं द स्वआश्रये । अंतिष्ठस्वभावेन ब्रह्माचित्तनत्परः ॥२८॥ ततोऽकस्मान् महामुनिम् । आसने समुपावेद्याऽपूजयं च इवभक्तिः ॥२९॥ कुतांजलिपुर्दं नन्म पुरस्तस्य महात्मनः । संस्थितं मां ततो हृष्टा सुचिनीतसुवाच सः ॥३०॥ भृगुरुवाच । तात किं योगनिष्ठस्त्वं शांतिं प्राप्नो बदस्व माम् । किमिच्छसि महाभाग बद तेऽहं ददामि तत् ॥३१॥ अस्मत्कुले महाभाग भवान् । साधुगुणान्वितः । तेनाहं तृप्तिमायातः पूर्विद्यामि वाचित्तम् ॥३२॥ एवं द्विवेतमाद्यं तं मुनिमानश्य शौनकः । जगाद् हर्षसंयुक्तो भृगुं योगतपोनिधिम् ॥३३॥ शौनक उवाच । योगशारांतिप्रदं पूर्ण ऋषिः योगं महामुने । तेनाहं तृप्तिमत्यंतं यास्यामि त्वदद्दुर्घात ॥३४॥ भृगुरुवाच । योगशांतिमयं विद्धि गणेशं ब्रह्मनायकम् । तं भजस्व विधानेन तेन शांतो भविष्यसि ॥३५॥ चित्तं पञ्चविधं तात तत्र चिंतामणिः स्थितः । तं ज्ञात्वा ब्रह्मभृताशाऽभवन् ब्रह्मादयः सुत ॥३६॥ चित्तेन ज्ञायते यद्देहं तत्र मोहः प्रवर्तते । मोहं चित्तं परित्यज्य भव चिंतामणिः इवयम् ॥३७॥ मनोवाणी मयं चित्तं मनोवाणी-चिवर्जितम् । चित्तं जानीहि पुत्र त्वं तत्रयक्त्वा च सुखी भव ॥३८॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य गणानां त्वा मनुं ददौ । शौनकाय महायोगी भृगुशांतिहितोऽभवत् ॥३९॥ शौनक उपदिष्टोऽभजं परम् । गणोर्ण योगभावेन चित्तनिग्रहणे रतः ॥४०॥ क्रमेण योगिवंच्योऽहं जातस्तस्य महात्मनः । कृपया गणशाजस्य तथापि स्म भजामि तम् ॥४१॥।

ततो मे वरदो जातो गणेशो भक्तवत्सलः । गणपत्यं चकाराऽसौ तदहात् गणपोऽभवम् ॥४३॥ एवमुक्तवा स राजेहं गणानो
त्वा मनुं ददौ । शौनको मुनिशार्दुलो विधियुक्तं विद्यानवित् । गणपत्यं चकाराऽसौ राजसत्तमः । आयचौ
स्वगृहे तत्र प्रधानैरभिनन्दितः ॥४४॥ नागैः सह सोमश्च माघे शुक्लवतुर्थिका । संप्राप्ता साऽऽदिकाले स चकार ब्रत-
सुत्तमम् ॥४५॥ ततस्तेन प्रविल्यात् कृतं भूमितले तृष्ण । शुक्लकृत्यन्वतुर्थिजं व्रतं चकुर्जना भूषि ॥४६॥ ब्रताचरणपुण्डेन
ब्रृष्टिस्तत्र वभूव च । सर्वे हर्षयुता लोका गणेशभजने रता: ॥४८॥ गणेशभजनं सोमश्चकार प्रेमसंयुतः । गणेशप्रीतये
तत्राऽकरोऽवालयं तथा ॥४९॥ महामौलयं दृपाद्यक्षः स्थापयामास विनापम् । गणेश वरदाख्यं सोऽपूजयत्वित्यमादरात् ॥५०॥
पुत्रपौत्रयुतो राजा स चक्रे राज्यमुत्तमम् । लोकाः सर्वे सुखे मग्ना रोगवंश्यत्ववर्जिताः ॥५१॥ द्वधर्मनिश्चा नित्य-
मभजन् गणनायकम् । न गणेशासमं किञ्चिद्वारयामासुरादरात् ॥५२॥ सोमश्चाति गणेशानं ययौ लोकसमन्वितः । स्वानंदे तं
प्रणम्याऽसौ ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥५३॥ एतत्ते कथितं भूप तथाऽन्यक्लृणु सुंदरम् । चरित्रं व्रतसंभूतं सर्वप्रपणाशनम् ॥५४॥
कोऽप्यत्यजो विद्भैः कौडिन्ये नगरेऽवस्था । भानुनामा महापापी दुष्टकर्मपदोऽत्यंतं मध्यव्यतरतः
सदा । मार्गे जनान् जघानाऽसौ द्रव्यलोभी विशेषतः ॥५५॥ जीवं हृष्टा दुष्टकर्मपरायणः ॥५६॥ परख्वीलं पदोऽत्यंतं मध्यव्यतरतः
पापी ब्राह्मणां वधे रतः ॥५७॥ हृत्यादिदोषवाहुल्ययुक्तः परमदारुणः । कदाचिहैवयोगेन वने बश्चाम सोऽत्यजः ॥५८॥
तास्मिन् दिने समायाता मायी शौक्ली चतुर्थिका । तत्राव्रजलहीनोऽयं पर्वतांतरगोऽभवत् ॥५९॥ न प्राप्तवान् वने
किञ्चिद्दुष्टस्तेन सुदुःखितः । क्षुधातस्तृणया युक्तस्तैव निशि संस्थितः ॥६०॥ प्रभाते विमले सद्यः समुत्थाय गृहगतः ।
हृषितः स जलं तत्र पपावत्यंतमादरात् ॥६१॥ ततोऽकस्मात् सुदुःखेन चमित्वा तज्जलं दृप । ममार तं गृहीत्वा ते गणेशा
गणपं ययुः ॥६२॥ गणेशदर्शनैव निष्पापो ज्ञानसंयुतः । सायुज्यं गणनाथस्य लेखे वै तत्प्रभावतः ॥६३॥ अज्ञान-
व्रतजेनैव पुण्येनांत्यजजातिजः । ब्रह्मभूतो महापापी वभूवे सूर्यवंशाज ॥६४॥ एताहशी महापुण्या चतुर्थी शुक्रगा मता ।
मायी तस्याश्च माहात्म्यं कथितुं न क्षमो भवेत् ॥६५॥ एवं नाना जना भूष ब्रह्मभूता वभूवे । कथितुं न प्रशाक्यं यच्चरित्रं
तत्समुद्दवम् ॥६६॥ माये शुक्लचतुर्थी यो महिमानं शृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य भो राजन् सिद्धिं दुभविष्यति ॥६७॥
॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देश्योपनिषद्यायां नाम द्वादशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । अधुना ब्रूहि मे विम माहात्म्यं कालगुनोद्भवम् । पुण्यं शुक्लतुर्थीजं न तट्यामि कथासुतात् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । कालगुने शुक्लपथे या चतुर्थी जरदा भवेत् । तस्या माहात्म्यमाद्यं ते संक्षेपेण ब्रवीष्यहम् ॥२॥ मालेव नगरं रथातं सर्वशोभासमन्वितम् । भारकं सर्वधर्मज्ञेलैकेस्तत् । संकुलं वामौ ॥३॥ तत्र हेमांगदो राजा चकार राज्यमुत्तमम् । जित्वा भूमंडलं सर्वं शश्वारत्रज्ञो विचक्षणः ॥४॥ प्रथानै राजभिः सर्वैमन्योऽभूत् सर्वसंमतः । पुनैस्तेजो-युतैशुक्रो द्विजेद्वातिथिप्रियः ॥५॥ ततोऽकस्मात् स राजर्षिः शूलयुक्तो वभूव ह । उदरे शास्त्रसंपत्तैरिव युक्तो रुदोद ह ॥६॥ नानायत्नाः कृताः सर्वैः शूलनाशार्थमादरात् । मंड्रश्चौषधिभिः शूलं पिपीडातितरं वृपम् ॥७॥ तीर्थद्वादिकं सोऽपि ब्राह्मणैदपारणैः । असेवत ततस्तस्य शूलयुग्मं वभूव वै ॥८॥ ततः शूलेन राजाऽतिपीडितो दारुणेन वै । विषादिभिर्मैति चक्रे देहत्यागे विशेषतः ॥९॥ ततोऽकस्मात् महायोगी पर्वतः सहस्राऽगतः । तस्य गेहं तं ननाम स राजा दुःखसंयुतः ॥१०॥ ब्राह्मणैः पूजयामास तं सर्वज्ञं विशेषतः । उवाच दुःखसंयुक्तः शूलपीडां नियम्य सः ॥११॥ हेमांगद उवाच ॥ अन्यं से जन्म दानादि पिता माता कुलादिकम् । स्वधर्मपूचदारादि त्वचांचियुगदर्शनात् ॥१२॥ ततोऽतिपीडिया युक्ताः पपात धरणीतले । रुदोद दारुणं राजा तत् हङ्का विस्मितो द्विजः ॥१३॥ पप्रच्छ सचिवान् विप्रो मुनीनां पर्वतो वरः । किमिदं दुःखसुर्यं वै राजा प्राप्तं प्रकल्पयताम् ॥१४॥ सचिवा उच्युः । शूलमुग्रं बभूवास्यानिवार्यं त्वैषधादिभिः । तीर्थमंत्र-प्रयोगैश्च नानायत्नैर्महामुने ॥१५॥ श्रुत्वा तेषां वचः क्रूरं पर्वतो ध्यानमास्तिथतः । ज्ञात्वा पापं महायोगी राज्ञः सचानुचाच ह ॥१६॥ पर्वत उवाच । शूष्ण राजंस्त्वदीये यद्वाज्ये पापं मुदारुणम् । पर्वते ततः पूर्णशूलयुक्तोऽसि सांप्रतम् ॥१७॥ चतुर्थ्यास्ते व्रतं मुख्यं राज्ये नष्टं विशेषतः । तेन दोषसमूहेन सजनस्त्वं चुदुःखितः ॥१८॥ पर्वतस्य वचः श्रुत्वा राजा तं हर्षितोऽवदत् । कृत्वा करपुरुं भूप विनयावनतो वचः ॥१९॥ हेमांगद उवाच । कृदीहर्षा तद्वत् स्वामिन् केन संचरितं पुरा । करस्यैव पूजानं तत्र वद देशे सर्वमंजसा ॥२०॥ पर्वत उवाच । सर्वसिद्धिकरं राजन् व्रतं गाणेश्वरं परम् । चतुर्णा पुरुषार्थानां साधनं सर्वसंभवतम् ॥२१॥ ततश्चतुर्थीमाहात्म्यं कथयामास विस्तरात् । तेन संहिष्ठो राजा श्रुत्वा तं पुनरब्रवीत् ॥२२॥ कृदीहर्षोऽयं गणाधीशो वद तस्य स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं देवदेवेशं भजिष्यामि विशेषतः ॥२३॥ पर्वत उवाच । पुरा वृत्तं गणेशस्य चरित्रं यन्मया श्रुतम् । तदेव कथयिष्यामि निदाधात् सर्वदं परम् ॥२४॥ अहं तपसि संतिष्ठत्वानायत्नपरायणः ॥

संव्यासं तपसा सर्वं मदीयेन महामते ॥२६॥ इन्द्रः पशुभितोऽत्यंतं काममध्यरसा युतम् । प्रेषयामास विनार्थं तपसो मे-
मदान्वितः ॥२७॥ ततः सोऽपि भयोद्दिशः कामो दाहसमन्वितः । तपसस्तेजसा सत्यं पलायत मैत्रिकः ॥२७॥ ततोऽहं-
तपसा युक्तोऽतर्निष्ठश्चाऽभ्यं वृप । तपस्यकत्वा महाबाहो शमदमपरायणः ॥२८॥ नानाभूमिपरो जातस्ततोऽतिभाग्य-
गौरवात् । निदायः सहस्रा तत्राऽगतोऽव्यूतमाग्निवित् ॥२९॥ हृष्टा तं योगिनं पूर्णं प्रणतोऽहं विशेषतः । अपूजयं विधानेन
ततस्तं सा बदामि वै ॥३०॥ धन्यो मे जनको माता तपो धन्यं जनुस्तथा । ब्रह्मभूयप्रदस्याऽपि पादपद्मस्य दर्शनात् ॥
॥३१॥ अथुना बद मे नाथ योगं शांतिप्रदायकम् । येनाऽहं योगिवंद्यश्च भवेयं साधनान् चुने ॥३२॥ वसिष्ठ उच्चाच । इति पृष्ठोः
ब्रह्मतेजा निदायस्तस्तुवाच ह । पवतं तपसा शुद्धं प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥३३॥ निदाय उच्चाच । शृणु वृत्तं मदीयं ते कथयामि ।
पुरातनम् । येन योगाद्व बंधश्च जातोऽहं योगसेवया ॥३४॥ अहं योगार्थमत्यंतं योगभूमिपरायणः । असाधयं महायोगं
ब्रह्मभूयकरं परम् ॥३५॥ ततोऽतेऽहं सदानन्दे समः स्वानंदकेऽभवम् । संस्थितस्तत्र भो राजन् वृष्टमानं दस्तपकम् ॥३६॥ द्वंद्वः ।
शांतिदम् । योगं विष्णो महायोगिन् येन यांतो भवान्यहम् ॥३७॥ तं प्रणम्य महात्मानमवदं वद-
सर्वत्र संबल्यात् द्वंद्वे तद् योगरूपि च । तेन शांतिर्गता मेऽभृततो विष्णुं गतोऽभवम् ॥३७॥ विष्णुरुचाच । योगशांतिप्रदं तात गणेशं विष्णु मानद ।
णकारं योगिसंस्मतम् ॥४०॥ तयोः स्वामी गणाधीशास्तं भजस्व विधानतः । ततः शांतिं महाभाग लभसे नाऽत्र संशायः ॥४१॥
एवमुक्तवा महाविष्णुविरराम स्वयं ततः । तं प्रणम्य बने गत्वा योगाभ्यासपरोऽभवम् ॥४२॥ एकाक्षरस्य मंत्रस्य
संतुष्टोऽनुहृजानतः । गतेषु दश वर्षेषु जपेन सहस्राऽङ्गतः ॥४३॥ ध्यानश्च मां समालोक्य जगाद वृषु बादिक्षतम् । ततोऽहं-
तं प्रणम्येवापूज्य स्तोतुं प्रचक्रमे ॥४४॥ स्तोत्रं यत् सामवेदोक्तं तच्छ्रुत्वा तुष्टिमागतः । योगशांतिं गणेशानो दत्त्वा मे-
प्रजगाम ह ॥४५॥ तदादि गाणपत्योऽहं जातस्तं प्रभजामि वै । भजस्व गणराजं त्वमतस्तं शांतिं परम् ॥४६॥ एवमुक्तवा
निदायः सं ददौ तस्मै महामतुम् । एकाक्षरं विधानेन ततः सोऽतर्हितोऽभवत् ॥४७॥ पर्वत उच्चाच । भजामि गणनार्थं सम-
ततोऽहं नित्यमदारात् । तेनोक्तविधिना राजन् शांतिं प्राप्तो विशेषतः ॥४८॥ अपूजयं हि गणं पं ततो नित्यं तपोनिवितः ।
ततो मां दर्शयामास रूपं योगमयं प्रसुः ॥४९॥ स्तुतः संपूजितो मे स भक्तिं दत्त्वा महामते । स्वानंदे स गतो राजन् ।

भक्तानंदविवर्धनः ॥५०॥ एवमुक्त्वा पर्वतस्तं ददौ मंत्रं दशादहरम् । गणेशासय महाराज ततश्चांतिहितोऽभवत् ॥५१॥
राजा सर्वजैनरादौ ब्रां चक्रे स हर्षितः । कालगुने भूप शुक्लस्थचतुर्थीसंब्रकं परम् ॥५२॥ ततो गजाऽपि सर्वत्र कृतो घोषो
जैनेन्द्रप । शौकुं कार्णं ब्रतं भूमौ क्रियतां भावसंयुतैः ॥५३॥ ततः शुलब्धथाहीनो बभूवे राजसत्तमः । दुःखहीना जनाः
सर्वे जाता ब्रतप्रभावतः ॥५४॥ पुत्रपौत्रादिसंयुक्ता रोगाच्याभिविजिताः । धनधान्यादिभिः सर्वे मुमुक्षुभूमिमंडले ॥५५॥
ततो हेमांगदो राजा भवत्या विवेशमुत्तमैः । उपचारैः प्रपूज्याऽपि सिषेवे नित्यमादरात् ॥५६॥ पुत्रं राज्ये निधायाऽसौ
स ख्लीकः शांतिसंयुतः । गणेशं सर्वभावेनात्तं च तन्मयतामयात् ॥५७॥ क्रमेण भूमिसंस्था ये नराः स्वानंदगा वसुः ।
भुवत्वा भोगान् विशेषेण ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥५८॥ अथुना शृणु चान्यत्वं माहात्म्यं ब्रतसंश्रितम् । भाकरे नगे विमो
वसद्वै जातिदृष्टुणः ॥५९॥ बाल्यात्प्रभृति तेनैव कृतं कर्म सुदुःखदम् । हिंसादिसंयुतं राजन् चौर्यं क्षेशाचिवर्धनम् ॥६०॥
परख्लीलंपटो नित्यं यौवने सोऽतिदारुणः । पतिव्रता हठैव ब्रतभ्रष्टाश्रकार ह ॥६१॥ शास्त्रधारी वने गत्वा जतन् जग्ने स
नित्यशः । द्विजादीन् द्रव्यलुभ्यश्च मानवान् मनुजपिय ॥६२॥ एवं पापसमाचारो वने करिमन् दिने स्थितः । वैदर्यं हस्ता च तं
हंतुमधावत् स वधप्रियः ॥६३॥ पलता वैदर्यपुत्रेण नादस्तत्र कृतो महान् । तं श्रुत्वा मार्गसंस्थाश्च चत्वारः पुरुषा-
ङ्गययुः ॥६४॥ ते धृत्वा राजदृतास्तं ताडयामासुरुल्लब्धणम् । राजानं दर्शयामासुश्रौरं बद्धं जनासततः ॥६५॥ राजाऽऽज्ञसाश्च तं
तत्राताडयस्ते द्विजाधमम् । नाविदन् ब्राह्मणं राजंचिद्विपुनिगडे द्विजम् ॥६६॥ ततः फलगुनसंस्था या चतुर्थी शुक्लगाऽगता ।
बद्धस्तत्र निराहारो बभूवे स नराधमः ॥६७॥ पंचम्यां तं मृतं ज्ञात्वा ततो गाणेशाकाऽग्न्ययुः । दृता नेतुं द्विजं तत्र
ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥६८॥ स स्वानंदपुरे नीतो गणपत्यैन्तपात्मज । तत्र विष्णवरं हस्ता ब्रह्मतो वभूव ह ॥६९॥ एवं
नाना जनाश्चैव ब्रह्मता बभूविरे । तेषां चरित्रकं सर्वं वर्णं ते न प्रशाक्यते ॥७०॥ फलगुने वरदायास्तु चरितं यः
इरुणोति चेत् । पठेद्वा तस्य विवेशः सर्वान् कामान् ददाति हि ॥७१॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौहूले महापुणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते कालगुनशुक्लचतुर्थचरित्रवर्णं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं चरितं मुख्यं यच्चतुर्थ्याः काल्यने मया । शुक्राया: सर्वदं योगिन् न हप्तोऽहं
भवामि तु ॥१॥ अतो मां चैत्रगाया यद्वरदायाश्च रित्रकम् । गुरो सुदयया ब्रूहि पावनं सर्वजनिमनाम् ॥२॥ वसिष्ठ उवाच ।
संगालं नगरं खयातं शोभान्दार्थमुत्तमम् । तत्र चंद्रप्रियो राजा प्रचक्रे राज्यमुत्तमम् ॥३॥ शास्त्रास्त्रैः शास्त्रसंधातान्
जित्वा बीरश्रिया युतः । सागरांतां धरित्रीं स चकार वशाचर्तीनीम् ॥४॥ सामंता वशागा: सर्वं चक्रः सेवादिकं दृपाः ।
तस्य राज्ये प्रजा: सर्वा: इवरथमपरायणा: ॥५॥ इवयं धर्मपरो राजा नीत्या वर्णाश्रमादिषु । संस्थितान् रक्षयंश्च एव सदा
हीनानद्दृष्ट्यत् ॥६॥ चौराणां न भयं तत्र इवरथया पारकारिणाम् । तथापि रोगसंयुक्ता नरा नायोऽभवन् हि वै ॥७॥
वेद्यादिदोषसंयुक्ता जनाः सर्वे समाययुः । राजानं सर्वनीतिं प्रचल्युश्चेष्टिं महत् ॥८॥ नागरादय ऊऽुः । वयं राजन्
स्वधर्मसंस्था त्वदाज्ञावशाचर्तनः । अपि त्वं धर्मसंयुक्तः प्रधानादिभिरादरात् ॥९॥ तथापि रोगदोषेश्च वंश्यदोषेश्च वेद्यादिकं दृष्ट्यतः ।
धनधान्यविहीनाश्च पीडिता वयस्तुरदम् ॥१०॥ पृथिवी इसहीना वै कलहीना महीरहा: । गावो दुर्घविहीनाश्च तत्व
राज्ये महामते ॥११॥ धर्मशीलं दृपे राजन् सर्वं सुखयुता जनाः । विपरीतं महाराज त्वयि राज्यं प्रशासति ॥१२॥
अतोऽस्मान् रक्ष भूपाल रोगादिभिः प्रपीडितात् । असमां बलमत्यंतं त्वेषेव परमं मतम् ॥१३॥ वसिष्ठ उवाच । चंद्रप्रियो
वचः श्रुत्वा तेषामेवं सुदुःखितः । प्रधानेषु समाक्षिप्य राज्यं निहतकंटकम् ॥१४॥ बने गंतुं मनश्चके ततस्तत्राऽजगाम ह ।
अष्टावक्रो महायोगी तं हृष्टा प्रणानाम सः ॥१५॥ संपूर्णय भोजयामास पादसंचाहने रतः । स्वयं स्थितो महाविप्रमूचेऽस्मै
दुःखसंयुतः ॥१६॥ चंद्रप्रिय उवाच । धन्यं मे जन्म कर्मादि पिता माता तपो यशः । दानं ज्ञानं तथा योगिन् त्वत्पादयुग-
दर्शनात् ॥१७॥ ततः सर्वं स्ववृत्तांतं कथयामास यत्नतः । अष्टावक्रश्च संश्रुत्य तं जगाद नराधिपम् ॥१८॥ अष्टावक्र उवाच ।
राजन् राज्ये त्वदीये यत् महत्पापं प्रवर्तते । तेन दुःखयुता सर्वा प्रजा जाता न संशयः ॥१९॥ चतुर्णा पुरुषाश्रान्तां
प्रापकं यन्महाव्रतम् । चतुर्थासंझकं न दृष्टं तत्र राज्ये दृपाधम् ॥२०॥ पुरुषाश्रेन्तरास्तेन हीनाः सर्वैऽयुना परम् । अंते नरकगा-
राजन् भविष्यति त्वया सह ॥२१॥ अष्टावक्रवचः श्रुत्वा तं प्रणम्य महीपतिः । उवाच दुःखसंयुक्तो वचनं स्वहित-
प्रदम् ॥२२॥ चंद्रप्रिय उवाच । ब्रह्मन् दयानिधे स्वामिन् चद मे ब्रह्मुत्तमम् । कीदृशं कस्य देवस्य प्रियमित्यादिकं प्रभो
॥२३॥ अष्टावक्र उवाच । कृष्णशुक्लवृथां व्रतं गणेश्वरं दृप । सर्वादौ तत्र प्रकर्तव्यं धर्मकामायथुक्तये ॥२४॥ इत्युक्तवा

कथयामास चरिं सकलं द्विजः । चतुर्थीसंभवं तात श्रुत्वा राजा सुचिरिस्मतः ॥२७॥ पुनः प्रकृष्ट तं विंश चिनयेन समन्वितः । कीदृशो गणराजोऽयं ब्रतं यस्य महाहृतम् ॥२८॥ बद तस्य स्वरूपं मे ज्ञात्वा तं सर्वभावतः । ब्रतयुक्तो भजिष्यामि गणेशं सर्वसिद्धिदम् ॥२९॥ अष्टवक्र उवाच । गणेशस्य स्वरूपं तु मया ब्रह्मतु न शक्यते । तथापि शृणु भूपाल गेन त्वं ज्ञास्यासि प्रभुम् ॥२८॥ पुराऽहं तपसि प्राज्ञ संस्थितो यत्वधारकः । सुखपक्ता अप्सरसो याताश्चलिघ्नं ततः ॥२९॥ तासामत्याग्रहं हृद्वा कुपितः सम शापामि ताः । मृत्युलोके पतध्वं वै चौरग्रस्ता भवेत हि ॥३०॥ इति महिरमाकर्ण्य भयभीताः समंततः । ता मां प्रसादयामासुस्ततोऽहं दयया युतः ॥३१॥ अबदं तत्र विष्णुवै यादवेषु भवित्यति । तस्य पतन्यो भविष्यन्त्योऽहं चौराणां भवित्यथ ॥३२॥ गता अप्सरसो राजंस्ततोऽहं तप आचरम् । प्रभावेणातितपसोऽतज्ञानं सेऽभवत् परम् ॥३३॥ ततोऽहं तप उत्सृज्य शमी इमपरोऽभवम् । नानायोगविचारणा समाधिं साधयन्तुप ॥३४॥ एवमंते समानंदे संस्थितोऽहं विशेषतः । तत्र मोहं समालोक्य समरूपे सुचिरिस्मतः ॥३५॥ ततः शांत्यर्थमत्यन्तं क्लिशयामि इम महामते । ततोऽकस्मान् महायोगी क्रमुस्तत्र समागतः ॥३६॥ बणीश्वरविहीनं तं हृद्वा हर्षसमन्वितः । प्रणामयाऽहं विशेषणपूज्याद्योचं महामुनिम् ॥३७॥ धन्यं मे तप उम्य यज्ञनम ज्ञानादिकं तथा । तत्र पादस्य योगेन कृतकृत्योऽस्मि इम सांप्रतम् ॥३८॥ एवं मदीयं वाक्यं स श्रुत्वावाच महामुनिः । किं वाऽऽश्वसि महाप्राङ्म वदस्वाऽहं करोमि तत् ॥३९॥ ततस्तं प्रणतो श्रुत्वा कृतांजलिपुटः पुनः । अबदं योगशार्णिं मे बद योगीदस्त्वम् ॥४०॥ क्रमुरुचाच । संयोगः पंचया तात सदसत्समन्वितः । स्व संबेद्यसमयेनैव मुने योगेन लङ्घयते ॥४१॥ अयोगः पंचभिर्हनो निवृत्या लङ्घयते जानैः । तयोर्येण भवेद्योगो लङ्घयते शार्णित्मार्गतः ॥४२॥ तमेव गणराजं त्वं ज्ञात्वा भज महामते । तेन शार्णित्मवं सौख्यं लभसे नान्यथा क्रचित् ॥४३॥ संयोगो हि गक्तारश्च पाकारोऽयोगवाचकः । तयोः स्वामी गणेशानः पद्य वेदं महामते ॥४४॥ अहं पुरा युतो ऋत्या नानायोगपरायणः । अभवं तत्र भो विष्प सहजेन समाप्तिः ॥४५॥ स्वाधीनत्वमहो दृद्धा तत्र तेन सुचिरिस्मतः । यारणं चांकरस्यैव गतोऽहं योगकामयया ॥४६॥ शंकरेणोपदिष्टः एव भजामि गणनायकम् । एकाक्षरविधानेन तेन शार्णिं गतोऽभवम् ॥४७॥ एवमुक्तवा गणेशस्य मल्यं मंत्रं ददौ क्रमः । एकाक्षरस्य मंत्रस्य जपैः शार्णिं गतोऽभवम् ॥४८॥ अष्टावक्रः प्रसज्जात्मा योगिविद्यो महायशा । तस्मै द्वपाय मंत्रं स ददौ द्वादशावर्णकम् ॥४९॥ सर्विंधं मंत्रराजं तं

दत्तवा चांतहितोऽभवत् । राजा विदेश्वरस्यैव भजने तत्परोऽभवत् ॥६०॥ तत्रादौ चैत्रमासे या दृप शुक्ला समागता ।
 चतुर्थी सा कृता तेन नागरैः स्वजनैः पुरा ॥६१॥ ततः स घोषयामास व्रतं जनपदेषु तत् । शौक्लं कारणं विशेषण चकुः
 सर्वे जनास्तथा ॥६२॥ ततो रोगादिभिर्हीनास्ते विहारं चकुरादरात् ॥६३॥ चंद्रप्रियो
 गणेशानमभजन्नान्यचेतसा । पुत्रे राज्यं निवेद्यैव सख्तीको वनगोऽभवत् ॥६४॥ ततः स्वल्पेन कालेन सख्तीको दृपसत्तमः ।
 स्वानंदे गणपं गत्वा ब्रह्म भूतो बभूव ह ॥६५॥ क्रमेण भूमिसंस्था ये ब्रतपुण्यप्रभावतः । ब्रह्म भूता बभूत्स्त वृद्धा गणपतिं
 दृप ॥६६॥ अन्यत्रं शृणु चैत्रे चै शुक्लपक्षे चतुर्थिका । तस्याश्वरित्रं पापञ्च सर्वासिद्धिप्रदायकम् ॥६७॥ मालवे शुद्धजः
 पापी कोऽवसन् वनगोचरान् । जग्यान परिकान् दुष्टो इव्यलोभी नराधमः ॥६८॥ तस्य पापस्य संख्यानं कर्तुं नैव
 भवास्यहम् । समर्थो गणना त्यक्ता ग्रंथवाहुल्यदोषेतः ॥६९॥ तं कदाचिद्वद्ने संस्थं वृक्षाग्रं शाखाधारकम् । चंचापित्या
 जनान् ग्रंतं तत्र सर्पं ददंशा ह ॥६०॥ ततः सोऽपि भयोद्दिग्मः स्वगृहं प्रत्यपव्यत । ततो विषेण राजेऽद पीडितो मूर्छितो-
 ऽभवत् ॥६१॥ दैवयोगेन तस्यापि चतुर्थी शुक्ला दृप । चैत्रे प्राप्ता च शुद्धोऽभूत् पीडियाऽब्रविवर्जितः ॥६२॥ पंचम्यां स मृतः
 पापी गतः स्वानंदके पुरे । ब्रतपुण्यप्रभावेणाऽज्ञानेनाऽपि दृपात्मज ॥६३॥ एवं नानाविधा राजन् ब्रह्मभूता बभूविरे ।
 तेषां चरित्रकं वक्तुं शाक्येते न मया कदा ॥६४॥ इदं चैत्रचतुर्थ्यास्तु शुक्ला या: संशृणोति चेत् । माहात्म्यं स लभेत्
 कामानीप्तिसतान् पठते यदा ॥६५॥

॥ ओमिति श्रीमदंते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौल्ले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते चैत्रशुक्लचतुर्थीवर्णं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥

★ ६६ ★

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । अथुना शुक्लगणायास्तु वैशाखे चरितं वद । चतुर्थ्याः शुभं पूर्णं न दृप्यामि कथामृतात् ॥१॥
 वसिष्ठ उवाच । गुजरे सर्वशोभाल्यं नगरं भद्रकं परम् । तत्र राज्यं चकारैव राजा ब्रह्मप्रियो महान् ॥२॥ सर्वशास्त्रार्थं पन्नो
 यज्ञवा दानप्रियः सदा । देवद्विजातिप्रियेऽस्तुः शाखाखे पारगोऽभवत् ॥३॥ सर्वान् राज्ञो वयो कृत्वा पृथिवीमंडलाधिपः ।
 बभूव बलसंपत्तः सर्वमानयो महामतिः ॥४॥ तस्य पत्नी दृष्टा सद्यो रजो दर्शनमात्रतः । द्वितीया च कृता पत्नी समशीला
 दृपेण ह ॥५॥ साऽपि तदन् मृता राज्ञेवं पञ्च दृष्टास्ततः । पत्नयोऽभवन् चुदुःखाते राजा ब्रह्मप्रियोऽभवत् ॥६॥

राज्यं निक्षिप्य राजर्थिः प्रधानेषु यथौ बनम् । स्वगुरुं श्वेतकेरुं स प्रणम्य उरतः स्थितः ॥७॥ श्वेतकेरुं तमासनादिषु
मानदम् । संस्थाप्य कुशालत्वेन मानयामास हर्षितः ॥८॥ भोजयित्वा स राजानं महत् प्रचल्ह कारणम् । किमर्थ
राजशाहूल कृतमागमनं त्वया ॥९॥ बद तत् कारणं मुख्यं तत् करिष्येऽहमादरात् । ममाश्रमे त्वमेकाकी राज्यं त्यक्त्वा
समागतः ॥१०॥ एवं पृष्ठः स राजार्थसंतं प्रणम्य कृतांजलिः । जगाद् सर्वं वृत्तांतं पतनीनाशात्मकं स्वयम् ॥११॥ तत्त्वां
गणपत्यश्च श्वेतकेरुं तमहातपाः । ध्यानेनालोक्य तं भूषं जगाद् क्रोधसंयुतः ॥१२॥ श्वेतकेरुस्वाच । नृपाधम महापापिन् शृणु
मे वचनं हितम् । ब्रतं मुख्यं चतुर्थ्योस्ते राज्ये नष्टं विशेषतः ॥१३॥ चतुर्थ्यावृत्तहीनस्य कर्म सर्वं शुनिष्फलम् । नारकी च
भवत्यंते स नरो नाऽत्र संशयः ॥१४॥ चतुर्थ्यमिः पुरुषार्थस्त्वं वर्जितो नितरां दृप । चतुर्थ्यादातृत्वाच्चतुर्थ्य कथिता बुधैः ॥१५॥
श्वेतकेरुवचः श्रुत्वा कोपयुक्तं महीपतिः । प्रणम्य तसुवाचाऽथ लज्जितः खेदसंयुतः ॥१६॥ ब्रह्मप्रिय उवाच । अज्ञानेन कृतं
विप्र सर्वदस्य ब्रतस्य यत् । अनाचरणकं तेन क्षमस्व करुणानिधे ॥१७॥ बद मां कीहशां स्वामिन् ब्रतं सर्वार्थदं परम् ।
पूजनं कस्य वा कार्यं विधियुक्तं च तत्र वै ॥१८॥ एवं पृष्ठो महातेजाः श्वेतकेरुस्तमब्रवीत् । माहात्म्यं ब्रतमुख्यस्य श्रुत्वा
सोऽपि तमब्रवीत् ॥१९॥ ब्रह्मप्रिय उवाच । कीहशाऽप्यं गणाधीशो ब्रतं यस्य महाहृतम् । स्वरूपं बद मे तस्य भजिष्यामि
तमादरात् ॥२०॥ श्वेतकेरुस्वाच । शृणु राजन् पुरावृत्तं कथयामि समासतः । मदीयं चेष्टितं तेन गणेशां ज्ञास्यसे परम् ॥२१॥
अहं पुरा तपोनिष्ठो वद्युवातितरां दृप । उदालकं प्रणम्यैव पितरं साधने रतः ॥२२॥ ततोऽतितपसा युक्तं द्वृद्वा मां जनको
वचः । जगाद् स्नेहसंयुक्तः शांतिदाता महायशा: ॥२३॥ उदालक उवाच । युत्र शांत्यर्थमेव त्वं तपस्त्यकृत्वा महामते ।
कुरु अमं विशेषण ब्रह्माहमिति धारयन् ॥२४॥ कोटिसि त्वं कुत आयातो कुत्र गच्छसि मां बद । चित्ते चित्तामणिं तात
पश्य पश्य विशेषतः ॥२५॥ पितुवचनमाकर्ण्य तमहं पुनरब्रवम् । बद तात स्वपुत्राय ज्ञानं शांतिप्रदं महत् ॥२६॥
चित्तं च कीहशां तात तत्र चित्तामणिः कथम् । सोऽपि तिष्ठति विप्रेश कर्थं ज्ञेयो महात्मभिः ॥२७॥ वसिष्ठ उवाच । शृणु पुत्र महाभाग
योगशांतिपदायकम् । येन त्वं सर्वयोगज्ञो ब्रह्मभूतो भविष्यामि ॥२८॥ चित्तं पंचविधं प्रोक्तं द्विंशं सूर्दं महामते ।
चिद्विसं च तथैकाग्रं निरोधं शूभिसंज्ञितम् ॥२९॥ तत्र प्रकाशकर्ताऽसौ हृदि चित्तामणिः स्थितः । साद्वाच्योगेन

योगजैर्लभ्यते भूमिनाशानात् ॥३१॥ विचारुपा स्वयं ब्रह्मिश्चित्ताग्रांतिकरी मता । सिद्धिमर्ये गणेशास्य मायालेक उच्यते ॥३२॥ अतो गणेशामन्त्रेण गणेशं भज पुत्रक । तेन त्वं ब्रह्मभूतत्वं शान्त्या योगेन यास्यसि ॥३३॥ इत्युक्तवा गणाराजस्य ददौ मंचं तथाऽऽलुणि । एकाक्षरं स्वपुत्राय तृप ध्यानादिसंयुतम् ॥३४॥ तेनाऽहं साधयामि सम गणेशं सर्वसिद्धिदम् । द्रमेण शान्तिमापन्नो योगिवंचोऽभवं ततः ॥३५॥ अतस्त्वमपि राजेद् भजत्व गणनायकम् । तेन हपलोकस्थसुखं प्राप्यसि शाश्वतम् ॥३६॥ ब्रह्मणि ब्रह्मभूतस्त्वं भविष्यसि न संशयः । एवमुक्तवा स द्वाञ्चिद्वादक्षरस्य ददौ मतुम् ॥३७॥ विघ्युक्तं मतुं राजाऽऽग्न्य व्यपुहमाययौ । श्वेतकेतुं पणामैव हर्षसंयुतेन चेतसा ॥३८॥ तत्राऽऽदौ शुक्लपक्षस्य वैशाखी च समागता । चतुर्थी तां चकाराऽस्तौ नागैरहर्षसंयुतः ॥३९॥ तेन सर्वत्र घोषश्च व्रतस्य प्रकृतो महान् । शौक्लं कार्णं चतुर्थीसंसंथा जना तृप ॥४०॥ राजा स्वस्त्रीसमायुक्तोऽभजन्तं गणनायकम् । पुत्रं राज्ये समाख्याप्य निवृत्या चकुर्भूमिसंसंथा तदेवं सार्थकं कृतम् । तेन राजा महाभाग गणपत्यस्वभावतः ॥४१॥ तस्य राज्ये जना: सर्वं व्रतपुण्येन भूमिप । नामाऽभूत् तदेवं सार्थकं कृतम् । आवधुतौ तु विख्यातौ बभूवाते क्रमेण ब्रह्मभूतास्तेऽभजन् स्वानंदके पुरे ॥४२॥ उदालकश्वेतकेतुं गणपत्यस्वभावतः ॥४३॥ कदाचिमहाप्रभू ॥४३॥ श्वेतकेतुद्विजेनाऽपि मर्यादा प्रकृता बलात् । सर्वेभ्यः सुखदाऽत्यंतं तां शृणुष्व विशेषतः ॥४४॥ कश्चित् काश्चित् सर्वशास्त्रविशारदः ॥४५॥ जगाद् विषयमेवं स आरुणोः दाशणिसतत्र सखीकः स्वाश्रमे स्थितः । आजगाम द्विजः श्वेतकेतुं तं कुद्मारुणिरब्रवीत् । मा कोर्धं कुरु पुत्रकामविहृतः । मैथुनाय समागच्छ मया सह चुरुषिणि ॥४६॥ तच्छ्रुत्वा श्वेतकेतु रुषा युतः । एवं चेत् पतिमेकं वृणोति सा कामिनी कथम् ॥४७॥ त्वमवृतास्तु स्त्रियो मता: ॥४८॥ तच्छ्रुत्वा पितरं प्राह श्वेतकेतु रुषा युतः । अद्यपभूति रागेण स्पृशेद्यश्च अतो वै वेद्यसा स्वामिन्न वृतं कर्म शाश्वतम् । असमंजसकं मत्वा मर्यादां कारयामयहम् ॥४९॥ अद्यपभूति रागेण स्पृश्यत्वम् । श्रीहत्यां लभतां तत्र पुरुषः स न संशयः ॥५०॥ अथवा पुरुषं कंचित् पर्ति ल्यक्तवा च कामिनी । गच्छेत् मैथुनमादार्थं पतिहत्यां तु सा लभेत् ॥५१॥ यद्यहं गणराजस्य भक्तश्चद्विवनायक । तदा मे वचनं सत्यं भवेत्वते नमो नमः ॥५२॥ तदादि संवृता श्री सा सेवते भावतः पतिम् । विनायकप्रसादेन तेनेयं स्थापिताऽभवत् ॥५३॥ प्रसंगाते मया रव्यातमुदालकविचेष्टितम् । महात्म्यमन्यदधुना चतुर्थीसंभवं शृणु ॥५४॥ महाराज्ञे द्विजः कश्चित् परस्त्रीलंपदोऽभवत् ।

तदर्थं तेन मध्यस्य कृतं पानं विशेषतः ॥५७॥ चौर्यण धनमादाय हिंसाकर्मपरायणः । नानापापरतो भूत्वा परक्षियमसेवत ॥५८॥ जगाम शहरोहे स एकदा कामविहलः । धनं गृहीत्वा सं लब्धं धनं दक्ष्या राम ह ॥५९॥ एवं किञ्चिद्दते काले शुद्धः रवगृहमगतः । तेन शस्त्राभिघातेन हतोऽभूत्स द्विजाधमः ॥६०॥ तस्मिन् दिने समायता चतुर्थी दैवयोगतः । तत्र याख्याभिघातस्य पीड्या संयुतोऽभवत् ॥६१॥ अचादिभिविहीनश्च पंचमां स ममार ह । ततः स्वानदके लोके जगाम चूपयेनासौ द्विजाधमः । ब्रह्मभृतः स वै जातो महापापरायणः ॥६२॥ अज्ञानवतजेनैव च भूत्युक्त्वा भूताश्च संजातो ज्ञानिनां तत्र का कथा ॥६३॥ नाना जना ब्रतं भूत्वा ज्ञानतोऽज्ञानतो दृप ॥६४॥ एतद् वैशाखशुक्लायाश्रुतुर्याः शृणुयातु यः । माहात्म्यं प्रपठेद्वापि स लभेदीप्तिसं फलम् ॥६५॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोद्दले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते वैशाखशुक्लेतुर्थमाहात्म्यवर्णं नाम पंचदशोऽन्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । श्रुतं वैशाखमासे वै शृङ्गाया: फलमुत्तमम् । चतुर्थ्या अधुना योगिन् ज्येष्ठशुक्लं वद्ध प्रभो ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । आंध्रे वौषपुर राजन् राजाऽभृत् कर्दमाभिधः । शास्त्रानुणोऽत्यंतं नानाधर्मपरायणः ॥२॥ वद्धां भूमंडलं यस्य समुद्रांतं च भूत्वा ह । तेजसा धर्मनीत्या वै शृतुलो यशास्त्राभवत् ॥३॥ दैवयोगेन तस्याऽभृत् प्रमहश्चाऽतिदारणः । अग्निवद् दाहको देहे पापेन ग्रेरितः परः ॥४॥ तेनातिपिडितो राजा मूर्चितुं न शाशाक सः । रुदोद कर्दमो भूत्वा सदा दाहयुतो भूत्याम् ॥५॥ नानोपायाः कृतास्तेन शांतो रोगो च भूत्व न । ततो राज्ञं परित्यज्य सखीकः स यग्नौ वनम् ॥६॥ वनाद्वनातरं गत्वा महोर्यं भयवर्धनम् । सिहवयाग्रादियुक्तं च मरणाय रुदोद ह ॥७॥ तत्राऽजगाम विषेद्रो भरद्वाजो महायशाः । तं दद्वा सहस्रोत्थाय सखीकः प्रणनाम सः ॥८॥ स हि बद्ध्वा करपुर्द तत्पुरः संस्थितोऽभवत् । ततोऽनिदाहसंयुक्तः पपात च रुदोद सः ॥९॥ ताहर्यं दृपनाथं स दद्वा योगिन्द्रसस्तमः । ध्यानेनालोक्य राजान्मुखाच दयया गुतम् ॥१०॥ भरद्वाज उवाच । शृणु कर्दम राजेद् वचनं मे हितावहम् । येन दुःखविहीनरत्वं भविष्यति महामते ॥११॥

चतुर्थीब्रतमत्यंतं नष्टं राज्ये त्वदीयके । तेन पापसमायुक्तस्त्वं जातोऽसि द्वपाधमः ॥१२॥ अतस्त्वं जनसंयुक्तो ब्रतं कुरु
महामते । पुण्येन तेन राजेऽद्दुःखहीनो भविष्यसि ॥१३॥ भरद्वाजवत्तः श्रुत्वा तं प्रचल्छ प्रणम्य सः । कर्दमो हर्षसंयुक्तो
ब्रतस्याऽचरणाय च ॥१४॥ कर्दम उवाच । भगवन् सर्वतत्त्वज्ञ त्वयाऽहमत्तुकंपितः । ब्रतस्य वद माहात्म्यमधुना
तत् करोम्यहम् ॥१५॥ भरद्वाज उवाच । संकष्टं वरदं कृहणो चतुर्थीजं च शुक्लेके । ब्रतं सर्वार्थदं पूर्णं चतुर्णा साधकं मतम् ॥१६॥
सर्वादौ तत्वरः कुर्यात्तदा सर्वं नराधिप । चतुर्णा पुरुषाथार्यानां दात्रकर्मफलं लभेत् ॥१७॥ अतो हीनश्चतुर्भिस्त्वं स जनो
नरके त्रुप । पतिष्यसि न संदेहस्तदर्थं यत्नमाचर ॥१८॥ एवमुक्तवा स माहात्म्यं चतुर्थीसंभवं त्रुप । कथयामास सूपाय
श्रुत्वा राजा ननंद ह ॥१९॥ पुनः प्रपञ्चं तं विपं भरद्वाजं स कर्दमः । गणेशास्य स्वरूपं मे वद सर्वज्ञ ते नमः ॥२०॥ पुरात्म
भरद्वाज उवाच । गणेशास्य स्वरूपं तु चक्षुं वेदादिका त्रुप । न समर्थास्तथाऽपि त्वं शृणु सारं सुखप्रदम् ॥२१॥ पुरात्म
तपसा युक्तोऽनपं च तप उत्तमम् । सर्वं चराचरं राजन् मदधीनं च भूत्व ह ॥२२॥ तथाऽपि तपसोग्रेणाऽसाधयं तु तपः
पुनः । तांत्रज्ञानभावे मे मतिज्ञाता सुपुण्यतः ॥२३॥ तपस्त्यकृत्वा ततोऽहं तु शमी दमपरोऽभवम् । जडोन्मत्तादिजे
मार्गं संस्थितो योगकारणात् ॥२४॥ ततः क्रमेण भो राजन्नस्तवान्दद्गोऽभवम् । तत्र संपूर्णयोगेन शांतिं प्राप्नो विशेषतः ॥२५॥
तस्माद्देदादिकं सर्वमुत्पन्नं तु विशेषतः । तद् वृद्धा क्षुभितोऽत्यंतं शांतिहीनो यथाऽभवम् ॥२६॥ ततोऽकर्माद्विवतो यो
गहायोगी समागतः । आश्रमे मे च तं वृद्धा प्रणतोऽहं सुपूजयन् ॥२७॥ स्वासने सुखमासीनमत्रयं तं महामुनिम् । अथाऽहं
कृतकृत्यश्च जातस्ते दर्शनेन वै ॥२८॥ वद मे योगशांतिं त्वं योगीद्वाणां गुरुभर्वान् । तिष्ठामि शांतिगो भूत्वा यथाऽहं
योगधारकः ॥२९॥ रैवत उवाच । स्वानंदः पंचधा प्रोक्तः सदसत्समनेतितः । चतुर्णा चैव संयोगे स्वस्वरूपः प्रकीर्तितः ॥३०॥
अयोगः स्वस्वरूपेण हीनः सर्वत्र संमतः । तयोर्योगो भरद्वाज योगशांतिप्रदायकः ॥३१॥ स्वसंबेद्यो गकारश्च णकारो योग
उच्यते । तयोः स्वामी गणेशोऽयं ब्रह्मणपतिवाचकः ॥३२॥ तं भजस्व महाभाग ततः शांतिमवाप्यसि । नान्यथा
शततवर्षैर्हर्वं ग्रन्थयुक्तो भविष्यसि ॥३३॥ एतद्विष्णुमुखाहसन् श्रुत्वा ज्ञानं महत् पुरा । तेनाऽहं शांतिमाप्न्नो गणपत्य-
श्रारामि वै ॥३४॥ एवमुक्तवा ददौ तस्मै स्वमंत्रं स्त्रिद्विदायकम् । एकाक्षरं गणेशास्य सविर्धिं न्याससंयुतम् ॥३५॥ पूजितो
रैवतस्तेन जगाम स्वेच्छया चरन् । भरद्वाजो गणेशानमभजन्नचेतसा ॥३६॥ ततः शांतिं समाप्न्नो तथापि भजने रतः ।

गते पु दशावैषु विद्वयासंतं समाचयौ ॥३७॥ तं हङ्गा पूजयामास भ्रद्वाजः प्रतापवान् । स साम्नामष्टनामार्थस्तोत्रेण
प्रणानाम ह ॥३८॥ ततो मां गाणपत्यं स कृत्वा रवानंदगोऽभवत् । गणेशास्तं विशेषणाऽहं भजामि सुभक्तितः ॥३९॥
एव मुकुत्वा ददौ तस्मै कर्दमाय महामत्तुम् । अष्टाक्षरं गणेशस्य विधियुक्तं विधानवित् ॥४०॥ ततश्चांतहितो राजन्
भ्रद्वाजो महामुनिः । कर्दमः स्वगृहे गत्वा हर्षयुतः पुपूज तम् ॥४१॥ तत्राऽदौ उच्येष्टमासे या वृप शुक्ला समागता ।
चतुर्थी सा कृता तेन नागरैर्हर्षसंयुतः ॥४२॥ चरदं संकटं शुक्लं चतुर्थीजं च कृष्णके । न करोति नरो यः स संताड्यो
नगराद्विः ॥४३॥ प्रकाशितं ततस्तेन सर्वत्र ब्रतमुत्तमम् । कृतं शूमितले राजन् चक्रः सर्वे जना ब्रतम् ॥४४॥ प्रमेह-
दुःखनिमुक्तो बभूवे राजस्तमः । कर्दमः स रक्षीयं चै राज्यं पुत्राय संददौ ॥४५॥ वादिकायां स्थितो राजा सखीको
ल्लभजत् सदा । गणेशं सर्वभावेन सोऽते तन्मयतामयात् ॥४६॥ तस्य राज्ये जना: सर्वे ते क्रमेण महामते । अभवन् ब्रह्म-
मूत्राक्षं ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥४७॥ कथां रम्यां दशारथ अन्यां शृणु सुमिद्धिदाम् । गौडदेशोऽत्यजः कश्चिद्भूवे पापकारकः ॥४८॥
वने गत्वा जघानाऽसौ द्रव्यलोभी जनान् सदा । योनिलं पटभावेन दूषितामकरोत् खियम् ॥४९॥ वन एकाकिनीं हङ्गा
ब्राह्मणीं द्वाचियां तथा । धृत्वाऽयभत् स वेगेन शूद्रां वैश्यस्त्रियं खलः ॥५०॥ एवं नानारवभावेन पापं चक्रे स नित्यशः ।
एकदा ब्राह्मणं कंचिदृहङ्गा हंतुं तमाययौ ॥५१॥ पलायत भयोद्दिग्नो हाहाकारपरायणः । तस्य नादं समाकरणं पुरुषाः
पञ्च आययुः ॥५२॥ तैर्हतः यात्रायातेन पपात धरणीतले । तरिमन् दिने समायाता उयेष्टी शुक्ला चतुर्थिका ॥५३॥ स
उपोषणयुक्तश्च वभूवे दैवयोगतः । ममार पीड़या युक्तः पञ्चम्यां पापरूपकः ॥५४॥ अज्ञानवतपुण्येन ब्रह्मभूतो बभूव ह ।
चांडालः किं पुनर्भूप ज्ञानिनां चित्रमेव च ॥५५॥ एवं नानाविद्या राजन् ब्रतपुण्यप्रभावतः । इह भुक्तवाऽत्रिविलान् भोगानंतं
स्वानंदगा वसुः ॥५६॥ तत्रैव कृति भूपाल ब्रूयां वर्त्त न शक्यते । अपारमहिमा तस्मादानंतरं कथितं द्विजैः ॥५७॥
इदं उपेष्टचतुर्थीया यन् माहात्म्यं संशुणोति सः । पठेद्वा यो लभेत् सर्वं शुक्लाया मनसीप्रिस्तम् ॥५८॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौहले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते ल्येषुक्त्वयुर्भामहात्म्यवर्णं नाम षोडशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । वद ब्रह्मंश्च शुक्राया आषाहे चरितं महत् । चतुर्थ्या नैव तुल्यामि कथां श्रुत्वा
सुसिद्धिदाम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । मैथिले विषये राजद्वागं गंडकी महत् । तत्र राज्यं भ्रद्दसेनश्चकारामितेजसा ॥२॥
शुद्धाञ्छनिपुणोऽत्यंतं परराष्ट्रावमर्दनः । जित्वा भूमंडलं सर्वं समुद्रबल्यांकितम् ॥३॥ राज्यं चकार धर्मेण नीत्या दंडेन
भूमिप । यज्ञवा विनीतको मानी द्विजदेवातिथिप्रियः ॥४॥ वशागा: सर्वराजानः सर्वते स्म नराधिपम् । अपारसेनया युक्तं
करदा इतेरऽभवन् ॥५॥ तस्य राज्ये शुका राजन् शालभा सूषकासतथा । अपारा भक्षयंति स्म धानं वस्त्रादिकं
बलात् ॥६॥ तेषां नाशार्थमत्यंतं भ्रद्दसेनः प्रतापवान् । अस्त्रेण्यत्नपरो भूत्वा मारयामास तान् बहुत् ॥७॥ अस्य स्त्रेण
समंताचानन् दण्ड्यानपि च ताहशान् । ददर्श पुनरुत्पन्नांस्ततो राजाऽतिविरिमतः ॥८॥ यत्र तत्र गृहांतेषु चेरुस्ते शालभादयः ।
अशक्तः स बने गत्वा बभूव ह सुदुःखितः ॥९॥ उपेषणपरो राजा तताप तप उत्तमम् । शिवं स्मृत्वा स तुष्टावापूर्य
रौद्रेण भावतः ॥१०॥ गते वर्षे महायोगी ब्रह्मदात्यः समाययै । ते देशं दैवयोगेन वदशार्दसौ ब्रमद्वृपम् ॥११॥ राजा
तं पूजयामास संभोजय नप्रसंयुतः । पप्रच्छ योगिनं तत्र दुःखयुक्तेन चेतसा ॥१२॥ भ्रद्दसेन उवाच । स्वामिन् राज्यं मदीये
वै सूषका: शालभा: शुका: । अत्यंतं पीड्युंति स्म जनान्मां भक्षणे रत्नाः ॥१३॥ तत्रोपायाः कृता विप्राऽभवन् सर्वे
सुनिरुक्ताः । राज्यं त्यक्त्वा बनेऽहं च संस्थितो दुःखकारणात् ॥१४॥ शंकरं संभजंस्त्व दर्शनं ते महामते । प्रापस्तपः
प्रभावेण तत्रोपायं वद प्रभो ॥१५॥ वसिष्ठ उवाच । भ्रद्दसेनवच्च: श्रुत्वा गणपत्यो महायशाः । जगाद बकदालयः स
तं भूपं हर्षयन्निव ॥१६॥ ब्रह्मदात्य उवाच । शिवेन प्रेषितोऽन्नाऽहं त्वदर्थं राजसत्तम । शृणु मे परमं वाक्यं दुःखनाशकरं
महत् ॥१७॥ राज्ये ते भ्रद्दसेनाऽव ब्रतं नष्टं बभूव ह । चतुर्थं संज्ञकं तेन विषयुक्तोऽसि सांप्रतम् ॥१८॥ प्रजाः सर्वा
भयोद्दिग्ना जाता दुष्टे नराधिपे । राज्यकर्तृरे पापित् नरके गच्छसि ख्यतः ॥१९॥ सर्वादौ तद्वत् सर्वैः कर्तव्यं नित्यवत्प्रभो ।
चतुर्णा गुरुषार्थानां दायकं विवहारकम् ॥२०॥ न कृतं चेत्तदा सर्वं कृतं कर्म निरर्थकम् । चतुःपदार्थैनस्त्वाद्विचारय
महामते ॥२१॥ एवमुक्त्वा चतुर्थ्या यत् माहात्म्यं ब्रह्मदात्ययकः । कथयामास राजे वै श्रुत्वा तं सोऽब्रवीद्वचः ॥२२॥ ब्रह्मदात्य
भ्रद्दसेन उवाच । कीदृशोऽप्य गणाधीशो बद तस्य स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं सर्वदेवेशं भजित्यामि विशेषतः ॥२३॥ ब्रह्मदात्य
उवाच । गुरावृतं मदीयं यज्ञेष्ठितं शृणु भूमिप । तेन त्वं गणराजस्य ज्ञाने चुनिपुणो भवेः ॥२४॥ पुराऽहं तपसा युक्तो

वायुमात्राशनोऽभवत् । चराचरं ततो मत्तेजसा व्यासं भयातुरम् ॥२५॥ तथापि तपसा राजन् युक्तोऽहं तत्र मेऽद्दुतम् । वृन्दव विश्वरूपस्य दशनं सर्वं परम् ॥२६॥ तेनाऽहं ज्ञानभावेन संस्थितो योगकारणात् । तपस्त्वया विशेषण जडोन्मत्तादिके रतः ॥२७॥ शामी दमपरो भूत्वा योगं पूर्णसुखप्रदम् । असाधयं सदाइत्यंतं मनोनिग्रहतपरः ॥२८॥ एवं क्रमेण भूपाल सहजे ब्रह्मणि ह्यहम् । ब्रह्मभूतस्वभाविन संस्थितो हृष्वांस्तदा ॥२९॥ ततो मयाऽतिमोहन शून्यं स्वाधीन-स्वपकम् । हृष्टं तेनाऽभ्यं श्रांतो ब्रह्मणि त्वीहशं कथम् ॥३०॥ ततोऽहं शारणं शांसुं गत्वा तं सुत्वान् स्तवैः । प्रसन्नं शंकरं हृद्वाऽवदं योगं वद् प्रभो ॥३१॥ शिव उवाच । सत्यासत्यसमानानि स्वहजन युतानि वै । निजात्मबोधतो विद्धि स्वानंदाद्वद्वानि च ॥३२॥ संयोगे रवस्वरूपत्वं वेदवाहतः । अयोगं सर्वसंयोगो नदृयत्यत्र न संशयः ॥३३॥ संयोगशांतिप्रदः प्रोक्तो योगिभिर्योगसेवया ॥३४॥ योगशांतिमयं विद्धि गणेशं ब्रह्मनायकम् । तं भजस्व विधानेन ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥३५॥ संयोगश्च गकाराख्यो णकारो योगचाचकः । तयोः स्वामी गणाधीशः पद्य वेद विशेषतः ॥३६॥ एवमुक्त्वा महादेवो ददौ मंत्रं द्विजाय मे । एकाद्वं गणेशाश्य विद्ययुक्तं सुयोगदम् ॥३७॥ प्रणाम्य शंकरं भूप गतोऽहं बनमेव च । अभजं गणराजं तं ध्यात्वा जपपारयणः ॥३८॥ ततस्तत्कृपया शांतिमया प्राप्ता विशेषतः । तथाऽपि पूजने सत्करसं ध्यायामिस्म वेतसा ॥३९॥ ततो मां दर्शयामास स्वपं शूङ्डा-विराजितम् । हृष्टा तं प्रणामामि स्म स्तौमि हृष्वसमन्वितः ॥४०॥ भृक्ति दत्वा गणाधीशो ह्यतधीनं चकार मे । तदारेय महाभाग गणपत्योऽहमादरात् ॥४१॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै मंत्रं पंचाक्षरं मुनिः । अंतधीनं गणेशाश्य स चकार द्विजोचमः ॥४२॥ बक्फलभ्यं गतं हृष्टा राजा हृषेसमन्वितः । चकार स्वपुरं राज्यं पुनरागत्य धर्मतः ॥४३॥ ततः स नागैः सार्धं चकार व्रतमुत्तमम् । आषाढ् शुकुपक्षे चै चतुर्थीं चुभ्यन्तितः ॥४४॥ ततः सर्वं तेनैव प्रशासतं तद्वतं कृतम् । शुकुपक्षाचतुर्थीं व्रतं चक्षुजना दृप ॥४५॥ शुकुपक्षकास्तत्र शालभा नाशमाययुः । धनधान्ययुता लोकाः पुष्टिलेभुः सुहर्षतः ॥४६॥ नानादुःखं परित्यज्यानंदेनैव समावृता: । अंते रवानंदगः सर्वं ब्रह्मभूता ब्रह्मविरे ॥४७॥ गाउयेऽभिषिद्य पुनं स्वं सपत्नीको यथो बनम् । तत्र तं गणराजं सोऽभजतानन्यभावतः ॥४८॥ अंते रवानंदगो भूत्वा सख्तीकोऽजस्मुद्दृव । ब्रह्मभूतो ब्रतस्यास्य प्रसादेन बभूव ह ॥४९॥ अन्यच्छुण्य चरित्रं तद्रतजं पुण्यवर्धनम् । आषाढ्

वरदायाश्च मुकिमुनिकलप्रदम् ॥५०॥ अंगदेशो समुत्पद्मो वाणिजः पापकारकः । स्वधर्मं स परित्पर्य दुष्टकर्मरतो-
भवत् ॥५१॥ वृत्तमध्यादिकं नित्यं हिंसयाऽसेवतानिवतः । बलात् वृत्त्वाऽसुंक्त परिक्षियं वशमनागताम् ॥५२॥ तस्य
कर्म दुराचारं ज्ञात्वा पित्रा तिरस्कृतः । असकुतेन स क्षुभ्यो विषं पित्रे ददौ यतुः ॥५३॥ विषवाधासमायुक्तः स यमार
ददाह तम् । ततो मातरमागमय धर्तुं जग्नाह वै बलात् ॥५४॥ लोकाः सर्वे ततो ज्ञात्वा चेष्टितं हृष्टवं परम् । तस्य दुष्टस्य
ते तत्र व्यथिताः संबूचिरे ॥५५॥ जनाः श्रेष्ठा वृपं गत्वाऽकथंस्तद्विशेषतः । चेष्टितं क्षुभितो राजा श्रुत्वा तं तत्र
चानयत् ॥५६॥ श्रेष्ठे वृप नरैः प्रोतो दुर्मितिः स दृपाज्ञया । तद्विन्दैवयोरेनाधार्थी शुक्ला वृभूव ह ॥५७॥ तत्राऽयं जलहीनश्च
निराहारः स्थितोऽभवत् । पंचम्यां पीडिया युक्तो ममार वृप दुष्टधीः ॥५८॥ अज्ञानवतपुण्येन स ख्वानंदगतोऽभवत् ।
सहापापी ब्रतस्यैव प्रभावेण महीपते ॥५९॥ स्वानंदे गणं वृद्धा ब्रह्मभूतो वृभूव ह । एवं ब्रतप्रभावेण जना ब्रह्म
प्रलेभिरे ॥६०॥ तत्रैव कति संख्यातुं शक्यते न कदाचन । वषायुतैर्महाराजाऽस्तिविलं केनाऽपि योगिना ॥६१॥ यदि ज्ञानेन
सा देवी चतुर्थी साधिता भवेत् । वरदा तत्र किं चित्रं तस्मै ब्रह्मप्रदा भवेत् ॥६२॥ इदमाषाढगायाश्च चतुर्थ्याश्चरितं
पठेत् । शृणुयाद्वारदायाश्चेत् स लभेदीप्तिसंकलनम् ॥६३॥

॥ ओमिति श्रीमदात्म्य पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने भवते आषाढ़ुक्त्वार्थचरितवर्णं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । श्रावणे वरदायाश्च माहात्म्यं वद विस्तरात् । न हुयामि कर्थां श्रुत्वा ब्रह्मभूयप्रदां
प्रभो ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अंगदेशो पुरं श्रीमच्छततारं वृभूव ह । राजा राज्यं चकाराश्वसेनसंज्ञोऽपि तत्र हि ॥२॥ धर्मेण
नीतियुक्तेन नानादानपरायणः । देवविप्रातिथिप्रसुर्भूवातिपराक्रमी ॥३॥ नानाब्रतपरो राजा यज्ञवा तेजस्तिवनां वरः ।
दशस्त्राणैः पृथिवीं सर्वां जिज्ये बलसमनिवतः ॥४॥ सार्वभौमः स विद्यातस्त्रिलोकीकीर्तिकारकः । राजा: सर्वोत्त वशे
चक्रे सेवकान् करदायिनः ॥५॥ एवं राज्यं वरां वृत्त्वा भूतलं स चकार ह । ततोऽकरमाज्जवरस्तस्य समुत्पद्मोऽतिदाहकः
॥६॥ उवरेण पीडितोऽत्यंतं निशि निद्रां न चाऽलभत् । नानोपाधांशकाराऽसौ उवरहीनो वृभूव न ॥७॥ एवं वर्षं गते पूर्णे
सोऽस्थित्यचमोवशेषितः । अन्यतदुःखितो राजा विललाप शृचातुरः ॥८॥ विषेण देहपातार्थमुद्यतोऽभूत् महीपतिः । जगाम

सहसा तत्र देवलो योगिसत्तमः ॥१७॥ तं हृष्टा प्रणनामाथ पूजयामास बांधैः । शुक्रत्वा तुं जगदेदं वचनं साधुमार्गवित् ॥१०॥ अश्वेन उवाच । धन्यं मे जन्म कर्माऽपि पिता माता ब्रतादिकम् । अथुना सफलं दानं येन ते दर्शनं मुने ॥११॥ उवरेण पीडितोऽत्यंतं विषपाने महामुने । तत्परोऽहं प्रपश्यामयागतं त्वां योगिसत्तम ॥१२॥ मृतोऽहं विषपानेनात्महत्यां न लम्बे कदा । तत्र दशनमात्रेण मुक्तो यास्यामि धाम तत् ॥१३॥ एवमुक्तत्वा रोदाऽपि ततस्तं देवलो मुनिः । उवाच भावगंभीरः सर्वशास्त्रार्थतत्त्ववित् ॥१४॥ देवल उवाच । राज्ये न एव त्वदीये यज्ञतुर्थीसंज्ञितं ब्रतम् । तेन त्वं रोगयुक्तोऽपि मृतों गच्छासि नारके ॥१५॥ चतुःपदार्थदं पूर्णं सर्वादौ संमतं परम् । न कृतं चेत् फलैर्हनं कर्म सर्वं भवेन्नुप ॥१६॥ त्वया यज्ञं कृतं कर्म नानापुण्यात्मकं महत् । चतुःपदार्थहनं तज्जतुर्थीब्रतहीनकम् ॥१७॥ एवमुक्तत्वा महायोगी चतुर्थीब्रतसंश्रिताम् ॥

कथां संश्रावयामास राजा श्रुत्वा तस्मब्रवीत् ॥१८॥ अश्वेन उवाच । आहो ब्रतस्य माहात्म्यं संश्रुतं परमाङ्गुष्ठम् । अधुना वद माहात्म्यं गणेशस्य महामुने ॥१९॥ देवल उवाच । गणेश्वरस्य माहात्म्यं मया चकुं न शक्यते । उपाधिना युतं राजन् वादिव्यामि स्वरूपकम् ॥२०॥ असितान् मे पितुर्वक्त्राङ्गुष्ठं तत्रे बदाम्यहम् । सर्वास्त्रिद्विकरं पूर्णं ब्रह्मयोगप्रकाशकम् ॥२१॥ पुराऽहं तपसा युक्तोऽभवेस्तत्र समागतः । जैगीषव्यो महायोगी शैवः सहजो व्यभौ ॥२२॥ मया सुस्तकृतो योगी संस्थितः पूजितः स्तुतः । ममाश्रमे न किंचिन् माऽवदत् सोऽपि महायशा: ॥२३॥ तस्य चिह्नं समालोक्य मनसा धारयाम्यहम् । अकर्मकारकश्च सम देहरक्षणतत्परः ॥२४॥ ध्यानादिशून्यभावेन तिष्ठति अष्ट एव च । शांतियोगेन हीनः: सम तथा योगिरवरूपघृक् ॥२५॥ ततोऽहं तं गृहे त्यक्तत्वा गतः सामुद्रेकं जले । मदीयचित्तं ज्ञात्वा स तज्जैव समाययौ ॥२६॥ आहो केनैव मार्गेणाऽगतोऽयं योगिसत्तमः । तापसेन मयाऽक्तकारो गच्छता नावलोकितः ॥२७॥ त्यक्तत्वा ततस्तं तत्राहमगमं स्वर्गमंडलम् । तत्रापि जैगीषव्यश्च मया हृष्टो महामते ॥२८॥ एवं नानाविधैर्मार्गः स्वर्गेषु गतवानहम् । मया तेषु महायोगी दृष्टः संपूजितोऽप्यैः ॥२९॥ ततोऽक्तस्मान् महायोगी सोऽतधीनं चकार ह । तद् हृष्टा सिद्धसंघाष्टापुच्छं तैः कथितं वृप ॥३०॥ ब्रह्मलोके गतः सोऽपि तत्र तेन गतिभवेत् । ततोऽहं खेदसंयुक्तः स्वाश्रमं पुनरागमम् ॥३१॥ तत्रापि गृहमध्येऽसौ मया हृष्टो महायशा: । संपूर्ज्य प्रणतो भूत्वाऽवदं योगपरायणः ॥३२॥ तारयस्व महायोगित् संसारान् मां कुशित्यकम् । छलनायां स्वमायुक्तं दयया त्वं दयानिधे ॥३३॥ जैगीषव्य उवाच । हिंसात्मकं कुरुत्व त्वं

कर्म मा यत्तधारकः । ब्रह्माहमिति योधेन रामी दमपरो भव ॥३४॥ यदाज्ञावशां सर्वं वर्तते तं भजस्व च । तेन योगी
त्वमेवह भविष्यसि न संशयः ॥३५॥ जैगीषन्यश्चैवमुक्तवा तैवांतरधीयत । अहं तत्र समार्थीनो हिंसा ह्यकृत्वा
तथाऽभवम् ॥३६॥ ततः स्म पितरः सर्वे महत् कुर्वति रोदनम् । अहो कर्म परित्यज्य देवलो न उपेक्षते ॥३७॥ अस्मान्
कः पुण्यति प्राज्ञो निराधारा वर्यं कृताः । देवलेन न संदेहः क्षुधाविष्टास्तुषा श्रुता: ॥३८॥ तात् हृष्टो हृषितोऽहं वै कर्म
कर्तुं समुद्यतः । मया हृष्टा ओषधयो महत् कुर्वति रोदनम् ॥३९॥ अस्मानहोऽभयं दत्त्वा देवलः कौर्यमाश्रितः । निर्लज्जः
पुनरेवाऽस्मै छेदयिष्यति दुर्मितिः ॥४०॥ ततोऽहं नितरा रिवक्षो ह्युभयत्रैव संकटात् । विचार्यं स्वहिते सरक्तः यामी दमपरो-
भवम् ॥४१॥ सर्वाभ्यस्वभावेन कर्मणा योगसेवया । क्रमेण सहजे योग्यऽहं ब्रह्मणि परोऽभवम् ॥४२॥ तत्र स्वाधीनतां
हृष्टा शांतिहीनोऽभयं पुनः । अगमं पितरं तत्र योगीहिंचितं स्तुतम् ॥४३॥ तत्राऽसितं प्रणम्यैवाऽपूर्वद्य ब्रह्म सनातनम् ।
योगशांतिप्रदं पूर्णं ततो मां सोऽब्रवीद्द्वचः ॥४४॥ आसित उवाच । संयोगादिद्विषु त्वं स्वसंवेद्यात्मकात् किल । चतुर्विधं
समुत्पन्नं तत्त्वजस्व समाधिदम् ॥४५॥ अयोगेन च संयोगो हृष्यते योगिभिः कदा । संयोगाद्योग्योगो योगशांतिप्रदो
मतः ॥४६॥ भजस्व गणराजं त्वं तदर्थं नित्यमादरात् । सदा योगस्वरूपं तं शांतिदं योगिनोऽब्रुवन् ॥४७॥ संयोगेऽयं
गक्षाराख्यो णकाराख्यस्त्वयोगके । तयोर्योगं गणाधीशो ज्ञातव्यो विवृद्यः सदा ॥४८॥ एवमुक्तवा ददौ मंत्रं महामेकाक्षरं
परम् । गणपत्यः प्रसन्नात्मा पिता मे गणार्थं भजन्त् ॥४९॥ ततस्तं प्रणिपत्यैव गतोऽहं स्वाश्रमे वृप । गणेशं पूजयामि स्म
ध्यात्वा जपपरोऽभवम् ॥५०॥ ततः स्वल्पेन कालेन शांतिं प्राप्नोऽहमेव च । योगिवच्योऽभवं राजंस्तथापि गणपं भजे-
त् ॥५१॥ गते वर्षे समायातो गणेशो भक्तवत्सलः । रुतुः संपूजितस्तत्र मया हृषेन चेतसा ॥५२॥ ततो मां गणपत्यं स
पिततुल्यं महोदरः । कृत्वा स्वानंदके धान्मि गतो ब्रह्मपतिः प्रसुः ॥५३॥ उकृत्वा दशाक्षरं मंत्रं ददावेवं दृपाय च ।
अंतर्धाय स्वमात्मानं देवलः स्वाश्रमेऽगमत् ॥५४॥ ततः स राजशाहूलो गणेशभजने रतः । तत्राऽदौ श्रावणी प्रापा-
वरदा या चतुर्थिका ॥५५॥ तां चक्कार जैनैः सर्वैः पुरवासिभिरादरात् । उपोषणसमायुक्तः पंचम्यां पारणे रतः ॥५६॥
ततो दाहविनिर्मुक्तो ज्वरहीनो बभूव ह । जना: सर्वे च रोगाद्यैर्हीना जातास्तदद्वृतम् ॥५७॥ ततस्तेन महीपृष्ठे विळ्यातं
तद्वत् कृतम् । शुक्रकृष्णभवं चक्रवर्तं सर्वे धरातले ॥५८॥ आरोग्यादिसमायुक्ता हृष्टपुष्टा जना: बसुः । वतस्य पुण्योगेन

पुत्रपौत्रधननिवता: ॥६९॥ पुत्रे राज्यं परित्यज्य राजा शांतिपरायणः । सखीक एकांते सोऽभूदभजद्दणनायकम् ॥६०॥
अंते स्वानंदगो राजा ब्रह्मभूतो बभूव ह । क्रमेण सर्वे लोका वै ब्रह्मभूता बभूविरे ॥६१॥ एवं ब्रह्मय माहात्म्यं सर्वसिद्धि-
प्रदायकम् । कथितं ते महाराज युनः शृणु कथानकम् ॥६२॥ गुर्जेरे पापकर्माकः क्षत्रियो दुर्बलोऽभवत् । बालयात् प्रारम्भ
दुष्टात्मा पापकर्मपरायणः ॥६३॥ श्वीमांसमदिरासस्तो जनानां च पश्योस्तथा । वये रतो गुरुं नैव मारयमास संदधीः
॥६४॥ गुरोद्रेन्द्रन्यं गृहीत्वा स बनगश्च बभूव ह । एवं नानाविधं पापं चकार नित्यमादरात् ॥६५॥ एकदा उवरयुक्तः स
बभूव क्षत्रियाधमः । अत्यंतं व्याकुलो जातो देहयुद्धिं न चास्मरत् ॥६६॥ दैवयोगेन शुक्ला सा आवाणे सुसमागता ।
चतुर्थो तत्र तेनैवान्नं जालं भक्षितं न च ॥६७॥ पंचमयां तेन किंचिद्भक्षितं त्वज्ञमादरात् । रोगहीनो वग्नवाऽपि पुनः
पापं समाचरत् ॥६८॥ कालेन निघनं प्राप्तं तं नेतुं च समागताः । दुष्टं संगृह्य गाणेशा ब्रह्मभूतं प्रचक्रिरे ॥६९॥ अज्ञान-
वतज्ञैव पुण्येन क्षत्रियो यथौ । स्वानंदं किं पुनर्जीविनां कथा का दृपात्मज ॥७०॥ एवं नाना जनायाश्च चतुर्थीवतपुण्यतः ।
ब्रह्मभूता मया बक्तुं न शक्यस्ते बभूविरे ॥७१॥ इदं श्रावणगायाश्च वरदाया: पठवरः । माहात्म्यं शृणुयाच्चेद्वा स सर्व-
संलङ्घेत् फलम् ॥७२॥

॥ ओमिति श्रीमदात्मे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्ले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते श्रावणशुक्लव्रतकथं नामाषाढशोऽध्यायः ॥

४५८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । बद ब्रह्मन् मले मासे चतुर्थी या समागता । बरदा चरितं तस्या: सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥१॥
वासिष्ठ उवाच । अत्र ते कथयित्यामि चेतिहासं पुरातनम् । चतुर्थी माहिमायुक्ते श्रवणात् सर्वदे परम् ॥२॥ आंश्च राजा सुषेणश्च
चकार राज्यमुन्नतमम् । नगरे चंपके भूप यात्राव्वे पारगो मतः ॥३॥ नीत्या धर्मेण कीर्त्या च दानेन यश आज्ञयत् ।
देवाविप्रातिथिप्रसुर्युद्वा ब्रतपरायणः ॥४॥ जित्वा भूमंडलं सर्वं राज्यं चकार धर्मतः । राजानः करदा: सर्वे सेवां
चकुर्महीपतेः ॥५॥ तस्य राज्ये महा सर्वा वभूम्भूस्तज्जनान् सदा । यत्र तत्राऽचरन् क्षुब्धाः सर्पाः परमदारुणाः ॥६॥ जनैः कुत्र
महीपालं प्रगंतु नैव शक्यते । तथैव दुःखितैः श्वारुं बनेषु च गृहसु च ॥७॥ राजा तथैव दुःखातो महाभयपरायणः ।

नागानां शांतये सर्वैः पंचमी साधिताऽभवत् ॥८॥ तथा रम न शामं यांति नागाः परमदारुणाः । नानापुण्यानि तीर्थानि
जनाश्चकुर्विशेषतः ॥९॥ तथाऽधिकं यशुः क्रूरा नागाः सर्वैऽन्नाः मृग्मिषु । राजेद्वा स्वशुरुं तत्र औमिनि शरणं यशौ ॥१०॥
तं प्रणम्य पुरस्तस्य संस्थितः स कुतांजलिः । तं मुनिमानयामासाऽसनदानाद्विशेषतः ॥११॥ पपकङ्ग विनयेनैव युक्तं
किमर्थमागतः । सुरेणः स तथोवाच निःश्वस्य मुनिपुण्यवम् ॥१२॥ सुषेण उवाच । स्वामिन् सर्पा अपाराश्च धर्षतश्च सदा जनान् ।
त स्थातुं शाकयेते तत्र भयसंकुलैस्तुर्मुने ॥१३॥ नानोपायाः कुतास्तत्र न शांतिं लेभिरेततः । तदर्थं त्वां महाभाग
प्रहुमत्र समागतः ॥१४॥ वद सप्यगणानां च शांतये किं करोम्यहम् । विप्र नो चेत् त्वत्समीपे देहत्यगं करोमि वै ॥१५॥
वसिष्ठ उवाच । एवं पृष्ठो महातेजा जैमिनिस्तमुवाच ह । स्वशिष्ठं निदयन् राजंस्तच्छुट्टव समाहितः ॥१६॥ जैमिनिरुवाच ।
चतुर्थजं महापापिक्षादं राज्ये तत्र ब्रतम् । तेन त्वं च मृतैः सर्वेनरके प्रपतिष्ठयसि ॥१७॥ चतुर्णा पुरुषाधर्मानां दातृत्वाद्वारदा
मता । तथा संकटनाशितवात् संकष्टी सा प्रकीर्तिता ॥१८॥ यदि ब्रतं च सर्वादौ न कृतं चेन्निरथकम् । कर्महीनं
चतुर्भिस्तत्त्विलं कार्या ततः प्रभो ॥१९॥ एवमुक्तवा चतुर्थयोश्च माहात्मये मुनिसत्तमः । कथयामास तच्छुट्टवा सुषेणसं
तथाऽब्रवीत् ॥२०॥ सुषेण उवाच । कीहशोऽयं गणेशानो ब्रतं यस्य महाङ्गुतम् । ब्रद तस्य स्वरूपं से भजिष्यामि महाप्रभुम्
॥२१॥ जैमिनिरुवाच । न ब्रवतुं शक्यते राजन् केनाप्येतत् स्वरूपकम् । उपाधिना युतं डुंडिं बदामि शृणु तत्त्वतः ॥२२॥
अहं पुरा सुशांत्यर्थं नयासं च शारणं गतः । महं संकथितं तेन साक्षात्तारायणेन च ॥२३॥ तदेव त्वां बदिष्यामि स्वशिष्ठयं
च तृपाधमम् । यदि तं भजसि ह्य य सर्वमिद्विप्रदायकम् ॥२४॥ देहदेहिमयं सर्वं गकाराङ्क्षरवाचकम् । पाकारवाचकं
ब्रह्म संयोगायोगरूपकम् ॥२५॥ तयोः स्वामी गणेशारतुं पदय वेदे महामते । चिन्ते निवासकत्वाच्चितामणिवै स कृयते ॥२६॥
वितरूपा स्वयं बुद्धिग्रातिरूपा महीपते । सिद्धिस्तत्र तयोर्योगे प्रलभेत तयोः पतिः ॥२७॥ एवमुक्तवा गणेशास्य ददौ मंत्रं
षड्क्षरम् । सुषेणाय यथान्त्यायं विधियुक्तं विशेषतः ॥२८॥ ततस्तेनाऽनुज्ञातः स्वपुरं स जगाम ह । तत्राऽऽदौ मलमासश्च
संप्राप्तसेन भूमिप ॥२९॥ मलमासे गणेशास्य वरदाहर्यं समागतम् । सोऽपि शुक्लं चतुर्थीजं ब्रतं चक्रे सुभक्तिः ॥३०॥
नागरैर्विविधैर्लक्ष्मीः समीपग्रामसंस्थितैः । तत्कृतं विधिना राजन् सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥३१॥ ततस्तेन सुषेणोन प्रशस्त
भूमिमङ्गले । कृतं ततो जनाः सर्वे चकुर्वर्षसमन्विताः ॥३२॥ अभवत् ब्रतपुण्येन सर्पा अंतहिता बभुः । लोका रोगादिभिः

सर्वे वर्जिता हर्षसंयुताः ॥३३॥ पुत्रपौत्रादि संयुक्ता धनधान्यसमन्विताः । नानासुखेषु संसक्ता अभवंसतत्र ते ततः ॥३४॥
राजा गणपतिं निलमभजद्वान्यचेतसा । बडदरेण मंत्रेण विद्युतेन पूजयन् ॥३५॥ पुत्रे राज्यं विनिक्षिप्य सखीकः स
बनं ययौ । तत्र विद्वशेषमेवं सोऽपूजयश्चपतत्परः ॥३६॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । जना: सर्वे व्रते संस्था:
शुक्लकृष्णभवे परे ॥३७॥ स्वांते क्रमेण ते सर्वे ब्रह्मभूता बभूविरे । ब्रतस्येव प्रभाविण न किञ्चिद् दुलभं भवेत् ॥३८॥
अन्यच्छृणु महीपाल चरितं मलमासगम् । पुण्यं शुक्लचतुर्थीजं श्रवणात् सर्वदं भवेत् ॥३९॥ हस्तिनापुरवासी च क्षत्रियः
कः सुदारणः । बालयात् प्रभृति ई सोऽपि पापाचारो बभूव ह ॥४०॥ द्रव्यलोभार्थमेवं स्वजनकं स जघान ह । परस्ती-
लालसः पूर्णश्चैरकम्परोऽभवत् ॥४१॥ एवं नानाविधं पापं चक्रेऽसौ दुर्मतिः सदा । वने श्यतः कदाचिद्दै जनान् जप्ते
महाखलः ॥४२॥ एतस्मिन्नते तत्र समेतव महीपते । इष्टः सोऽपि भयोद्दिग्मो गृहे गंतुं मनो दधे ॥४३॥ ततो विषेण संहयासो
देहस्तेन पपात ह । दैवयोगेन तत्राऽसौ जलाक्षरहितोऽभवत् ॥४४॥ शुक्लपक्षे मले मासे चतुर्थी सा तिथिस्तदा । तेन प्रापा
तत्र भूप अज्ञानेन ब्रतं कृतम् ॥४५॥ पञ्चम्यां स युतस्तत्र वने घोरे महाखलः । स्वानंदे गणपं दृश्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह
॥४६॥ नाना जना व्रतेनैव ब्रह्मभूता बभूविरे । हह शुक्लत्वाऽविलात् भोगानंते चक्तुं न शक्यते ॥४७॥ इदं चतुर्थीमाहात्म्यं
मलमासे शृणोति चत् । शुक्लपक्षे लभेत् सोऽपि पठेद्वा सर्वमंजसा ॥४८॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते मलमासशुक्लचतुर्थचरितवर्णं नाम एकोनविशोऽध्यायः ॥

४३-४८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशथ उवाच । संश्रुत्य वरदाया वै माहात्म्यं सर्वदं परम् । अत्यंतं कृतहृत्योऽहं जातो नामत्यत्र
संशायः ॥१॥ नानेन सहशं किञ्चिद्रुतं सर्वार्थदं परम् । धन्यास्ते पुरुषा विम चतुर्थीन्नतकारकाः ॥२॥ अधुना संकटायाश्च
माहात्म्यं बद विस्तरात् । न तृप्यामि मुधारूपां कथां श्रुत्वा समाप्ततः ॥३॥ गुहल उवाच । एवं वृष्टे महायोगी वासिष्ठ-
स्तमुवाच ह । तच्छुणुत्वं प्रजानाथ श्रवणानंददायकम् ॥४॥ वसिष्ठ उवाच । तत्र भावं विदित्वाऽहं संतुष्टो वृपसत्तम ।
पुण्यवानस्ति येन तं गणेशो भान्तिमानसि ॥५॥ न हृष्पपुण्ययोगेन गणेशास्य महात्मनः । कथायां जायते प्रीतिर्धन्योऽस्यत्र
न संशायः ॥६॥ कथां शृणु महाभाग चतुर्थीसंवितां पराम् । कृष्णपक्षे महापुण्यां सर्वसिद्धिप्रदायिनीम् ॥७॥

अत्र ते कथयित्यामि चेति हासं पुरातनम् । महापुण्यप्रदः पूर्णश्रवणात् पठनाहृचेत् ॥८॥ सहस्राहृये पुरे राजन् श्रावणो
महीपतिः । सभायां गानसंयुक्तो बभूवे भूपेसेवितः ॥९॥ तत्राऽकस्माद्विमाने वै पतिं उबलनप्रभम् । तद् दृष्टा परमाश्र्य
ज्ञातुं दृतानचोदयत् ॥१०॥ दृतैः संज्ञापितो राजा विमाने द्रष्टुमुत्सुकः । स यज्ञौ नगरपांते पुरचासिभिराहृतः ॥११॥
तत्रेदं देवयुक्तं स दृष्टा विरिस्तमानसः । प्रणनाम पदा गत्वा दंडवत् पृथिवीतले ॥१२॥ पुनरुत्थाय राजाऽसौ कृत्वा
करपुरं शैनः । हर्षयुक्त उवाचेदं चर्चनं भन्ति संयुतः ॥१३॥ श्रूरेस्त उवाच । धन्यं जन्म वयो दानं पितरौ नगरादिकम् ।
कृतकृत्योऽस्मि देवेन्द्र दर्शनाते सहारुगः ॥१४॥ वद कुत्र विभो गंतु कुतो व्रजासि वा स्थलात् । लालस्ते विमानं च
कथं निपतिं भुवि ॥१५॥ न जाने केन पुण्येन सर्वेषां दर्शनं च ते । जातं देवसमूहेन बदाङ्गां किं करोम्यहम् ॥१६॥
विमानचलने यत्नं कुरु त्वं देवनायक । केन पापेन ते यानं पतिं तद्वदस्व मे ॥१७॥ एवं पृष्ठो महातेजा महेद्रस्तमुवाच
ह । विनीतं भन्ति संयुक्तं राजेऽदं हर्षसंयुतः ॥१८॥ इदं उवाच । कैवर्तको महापापी नामा विनेशामाभजत् । मुद्गलेनोपदिष्टश्च
नाममंत्रपरायणः ॥१९॥ सहस्रे तद्वरेणाऽसौ वर्षेषु ब्राह्मणोत्तमः । श्रूमध्याग्निः रुद्रा शुद्धा श्रूरुद्धा चाऽभवत् सुनिः ॥२०॥
तस्य दर्शनमात्रेण पुनर्जन्म न विद्यते । दर्शनार्थ गतोऽहं तु संपूर्जेह समागमम् ॥२१॥ अत्रापि पापस्वप्य हशा
वैद्यस्य कुष्ठिनः । विमानं पतिं भूमौ तव दृतस्य मानद ॥२२॥ यदि संकषित्का राजंश्चतुर्थी कृष्णपद्मागा । साधिता ग्रन-
भावेन तस्या: पुण्यं प्रदीयताम् ॥२३॥ तदा विमानमेवेदं चलेदत्र न संशयः । नान्यथा पुरुषार्थेश्च विमानचलनं भवेत्
॥२४॥ एतस्मिन्नंते तत्र विमानं च द्वितीयकम् । समागतं गणेशस्य दृतयुक्तं महाहृतम् ॥२५॥ तत्रैव नगरे भूप चांडाली
पापकारिणी । अंथा कुष्ठयुताऽत्यन्तं कृमिभारसमाकुला ॥२६॥ पूर्यशोणितदिग्धांगा दुर्गाधेन समाहृता । वभूव भिक्षया सा
वै रता जठरपोषणे ॥२७॥ पौषकृष्णतृतीयायां निशा किंचाचरोषिता । मद्यपानं तया तत्र कृतं सुष्वाप निर्भया ॥२८॥
विमानवलेनैव निर्दां लेभं तथाऽऽत्यजा । चतुर्थ्यासुदिते चंद्रे जाते जागरिताऽभवत् ॥२९॥ ततोऽपि कृष्णयाऽविष्टा रात्रौ
भिक्षार्थमेव च । बग्राम तत्र केनाऽपि दत्तात्रे बुझुजे च सा ॥३०॥ पंचमां सा सृता तत्र दृप संगृह्य गाणपा: ।

तद् हृष्टा विस्मितः सर्वे देवा मुनिगणादयः । ज्ञानहृष्टया च तज्ज्ञात्वा शारांसु राजसत्तमम् ॥३४॥ हृष्टे स्वर्ण गते देवै
 राजा स्वनगरं यथौ । विस्मितसं प्रणम्यैव चक्षिष्ठं मां समानयत् ॥३५॥ मया विधियुतं तस्योपदिष्टं मुख्यकं ब्रतम् ।
 चक्कार स यथान्यायमंगारकयुतं पुरा ॥३६॥ माये कृष्णचतुर्थ्या स कृत्वा ब्रतमनुत्तमम् । पुनः संपूज्य पंचम्यां गणेशा
 संस्थितोऽभवत् ॥३७॥ एतस्मिन्नते तत्र विमानं सहस्राऽग्रतम् । गणेशादूतसंयुक्तं शूरसेनगुरं महत् ॥३८॥ विमानाद्दण-
 नाथस्य हृता उत्तीर्थं तं नृपम् । जगुर्वर्तप्रभावेण चल राजन् गणेश्वरम् ॥३९॥ हृतानां वचनं श्रुत्वा राजा विस्मितमानसः ।
 प्रणिपत्य प्रपूज्यैव तानुवाच सुहृष्टिः ॥४०॥ शूरसेन ऊच । आरभ्य जन्मतो देवा अद्यावधि मया हठात् । यतिक्चित्वागरैः
 सार्थं सदा मुक्तं शुभाशुभम् ॥४१॥ अधुना तान् परित्यज्य कथं यामि गजाननम् । ततस्तं गणराजस्य हृता ऊचुः शूषुप्तव
 तत् ॥४२॥ गणपत्या ऊचुः । नागरैः सह गाँड्र चल त्वं विघ्ननायकम् । यथाविधि ब्रतस्यैव प्रभावेण महामते ॥४३॥
 यथाशास्त्रं ब्रतस्यास्य महिमा केन गमयते । अतो विश्वस्य चोद्दोरे समर्थस्तु तुषुण्यतः ॥४४॥ ततोऽतिहर्षितो राजा
 चतुर्वर्णजनैः सह । नगरस्थैर्विमानं स समारह्य स्थितोऽभवत् ॥४५॥ ततो गणेशाकैस्तत्र विमानं चालितं दृप । न चाचाल
 जडीभूतं द्यानयुक्ता बन्धुविरे ॥४६॥ ज्ञात्वा तं द्वृष्टिनं त्यक्तुं गणेशाश्रम समागताः । तान् प्रणम्य जगादासौ राजेन्द्रो
 रोदनाकुलः ॥४७॥ महापापी च वैश्योऽयं यस्य हृष्टया पपात ह । विमानं सुरनाथस्य तथापि शूषुत पिया: ॥४८॥ ततस्तं गणनाथस्य हृता
 किमनेन कृतं पापं मां ततो बदत ह्यहम् । प्रायश्चित्तं करिष्यामयनेन गच्छामि संयुतः ॥४९॥ ततोऽग्निगणनाथस्य हृता
 ऊचुः प्रहर्षिताः । शूषु राजनायं वैश्यः पूर्वजन्मनि वाडवः ॥५०॥ बुधनामा महापापी बाल्यात् प्रारम्भ सर्वदा ।
 माता परिव्रता चास्य शाकिनी परिकीर्तिता ॥५१॥ हृवै नाम पिता चास्य तपस्वी वेदपारगः । पत्नी परिव्रता प्रोक्ता
 साचित्री कुलजाऽभवत् ॥५२॥ यौवनस्यः खियं त्यक्त्वा परख्नीलालसोऽभवत् । कदाचिह्नोऽपुर्या का वेदया रूपवती
 यथौ ॥५३॥ तां हृष्टा विस्मितोऽत्यंतं तया रेमे निरंतरम् । हृत्वा गृहस्थं द्रव्यं स ददौ तस्यै विशेषतः ॥५४॥ पात्रभूषण-
 काद्यं चै हृत्वा परगुहस्थितम् । चौर्यमयादिसंयुक्तस्तया रेमे सुदुर्भातिः ॥५५॥ कदाचित् स निशायां वै नागतः श्वग्रहे नृप ।
 तदर्थं मुनिमुखयोऽसौ हृदौ ब्रह्माम तत्पुरे ॥५६॥ जनाः केऽपि न विमं त्वक्यग्यंतं विशेषतः । पुत्रस्य दुर्विनीतस्य चरित्रं
 त्रोधभीतितः ॥५७॥ गृहे हृदौ स नालभच्च ततो ययौ । निशीथे श्वग्रहे प्रोसे प्रक्षु चनितां द्विजः ॥५८॥

सोवाच्च नागतः स्वामिन् पुत्रो मे स्वगृहे प्रभो । एकपुत्रसेहवशात् पुनस्तं सो गेवेषयत् ॥६९॥ निशीथं निदिते लोके जनात् प्रपञ्चं मार्गगात् । बुधः कुत्र प्रवृष्टो मामेकं वदत पुत्रकम् ॥६०॥ एवं नाना जनास्तेन पृथास्तेन जगुः सुतम् । ततो भीमोऽत्यजो वृद्धो मिलितस्तं जगाद् सः ॥६१॥ तेनैव कथितं स्पष्टं पुत्रो वेदयागृहे स्थितः । मध्यपः किं पृच्छसि स्वं तपस्विन् जातिदृष्णम् ॥६२॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा विस्मितो मुनिपुणवः । वेदयागृहे स्वपुर्वं तं हृष्टोवाच्च मदान्वितम् ॥६३॥ किं त्वं मध्यप वेदयाया गृहे तिष्ठसि दूषक । अधुना देवहुत्यज्ञ्य व्रजस्त्व यममंदिरे ॥६४॥ पुत्रामनरकात् ज्ञाता पुत्रस्तेन प्रकीर्तितः । नरकप्रद एवं मे किमर्थं पुत्र आगतः ॥६५॥ एवं पितुर्वचः श्रुत्वा बुधः क्रोधस्मन्वितः । लक्ष्या ताडयास्त पितरं च पुनः पुनः ॥६६॥ वृद्धः क्षुधातुरः सोऽपि मर्मस्थाने प्रहारतः । ममार तं प्रगृह्याऽसौ बुधश्चिद्देष्प चै बहिः ॥६७॥ प्रभाते स्वगृहे पुत्रमागतं सा बुधं ततः । जननी खेहसंयुक्ता प्रपञ्च क्षस्थितं त्वया ॥६८॥ गवेषितुं च ते पुत्र पिता त्वां प्रजगाम ह । तमानय महामाग ततः स्नानं समाचर ॥६९॥ मातुर्वचनमेवं स बुधः श्रुत्वा पुनः पुनः । क्रोधयुक्तः स्वप्रष्था तां ताडयास्त मस्तके ॥७०॥ मस्तकः स्फुटितस्तस्या: सा ममार तपस्तिवनी । बाहिः प्रक्षिप्य तां वेदयागृहमागत् स हर्षितः ॥७१॥ अदहंसतौ जना: संतो ब्राह्मणीं ब्राह्मणां तथा । पितृगौरवभावेन राजा तं न शशास्त ह ॥७२॥ पुनर्गृहागतं सा तं सावित्री दुःखसंयुता । उचाच किं कुतं स्वामिन् पितृमातुर्वच्यात्मकम् ॥७३॥ वेदयां त्वं मां परित्यज्य किमर्थं गच्छसि प्रभो । सवाचयवसंपूर्णा सुंदरीं धर्मपालिनीम् ॥७४॥ चतुरा करजेत्वेव नरदेहः सुदुर्लभः । ज्ञानकमादिसंयुक्तस्तत्र ब्राह्मणकं कुतः ॥७५॥ ब्राह्मणतं समासाद्य पापमिळ्छति दुर्भितिः । निर्धनं त्यक्तवा स्वहस्तस्थं विष्णाभक्षणलालसः ॥७६॥ तथा कृतं त्वया नाथ तेनाऽहं दुःखिता भृशम् । कोऽगतिं च त्वया सार्थं गमिष्यामि महामते ॥७७॥ एवमाकर्ण्य दुष्टात्मा तां जघान स्वयष्ठितः । काष्ठैः सा मर्ममेदेन ममार स्वर्णगाऽभवत् ॥७८॥ एवं स्वल्पे गते काले बुधोऽगत् स्वगुरोर्मुहै । अयभद्रुपत्नीमेकाकिनीं तां सुदुर्भितिः ॥७९॥ दारुणानि च पापानि एवं नानाविधानि सः । चकरांते गृहे याम्य यातनां बुझुजे ततः ॥८०॥ भुक्तभोगः स वैद्योऽयं जातः कुष्ठस्मन्वितः । पापाचरणमत्रापि कुरुते दारुणं महत् ॥८१॥ द्रव्यलोभार्थमेवायं चते गत्वा द्विजादिकान् । हंति नित्यं सतीनां च स बने दृष्टकोऽभवत् ॥८२॥ शरारम्भेन अतस्त्यक्तवैनं याहि त्वं गजाननम् । अस्य सप्तशेषं राजेद् सचैलं स्नानमापतेत् ॥८३॥ दूतानां वचनं श्रुत्वा

कंपितो राजसत्तमः । जगाद् तात्र प्रणमयैव हा हा कृत्वा सुदारुणम् ॥८४॥ शूरसेन उवाच । पापानां गणना नास्ति प्रायश्चित्तं न विद्यते । अधुना तादृशं चात्र मध्या किं क्रियते गणाः ॥८५॥ कृपया सर्वपापानां प्रायश्चित्तं महाङ्गुतम् । कथयतां तत् करिष्यामि दहपातावर्धिं किल ॥८६॥ ततसं गणपत्यास्तेऽङ्गुचन् हर्षसमन्विताः । गजानन इति प्राज्ञ श्रावयस्व जनाधमम् ॥८७॥ चतुर्वदसमुङ्गुतं सारं ब्रह्मभूतोऽङ्गुतम् । चतुर्सुखैश्च संगीतं सुयोगेन गजाननम् ॥८८॥ तेषां वचनमाकर्ण्य शूरसेनः प्रहर्षितः । गजाननेति वैद्यस्याऽजपत् कर्णे स सादरः ॥८९॥ शूल्वा पापविनिर्मुक्तो वैश्यः स्वर्णततुर्यथा । कुष्ठहीनः स शोभाभिर्युक्तो वै हर्षितोऽभवत् ॥९०॥ ततः सर्वैः समायुक्तो नगरस्थैर्विशेषतः । चतुराकरजे राजा यथा विवेश-मादरात् ॥९१॥ स्वानंदे गणपं हृष्टा ब्रह्मभूताश्च जंतवः । बभूतुः स यथा राजा गणपत्यो बभूत्व ह ॥९२॥ ब्रह्मभूतः स राजेद्वा ब्रतपुण्यप्रभावतः । जंतुभिः सहितश्चातः कोऽहो वणीयितु ब्रतम् ॥९३॥ चतुर्विधं जगत् सर्वं संकष्टं संमतं वृप । तत्प्रकृत्वा ब्रतपुण्येन ब्रह्मभूतो भवेत्वः ॥९४॥ इदं माघचतुर्थ्यात् संकष्टयाः संशृणोति यः । माहात्म्यं वाऽपि पठति सर्वार्थं लभते परम् ॥९५॥

॥ ओमिति श्रीमद्दान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौड्ले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते माघकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णं नाम विशेषध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । ब्रह्मन् शूल्वा च वै मायी संकटीजं सुविचिस्तः । माहात्म्यं सर्वदं पुण्यं सर्वसंकट-हारकम् ॥१॥ कालग्रन्थे कृष्णपक्षे या चतुर्थी संकटी मता । तस्याश्रित्रमेव मे कथयस्व कृपानिधे ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । पौलस्त्यो रावणः प्रोक्तस्तपस्तप्त्वा सुदारुणम् । चरं लब्धवा त्रिलोकस्य राज्यं चक्रे महावलः ॥३॥ प्रधानेषु समाद्विषयं राज्यं रात्मसस्तमः । एकांते निर्जने गत्वा ध्यानसंस्थो बभूत्व ह ॥४॥ वेदोपनिषदि प्रोक्तं ब्रह्म वेदांतपारगम् । ध्यायन्ति सम विचारज्ञो ज्ञानयोगपरायणः ॥५॥ एवं वहो गते काले न लेभे ज्ञानमुत्तमम् । तदा वेदसमाप्तुकः सोऽतिष्ठन्देकरं स्मरन् ॥६॥ ततः विवेन तत्रैव प्रेषितो नारदो मुनिः । तं दद्वा नारदं रक्षः प्रणाम कृतांजलिः ॥७॥ पप्रकृद्य वेदसंश्युक्तो नारदं योगिनां वरम् । स्वामिन् ज्ञानप्रदं किंचिद्ददस्व करुणायुतः ॥८॥ ज्ञानार्थं ध्याननिष्ठोऽहं नित्यं तिष्ठामि चादरात् । न लेभे तत्र महत् ।

ज्ञानं किं करोमि महामुने ॥१॥ नारद उवाच । शिवेन प्रेषितोऽहं वै त्वदर्थं राक्षसोत्तम । शृणु ज्ञानप्रदं पूर्णं वाक्यं तत्कुरु
सादरः ॥१०॥ चतुर्विंश्यं जगद्द्वयं संकट्टुं संभातं बुध्येः । तत्त्वाशार्थं ब्रातं मुख्यं संकट्टीसंज्ञकं कुरु ॥१॥ एवमुक्तवा चतुर्योः
स माहात्म्यं नारदोऽब्रवीत् । तच्छ्रुत्वा रावणास्तं चाब्रवीद्वर्षसमन्वितः ॥१२॥ रावण उवाच । कीदृशोऽयं गणाधीशास्तस्य
ज्ञानं चद प्रभो । यस्य ब्रतं चतुर्णा॒ च पदायकम् ॥१३॥ न कृतं चेच्चतुर्णा॒ तत्त्वाशाकं नाऽत्र संशयः । सर्वादौ
संभातं विप्र सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥१४॥ एवं पृष्ठो महायोगी नारदस्तमुवाच ह । हर्षेण महता युक्तो रावणं लोकरावणम् ॥१५॥
नारद उवाच । महद्भजानं कथयितुं गणेशस्य न शाक्यते । उपाधिना वादिच्यामि राक्षसाधिप तच्छृणु ॥१६॥ गणः समृद्ध-
स्तपश्च समृहा ब्रह्मवाचकाः । ब्रह्मांतरादियोगेऽयं समूहो जायते यतः ॥१७॥ देहिद्दहमयं ब्रह्म गक्तराक्षरवाचकम् ।
संयोगायोगरूपं यणणकाराक्षरगं मतम् ॥१८॥ तयोर्यैर्गे गणेशाश्च स्वामी सर्वेत्र संभातः । तं भजस्व विधानेन तदा शांति-
मवाप्यसि ॥१९॥ एवमुक्तवा गणेशस्य ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । रावणाय महायोगी विधियुक्तं तमब्रवीत् ॥२०॥ यदि-
त्यजसि दैत्येन्द्र तदा भ्रंशामवाप्यसि । अतो गणेशामंत्रो न त्याज्यो रक्षः कदाचन ॥२१॥ एवमुक्तवा महातेजा नारदो-
ज्ञतदेहे स्वयम् । रावणस्य तदा प्राप्ता संकटी फालगुनी दृप ॥२२॥ सा कृता तेन हर्षेण विधियुक्तेन कर्मणा । ब्रतपुण्य-
प्रभावेण स्फूर्तिः प्राप्ता च तत्क्षणात् ॥२३॥ चकार स ततः शृङ्खां कुणां वै राक्षसप्राधिपः । जनान् विद्येषणाचोद्य-
सह तैर्णपे रतः ॥२४॥ ततो ज्ञानं समालुडं रावणेन महात्मना । यग्नै स्वनगरे दैत्यै राज्यं चक्रे मादान्वितः ॥२५॥ दुष्ट-
संगतियोगेन क्रमेण ज्ञानमुक्तमम् । न एव तस्य चुदुष्टस्य ल्लीमांसादिपरोऽभवत् ॥२६॥ अहं गणेशारूपश्च नाइन्यो जगति-
वर्तते । न पापयुण्यभोक्तव्यं कर्म पूजनमाचरे ॥२७॥ ततो ज्ञानमद्देव त्यक्तो मंत्रः सुखपदः । ब्रतं त्यक्तमिदं पुण्यं
पूजा त्यक्ता विशेषतः ॥२८॥ न एव ज्ञानं स्थितिनष्टा राक्षसो राक्षसोऽभवत् । धर्मलोपे रतोऽत्यंतं चकार कर्मवंडनम् ॥२९॥
तेनैव दोषयुक्तोऽनृद्वतो रामेण तत्क्षणात् । राक्षसैः स्वजनैः सार्थं तव पुत्रेण धीमता ॥३०॥ दशरथ उवाच । अहं चेद्यश्च
विप्रेणा रावणाश्च प्रवर्तते । किमिदं भाषेस्ते स्वामिन् कूटरूपं अमपदम् ॥३१॥ वसिष्ठ उवाच । कर्त्तुप कर्त्तुपे स रामो वै तव
पुत्रोऽभवत्प्रभुः । जगत्त रावणं चीरो गाणपत्यबलान्वितः ॥३२॥ अन्यच्छृणु चरित्रं त्वं फालगुने संकटीभवम् । सर्वपापहरं
पूर्णं सुनिक्तसुक्तिप्रदायकम् ॥३३॥ महाराष्ट्रे द्विजः कश्चित् पापकर्मा बभूत वै त्वं परित्यज्य चांडालयां

निरतोऽभवत् ॥३४॥ चांडालैयौनिसंबंधं पुत्रपुत्रीसमुद्देवम् । चकार मंदधीः सोऽपि मथमांसपरायणः ॥३५॥ स कदाचिद्देने
संस्थो जनात् हेतुं समुद्दतः । द्रव्यलोभी महापापी परजीलालसोऽभवत् ॥३६॥ तत्र फालगुनमासे सा चतुर्थी कृष्णगा-
ड़गता । संस्थितः पर्वतदोषां वभूव ब्राह्मणोऽधमः ॥३७॥ तत्र कश्चिन्नपः सैन्यश्चतुरंगैः समागतः । तद्द्वयात् सोऽपि तत्रैव
संस्थितोऽवज्ञालैर्विना ॥३८॥ महत् सैन्यं दृपरथैव मार्गं गमनकारकम् । किंचिद्विवसेशेषे तत् संपूर्णगतमाभवत् ॥३९॥ ततः
सोऽपि वहिर्वाद्य निःस्तो भयवज्जितः । जगाम स्वगृहं चंद्रोदये दृष्टः क्षुधातुरः ॥४०॥ वभक्षान्तं स्वपुत्रैः स रात्रौ चुसो
निजालये । तत्र सप्तण दृष्टश्च ममार दृप दुर्मतिः ॥४१॥ ततो गणेशादृतैः स नीतः द्वानंदके पुरे । हृष्टा विदेश्वरं तत्र
ब्रह्मूतो बभूव ह ॥४२॥ अज्ञानवत्पुणेन विधिहीनेन भो दृप । मुक्तश्चतुर्भिरेव स किं पुनर्जनिनां परम् ॥४३॥ एताहशा
महाभागा विधियुक्ता विधिं विना । ब्रतपुण्यप्रभावेण ब्रह्मभूता बभूविरे ॥४४॥ तत्रैव कठिते ते ब्रूयां नालं वर्षायुतैरपि ।
भवामि दृप माहात्म्यं संक्षेपेण निरूपितम् ॥४५॥ इदं फालगुनमासे या चतुर्थी कृष्णगा मता । तस्या: शृणोति माहात्म्यं
पठेद्वा सर्वमालभेत् ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते फालगुनकृष्णचतुर्थीवर्णं नामैकविंशतिमोऽध्यायः ॥

४७-४८★

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । वै व्रकृष्णचतुर्थी या तां मे बद महामुने । न तृप्यामि गणेशस्य कथां श्रुत्वा
उत्त्वप्रदाम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अञ्ज ते कथयित्यामि चेतिहासं पुरातनम् । चतुर्थीमहिमायुसं सर्वास्त्रिद्विप्रदायकम् ॥२॥
कलिंगे दृपवर्यश्चोग्रसेनो धर्मतत्परः । यज्ञवा दानपरो नित्यं धर्मात्मा शोऽस्मितवतः ॥३॥ शास्त्रास्तुशालो धीमान्
सत्यवाक् नीतिसंयुतः । जित्या राजगणान् सर्वाश्रकार राज्यमुत्तमम् ॥४॥ तस्य राज्ये दृपश्रेष्ठ बभक्षुः सर्वमानवान् ।
अपारास्तत्पुरे व्याघ्रा: समागत्य महावलः ॥५॥ उग्रसेनश्च शास्त्रेस्तान् जघान दृपसंयुतः । तथा स्म न शामं यांति व्याघ्रा
देवोऽवृचा यथा ॥६॥ लोकाः संपीडिता व्याघ्रैनिनिदुसं दृपं तदा । पापकर्मा दृपोऽयं वै प्रजायो दुःखदायकः ॥७॥
धर्मयुक्तो यदा राजा प्रजास्तत्र मुखे रता: । किं कर्तव्यं प्रजाभिश्च दुष्टे राजनि नित्यदा ॥८॥ स राजघिर्दृतसुखाच्छुत्वा
दुःखसमन्वितः । यथौ चनं प्रथानेषु राज्यं त्यक्त्वा मुदारुणम् ॥९॥ तत्र गत्वा स एकान्ते तताप तप उत्तमम् ।

सूर्यं ध्यात्वा च सौरैस्तं तोषयामास नित्यदा ॥१०॥ निराहारपरो राजा गते वर्षं बभूव ह । अस्थिचर्मावशेषः स तथाऽपि तप आचरत् ॥१॥ ततो ब्राह्मणरूपेण रविस्तं प्रजगाम ह । राजा प्रणम्य तं विंशं फलैरापूजयत्ततः ॥१२॥ फलानि भक्षणित्वा स उवाच राजस्तमम् । तपः किमर्थं राजन् ते देहं शोषयसे वद ॥१३॥ उप्रसेनसततो विंशं तमुवाच वृतांजलिः । दुःखेन महता युक्तो निःश्वस्य स पुनः पुनः ॥१४॥ उप्रसेन उवाच । करोमि नितियुक्तेन राज्यं धर्मेण निलादा । तत्र व्याघ्रणाः क्रूरा नरान् संभक्षयंति भोः ॥१५॥ शांतयेऽन्नं मया तेषां नानोपायाः कृता मुने । अपरास्ते भवंतीह तदर्थं तप आचरम् ॥१६॥ राजो वचनमाकरणं विप्रस्तं पुनरब्रवीत् । निदयन् सर्वभावन साक्षात्कानुः प्रतापवान् ॥१७॥ द्विज उवाच । महापापी त्वमेवासि कर्मदूषणातो द्वप । चतुर्थीजं ब्रतं मुख्यं नष्टं राज्ये सुदुर्मते ॥१८॥ सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं सर्वमिद्धिं प्रदायकम् । तदा कर्मं कृतं भूतं पूर्णं ब्रतानामुक्तम् ब्रतम् । व्याघ्रासतहोषभावन पीडयंति च मानवान् ॥१९॥ एव मुक्तवा चतुर्थीजं माहात्म्यं द्विजसत्तमः । श्रावयामास तस्मै स श्रुत्वा सोऽनुत् सुविचिस्मितः ॥२०॥ जगाद् हर्षसंयुक्तस्तं विंशं ज्ञानदं परम् । कृतांजलिः प्रणम्याऽसौ वचनं इच्छितप्रदम् ॥२१॥ उप्रसेन उवाच । कृतं त्वं साक्षात् रवयं भानुस्तपसा तुष्ट्वेतसा । आगतोऽनुग्रहार्थं मे धन्योऽहं ते प्रदर्शनात् ॥२२॥ अधुना बद मे ब्रह्मन् गणेशस्य स्वरूपकम् । ज्ञात्वा तं देवदेवरां भाजित्यामि विशेषतः ॥२३॥ द्विज उवाच । शृणु राजन् गणेशस्य स्वरूपं योगदं परम् । उक्तिसुनित्रप्रदं पूर्णं धारितं चेवरेण वै ॥२४॥ चित्ते चित्तामणिः साक्षात् पंचवित्तपञ्चालकः । पंचवृत्तिनिरोधेन प्राप्यते योगसेवया ॥२५॥ असंप्रज्ञातसंस्थश्च गजशब्दो महामते । तदेव मस्तकं यस्य देहः सर्वात्मकोऽभवत् ॥२६॥ आंतिरूपा महामाया सिद्धिवामांगसंश्रिता । आंतिधारकरूपा च ब्रुद्धिः सा दक्षिणांगके ॥२७॥ तयोः स्वामी गणेशश्च मायांया लेवलते सदा । तं भजस्व विधानेन तदा शं लभसे द्वप ॥२८॥ एवमुक्त्वा गणेशस्य ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । विधियुक्तं ततः सूर्योऽतधीनं प्रचकार ह ॥२९॥ राजा इवनगे गत्वा प्रधानैरत्मोदितः । कथं यामास वृत्तांते सर्वेष्यः सुखदायकम् ॥३०॥

तत्रादौ चैत्रगा कृष्णा चतुर्थी सहस्राऽऽगता । तां चकार विधानेन गणेशो भक्तिसंयुतः ॥३१॥ समीपे नागरा: संस्था नरा ग्रामांतरे स्थिताः । चतुर्थो हृष्णसंयुक्ताः संकर्षी कष्टहारिणीम् ॥३२॥ तत् सर्वत्र ब्रतं मुख्यं प्रदासतं स चकार ह । भग्याद्वेन चकुस्ते जना भूमिस्थिताः पेर ॥३३॥ ततो व्याघ्रा महोग्राः स सर्वेऽतधीनमाययुः । रोगादिभिर्विनिमुक्ताश्च कीडुहर्षिता

जना: ॥३५॥ राजा गणपति नित्यमभजन्नचेतसा । गुरुरुपेण भारुं स पूजयामास नित्यदा ॥३६॥ गते काले ततः पुनः स संस्थाप्य महामति: । राज्ये निवृत्तिमास्थाय गणेशमभजत् परम् ॥३७॥ अंते इवानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह । तस्य राज्ये जना: सर्वे क्रमान्ते मुक्तिमाप्नुवन् ॥३८॥ एवं ब्रतस्य माहात्म्यं लेशातः कथितं मया । अन्यच्छुतुणु महाभाग पापनाशकं परम् ॥३९॥ द्वाचिद्देखिल्लजातिस्थः क्षत्रियः पापकारकः । भिल्लः संस्कारहीनश्च संबंधं स चकार ह ॥४०॥ एकदा बनसंस्थाश्च द्वन्यलोभी दुरात्मवान् । कंचित् हृष्टा नरं तत्राऽधावक्तुष्यप्रधारकः ॥४१॥ पपाल सोऽपि दूरं वै नरो भयसमन्वितः । क्रक्षस्तत्र समायातो बने कथित् महाबलः ॥४२॥ तेनैव क्षत्रियः पापी धूतो वेगेन भूमिप । क्रक्षं स तं स शखेण पातयामास भूतले ॥४३॥ गिल्लस्तत्र पपाताऽसौ भूशस्त्रेण पीडितः । निर्जने बनमध्ये स विललापाऽपातिदारुणम् ॥४४॥ दैवयोगेन सा देवी चैत्री संकष्टहरिणी । तद्विने तेन संप्राप्ता चतुर्थी कृष्णपद्मगा ॥४५॥ जलाह्नसंविहीनोऽयं बभूवे पापकारकः । चंद्रोदये फलं तत्र पपात दृप दृक्षतः ॥४६॥ दुष्टेन क्षत्रियेणैव भक्षितं विकलेन तत् । पंचम्यां स मृतस्तत्र ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥४७॥ एवं नाना जना राजन् ब्रतस्थैव प्रभावतः । इह भुक्तवाऽतिविलान् भोगान्ते ब्रह्म प्रलेभिर ॥४८॥ तत्र ते कति शक्यं न वक्तुं वर्णयुतैरपि । नानेन सहशं किञ्चिद्दूतं सर्वार्थदायकम् ॥४९॥ अज्ञानेन कृतं दुष्टैर्ब्रतं गाणेश्वरं महत् । ब्रह्मभूतकरं प्रोक्तं ज्ञानिनां तत्र का कथा ॥५०॥ इदं चैत्रचतुर्थ्यां यो माहात्म्यं प्रपठेत्तरः । शृणोति चेच्च कृष्णायाः स सर्वं प्रलभेद् भ्रुवम् ॥५१॥

॥ ओमिति श्रीमदात्म्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौहले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते चैत्रकृष्णचतुर्थचरितवर्णं नाम द्वाविशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । चैशारवे कृष्णगायास्तत्रं चतुर्थ्या चद सांप्रतम् । माहात्म्यं मुनिशार्दूल न तप्यामि समाप्ततः ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अगस्त्यो मुनिमुख्यश्च समुद्रशोषणे रतः । न शाशाक महातेजा ब्रह्माणं शारणं ययौ ॥२॥ ब्रह्मणा नोदितः सोऽपि चकार ब्रतमुत्तमम् । वैशाखे कृष्णपद्मं स चतुर्थ्या विधिपूर्वकम् ॥३॥ ज्ञात्वा माहात्म्यसुभं स नित्यं मंत्रपरायणः । शौक्लं काण्डं व्रतं सर्वेश्चकार मुनिसत्तमैः ॥४॥ दशरथ उवाच । तपस्तेजोयुतः साक्षादगस्त्यः सर्वशास्त्रवित् । ब्रतहीनः कथं सोऽपि कुंठितश्च महाद्युतिः ॥५॥ वसिष्ठ उवाच । शृणु राजन् महाभाग समयकृ पृष्ठं विचक्षण ।

अथुना तस्य माहात्म्यं कथयामि समाप्ततः ॥६॥ अगस्त्यसप्तसा युक्तो वच्चवाऽतीव दारुणः । न समस्तेन राजेद् ब्राह्मणेषु
तपसिवषु ॥७॥ न ब्रतं तेन तदपि कृतमज्ञानभावतः । ब्रवीमि कारणं तत्र शृणु संशयनाशनम् ॥८॥ वेदशास्त्रपुराणे ए
कर्म नानाविधं वृप । कथितं तत्र सर्वं तु कर्तुं केन प्रशाक्यते ॥९॥ स्वेक्ष्यत्या कर्मणः कर्ता त्वयं भवति मानवः । तत्र
मार्गं प्रवृद्ध्यामि शृणुच्च युसमादितः ॥१०॥ नित्यं नैमित्तिकं कर्म द्विविधं शास्त्रमार्गतः । तत्राणस्त्यशकाराऽसौ नित्यं
कर्म महीपते ॥११॥ अन्यब्रतादिकं सर्वं त्यक्त्वा विधिसमन्वितः । तपस्तु तत्परो नान्यदजानात् स तपोधनः ॥१२॥
अतस्तेन ब्रतं सुख्यं न धूतं राजस्त्वम् । न समर्थन शास्त्रेऽन्यच्छुण्डव कथयामि ते ॥१३॥ गणेशभजनं सुख्यं सर्वेषां
नात्र संशयः । सर्वविसद्विकरं प्रोक्तं वेदादिषु विशेषतः ॥१४॥ राजशाहूल तदपि नराः संस्कारहीनकाः । नाभजंस्तं
गणेशानं ब्रह्मणां नायकं परम् ॥१५॥ तपसा दृश्यपापश्च पुण्यराशिः प्रजायते । तदा लक्ष्मिं वेदतत्र गणेशं भक्तिसंयुता
॥१६॥ अतोऽयं तपसा युक्तोऽगस्त्यस्तेजस्तिवनां वरः । जातः पात्रं विजानीहि ज्ञाते गणेशासंस्थिते ॥१७॥ अगस्त्यः
क्रोधसंयुक्तो दृप वातापिरक्षकम् । समुद्रं तं शोषयितुं क्षोभयामास चोद्यतः ॥१८॥ तत्राऽतिकुठितो जातस्तदर्थं विद्यमातः ।
इवयम् । गत्वा ब्रह्माणमानन्य वचनं स जगाद ह ॥१९॥ अगस्त्य उवाच । शृणु पुत्र महाभाग कारणं कथयामि ते । नित्यकर्मपरस्त्वं
तत्र मे तपसः शक्तिः कुठिताऽभृत् कर्थं वद ॥२०॥ ब्रह्मोवाच । शृणु पुत्र महाभाग कारणं कथयामि ते । करोषि तेन भवति कर्म ते सफलं मुने ॥२१॥
वै सदा तपसि संस्थितः ॥२१॥ गणेशस्मरणं वत्स पूजनं नित्यमादरात् । करोषि तेन भवति कर्म ते सफलं मुने ॥२२॥
तथापि नित्यवत्तात चतुर्थी ब्रतसुन्तमम् । कर्तव्यं यत्त्वया त्यक्तं त्वैर्मित्रिकमानतः ॥२३॥ चतुर्णा पुरुषाथाना दायकं
शास्त्रसंस्तमतम् । तेन हीनस्त्वमैव कुठितो नात्र संशयः ॥२४॥ अथुना तद्रुतं सुख्यं कुरु भावसमन्वितः । नित्यवत्तन्
महाभाग समाचर विशेषतः ॥२५॥ तदा संकटहीनस्त्वं चतुर्धपदसमन्वितः । पूर्णयोगी भवसि वै गणपत्यमवाप्यसि
॥२६॥ ततस्तेन कृतं राजन् ब्रतं गणेश्वरं महत् । पुरुषाथसमायुक्तस्तेनव स ब्रह्मव ह ॥२७॥ समुद्रं शोषयामास
ब्रतपुण्यप्रभावतः । अचलां गणनाथस्य भक्तिं चकार नित्यदा ॥२८॥ ततस्तेन मुर्मीदेषु विहयातं तत् कृतं वत्तम् ।
नित्यवत्ते ब्रतं सुख्यं चकुः सर्वार्थमिद्दये ॥२९॥ अन्यत्र शृणु माहात्म्यं पुण्यदं श्रवणाङ्गुणाम् । अवंतीनगरे वैश्यो वस्त्रव
पापकारकः ॥३०॥ बालयात् प्रारम्भ तेनैव कृतं पापं महाहृतम् । मरणावधि राजेद् वर्चुं तत्र प्रशाक्यते ॥३१॥

मातुहा द्रव्यलोभार्थं पितुहा संबभूव ह । गुरुदोहं चकरैव ब्रह्महत्यां समाचरत् ॥३२॥ ततो लोकैः समाजसो राजा तं निरचासयत् । ग्रामाद्वनं समागत्य गुहायां संस्थितोऽभवत् ॥३३॥ जघान मार्गगान् लोकान् जीवाशानाविधान् सदा । तत्र प्रयोजनेनैव हीनो वा युक्त एव वा ॥३४॥ ततो बहुधनो जातश्चैरा: संमिलिताः पेरे । सह तैसतत्र तेनैव कृतं दुर्ग सुदुर्गमम् ॥३५॥ पर्वतद्रोणर्ण तत्र गृहं चक्रे महाखलः । चौरासतत्र निवासार्थमाययुः सर्वतः स्थिता: ॥३६॥ तेषां राजा वभूवाऽसौ भायां तत्र महीपते । समानीताऽतिदुष्टेन पुत्रपुत्रीभिराहुता ॥३७॥ यथेष्टं रमते तत्र चौरैश्चैर्यपरायणः । चकार लेशमात्रं स न युण्यं दुर्मतिः कदा ॥३८॥ मार्गं परत्वियं धृत्वा स सतीदृष्टकोऽयभत् । काञ्छित्तत्र मृता राजन् त्रियः सत्यो महाभयात् ॥३९॥ सोऽवंतीपालको लोकै राजेंद्रो बोधितस्ततः । मार्गरोधभयाचौरं तं हंतुं प्रोद्यतोऽभवत् ॥४०॥ सर्वत्र दशादिक्षेव सैनिकाः प्रेषितासततः । राजा चक्रुः प्रयत्नेन रुद्धं सर्वत्र तं खलम् ॥४१॥ ततस्ते संधृतं चौरं पुत्रश्चैरैः समनिवतम् । राजे निवेदयासासुस्तं दुष्टं वैदृश्ययोनिजम् ॥४२॥ राजा चौरान् जघानापि जनैः शास्त्रधैर्वृत्पं तं वैदृश्यं चंधने द्विष्टवा ताडयाहित्यदा खलम् ॥४३॥ ततोऽकरमाच्चतुर्थी सा वैशाखी सहसाऽगता । कृष्णा तत्र च वैदृशेन न प्राप्तं त्वक्षभक्षणम् ॥४४॥ नित्यताडनभावेन दुःखितोऽत्यंतं पापी स निश्च चैककः ॥४५॥ ततो दयायुतैसतत्र राजदूतैश्च भक्षणम् । किंचिहतं विधोरेवोदये वैदृश्यो बमक्ष सः ॥४६॥ पंचम्यां स मृतसतत्र चंधने ताडितो भृत्याम् । गोणेशौर्ब्रह्मभूतः स कृतः स्वानंदके पुरे ॥४७॥ एताहतः सुदुष्टात्मा ब्रतपुण्यप्रभावतः । ब्रह्मस्तो वभूवाऽपि किं पुनर्बन्तकारिणः ॥४८॥ एवं ब्रतप्रभावेण जना ब्रह्म प्रलेभिरे । तेऽत्र वक्तुं न शक्या वै भवन्ति वृपसत्तम ॥४९॥ हृदं वैशाखमासे वै चतुर्थीः संकृष्टोति चेत् । कृष्णाया वाऽपि पठति माहात्म्यं लभते परम् ॥५०॥

ओमिति श्रीमदंले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननतचरिते वैशाखवृष्ट्याचतुर्थीचरितं नाम त्रयोर्विशोऽव्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । माहात्मयं तच्छ्रुतं मुख्यं मया वैशाखके परम् । संकष्टीसंभवं मुख्यं न तुप्रतदपि प्रभो ॥१॥ अतो लघुष्टं चतुर्थी या संकष्टी मुनिसत्तम् । तस्याश्च रितमेवं मे वद पूर्णं समाप्ततः ॥२॥ वसिष्ठ उवाच । निषेधु महाभागो नलो नामाऽमवद्वृपः । तेजस्वी शास्त्रसंपदः शास्त्रज्ञश्च वभूव ह ॥३॥ रूपवान् धनसंपदश्चतुर्गचलानिवतः । शास्त्राखेमूर्त्तिमिपालांश्च वभौ जित्वा महाबलान् ॥४॥ सामंता वशगा यस्य करदा हतरे नृपाः । सार्वभौमो महाराजः शाशास्त्र युथिवीमिमाम् ॥५॥ धर्मेण दानशीलेन नीत्या त्यगेन भूमिपः । यशास्त्रा पूरयामास्त्र त्रैलोक्यं स चराचरम् ॥६॥ इन्द्रलोके विधेलोके कैलासे वैतणवे पदे । यस्य वार्ता प्रचक्षुस्ते धर्मेश्चीलस्य देवपाः ॥७॥ त्रिलोकीगमने सरक्तः साधुदर्शीनतत्परः । देवविप्रातिथिप्रसुद्दीनांधारीनपालयत् ॥८॥ दमयंती महाभागा रूपेणाऽप्रतिमा भुवि । आर्या यस्य विशालाक्षी जगन्मोहकरी वभौ ॥९॥ गुणा वर्णियतुं नैव शाक्यास्तस्य महात्मनः । पुण्यश्लोकः स वै राजा कलिजियमहायशा: ॥१०॥ कदाचिद्दनगेनैव आत्रा कलिवशेन सः । जितो व्यूतेन राज्यं त्यक्तवा वनं स जगाम ह ॥११॥ तत्राऽपि कलिना मत्स्यमिषेणैव महासती । प्रेरितेन नलेनाऽसौ त्यक्ता नृप वनांतरे ॥१२॥ अर्धचक्रधरा साऽपि दमयंती पितुर्गृहे । नानादुःखसमायुक्ता जगाम नलवर्जिता ॥१३॥ गृपरूपेण वर्षणि त्रीणि क्रमणलालसः । न लो बआम तेजस्वी वने वस्त्रार्थधारकः ॥१४॥ धर्मशीलं स राजां कलिना पीडितं परम् । दृद्धा मुनिवरस्तत्र नारदः प्रजगाम ह ॥१५॥ तं दृद्धा लज्जितं तं समाज्ञाय नारदः स उवाच ह ॥१६॥ नारद उवाच । मा लज्जां कुरु राजेद्वर्कमणां गतिरीढशी । सावधानमना भूत्वा शृणु मे परमं वचः ॥१७॥ तव राज्ये महाभाग वतं नष्टं महाद्रुतम् । चतुर्थी-संज्ञितं तेन राज्यअष्टोऽस्मि सांप्रतम् ॥१८॥ सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं चतुर्वर्णफलप्रदम् । न कृतं चेन् महाराज कर्म सर्वनिर्थकम् ॥१९॥ चतुःफलविहीनस्तवं भवस्यत्र न संशयः । अतोऽवश्यकभावेन कुरु त्वं सर्वसिद्धिदम् ॥२०॥ एवमुक्तवा महायोगी नारदः आचयहृपम् । माहात्मयं वतमुख्यस्य चतुर्थ्याः शांतिकारकम् ॥२१॥ तच्छ्रुत्वा विस्मितो राजा नलस्तं प्रत्युवाच ह । गणेश्वरस्य माहात्मयं भजित्यामि वदस्व मे ॥२२॥ नारद उवाच । गणेश्वरस्य माहात्मयं शांतियोगफलप्रदम् । वयतुं न शक्यते राजंसत्यापि शृणु मे वचः ॥२३॥ ब्रह्मा विष्णुश्च शान्तिः स्वयोऽमरासतथा । शेषादिनागमुख्यासतं भजंति कुलदैवतम् ॥२४॥ अव्यप्राणादिकान्येव ब्रह्माणि वृपसत्तम । भजंति तं विशेषण कुलदेवं सनातनम् ॥२५॥

महावाक्यादिभिर्वेदास्तं भजंति सुयोगदम् । महावाक्यानि राजेंद्र भजंति ब्रह्मनायकम् ॥२६॥ सर्वसिद्धिप्रदा यस्य
वामांगे प्रकृतिः परा । पंचचित्तमयी बुद्धिर्दक्षिणांगे व्यवस्थिता ॥२७॥ स्वानंदे वस्तिर्यस्य सर्वपूज्योऽयमुच्यते । सर्वादिर्गण-
ताथश्च विप्रः सौंडतेषु तिष्ठति ॥२८॥ गणा: समूहरूपाश्चांतरचाह्यादियोगतः । तेषां स्वामी गणेशोऽयं तं भजस्व
विधानतः ॥२९॥ एवमुक्तव्या ददौ तस्मै तृप मन्त्रं षड्क्षरम् । विधियुक्तं ततः संइतदधं गाणेशाको मुनिः ॥३०॥ ततः स
तृपशाहूलो इयात्वा हृदि गजाननम् । मन्त्रं जजाप भावेन स्वात्मानं निंदयन् भूराम् ॥३१॥ ततः ककोटकेनैव दष्टस्तेन
बभूव ह । विरूपस्तं ददौ बख्लं नागः पुनः स्वरूपदम् ॥३२॥ तेन संहृष्टो भूप क्रतुपणं जगाम ह । तेनैव मानितोऽत्यंतं
विरूपो गुणसंयुतः ॥३३॥ पितुर्गृहे गता नारी दमयंती महासती । तद्वतं कारयामास्य गत्वा तामपि नारदः ॥३४॥ नलेन
दमयंत्या तद्वयेष्ठमास्य समागतम् । प्रथमं तद्वतं मुख्यं संकर्षीसंज्ञकं कृतम् ॥३५॥ त्रीणि वर्षणि पूर्णानि गुप्तरूपेण संस्थितः ।
नलश्चतुर्थीजैनैव पुण्येन ज्ञानवानभूत् ॥३६॥ ततः शशुरमागमय क्रतुपर्णन संयुतः । इवात्मानं नागवस्त्रेण
चकार ह ॥३७॥ दमयंत्या युतः सोऽपि शशुरेण च सेनया । क्रतुपर्णन राजेंद्रो गतः स्वनगरे ततः ॥३८॥ आत्रा संमानितो-
उत्यंतं चकार राज्यमुक्तमम् । विव्रहीनः स्वभावेन हृष्टपृष्ठजनैर्वृतः ॥३९॥ ततो बहौ गते काले पुत्रं राजेऽभिषिद्य सः ।
सपत्नीको बने गत्वाऽभजतं गणनायकम् ॥४०॥ अंते जगाम राजासौ स्वानंदे गणपं दृप । तत्रैव ब्रह्मभूतः स बभूव
नलनामकः ॥४१॥ नलेन संप्रदिष्टा ये जना भूमितले ततः । यश्छकृष्णचतुर्थीजं मुख्यं चकुर्वते दृप ॥४२॥ ते सर्वे
सुखसंयुक्ता बुभुजः सुखमुक्तमम् । पुत्रपौत्रादिभिर्युक्ता रोगैः संवर्जिता दृप ॥४३॥ अंते कमेण सर्वे ते ब्रह्मभूता
बभूविरे । एवं कृष्णो द्येष्ठमासे माहात्म्यं संकटीभवम् ॥४४॥ कथितं ते दृपश्रेष्ठ पुनस्त्वं हृष्णु मिद्दिदम् । ज्येष्ठकृष्ण-
चतुर्थीजं सर्वसंकटहारकम् ॥४५॥ मालवेत्यजजः कश्चित् पापकर्मा बभूव ह । वर्णं गत्वा द्विजादीन् स जघान द्रव्य-
लोल्लोपः ॥४६॥ एकाकिनीं स्त्रियं हृष्ण बलेन बुभुजे खलः । सती परनररपश्चहीना तत्पाज सा तत्तम् ॥४७॥ एवं नानाविधं
पापं चकार जातिदृष्णः । न तच्छुद्यं कथयितुं पापभोगमयान् मया ॥४८॥ एकदा वनसंस्थश्च चांडालः शास्त्रधारकः ।
कंचित् पुरुषकं हृष्टाध्यावत् स हननाय तम् ॥४९॥ पलायनपरः सोऽपि जगाम भयसंकुलः । हाहा हृत्वा पुरोदेशो म ततो
निरफलोऽभवत् ॥५०॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र पुरुषाः शास्त्रधारकाः । राज्ञः समागतास्तन्त्र श्रुत्वा कोलाहलं तयोः ॥५१॥

ते धृत्वा ताड्यामासुः पुनस्तं राजसेचकाः । बद्धवा राजे ददुर्दृष्टं राजा चिक्षेप चंधने ॥५६॥ तच्चैव दैवयोगेन प्राप्ता इयेष्ठ-
चतुर्थिका । कृता तेनान्नहीनोऽप्य बभूवे वंधनाकुलः ॥५३॥ चंद्रोदये दयायुक्ते रक्षकैस्त्रैमहामते । अन्वे दस्ते तथा मुर्त्ते तेन
दुष्टेन तत्क्षणात् ॥५४॥ राजाङ्गया च तं दुष्टं पंचम्यां जटनुरादरात् । स मुर्तोत्यजजस्तत्र ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥५५॥
एवं नाना जना राजन् ब्रतपुण्यप्रभावतः । भुक्त्वा भोगांश्च ते सर्वे ब्रह्मभूता बभूविरे ॥५६॥ अपारमाहात्म्ययुतं ब्रतं बर्तुं न
शाकयते । तथाऽपि कथितं भूप माहात्म्यं संकटीभवम् ॥५७॥ इदं ज्येष्ठचतुर्थ्यास्तु कृहणायाः संझृणोति यः । माहात्म्यं
वा पठति स लभते स्वेच्छिस्तं फलम् ॥५८॥

॥ ओमसि श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महायुगे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते ज्येष्ठकृष्णचतुर्थिर्णां नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । आषाहे संकटी प्रोक्ता चतुर्थी चरितं शुभम् । तस्या वद महायोगिन् सर्वदं
पापनाशनम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अन्वे ते कथयित्यामि चेतिहासं पुरातनम् । सर्वसिद्धिकरं पूर्णं सेवितं चेत्पृष्ठात्मज ॥२॥
वृत्रेण पीडितोऽन्यंतं महेद्रिश्चित्यान्वितः । वने वसतु संत्रस्तस्त्यक्त्वा राज्यादिकं पुरा ॥३॥ मुनयः श्रुतिभिर्विना
अष्टाचारा: समंततः । अतिष्ठस्ते भयोद्दिशा चणीः सर्वे तथा वृप ॥४॥ कर्मसंबद्धनभावेन देवा: परमविह्लाः । उपोषणपरा
भूत्वाऽपिष्ठस्ते मरणोन्मुखा: ॥५॥ गिरेण्हासु संस्थास्ते ददृश्युमुनिपुंगवम् । विशेषज्ञं गृहसमदं योगिनां गुरुमागतम् ॥६॥
तं हृष्टा दंडवत् सर्वे प्रणेमुश्चन्द्रमुख्यका: । प्रकृष्टः पूजयित्वा तं रवासने संस्थितं मुनिम् ॥७॥ इन्द्र उवाच । हष्टिष्ठन्या जन्म
धन्यं पिता माता ब्रतादिकम् । यज्ञो ज्ञानादिकं मे वै त्वदंप्रेर्दशीनात् प्रभो ॥८॥ तत्र दर्शनमाक्रेण कल्याणं नो भविष्यति ।
साक्षाद्योगीश्वरस्यैव सर्वसिद्धिप्रदस्य च ॥९॥ वृत्रासुरेण दुष्टेन निजिता वयमेव च । राज्यं त्यक्त्वा वने विप्र निष्ठामः
पदावो यथा ॥१०॥ अत्रातिकर्मनाशेनोपोषणेन समन्विताः । मरिष्यामो न संदेहस्तत्र किं दर्शनं भवेत् ॥११॥ तथाऽपि
पुण्ययोगेन प्राप्तं ते दर्शनं परम् । वद ब्रह्मन् दयां कृत्वा वृत्रनाशकरं महत् ॥१२॥ जगत् सर्वं महायोगिन् अष्टाचारं कृतं

सदा । किं पश्यसि सुसंहोरं प्राप्ते योगीद्वसत्तम् ॥१३॥ वसिष्ठ उवाच । एवं पृष्ठो गृत्समदस्तमुवाच दयानिवतः । विश्वरक्षण-भावार्थं दुष्टनाशकरं बचः ॥१४॥ गृत्समद उवाच । राज्यं प्राप्य महाभाग सुर ल्यक्ता चतुर्थिका । ब्रत अष्टोऽसि देवेद्व अधुना तद्वत्ते बुद्धुं दुर्मते मदलालस ॥१५॥ एवमुक्तवा चतुर्थ्या यत् माहात्म्यं सुनिमत्तमः । कथयामास तस्मै तत् पुनर्मन्त्रं ददौ स्वयम् ॥१६॥ यहुङ्गया गते राजन् सुनाविदेण तत्ततः । ब्रतं कृतं द्विजैद्विगणेणां संप्रपूर्य च ॥१७॥ तत्रादौ देवराजेनापाही कृष्णा महातिथिः । प्राप्ता चतुर्थिका भूप सा कृता भूतिदायिका ॥१८॥ गणेशं मनसा ध्यात्वा दधीचरित्थजं महत् । वज्रं धृत्वा यथो देवैर्वैत्रं युद्धपरायणः ॥१९॥ चतुर्थीब्रतजेनाऽसौ प्रभावेण महासुरम् । कृत्वा युद्धं महायोरं चज्ञेणीव जघान तम् ॥२०॥ हृत्वा वृत्तं महावीर्य देवैः सह शतकतुः । हवस्योऽसुद्दमरावत्या सुमुद्रे स्वजन्मेत्यप ॥२१॥ ततो देवगणः सर्वे स्वरवस्थानेषु नित्यशः । शुक्लकृष्णाभवं चकुश्तुर्थीसंज्ञितं ब्रतम् ॥२२॥ पृथिव्यां सर्वेलोकास्तद्वतं चकुविशेषतः । इन्द्रेण वोधितं भवत्या सर्वसिद्धिकरं महत् ॥२३॥ मन्वतरे गते देवैरिन्द्रः स्वारंदगोऽभवत् । वृद्धा विश्वेश्वरं तत्र ब्रह्मन्तो बभूव ह ॥२४॥ शूरमसंस्था नराः सर्वे क्रमेण प्रययुन्वन्प । गणेशं ब्रह्मभृतास्ते ब्रतपुरुषभावतः ॥२५॥ एतते कथितं स्वरूपं माहात्म्यं ब्रतसंभवम् । पुनरन्यच्छुणुव्वतं प्रापकंतुकनाशनम् ॥२६॥ गुर्जेरं ब्राह्मणः कश्चिद्द्वालयात् पापपरायणः । परयोनिषु संसक्तो जीववातं चकार ह ॥२७॥ एकदा भगिनी यद्धा तेन दुष्टन चाऽभवत् । मद्यमां सपरेणाऽपि चरता बनवहेर ॥२८॥ द्रव्यलोभी जयानाऽसौ द्विजादीश्व विशेषतः । पश्चुपश्चिंशणान् राजन् अष्टाचारः उद्गर्भिः ॥२९॥ नित्यं चकार स ललो यवनैः सह भाजनम् । न शक्यं तन्मया देवयोगेन तेनेव न प्राप्तं चरनगहरे । किंचित्तेनाऽनित्यद्वारात्तदा ब्रह्मण पर्वते ॥३०॥ तथाऽपि नालभत् किंचित् ततो दुःखपरायणः । अपराह्णे पुनः सोऽपि स्वगृहं गंतुसुतुकः ॥३१॥ न ददर्श स तत्राऽपि जलाङ्गं देवयोऽतः । आजगाम द्वृधार्तः स स्वगृहे शोकसंयुतः ॥३२॥ यवननजां समालेग्य निशि चंद्रोदये रूप । वभक्षां चुतैः सार्थं मोहितो मायया मृशाम् ॥३३॥ ततो उवरयुतोऽकस्माद्भूवे पापनिश्चयः । राजन् यवनजातेन न स्पृष्टा पापकामिणी ॥३४॥ पंचम्यां स मृतसत्त्रं भूर्शा दुःखेन पीडितः । गणेशासं प्रगृहैव ब्रह्मभृतं प्रचक्रिर ॥३५॥ यताहृशा महापापा उद्धरन्ति ब्रतेन है ।

अज्ञानदृतपुण्येन तत्र किं वर्णयामयहम् ॥३१॥ विधियुक्तं व्रतं भूप ये कुर्वति नरोत्तमा: । दर्शनेन जनानां ते
तारका: संभवंति हि ॥४०॥ एवं व्रतप्रभावेण ब्रह्मसूता ब्रह्मविरे । अनंताश्चरितं तेषां वक्तुं नैव प्रशाचयते ॥४१॥
इदमाषाढसंकष्ट्याश्रितं यः शृणोति चेत् । पठेद्वा लभते सोऽपि वाडित्यं नात्र संशायः ॥४२॥
॥ ओमिति श्रीमदानन्दे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने बहुपुणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते आषाढकृष्णचतुर्थीचरितं नामं पंचविंशोऽच्यायः ॥

४३-४५★४६-४८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । आबणे कृष्णपक्षे या चतुर्थी संकटी भवेत् । माहात्म्यं बद तस्या मे सर्वेभ्यः सुख-
दायकम् ॥१॥ बसिष्ठ उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि आबणे संकटीभवम् । श्रवणात् सुखदः पूर्णो भवते पठनात्तथा ॥२॥
चन्द्रवंशे समुत्पदो युधिष्ठिरः प्रतापवान् । धर्मराजीलो बदान्यश्च मानयान् मानयिता भुशाम् ॥३॥ साक्षात्तद्मावतारश्च
सत्यवाक् करुणायुतः । पांडुपुत्रो महातेजः प्रजापालनतत्परः ॥४॥ द्वौपथ्या आतृभिश्च सहितः सर्वसंमतः । कुंत्या मात्रा
महाभागो विवृयातः सर्वमंडले ॥५॥ कृष्णो यस्य सहायोऽभूत् सदा वृत्तिणकुलोद्धवः । साक्षात्तारायणः श्रीमान्
भूभारहरणे रतः ॥६॥ एकदा इवगृहे राजा संस्थितो राजभिर्वृतः । राजसूयं महायज्ञं कृत्वा कृष्णविवर्जितः ॥७॥ धृतराष्ट्रण
तत्रैव प्रेषितो विदुरः स्वयम् । आजगाम स तं हृष्टा मानयामास कुंतिजः ॥८॥ भोजितं परमाह्वेन विदुरं सदास्मि स्थितम् ।
तसुवाच महाभागो हर्षितः स युधिष्ठिरः ॥९॥ धन्यं मे जन्म कर्मादि त्वदंवियुगदश्चनात् । वर्यं पालयाः सदा तात
त्वया धर्मभूता प्रभो ॥१०॥ कुशालं त्वजनानां ते किमर्थं त्वं समागतः । वद मे सकलं पूर्णं वृत्तांतं धृतराष्ट्रगम् ॥११॥
विदुर उवाच । सर्वत्र कुशालं वत्स स्वजनेषु महामते । धृतराष्ट्रदस्य दुर्बुद्धरादराद्वचनं शृणु ॥१२॥ पुत्रवत्सलभ्येवन
दुर्योधनसमाश्रितः । तेनाऽहं प्रेषितो भूप त्वत्समीपे विचक्षणः ॥१३॥ इच्छाति त्वां विजेतुं स प्रभो यतेन मंदधीः ।
दुर्योधनो महापापी कुलेष्वयिवर्धनः ॥१४॥ कर्णेन प्रेरितोऽत्यंतं शाकुनिना विशेषतः । सत्कस्ते राज्यहरण दुःशासन-
समन्वितः ॥१५॥ धृतराष्ट्रस्तथा राजन् मन्यते मनसि भूवम् । स त्वामाहयते लोभी मया चैव युधिष्ठिर ॥१६॥ मा गच्छ
दुर्मतिं तात पुत्रपक्षसमाश्रितम् । धृतराष्ट्रं च कुंत्या त्वं सखीको आतृभिः कदा ॥१७॥ वसिष्ठ उवाच । विदुरस्य वचः

श्रुत्वा युधिष्ठिरो महायशा: । उचाच तं महाभागं निःश्वस्य वचनं हितम् ॥१८॥ युधिष्ठिर उचाच । शृणु तात मर्दीयं त्वं वाक्यं धर्मयुतं महत् । राज्ञे सुसंस्थितो राजा धूतराहदो विशेषतः ॥१९॥ तदाज्ञावशगा: सर्वे वयं भीष्मादयः किल । अतो यामि त्वया सार्धं भावि यत्तद्विद्यति ॥२०॥ धर्मयुक्तं वचः श्रुत्वा विद्वुः विव्रमानसः । न किंविदुक्तवांस्तत्र तं निःश्वस्य महायशा: ॥२१॥ विद्वरेण युताः सर्वे सखीकाः पांडवा दृप । समागताश्च द्वौपचा धृतराज्ञं सभास्थितम् ॥२२॥ तेनाज्ञापाश्च ते सर्वे आतरः कलहे रताः । चिक्रीदुर्दृतमुक्तं वै दुर्योधनमुखैः पुरा ॥२३॥ शकुनिना महोग्रेण तपसा साधितं पुरा । द्यातं तदेव राजेद तदधीनं व्यभूव ह ॥२४॥ क्रमेण राज्यमुम्बं तत् सर्वं जित्वा दुर्योधनः । बनवासे पांडवान् स व्यापयामास दर्मतिः ॥२५॥ द्वौपदी तेन दुष्टेन सभायां सर्वसंनिधौ । समानीता स तां प्राह पती मे भव सुंदरि ॥२६॥ पतयः पंच कुञ्जाऽपि न हरयन्ते द्वियाः क्रचित् । अस्माकं कुलजं सर्वं यशो नष्टं त्वया खले ॥२७॥ पांडवा धर्मरक्षार्थमसहंस्तस्य हठसंयुक्तो नशां चक्रे महावलः । भीष्मादीर्थं तिरस्कृत्य दुःशासनसमन्वितः ॥२८॥ पांडवा धर्म तत् । द्वौपद्या संस्मृतः कुरुणो गुपतरूपधरो यथैः ॥२९॥ मायया वस्त्रसंयुक्तां द्वौपदी स पुनः पुनः । चक्रार च ततः कर्म तत् । द्वौपदी पांडवैः सार्धं यथौ सुकृता बने तदा । तत्र कृष्णः समायातो बलेन क्रोधसंयुतः ॥३०॥ उचाच राज्यादूलं युधिष्ठिरं प्रतापवान् । कृष्ण उचाच । हृत्वा दुर्योधनं तात सपक्षं राज्यकामुकम् ॥३१॥ त्वां राज्ये सर्वं क्षुभिताः स्वपृहं ययुः ॥३१॥ द्वौपदी पांडवैः सार्धं यथौ सुकृता बने तदा । तत्र कृष्णः समायात्मि मा गच्छ वनमेव च । ततसं धर्मराजस्तु जगाद वचनं हितम् ॥३३॥ क्रोधं त्यज महावाहो धर्म रक्ष जनादन । धर्मयुक्तं च राज्यं मे देवहि वृत्तिणकुलोद्भव ॥३४॥ एवमुक्तो महातेजाः कृष्णसं प्रत्युवाच ह । कुरु त्वं आतुभिः सार्धं गणेशोपासनं द्विया ॥३५॥ सत्यासत्यसमाना वयसैश्चतुर्धा बभौ प्रसुः । स्वानंदवासकर्तोऽसावस्माकं कुलदैवतम् ॥३६॥ एवमुक्तवा ददौ तस्मै प्रभुमन्तं दशाक्षरम् । स विधिं हर्षसंयुक्तः सर्वमिद्विकरं परम् ॥३७॥ माहात्म्यं व्रतजं तत्र श्रावयामास केशाचः । युधिष्ठिरस्य सर्वं वै पुण्यदं आंतिनाशनम् ॥३८॥ चतुर्विधप्रदं पूर्णं सर्वादौ संमतं व्रतम् । कृतं चेत् श्रावयामास केशाचः । युधिष्ठिरस्य सर्वं वै पुण्यदं तेन महामते । राज्यम्रष्टश्च संजातश्चतुःपदविवर्जितः कर्म तत् सर्वं सफलं भवति प्रभो ॥३९॥ तत्र राज्ये ब्रं मुख्यं नष्टं तेन महामते । गणेशं मनसि ध्यात्वा चक्रार विधिसंयुतः ॥४१॥ तत्रादौ श्रावणे ॥४०॥ श्रुत्वा युधिष्ठिरो राजा विस्मितः सुमहायशा: । गणेशं मनसि ध्यात्वा चक्रार विधिसंयुतः ॥४२॥ शुक्रकृष्णचतुर्थं व्रतं चक्रुम् पांडवाः ।

स ख्वरीकास्तेन ते सर्वे बनेषु सुखिनोऽभवत् ॥४३॥ पुनः स्वराज्यकर्तारो वमूरुश्च सुयोधनम् । हत्वा सर्ववैपैर्युक्तं कृष्णेन हर्षसंयुतः ॥४४॥ पुनस्तेन पृथिव्या तद्विश्वाते प्रकृतं ब्रतम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं चकुः सर्वं जनास्ततः ॥४५॥ इह सुक्तव्य-
द्विलान् भोगान् पौत्रं राज्येऽभिषिद्य ते । पांडवा ज्ञानसंयुक्ता वमूः स्वांशेषु संगता: ॥४६॥ अन्ये जनाः क्रमैव
गता गणेऽवरं पदम् । हद्वा गणेऽवरं तत्र ब्रह्मभूता वमूर्विरे ॥४७॥ एवं ब्रतस्य माहात्म्यं कथितं ते द्वपोत्तम् । अन्यकृष्ण
महाभाग महापुण्यपदं परम् ॥४८॥ कणाटे कारुकः कश्चिन् महापापपरोऽभवत् । बनेषु शास्त्रधारी जनान् जयान स
नित्यदा ॥४९॥ परश्चित्यं तत्र हृष्टकाकिनीं स तथा दरात् । अयमद्विठसंयुक्तो बलेन स महाबलः ॥५०॥ गोवधादिकमव-
स ब्राह्मणानां च हिंसनम् । चकार हुष्टभावेन द्रव्यार्थं मांसकारणात् ॥५१॥ एवं नित्यं बने गत्वा पापं चक्रे स दुर्मतिः ।
चोरो ग्रामे जनान् जघे गृहीत्वाऽर्थं विशेषतः ॥५२॥ कदाचित् स बने गत्वा गुहायां संस्थितोऽभवत् । जनान् हंतुं महाचोर-
स्ततो वृष्टिर्घृव ह ॥५३॥ अतिवृष्टिप्रभावेन जलैर्नवश्च पूरिता: । यत्र तत्र जलं पूर्णं गंतुं मार्गां न विद्यते ॥५४॥ तत्र
वृष्टिभयेनैव संस्थितः क्षुधितो नृपु । दैवयोगेन सा देवी चतुर्थी तिथिरावभौ ॥५५॥ श्रावणे कृष्णपक्षे सा प्राप्ता तस्या
ब्रं शुभम् । कृतं तेन सुदुष्टेन ल्यत्वहीनप्रभावतः ॥५६॥ चन्द्रोदये समुत्पन्ने जलेनागतमादरात् । फलं च नारिकेलं
यत्तद्भंज वभक्ष सः ॥५७॥ निशाशेषं वहि: पापी निःसृतसत्त्वं चाययौ । वयाग्रः संगृह्य तं हत्वा बभक्ष क्षुधितो भृशम्
॥५८॥ गणपातं संप्रवृह्य ययुः स्वानंदके पुरे । चकुर्वतप्रभावेण तत्र ब्रह्मसं ततः ॥५९॥ महापापी ब्रतैनवाज्ञानजेन
द्वपात्मजा । ब्रह्मभूतो वमूर्वाऽर्थं वर्णये किं महाद्वृतम् ॥६०॥ नानाजना ब्रतैनैव सुकृत्वा भोगान् हृदीपिसतान् । ययुः
स्वानंदके वर्णयितुं तत्र न शाक्यते ॥६१॥ हृदं श्रावणकृष्णायाश्वतुर्या वर्णनं पठेत् । माहात्म्यं शृणुयाद्यो वै भक्ति-
मुक्तिं स विदति ॥६२॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्दले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते श्रावणकृष्णचतुर्थमाहस्यवर्णं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । भाद्रकुण्ठचतुर्थ्योस्तर्वं माहात्मयं बद भो मुने । न तद्यामि कर्था शृणवत् सर्वभिष्ठिप्रदायनीम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । द्राविदे राजशार्दूलो बभूव परमद्युग्मिः । वीरसेनो यशोयुक्तः सार्वभौमो महाबलः ॥२॥ नीतिज्ञो नीतियुक्तश्च चक्रे सौराहुषमुत्तमम् । सर्वान् राजो वशो कृत्वा करमरेण संयुतान् ॥३॥ धर्मशीलः सदानन्दचाददाङ्गकिसंयुतः । क्षुधितं न नरं नारीमसहत् सुखकारकः ॥४॥ पुत्रानिव प्रजा: सर्वाः पालयामास यतनतः । अपुत्रो हैवयोगेन बभूव परवीरहा ॥५॥ पुत्रार्थं यतनमत्यंतं जपहोमादिग्मः सदा । चकार तीर्थद्वेष्ट्रादि विधाने ताहोऽभवत् ॥६॥ एवं बहौ गते काले पुत्रो नासीन् महीपते । ततोऽग्निदुःखिनां राजा राज्यं त्यक्त्वा यशो बनम् ॥७॥ सखीकः स बने राजा बआम यज्ञ तत्र ह । ततो महावनं गत्वा पपात शुधयानिवतः ॥८॥ सुमंतुस्तत्र विप्रिषः सर्वमदर्थं समाययौ । वृपं हृष्टा दयायुक्त आययौ तं निरिक्षितुम् ॥९॥ बेदवेदांगवित् साक्षात् सर्वेशाखाप्रवर्तकः । पुराणज्ञो महायोगी व्यासशिष्यः प्रतापवान् ॥१०॥ तं हृष्टा सहस्रोत्थाय प्रणनाम महामुनिम् । वीरसेनः प्रहैण सखीकः संयुतो दृपः ॥११॥ करसंपुटमुत्थाय पुरः कृत्वा महामुनेः । तं जगाद् विशेषं राजा वचनमुत्तमम् ॥१२॥ वीरसेन उवाच । धन्यं मे कर्म जन्मादि पिता माता कुलं यशः । विद्या ब्रतादिकं सर्वं त्वदंविष्युगदशानात् ॥१३॥ राज्यं त्यक्त्वा बने संस्थः पुत्रार्थं पापवानहम् । तत्र ते दशनं प्रापं पूर्वपुण्यफलोदयात् ॥१४॥ नानायतनेन विप्रेण पुत्रो मे नाऽभवत्किल । त्वत्कृपोपायमेकं च पद्यामि सुखदायकम् ॥१५॥ वसिष्ठ उवाच । एवं तस्य वृपस्याऽस्त्री श्रुत्वा वचनमुत्तमम् । संतुष्टरतं जगादेदं सुमंतुरुचाच । मा चिंतां कुरु राजेऽद् पुत्रस्ते कुलतारकः । भविष्यति न मंदेहः शृणु मे वचनं हितम् ॥१६॥ राज्ये न छं त्वदीये तचतुर्थीजं वतं महत् । तेन तं पुत्रहीनोऽस्मि वृपाधम न बुद्ध्यस्ते ॥१७॥ सर्वादौ तद्वतं मुख्यं कर्तव्यं सर्वभिष्ठिदम् । चतुःपदार्थं सर्वेनांचेत् सर्वं सुनिरक्षलम् ॥१८॥ त्वया कर्म कृतं नानापुण्यदं सर्वसंमतम् । चतुर्भिः पुरुषाणेहीनं चतुर्थीविवर्जितम् ॥१९॥ पवसुकृत्वा वृपायाऽथ माहात्मयं बतजं महत् । आवयामास तं सोऽपि श्रुत्वा प्रचड्य भाविकः ॥२०॥ वीरसेन उवाच । वद ब्रह्मन् गणेशास्य ज्ञानं यस्य चतुःप्रदम् । व्रतं सर्वादिसंमानयं तं भजिष्यामि नित्यदा ॥२१॥ सुमंतुरुचाच । गणेशास्य स्वरूपं यद्वक्षुः शक्तो भवेत् कः । उपाधिसंयुतं ज्ञानं शृणु राजेऽद सर्वदम् ॥२२॥ अहं तपःप्रभावेण पुरा जातो विषेषतः । शापादुग्रहणे राजन् समर्थः सर्वमंडले ॥२३॥ ततोऽतितपसा युक्तोऽभवं तेन महामते । अंतज्ञानं समुत्पन्नं स हृष्टा

विस्मितो हहम् ॥२५॥ ततो जडादिका नाना भूमिका: साधयंस्ततः । नानाब्रह्मविभेदेषु संस्थितो ब्रह्मधारकः ॥२६॥
 एवं क्रमेण राजेद आसं स्वानेदगोऽभवम् । तत्र शांतिसुखे सक्तो ब्रह्मभूतस्वभावतः ॥२७॥ तस्माहेदमयं द्विद्वं द्वद्वा शांती
 महाभूनिम् । व्यासं गत्वा प्रणम्यैवाऽपृच्छं तं स्वहितप्रदम् ॥२८॥ ब्रह्मभूतस्वरूपां मे बद शांतिं महाभूने । शिरोऽहं ते
 महाभाग तारथस्व भवाणवात् ॥२९॥ इति पृष्ठो महायोगी मामुवाच प्रहर्षितः । तत्तेऽहं कथयिष्यामि गणेशाज्ञानकारकम्
 ॥३०॥ व्यास उवाच । शृणु पुत्र प्रवक्ष्यामि ब्रह्मभूतस्वरूपकम् । शांतीनां शांतिरूपं तं ज्ञातव्यं योगसेवया ॥३१॥
 स्वत उत्थानकं ब्रह्म उत्थानं परतस्तथा । तयोरभेदभावे च ल्यसत् स्वानेद उच्यते ॥३२॥ तत्रामृतमयं यत्तत् सद्वृपं
 स्वस्वरूपकम् । तयोरभेदभावे चानेद; स्वानेद उच्यते ॥३३॥ त्रिभिर्हीनं त्रिभिर्युक्तमव्यक्तं ब्रह्म कृश्यते । चतुर्णामिव संयोगं
 स्वानेदो ब्रह्म उच्यते ॥३४॥ पञ्चभिर्गतिहीनं यन्मते चायोगवाचकम् । न तत्र कस्यचिद्योगस्ततः दुक्त्राऽपि तुत्रक ॥३५॥
 संयोगायोगयोगे योगः शांतिप्रदायकः । स एव गणराजश्च ज्ञातव्यो चिरुद्धैः सदा ॥३६॥ गणाः समूहरूपाश्चांतर-
 ब्रह्मादियोगतः । अज्ञादिब्रह्मभूतपास्ते ज्ञातव्या योगसेवया ॥३७॥ तेषां इवामी गणेशानसं भ्रजस्व विधानतः । तदा त्वं
 ब्रह्मभूतश्च भवित्यसि न संशायः ॥३८॥ चित्तं पञ्चविधं प्रोक्तं तदेव बुद्धिवाचकम् । चित्तं मोहरवरूपं यत् सिद्धिरूपं वदंति
 च ॥३९॥ तयोः स्वामी गणार्थीशो मायार्थ्यां क्रीडति प्रसुः । पञ्चचित्तनिरोधेन लङ्घयते चित्तधारकः ॥४०॥ अतश्चित्तामणिः
 प्रोक्तो पश्य वेदेषु पुत्रक । चित्तं त्यक्त्वा समोहं त्वं भव चित्तामणिस्ततः ॥४१॥ एवमुक्त्वा ददौ मल्यं संत्रेमेकाक्षरं
 प्रसुः । सविधिं तं प्रणम्यैवाऽगतोऽहं स्वाश्रमे पुनः ॥४२॥ ध्यात्वा गणपतिं राजन् मंत्रे जपपरोऽभवम् । ततः स्वल्पेन कालेन
 शांतिं प्राप्नोऽहमेव च ॥४३॥ तथाऽपि गणराजं त्वपूजयंतं विशेषतः । ततो मे दर्शयामास स्वात्मानं विद्धपः प्रसुः ॥४४॥
 समागतं गणेशानं द्वद्वा विस्मितमानसः । अपूजयं प्रहर्षणं तं प्रणमय पुनः पुनः ॥४५॥ तदादि गणपत्योऽहं प्रभजे नित्यमादारात् । तं भजस्व
 महाराज ततः सर्वं शुभं भवेत् ॥४६॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै स मंत्रं षोडशाक्षरम् । सविधिं सुनिमुख्यः सोऽतर्धीनमगम-
 न्ततः ॥४७॥ राजाऽतिविस्मितो भूत्वा सपत्नीकः प्रणमय तम् । स्वपुरे स समागत्याऽभजत्तं गणनायकम् ॥४८॥ तचाऽदौ
 भाद्रमासे सा कृत्वा प्राप्ता चतुर्थिका । कृता तेन जनैः सर्वैः पुरवास्त्रिभिरादरात् ॥४९॥ विशेषतस्तस्तेन प्रशास्तं तद्वत्

कुतम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं चकुः सर्वे धरातेले ॥५१॥ ब्रतपुण्यप्रभावेण राजा पुत्रसमन्वितः । वभूवू रोगहीनस्ते भूमिपैर्व
जनास्तथा ॥५२॥ पुत्रे राज्यं परित्यज्य राजा निर्वृतिसंयुतः । सप्तनीको गणेशानमभजन्नित्यमादरात् ॥५३॥ अंते गणेश-
लोके स गत्वा ब्रह्ममयोऽभवत् । क्रमेण सर्वलोकाश्च ब्रह्मभूता वभूविरे ॥५४॥ एतत्ते कथितं भूप माहात्म्यं संकटी भवत्म् ।
अन्यच्छृणु चतुर्थ्योस्त्वं पापञ्च सर्वदं परम् ॥५५॥ आंश्च च धीवरः कश्चिद् वभूवै सर्वादिसकः । बाल्यात् प्रभृति सोऽन्तर्यंत-
पापकम्पपरायणः ॥५६॥ वृथा साक्ष्यपरो भूत्वा कलहं सोऽकरोन् मिथः । लोकानां लोभशीलश्च चौर्यदन्वयं समाहरत्
॥५७॥ वेने गत्वा महापापी मार्गस्थानं प्रजघान वै । ब्राह्मणादीन् विशेषणा नानापापपरायणः ॥५८॥ न तस्य कर्म चक्षतुं
वै शक्यते पापभीतितः । ग्रंथबाहुल्यतो भूप परश्चीलालसोऽभवत् ॥५९॥ भाद्रकृष्णचतुर्थीजे बनमध्यस्थ एकदा । ब्रते
प्राप्ते महापापी निराहारो वभूव ह ॥६०॥ अकस्मात् तत्र संप्राप्तो जनसंघो महाकृष्ण । अथातस्य प्रलीनोऽभूद्दुहायां
धीवरः स तु ॥६१॥ किञ्चिद्विज्ञावशेषे स जनसंघो गतोऽभवत् । तदा बहिर्विनिःस्त्वय गृहे गंतुं मनो दधे ॥६२॥ न प्राप्तं
तेन दुष्टेन किञ्चित्तदपि दारुणः । स्वात्मन्यास्थाय धैर्यं स मार्गसंस्थो वभूव ह ॥६३॥ रात्रौ समागतो दुष्टः स्वगृहे
राजसत्तम् । चन्द्रोदये सुतैः सार्वं भोजनं स चकार ह ॥६४॥ पंचमयां सर्पदंशोन मृतः पापेन निश्चयः । गणराजस्य तदपि
दृता नेतुं समागमन् ॥६५॥ गृहीत्वा धीवरं तेऽयुर्णाः त्वानंदके पुरे । गणेशानं स तं हस्ता ब्रह्मभूतो वभूव ह ॥६६॥
ब्रतेनाऽज्ञानजेनाऽयं विधिहीनेन भूमिप । ब्रह्मभूतो धीवरश्च संवभूव वदामि किम् ॥६७॥ एवं नाना जना राजत् ब्रह्मभूता
वभूविरे । चतुर्थ्या ब्रतपुण्येन वक्तुं नैव प्रशाक्षयते ॥६८॥ हृदं भाद्रपदे कृष्णचतुर्थीजं इत्योत्तियः । माहात्म्यं चाऽपि
पठति स ईप्सतमवाप्तुयात् ॥६९॥

॥ ओमिति श्रीमदात्म्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्दले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते भाद्रपदकृष्णचतुर्थमाहात्म्यवर्णं ताम समर्थिशोऽच्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । माहात्मयं यद्गद ब्रह्मज्ञाश्विने कृष्णके महत् । चतुर्थीजं विशेषण न तुसोऽहं भवामि
वै ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि सर्वासिद्धिप्रदायकम् । अत्र तेन महाराज शृणु तसो भविष्यसि ॥२॥ पार्वती-
शंकरायां च तपसाऽराधितोऽभवत् । दिव्यवर्षसहस्रेण गणेशः पुत्रां गतः ॥३॥ कातिकेयस्तथा जातः श्वरीर्यात्
स्नेहकारकः । न तथा प्रीतिशृपदा गणेशो च तयोरभूत् ॥४॥ कातिकेयो गणेशान् स्पर्धते नित्यमादरात् । विवाहो मे
पुरा पश्चात्तवापि स्म भविष्यति ॥५॥ एवं स्पर्धयतोर्बीक्ष्य युत्रयोः पार्वतीशिवौ । विचारं चक्रतुसतत्र विवाहार्थं महामते ॥६॥
अयं विवेश्वरः साक्षात्तद्वरुपो न संशयः । क्षोभतश्चेत् पदञ्चकरिष्यति विशेषतः ॥७॥ साक्षात् युतं समुत्पन्नं संत्यज्य
विघ्नपम् । उपेष्ठं विवाहयेचेद्वा सेनानीः कोपितो भवेत् ॥८॥ त्यक्षत्वा रघुनं विवाहो नैव द्यो भवते । अतः कपट-
रुपेण कर्तव्यं कार्यमुत्तमम् ॥९॥ ततः शिवो गणेशान् स्कंदे चैवाऽब्रवीद्वच्च । धराप्रदक्षिणां
पूर्वं विवाहकं तस्य करिष्यामि न संशयः । ततस्तं गणनाथस्तु जगाद वचनं हितम् ॥१०॥ उपेष्ठं मां कि परिष्यज्य प्रभो
वदस्मि शंकर । वेदहीनं तथा मेऽस्तु भवदाह्नां करोम्यहम् ॥११॥ शृङ्गदेहधरोऽहं मे वाहनं सूषको मतः । पृथ्वीप्रदक्षिणां
कर्तुं न शक्नोमि सदाशिव ॥१२॥ एवमुक्तत्वा गणाधीशः स्वगृहे संस्थितोऽभवत् । जगाम स्कंद आरहा मयूरं हर्ष-
संयुतः ॥१३॥ पृथ्वीप्रदक्षिणायां स रतः स्कंदः स वेगचान् । चकार मायया तत्र गणेशः कौतुकं महत् ॥१५॥ संपूर्य
पार्वतीं शंकरं चकार प्रदक्षिणाम् । उवाच शंकरं तत्र विवाहो मे विधीयताम् ॥१६॥ प्रदक्षिणा कृता येन पितुमातुः
सदाशिव । पृथ्वीप्रदक्षिणा तेन कृता शास्त्रे न संशयः ॥१७॥ श्रुत्वा गणपतेवोक्यं कंपितः शंकरोऽब्रवीत् । करोमि ते
विवाहं वै क्रोधं मा कुरु पुत्रक ॥१८॥ तत एकांतं शास्तुं पार्वतीं प्रेमविहला । उवाच कातिकेयं किं त्यक्त्वा दुष्टिः स
मानितः ॥१९॥ ततस्तां शंकरो वाक्यं जगाद शृणु पार्वति । अयं कुदृशं सर्वसं हरत्यत्र न संशयः ॥२०॥ अतः स्लेहं
परित्यज्य रक्ष धर्मं सनातनम् । नाऽयं पुत्रो महादेवि ब्रह्मभूतः समागतः ॥२१॥ एवमुक्तत्वा सर्तीं यां भुविवाहमकरोत्ततः ।
गणेशास्य विघ्नानेन हृदयेनाविदृयता ॥२२॥ सिद्धे विवाहके पूर्णे कातिकेयः समागतः । तत्र विवकरा विद्वां चकार
परमाद्वृतम् ॥२३॥ नारदः सहसाऽगत्य कातिकेयमुखाच ह । विवाहकृत्यमेतस्य पित्रा मात्रा कृतं पुरा ॥२४॥ त्वां
चंचयित्वा सेनानीः कृतं कर्म जुगुदिष्टतम् । नाचलोक्यं मुखं मातुः पित्रश्चापि त्वया कदा ॥२५॥ एवमुक्तत्वा गतो विप्रो

नारदः कलहप्रियः । स्कंदो निःश्वस्य तस्मात् स यमौ श्रीशैलपर्वतम् ॥२६॥ ज्ञात्वा पुत्रस्य वृत्तांतं पार्वतीशंकराचिमम् ।
 शोधार्थं तत्र शैले तौ गतौ ज्ञात्वा पपाल सः ॥२७॥ कौचे स्कंदं स्थितं ज्ञात्वा पार्वतीशंकरौ दृप । शोकसंविश्वचित्तौ
 तौ विलापं चक्रतुः पुरा ॥२८॥ तत्राऽजग्म विषेद्रो मुद्गलः सर्वमुहलः सर्वमुहलः । तं हड्डा सहस्रोतथाय पूजयामास्तुमुनि म् ॥२९॥
 सुखासीनं महाभाग उचाच शोकसंकुलः । अगवन् सर्वतत्त्वज्ञ वद मां शोकनाशनम् ॥३०॥ स्कंदसंयोगदं पूर्णसुपायं तं
 करोम्यहम् । रुरोद पार्वती तत्र ततस्तौ मुनिरब्रवीत् ॥३१॥ मुहल उचाच । योंभो शृणु महाभाग तं साक्षात् सर्वचित् प्रभुः ।
 विद्यासूप्यमाद्या सा शन्तिः सर्वार्थदायिनी ॥३२॥ तथापि कथयामि त्वां पुत्रौ चाल्म प्रकीर्तितौ । द्विविधौ तौ तत्वया
 प्राप्तौ त्वत्समो नैव हृदयते ॥३३॥ योगाख्यासेन विशेशो ब्रह्मणां नायकस्तत्व । पुत्रः समाधिजः प्रोक्तस्तत्त्वश्चित्तमणिः
 इमुतः ॥३४॥ देहः शन्तिमयस्तत्त्वात्मा त्वं गुरुष उक्षयसे । तायां योगाबलेनैव क्रियते ब्रह्मपुत्रकः ॥३५॥ अर्धनारीश्वरस्तत्वं
 च तस्माज्ञातो गजाननः । ब्रह्मभूतपदस्याऽसौ पालको नात्र संशयः ॥३६॥ भिन्ना शन्तिरियं जाता भिन्नस्तत्वं देहधारकः ।
 भिन्नभावात् समुत्पदः पुत्रस्ते स्कंद एव च ॥३७॥ देहसौख्यकरः प्रोक्तः स्कंदः सर्वत्र संमतः । शांतिसौख्यकरश्च गणेशः
 पुत्रभावतः ॥३८॥ तत्र त्वं भिन्नभावेन मोहितोऽसि न संशयः । स्कंदं स्नेहेन योंभो त्वमधिकं मन्यसे सदा ॥३९॥
 न तथा ब्रह्मणि अद्वाऽधिका विशेषरेत्युना । तेन विज्ञसमायुक्तो जातोऽसि च भजस्व तम् ॥४०॥ ब्रह्मणि स्नेहभावेन
 विषयान्तिदयन् स्थितः । तदा विषयतापास्ते श्वयं वश्या भवन्ति चै ॥४१॥ विशेषरमनाहत्य स्कंदं विचाहसंयुतम् । आदौ
 एवश्यानि शाकत्या चै संघृतं मानसे त्वया ॥४२॥ तदैव निषफलं सर्वं कृतं विद्यकरेण ते । वियोगश्च समुत्पदस्तस्मात्तं
 शारणं व्रज ॥४३॥ एवमुक्त्वा मुहलस्तं जगाम द्वेच्छया चरन् । शिवः शाकत्या युतः स स्म मन्यते सत्यमव तत् ॥४४॥
 तदैव स्कंदभवं स्नेहं विशेशामभजत् सदा । तत्रादौ संकटी प्राप्ताऽश्विनी तां तौ प्रचक्रतुः ॥४५॥ मायां अंतिकर्त्ते
 सर्वा भिन्नभावप्रमोहतः । त्यक्त्वा शिवश्च शन्तिश्च शांतिश्च तौ वभूवतुः ॥४६॥ कस्य पुत्रश्च का माता पिता को
 अमदायकम् । कृतं विशेषरेणैव तमादार्थं शारणं गतौ ॥४७॥ ततो विद्येश्वरेणैव कृतं कौतुकमादरात् । बुद्धिभेदः कृतस्तत्र
 स्कंदस्य दृप तत्र शृणु ॥४८॥ त्यक्तौ मयाऽतिमूढेन पार्वतीशंकरावहो । ज्येष्ठं गणपति नित्यं स्पर्धयामि महाप्रभुम् ॥४९॥
 शाकत्या शिवेन विशेशामप्रमाणाधितोऽस्मवत् । सोऽप्य पुत्रस्वरूपेण वभूव वरदानतः ॥५०॥ श्वानंदवासकारी म

सिद्धिभृष्टिपति: स्वयम् । योगशांतिस्वरूपोऽप्यं न जानामि उमूर्खवत् ॥५२॥ एवं विचार्य संकेदः स पथो कैलासमादरात् ।
आदौ प्रणम्य विद्वेशं पूजयामास भ्रक्तिः ॥५३॥ अथवाशिरसा तं स ततः स्तुत्वा सदाचित्वम् । उमा संपूज्य तुष्टाव
प्रणनामाऽथ दंडवत् ॥५३॥ संमानितः सौः संकेदोऽतिष्ठत्तद्वक्तिसंयुतः । तदाज्ञावशागो भूत्वा शांतियोगपरोऽभवत् ॥५४॥
विचाहार्थं शिवेनाऽसौ ब्रेरितस्तमुच्चाच ह । ख्रियं बंधकर्णि नाथ नेन्द्रियामि गणापे रतः ॥५५॥ अत्याप्रहयुतः स्कंदोऽभजत्त
जणनायकम् । मायासुखं परित्यज्य तत्त्विष्ठः स वामूर्ख ह ॥५६॥ एवं संकटहारिण्या चतुर्थ्या महिमाद्वृतः । कथितः शांतिदः
सर्वसंमेलनकरोऽभवत् ॥५७॥ अन्यच्छृणु महाभाग चरित्रं पापनाशनम् । वंगादेशो द्विजः कश्चित् पापकमा वामूर्ख ह ॥५८॥
त्यक्त्वा ब्राह्मणमार्गं स मध्यपानरतोऽभवत् । यवर्णी स समादाय यवनोऽभूत् महाबलः ॥५९॥ वक्तुं न शक्यते तस्य कर्म
पापमयं महत् । कथने परदोषाणां दोषी भवति मानवः ॥६०॥ कदाचिज्जवरसंयुक्तो वामूर्खे जातिदृष्णः । तत्राश्विनभवा
प्राप्ता दृप्त कृष्णा चतुर्थिका ॥६१॥ तत्र तेन जलांशं च भावितं न भयाद्वृप् । सुपकानां तंदुलानां पीतं चंद्रोदये जलम्
॥६२॥ ततो बहौ गते काले ममार यवनो द्विजः । संगृह्य ब्रह्मभूतं तं गणेशाश्चक्रिरूप ॥६३॥ एताहया महापापा
ब्रह्मपुण्यप्रभावतः । ब्रह्मभूता ब्रह्मवृश्च का कथा विधिकारिणाम् ॥६४॥ एवं नाना जना राजन् भुक्त्वा भोगान् यथेष्टिसतान् ।
ब्रह्मपुण्यं ते गतास्तत्तु मया वक्तुं न शक्यते ॥६५॥ इदमाश्विनजायास्तु माहात्म्यं यः शृणोति वा । पठेत् स कृष्णसंकष्टया:
सर्वार्थं लभते नरः ॥६६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौल्डे महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते आश्विनकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णं नाम अष्टाविंशोऽच्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । कार्तिके कृष्णपक्षे या चतुर्थी संकटी मता । माहात्म्यं बद तस्यास्त्वं सर्वपापहरं
परम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । अत्र ते कथयित्यामि चेतिहासं पुरातनम् । महाराज्ञे महोतेजा राजाऽभूत् कर्दमाभिधः ॥२॥
वेदवेदार्थतत्त्वज्ञः स्वधर्मनिरतोऽभवत् । लोकान् संगृह्य षष्ठांशं पालयत् उत्तकात् यथा ॥३॥ अपारसेनया युताश्चतुर्ग-
प्रमोदया । पूर्णकोशः कुबेराभ्यो वभ्यो शास्त्रात्म्यपारगः ॥४॥ स्ववलेन वृपान् सर्वान् वशान् कृत्वा महाबलः । चकार

वशागं पुर्खीं समुद्रांतं विशेषतः ॥५॥ करदा हतेर सर्वे राजानः सेवका इव । सामंताश्च महाराज तस्याज्ञा-
बशावर्तिनः ॥६॥ पुण्यवान् धर्मशीलश्च नामादानपरायणः । देवचिप्राऽनिषेपसुः स्वदारनिरतोऽभवत् ॥७॥ यज्ञवा-
विनीतकस्तीर्थकारकः परवीरहा । नानाणुण्युतः सोऽपि मया वक्तुं न शक्यते ॥८॥ स एव यश्मणाऽत्यंतं पीडितः
पापस्त्रिपणा । शोकाकुलोऽभवद्वाजा अस्थिशेषा बभूव ह ॥९॥ नानोपाया: कृतास्तस्य शान्तिये न च सोऽभवत् । शान्तस्ततो
महाराजस्तीर्थयात्रापरोऽभवत् ॥१०॥ नानातीर्थानि राजाऽसौ चकार तदपि ह्यहो । पीडिया नैव मुक्तोऽभूततो दुःखित-
मानसः ॥१॥ देवार्चनरता विप्रा: कृतास्तेन महात्मना । तथापि रोगसंयुक्तोऽधिको राजा बभूव ह ॥१२॥ ततः
शान्तिधरो राजा वैराज्ये निदधे मनः । राज्यं त्यक्त्वा प्रधानेषु सखीकः स वर्णं यथौ ॥१३॥ बग्राम वनगो भूत्वा यत्र
तत्र महीपतिः । ततो मंकणकं विप्रमदशोऽयोगिस्तमम् ॥१४॥ तदृहृष्टा निपपातोऽप्या लोद भूत्यामेव सः । ततस्तं
मुनिमुख्योऽसौ जगाद दयया युतः ॥१५॥ मंकणक उवाच । शृणु राजन् महाभाग येन त्वं रोगपीडितः । अभवस्तदद्यं सर्वं
कथयामि वृपाधम् ॥१६॥ मुख्यं नष्टं च राज्ये ते चतुर्भीसंज्ञितं व्रतम् । तेन त्वं पापसंयुक्तो नरके गच्छसि ध्रुवम् ॥१७॥
सर्वादौ तद्द्रातं कार्यं नित्यवद्वाजस्ततम् । सर्वसिद्धिकरं पूर्णं चतुर्विधफलप्रदम् ॥१८॥ तद्गतेन विहीनस्त्वं नानाधर्मपरायणः ।
चतुःपदार्थहीनत्वाविष्फलोऽसि दृपाधम ॥१९॥ एवमुत्सवा च माहात्म्यं चतुर्थीसंभवं मुनिः । श्रावयामास तस्मै तच्छुत्वा
सोऽपि तमब्रवीत् ॥२०॥ कर्दम उवाच । धन्यं मे जन्म कर्मादि त्वदंशियुगदशीनात् । ब्रतस्य श्रवणाद्वयो कृताद्वृत्यो
न संशयः ॥२१॥ दयानिधे गणेशास्य स्वरूपं वद विस्तरात् । सर्वेदेवाधिदेवं तं भजित्यामि निरंतरम् ॥२२॥ मंकणक उवाच ।
गणेशास्य स्वरूपं कथयितुं शाक्यते न तत् । तथाप्युपाधिसंयुक्तं वदामि शृणु कर्दम ॥२३॥ पुराऽहं पत्रभक्षः संस्तप्ते
संस्थितोऽभवम् । बहुकाले गते हस्तो विष्ठो मे कंटकेन च ॥२४॥ तदा पत्रसरलसमादस्त्रवत् किंचिदप्यहो । दृष्टा विस्मित-
चित्तोऽहं चृत्यं चाकरं तदा ॥२५॥ अहो देहाङ्गतं कुव रुधिरं मे स्वभावजम् । पत्रभक्षणाभावेन इसः लवति हस्ततः
॥२६॥ ततो चृत्यस्य वेगेन कंपितं स चराचरम् । मदीयतपसा युक्तं देवा: शंकरमाययुः ॥२७॥ शंकरः सर्वदैश्चागत्य
सामब्रवीद्वचः । किं दृत्यसि महाभाग पश्य मे कौतुकं महत् ॥२८॥ इत्युक्त्वा त्रुटिका तेन कृता तत्र रसस्य मे । भस्मरूप
कृतं भूपाऽभवं तेनातिविस्मितः ॥२९॥ त्यक्त्वा दृत्यं महेशानं प्रणम्य स्तुतवान् क्षणात् । अंतर्धाय द्वचमात्मानं शंकरः स

गतोऽभवत् ॥३०॥ मया मनसि राजेऽद संधृतं शंकरात् परम् । विद्यते न तथा कर्तुमन्यथा कर्तुमीश्वरः ॥३१॥ दद्योधित्वा
तपोरूपमतो भ्रस्म कृतं महत् । रसस्य सर्वेणः सोऽपि ब्रह्माकारः प्रहृष्टये ॥३२॥ त्यक्त्वा विष्णुं महेश्वर्य भजने निरतो-
ऽभवम् । क्रमेण योगायुक्तोऽहं तपस्त्यक्त्वा शामे रतः ॥३३॥ जडादिका मया योगभूमयः क्रमितास्ततः । क्रमेण सहजे-
संस्थोऽभवं चै मोहवजितः ॥३४॥ यज्ञ तत्र महीदशे आंतोऽहं योगधारकः । सहजं ब्रह्म मोहन हीनं हृष्टं मया ततः ॥३५॥
स्वाधीनं सहजं ब्रह्म न योग्यं शांतिदे परे । तेनाऽहं ब्रह्मणि श्रांतः सूर्यं च शरणं गतः ॥३६॥ प्रणम्य सौरमार्गेण
स्तोत्रेण प्रस्तुतो मया । प्रसक्तो माऽवदत्तत्र वरं वरय चेरिष्मतम् ॥३७॥ ततोऽहमवदं सूर्यं वद शांतिपदं प्रभो । सहजं
मोहहीनत्वात् स्वाधीनं नैव शांतिदम् ॥३८॥ ततो मामब्रवीत् सूर्यः प्रसक्तो भन्तियंत्रितः । गणेशं भज भावेन तदा
शांतिमवाप्यसि ॥३९॥ असच्छुद्दित्तश्च सत् सूर्यः समो विष्णुर्महामुने । सहजः शंकरः प्रोक्तस्तेषां योगं गणेश्वरः ॥४०॥
चतुर्णा चैव संयोगं स्वानंदः परिकीर्तिः । अयोगः पंचाभिर्हनस्तत्र निर्माणिको वभौ ॥४१॥ संयोगं मायया युक्तो योग-
मायाविवर्जितः । तयोर्योगं स्वानंदः परिकीर्तिः । स गणेशो ब्रह्मनायकः ॥४२॥ चित्तरूपा महाब्रुद्धिः पंचद्या परिकीर्तिता । चित्तमाह-
प्रदा सिद्धिस्तान्यां क्रीडति विवपः ॥४३॥ चित्तं मोहयुतं विप्र त्यक्त्वा योगेन शांतिदम् । चित्तामणि भजस्व त्वं
योगिवंद्यो भविष्यसि ॥४४॥ एव मुक्त्वा ददौ मंत्रं प्रभुर्महां षडक्षरम् । स विधिं तं नमस्कृत्य एवाश्रमेऽहं समागमम्-
॥४५॥ तत्र विषेश्वरं भक्त्या भजं तं नित्यमादरात् । ततः स्वल्पेन शांतिस्थोऽभवं योगस्य सेवया ॥४६॥ तथापि गणराजं
संपूर्ण्य मंत्रपरायणः । अभजं तेन संतुष्टः प्रत्यक्षं प्रययौ स्वयम् ॥४७॥ मया संपूजितो भक्त्या स्तुतो नानाविद्यैः स्तवैः ।
महां दत्त्वा हृढां भन्तिमंतर्धानं चक्कार ह ॥४८॥ तदारथं महीपाल गणपत्योऽहमादरात् । भजामि तं गणेशानं
स्वच्छुद्देन महामते ॥४९॥ एव मुक्त्वा ददौ तस्मै कर्दमाय षडक्षरम् । मंत्रं विधियुतं विप्रो गणेशकृपया युतः ॥५०॥
अंतर्धानं चक्कारापि महान् मंकणको सुनिः । राजा हर्षसमायुक्तः स्वप्नं प्रत्यपद्यत ॥५१॥ तत्राऽहमै कातिके मार्यागता-
कृष्णा चतुर्थिका । तां चक्कार पुरस्त्रैश्च जनैर्हर्षयुतो द्रुप ॥५२॥ ततो भूपेन विरयात् कृतं ब्रतमत्तमम् । शुक्लकृष्ण-
चतुर्थिउं व्रतं चकुर्जना सुवि ॥५३॥ रोगहीनः स राजर्षिभजद्विनायकम् । जना वंश्यत्वहीनाश्वाभजंस्तत्र भावसंयुता: ॥५४॥
पुत्रे राज्यं परित्यज्य सखीकः स वनं यथौ । तत्र विद्येश्वरं भक्त्याऽभजचानन्यचेतसा ॥५५॥ अंते स्वानंदगो

भूत्वा ब्रह्मूतो बभूव ह । क्रमेण भूमिसंस्थास्ते ब्रह्मूतो बभूविरे ॥५६॥ एवं ब्रतस्य माहात्म्यं कथितं ते नृपोत्तम । अन्यतर्वं शृणु भावेन परं कार्तिकसंभवम् ॥५७॥ चांडालः कोऽपि पापात्मा हिंसायां तत्परोऽभवत् । जग्यान ब्राह्मणा-नन्यान् जंतुन् बनस्माश्रितान् ॥५८॥ परस्त्रियं वने दद्व्यभृतां हठसंयुतः । एवं नानाविधं पापं चकार दुर्मतिः सदा ॥५९॥ कदाचित् कार्तिकं मासि चतुश्यां वनमाश्रितः । कृष्णायां तत्र सर्वेण दृष्टः पापपरायणः ॥६०॥ ततोऽपि भयसंस्थुतः: स्वगृहं प्रत्यपद्यत । तत्रोपाया: कृतो नाना स्वजनैविषहारकः ॥६१॥ तथापि विषबाधा च न जहौ तं सुदुर्मतिम् । ततश्चन्द्रोदये किंचित् सावधानो बभूव ह ॥६२॥ तत्राद्वं भक्षणित्वा स पुनरत्तद्वरलेन च । व्याकुलः पतितस्तत्र गतचेष्ट-इत्यजोऽभवत् ॥६३॥ पंचम्यां स सृतः पापी ब्रह्मूतो बभूव ह । ब्रतपुण्यप्रभावेन तदद्वुत्तमिवाऽभवत् ॥६४॥ एवं नानाविधा राजन् ब्रतपुण्यप्रभावतः । बभूविरे ब्रह्मूता मया वर्तु न शक्यते ॥६५॥ एतत्ते कथितं सर्वं माहात्म्य कार्तिकं दृप । संकष्ट्या यस्तु पठति शृणोतीचित्सतमालभेत् ॥६६॥

॥ ओमिति श्रीमदांते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते कार्तिककृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णं नाम एकोनंत्रिशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । मार्गशीर्षं च कृष्णायाश्वतुश्यां बद्मानद । माहात्म्यं सर्वदं स्वामिन् येन तृपो भवाम्यहम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इति हासं पुरावृत्तं कथयामि सविस्तरम् । राजा बभूव तेजस्वी हरिश्चदः प्रतापवान् ॥२॥ अर्योऽध्यायां स्थितः सोऽपि नानाधर्मपरायणः । सदा सद्गुणसंयुक्तो यज्ञवा कर्मपरायणः ॥३॥ यद्यच्च याच्छते विप्रस्तददाति स हर्षतः । तस्य पुण्येन तुलयं तु न बभूव धरातले ॥४॥ ततश्चलयितुं योगी विश्वामित्रः समाययो । सर्वेराज्यं दृपस्त्रैव जग्नेह दानमार्गतः ॥५॥ राज्यप्रष्टं दृपं कृत्वा परपांते गतं पुनः । नानामिषण तं तत्राचलयन् सुनिसत्तमः ॥६॥ ततः सोऽपि दृपोऽत्यंतं धर्मयुक्तो बभूव ह । न चचालातिदुःखेन संयुक्तः परमार्थवित् ॥७॥ तत्रैकदा चतुर्थी सा मार्गशीर्षं समाप्ता । कृष्णा दृपः शुधायुक्तो बभूव दृष्टया युतः ॥८॥ शशिलितो सुनिनाऽत्यंतं ततश्चद्वयोऽभवत् । तत्राद्वं भक्षयामास राजेंद्रो देवयोगतः ॥९॥ पंचम्यां बुद्धिसंभेदो विश्वामित्रस्य चाऽभवत् । तज्ज्ञात्वा विस्मितो योगी विच्चार स्वचेतसि ॥१०॥

ततस्तेन ब्रतं तत्र ज्ञातं राजा कृतं महत् । प्रत्यक्षं वरदो भूत्वा हरिश्चंद्रसुवाच ह ॥१॥ कुरु राज्यं महाबुद्धे शृणु मे परमं वचः । तत्र राज्ये चतुर्भिं ब्रतं नष्टं वभूव ह ॥२॥ तेन त्वं पीडया युक्तः प्रजातोऽसि वृपाधम । अहं संशुभितो चाऽपि तदर्थं नात्र संशयः ॥३॥ सर्वादौ तद्गतं कार्यं चतुःपादप्रदं वृप । नित्यवश्वात्र संदेहः सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥४॥ त्वया नानाविधं पुर्यं कृतं विधियुतं महत् । तत्सर्वं निष्फलं जातं व्रतहीनप्रभावतः ॥५॥ जनैः सर्वैऽमहाराज नरके त्वं पतिष्ठयसि । त्वया कृतं ब्रतं सुख्यमधुनाऽज्ञानतो महत् ॥६॥ तेनाऽहं प्रीतिसंयुक्तः कृतो वै राजसत्तम । तत् कुरुत्व महीपाल जनैः सौख्यमवाप्यसि ॥७॥ एवमुक्तत्वा ददौ तस्मै मंत्रमष्टाक्षरं सुनिः । सविधिं गणनाथस्य सोऽपि तं पुनरब्रवीत् ॥८॥ हरिश्चन्द्र उवाच । गणोशास्य स्वरूपं मे वद सर्वज्ञ ते नमः । ब्रतस्यैव प्रभावं त्वं विधियुक्तं महामुने ॥९॥ विश्वामित्र उवाच । गणश्वरस्य माहात्म्यं शृणु संक्षेपतो वृप । एक एव गणोऽप्यं सर्वं तस्य गणः स्मृताः ॥१०॥ मनोवाणीमर्यं विश्वं तदेव गणवाचकम् । नानाभावसमायुक्तं मया वक्तुं न शक्यते ॥११॥ मनोवाणीविहीनं यज्ञानाब्रह्मप्रवाचकम् । गणरूपं तु विज्ञेयं वेदे पश्य महीपते ॥१२॥ स्तिद्विभ्रातिकरी प्रोक्ता ब्रुद्धिश्रातिधरा दृप । तायां क्रीडति विघ्नेशश्चित्तं चिंतामणिः स्थितः ॥१३॥ तं भजस्व विधानेन तदा शांतिमवाप्यसि । गणयकर्ताऽपि बन्धस्त्वं योगिनां प्रभाविष्यसि ॥१४॥ विचित्तं पञ्चविधं प्रोक्तं तत्र मोहश्च पञ्चधा । समोऽहं चित्तमुत्सुक्य चिंतामणिर्भविष्यसि ॥१५॥ एवमुत्सवा ब्रतस्यैव माहात्म्यं मुनिपुण्डवः । आवयामास तस्मै तततश्चांताहितोऽभवत् ॥१६॥ विश्वामित्रं गतं ज्ञात्वा राजा हर्षसमन्वितः । अयो-द्यायां यथौ वेगात् प्रधानैरनुमोदितः ॥१७॥ नागरैः सह राजाऽपि चकार ब्रतमुत्सवम् । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं गणोशाभजने रतः ॥१८॥ सर्वत्रैवं प्रशस्तं तद् ब्रतं चकार हर्षतः । भूमिसंस्था जनाः सर्वं ब्रतं चकुर्विशेषतः ॥१९॥ नानेन सदृशं किंचित् सर्वदं ब्रतमुत्सवम् । ततो रोगादिभिर्हनो वभूवे हर्षसंयुतः ॥२०॥ राजा गणपतिं नित्यमभजन्नान्यचेतसा । पुत्रे राज्यं विनिष्पिय सखाकश्च यथौ वनम् ॥२१॥ तत्रैव गणराजं सोऽभजत् सुतपसा युतः । शांतिं प्राप्नो विशेषणाऽभवद्योगी स पायिवः ॥२२॥ अंते स्वानंदगो भूत्वा गणोशो लीनतां गतः । एवं ब्रतस्य माहात्म्यं कथितं तेऽजनंदन ॥२३॥ जनाः सर्वे क्रमेणैव ब्रह्मभूता वाभूविरे । चतुर्भावतजैतैव पुण्येन परमेण ते ॥२४॥ अन्यच्छृणु महीपाल मालवे नगरं महत् । कण्ठा नाम च त्रायाऽसद्विद्वया नरविमोहिनी ॥२५॥ लोकान् सा हावभावेन मोहयामास तत्क्षणात् । नाना जनाः स्वधर्मं त्यक्तव्याऽभवन् वै तदात्मकाः

॥३६॥ स्वरवस्त्रियं परित्यज्य तनिष्ठारते वभूविरे । मध्यमांसरता: सर्वे नराधिप कृतास्तया ॥३७॥ ब्राह्मणादय एवं ते अष्टा जाता विशेषतः । चौयोदिकर्मसंयुक्ता: किं बद्धामि महामते ॥३८॥ कथये परदोषाणां दोषी भवति मानवः । एताहशी तु सा वेश्या पापरूपाऽतिदारुणा ॥३९॥ नानाजनैर्युता राजन्नरके कृतनिश्चया । न विरामं चकारात्पि नराणां मोहने कदा ॥४०॥ एकदा लवरसंयुक्ता मार्गशीर्षे वभूव च । चतुर्थ्या कृष्णपद्मे साऽभवद्वाहेन पीडिता ॥४१॥ पञ्चमां सा मृता तत्र ब्रह्मभूता वभूव ह । ब्रतस्यैव प्रभावेण पतितानां सहायिनी ॥४२॥ एवं नाना राजन् ब्रह्मभूता वभूविरे । तत्र ते कतिं वै ब्रूपां नालं वषोयुतैरपि ॥४३॥ मार्गशीर्षचतुर्थ्या यन् माहात्म्यं कथितं परम् । पठनात् अवणात् सर्वासिद्धिं । भवति हवहो ॥४४॥

॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोद्दले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते मार्गशीर्षकृष्णचतुर्थ्यामाहात्म्यवर्णं नाम त्रिशोऽध्यायः ॥

४५-४६-४८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । पौषकृष्णचतुर्थ्यारतु माहात्म्यं वद भो गुरो । न तट्यामि कथां शृणवन् सर्वासिद्धिकर्त्त-पराम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । इति हासं प्रवक्ष्यामि पुरातनभवं महान् । राजा वीरसहो नाम वभूवे हस्तिनापुरे ॥२॥ बलवान्नीति-युक्तश्चाभवच्छुद्धास्त्रास्त्रपारगः । धर्मशीलो वदान्यः स मान्यान् मानयिता भूशाम् ॥३॥ नानादानरतश्चापि वांध्यदोषयुतो-भवत् । तदर्थं यत्नमास्याय देवसेवापरोऽभवत् ॥४॥ ब्राह्मणैः पुत्रीयामिष्ठिमाहरत् । नैव लेभे स तदपि पुत्रं चंशाविवर्धनम् ॥५॥ तीर्थक्षेत्रादिकस्थाने नानाधमनिकारयत् । स्वर्यं पूजापरो भूत्वा न लेभे संततिं ततः ॥६॥ ततोऽतिदुःखितो राजा त्यक्त्वा राज्यं वने यथौ । सखीको भ्रममाणः स शीतोऽपौः पीडितोऽभवत् ॥७॥ महावनांतरं गत्वा दुःखशोकसमनिवतः । सिंहऽन्याद्यादिकान् हष्टद्वा भयहीनश्चचार ह ॥८॥ तत्राऽज्जगाम योगिदस्त्रितो नाम महामुनिः । तं हङ्घा प्रणनामाऽदौ कृतांजलिपुदः स्थितः ॥९॥ तेन पृष्ठ उचाचाऽसौ निजं सर्वं महायशा: । रुदोद तं महायोगी जगादकरुणायुतः ॥१०॥ वित उवाच । राज्ये ते दृपशादूल सर्वासिद्धिकरं ब्रतम् । तष्ठं चतुर्थीजं पूर्णं तेन चंध्योऽस्मि निश्चितम् ॥११॥ सर्वादौ तत् प्रकर्तव्यं चतुर्थं पलप्रदम् । तदा कर्म कृतं सर्वं चतुःपादप्रदं भवेत् ॥१२॥ नानाधर्मपरस्त्वं वै जनास्तथैव-

मानद । कलहीनप्रभाविण पतिर्थंति च रौरेवे ॥१३॥ एवमुक्त्वा चतुर्थ्यरतु माहात्मयं सुनिश्चतमः । आवश्यामसंपूर्णं ततस्तं त्वब्रवीन्तुपः ॥१४॥ विरसह उचाच । गणेश्वरस्य माहात्मयं वद मे करुणानिधे । एताहशं ब्रतं यस्य तं भजिव्यामि नित्यदा ॥१५॥ क्रित उचाच । गणेशास्य इवरूपं यद्यक्तुं यद्यक्षं कथं भवेत् । उपाधियुक्तं भावेन कथयामि रूपुण्डव तत् ॥१६॥ अहं पुरा तपोयुक्तः शापानुग्रहणे क्षमः । एको द्वितीये मे शाजन् श्रावरै विद्यया श्रूतौ ॥१७॥ ताख्यां यज्ञायमेवाहं गतो राज्ञो महात्मनः । अभवं कारणित्वा तं स्वयहे गंतुमुत्कुक्तः ॥१८॥ दक्षिणापशुभिर्युक्तं विपुलैर्माणं संस्थितम् । आतरै लोकसंयुक्तौ कूपे दक्षिणा प्रजामठुः ॥१९॥ जलहीने हि कूपेऽहं पतितः खेदसंयुतः । तत्र मानसिकं यज्ञं प्रचकार हितावहम् ॥२०॥ आजमुख्यतत्र देवाद्या हविभागार्थं मादरात् । मया संपूर्जितः सर्वे तुसाः संहविता वसुः ॥२१॥ अमरा इपित्यं सर्वे वरं मह्यं ददुर्तुप । ततः कूपाच्च मां सर्वे ब्रह्मः दक्षपत्वा प्रजातिमरे ॥२२॥ ततोऽहं याचविद्यत्वाऽन्यं दृष्टं गोभिः समन्वितः । हर्षण स्वाश्रमं गत्वा संस्थितस्तप आचरन् ॥२३॥ ततोऽतितपसा ज्ञानं सर्वं ल्यभवत्ततः । तपस्त्यवत्वा च योगेन प्राभवं भूमिसाधकः ॥२४॥ जडोन्मत्तपिशाचाद्या भूमयः साधिता मया । औते ब्रह्मगतोऽतिष्ठं समात्माऽहं स्वशांतिदे ॥२५॥ स्वाश्रमे हर्षयुक्तोऽहं ततो मुहुर्ल आगतः । धर्मशीलो बदान्यश्च मानस्यता भूशम् ॥२६॥ योगाद्विदितो नित्यं तं द्वद्वा प्रणतोऽभवम् । पूजायित्वा सुविश्रांतं तमपूर्छं कृतांजलिः । शांतियोगं वद स्वामिन् शांतिभ्यः शांकरसतेषां संयोगे गणपो-शांतिदायकम् ॥२७॥ मुहुर्ल उचाच । असच्छक्षिक्षश्च सत्सूर्यः समो विष्णुमहासुने । अन्यतः शांकरसतेषां संयोगे गणपो-भवत् ॥२८॥ संयोगे मायया युक्तो गणेशो ब्रह्मनायकः । अयोगे मायया हीनो भव ते सुनिश्चतम् ॥२९॥ संयोग-योगयोर्योगे योगो गणेशासंज्ञकः । शांतिभ्यः शांतिदः प्रोक्तो भजं भत्ति संयुतः ॥३०॥ एवमुक्त्वा गणेशास्य ददौ मंत्रं स मुहुर्ल । एकाक्षरं विधियुतं ततः सोऽत्तिहोऽभवत् ॥३१॥ ततोऽहं गणराजं तमभजं सर्वभावतः । तेन शांति-समायुक्तश्चरामि द्वाकुतोभयः ॥३२॥ न गणेशात् परं ब्रह्म न गणेशात् परं तपः । न गणेशात् ल शणपात् परम् ॥३३॥ न गणेशात् परो योगो भक्तिर्तं गणपात् परं ब्रह्म न गणेशात् परं कर्म शानं ल शणपात् समायुक्तश्चरामि द्वाकुतोभयः ॥३४॥ गणेशानं परित्यज्य कर्म ज्ञानादिकं चरत । ततस्वं निष्पलं याति भग्नमनि प्रहृतं यथा ॥३५॥ स्वारस्त्यवत्वा गणेशानं भजेऽनन्य-चेतसा । सर्वसिद्धं लभेत् सद्यो ब्रह्मभूतः स कथयेत् ॥३६॥ एवमुक्त्वा चितस्तस्मै ददौ मंत्रं दशाक्षरम् । विधियुक्तं ततः

साक्षादंतधार्णं चकार ह ॥३७॥ राजा वीरसहे राजन् हर्षतः स्वपुरं यथौ । प्रथानैनागैः सर्वैमानितः संस्थितोऽभवत् ॥३८॥
 तत्रादौ पौषगां कृष्णां चतुर्थीं तां समागताम् । चकार स्वपुरस्थैः स विधियुक्तां सुहर्षितः ॥३९॥ प्रथास्तं तद् ब्रतं तेन
 कृतं सर्वेत्र भूमिष । शुक्लकृष्णचतुर्थीजं ब्रतं चकुर्जना भुवि ॥४०॥ ततः पुत्रं महाकृतं नीतिज्ञं धर्मसंयुतम् । लेखे
 नानागुणैर्युक्तं जनाः संहर्षिता बसुः ॥४१॥ रोगादिभिर्विनिर्मुक्ता हृष्टाः पुष्टाश्च तेऽभवत् । यत्र तत्र चतुर्थीजं माहात्म्यम-
 वदन् जनाः ॥४२॥ पुत्रं राज्ये समास्थाप्य राजा निर्वृत्तिधारकः । सस्त्रीको गणनाथं तमभज्ज्ञावसंयुतः ॥४३॥ अंते
 ब्रह्ममयः सोऽपि बभूत्र ब्रतपुण्यतः । क्रमेण भूमिसंस्थास्ते ब्रह्मभूता बभूत्रिरे ॥४४॥ एवं ब्रतस्थ माहात्म्यं कथितं ते
 त्वपोत्तम । अन्यच्छुण महाभाग पापनाशाकरं महत् ॥४५॥ गौडे कश्चिद् वणिक् पापी लोभयुक्तो बभूत्र ह । द्रव्यार्थं
 पितरं सोऽपि जघान विषदोषतः ॥४६॥ मातरं स तथा दुष्टो मार्त्ते नानाजनांसनथा । वणिजो विषयोगेन मारयामास
 नित्यदा ॥४७॥ एवं बहुधनो जातः परख्वीलालसोऽभवत् । मध्यमांसपरो दुष्टो सतीसंगेषु लालसः ॥४८॥ नानामिषेण
 एवं बहुधनो जातः परख्वीयस्तो राजा धूतोऽसौ संस्थितो राजवेदमनि ।
 दुष्टः स्म सतीर्यभ्रति वेगतः । परख्वीयस्तो राजा धूतोऽसौ ताडितोऽभवत् ॥४९॥ निगहैर्वद्द एवाऽस्तौ संस्थितो राजवेदमनि ।
 दुष्टः वैवयोगेन पौरी सा प्राप्ता कृष्णा चतुर्थिका ॥५०॥ तस्यामज्ञादिभिर्हनः स्थितो दुःखसमन्वितः । चंद्रोदये रक्षकैर्यहत-
 मन्त्रमभक्षयत् ॥५१॥ पंचम्यां राजदृष्टैः स शूलप्रोतो ममार ह । ब्रह्मभूतः स वै जातो ब्रतपुण्यप्रभावतः ॥५२॥
 एवमज्ञानसंयुक्ता ज्ञानयुक्ता बभूत्रिरे । ब्रह्मभूता ब्रतस्यैव प्रभावेण महामते ॥५३॥ तत्रैव कति ते राजन् कथयामि
 विशेषतः । न चक्षुं शक्यते तस्मादुक्तं संक्षेपतो मया ॥५४॥ इदं पौषस्य संकष्टया माहात्म्यं संक्षणोति यः । पठद्वा-
 तस्य शुभ्रं भविष्यति निरंतरम् ॥५५॥

॥ ओमिति श्रीमद्बन्द्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने महापुराणे चतुर्थे चतुर्थे गजाननचरिते पौषकृष्णचतुर्थीमाहात्म्यवर्णं नामिकत्रिशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय तमः ॥ दशरथ उवाच । मलमासे च संकष्ट्याश्रुःया वद मानद । माहात्म्यं प्रीतिं पूर्णं न तुसोऽहं कुपानिधे ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । आंध्रदेशो महाराजो बभूवै ऐचतांतरे । धर्मदन्त हस्ति रुद्धातो नानाधर्मपरायणः ॥२॥ गङ्गा विनीतकोऽत्यंतं नीतिज्ञोऽचिलतोषकुंत् । षष्ठांश्चाप्नाहकः सोऽपि प्रजापालनतत्परः ॥३॥ जलोदरयुतोऽकस्मादभवन् । मानदायकः । सार्वभौमोऽतिपापेन गृहीतः ॥५॥ नानोपायाः कृतास्तस्य शांतये दृपसस्तम । तथाऽपि रोगनिमुक्तो न बभूव महीपतिः ॥६॥ तुलादानादिकान्येव महादानानि पीडितः । चक्रार रोगयुक्तस्तदप्यत्यन्तमजायत ॥७॥ परिअमन् स तीर्थानि चकार विधिसंयुतः । देवताऽर्पणाधनं राजा नाऽभवद्वोगचार्जितः ॥८॥ ततोऽकस्मान् महायोगी चाष्टावकः समाययौ । तद्दुहं तं त्वमधातनम् । विषेण कर्तुमुद्युक्तो नानाजैतैः सुविहृलैः ॥९॥ ततोऽकस्मान् महायोगी चाष्टावकः समाययौ । तद्दुहं तं नमस्कृत्य पूजयामास बांधवैः ॥१॥ भोजितं तं प्रणमयैव कृतवा करपुण्ड रूपः । धर्मदन्त उवाचारासौ विनयावनतोऽभवत् ॥१०॥ धर्मदन्त उवाच । धन्योऽस्मयत्तुगृहीतोऽस्मि सफलो मे भवोऽभवत् । तब दर्शनतो विषय साक्षात्योगीश्वरस्य तु ॥११॥ आत्मघातेऽहमुद्युक्तस्तत्र ते दर्शनं महत् । प्राप्नु पुण्यसमूहेन नरको न भविष्यति ॥१२॥ वसिष्ठ उवाच । एवं वदंतमानंदयुक्तो योगीद्विसत्तमः । उवाच तं महाराजं दयया करुणानिधिः ॥१३॥ अष्टावक उवाच । किमर्थं देहघाते त्वमुद्यतोऽस्मि महामते । रोगदुःखविनिर्मुक्तो भाविष्यसि न संचायः ॥१४॥ तब राज्ञे महीपाल चतुर्थीमुख्यकवतम् । न एवं तेन महोऽग्नेण पापेन संयुतो भवान् ॥१५॥ राजा राष्ट्रकृतं पापं त्वया प्राप्नु तथैव तत् । त्वमपि ब्रतसंहीनः पतितोऽस्मि वृपाधम ॥१६॥ सर्वादौ तद्वत् कार्यं चतुर्वर्णफलप्रदम् । तदा कर्म कृतं राजन् फलयुक्तं भ्रवेत् किल ॥१७॥ त्वया धर्मयुतं कर्म कृतं नानाविधं तथा । चतुःपदार्थहीनं तद्भ्रव ह जनैः कृतम् ॥१८॥ सर्वैः सह जनै राजन्नरके त्वं पतिष्यसि । तदर्थं व्रतराजं तत् कुरु सर्वसमन्वितः ॥१९॥ एवमुक्तवा चतुर्थ्या यन् माहात्म्यं मुनिसत्त्वमः । श्रावयामास तस्मै स करुणायुतचेतसा ॥२०॥ श्रुत्वा सुरव्यं स माहात्म्यं धर्मदन्तः । उवाच तं हि योगीद्वं हर्षयुक्तेन चेतसा ॥२१॥ धर्मदन्त उवाच । पूर्वपुण्यं महन् मेऽस्मि कथनाय न शक्यते । मयेहर्षां ब्रतं विष श्रुतं तेन महाद्वृतम् ॥२२॥ अधुना विनाराजस्य स्वरूपं मे दयानिधे । कथयस्व सदा देवं भजिष्यामि महाप्रभम् ॥२३॥ न सामान्यं चरित्रं तत्त्वस्य देवाधिपस्य यत् । यस्येहर्षां ब्रतं मुख्यं गणपस्य यत् । यस्येहर्षां ब्रतं मुख्यं सर्वमिद्दि-मुख्यं सर्वसिद्धिप्रदं भ्रवेत् ॥२४॥ अष्टावक उवाच । धर्मदन्त महाभाग शृणु त्वं गणपस्य यत् ।

प्रदं भवेत् ॥२५॥ निर्गुणं गजबाहूं यद्गङ्गा मस्तकमेव च । तस्य देहः सगुणकं ब्रह्म योगे गजाननः ॥२६॥ सिद्धिश्रीतिवरूपा
सा शुद्धिश्रीतिधराऽभवत् । ताङ्गां कीडति विशेषो माधार्यां परमार्थतः ॥२७॥ स्वसंवेचेन योगेन लयते दर्शनं महत् ।
तेन स्वानंदवासी स कल्यते योगिभिः प्रभुः ॥२८॥ संयोगेऽयं गकारः सौ योगेऽयं च णकारकः । तयोः स्वामी गणेशानः
कांतियोगेन लभ्यते ॥२९॥ पञ्चधा चित्तवृत्तिर्या तस्यां मोहरतुं पंचधा । समोहं चित्तमुत्सुल्य लयते चित्तचालकः ॥२०॥
तेनाऽयं गणनाथस्तु चित्तामणिरिति इमृतः । तं भजस्व महाभाग तदा शांतो भविष्यसि ॥३१॥ एवमुक्त्वा ददौ तस्मै मंत्रं
मालात्मकं प्रभुः । सविधिं धर्मदत्ताय ततः सोऽन्तहितोऽभवत् ॥३२॥ राजाऽपि हर्षसंयुक्तो बभूवातितरां ततः ।
द्यन्यमात्मानमेवं स्म मन्यते भाग्यगौरवात् ॥३३॥ तत्रादौ मलमासे या चतुर्थी कृष्णपक्षणा । समागता जनै राजा तां
चकार विधानतः ॥३४॥ ततस्तेन ब्रतं सुख्य तत् सर्वत्र प्रकाशितम् । ततो जना ब्रतं चकुभूमिष्ठा यत्र तत्र ते ॥३५॥
ततो रोगविनिर्दुक्तो धर्मदत्तो बभूव ह । जनाः सर्वे तथा हष्टा बभूव रोगवर्जिताः ॥३६॥ नित्यं गणपतिं राजाऽभजचानन्य-
मानसः । गणेशप्रीतये नानादानानि स ददौ सदा ॥३७॥ ततो राज्ये स्वपुर्वं स संस्थाप्यैकांतसंस्थितः । सर्वोक्तो गणनाथं
तमभजद्यानमार्गतः ॥३८॥ अंते जगाम विद्येयं तल्लीनः स बभूव ह । जनाः सर्वे कमेमैते ब्रह्मभूता बभूविरे ॥३९॥
एवं ब्रतस्य माहात्म्यं सर्वसिद्धिप्रदायकम् । कथितं ते महीपाल शृणवन्यत्वं कथानकम् ॥४०॥ गांधारदेशावासीयः द्यत्रियः
पापकारकः । बभूव स परदृष्ट्यहारकश्चैर्यमार्गतः ॥४१॥ द्यतमव्यरतो नित्यं परस्त्रीलंपटोऽभवत् । गोमांसभद्धणे सक्तो
मिथ्यावाक् साक्ष्यपूरकः ॥४२॥ नानाभेदैः सुदुर्बुद्धिः कलहं यत्र तत्र वै । चकार सर्वदा राजन् हिंसाकर्मपरायणः ॥४३॥
ततो राजा महापापी बने निष्कासितो बलात् । जग्यान मार्गांस्तत्र जंतुचानाविधान् खलः ॥४४॥ द्विजादीनां वधे सक्तो
स्त्रीबालवधकारकः । एवं नानाविधं पार्णं नित्यमेव चकार सः ॥४५॥ ततो द्रव्ययुतोऽलयंते बुमुजे भोगमुतमम् ।
हृदीप्तिसंतं स दुष्टात्मा नानाचौरसमन्वितः ॥४६॥ कदाचित् पर्वतद्वेणीं मलमासे स आश्रितः । चतुर्थ्या कृष्णपक्षस्य
हिंसार्थं लोभसंयुतः ॥४७॥ ततो मानवमेकं तु मार्गसंथं स ददर्श ह । निःस्वाधावदत्पंतं शाखहस्तो वधाय वै ॥४८॥
पपाल क्रूरकमाणं हृष्टा तं सोऽपि भीतिः । क्रोशमात्रं ततो दुष्टः पपात पदव्युत्कमात् ॥४९॥ पतितं तं समाजाय नरः:
क्रोधसमन्वितः । पाषाणेन महादुष्टं मारयामास मस्तके ॥५०॥ मस्तकः स्फुटितस्तत्र क्षत्रियस्य नराधिप । तेन स

व्याकुलोऽत्यन्तं गतेष्वो बभूव ह ॥५१॥ रात्रौ चंद्रोदये किंचित् सावधानोऽभवत् कुर्याः । पायसं भक्षयामास इवलं
दुःखसमन्वितः ॥५२॥ ततो ममार पञ्चम्यां गतः स्वानंदके पुरे । तत्र हस्ता गणेशानं ब्रह्मभूतो व भूव ह ॥५३॥ एवं ब्रह्मभावेण
पापकर्मा स क्षन्नियः । ब्रह्मभूतो बभूवाऽपि किं पुनश्चान्तः कुतम् ॥५४॥ नानाजना व्रतेनैव भुक्त्वा भोगान् हृदीपिसतान् ।
ब्रह्मभूता बभूत्युक्त्वा कथितुं तत्र शक्यते ॥५५॥ इदं कृष्णचतुर्थ्या यत् माहात्म्यं मलमासके । शृणेति यस्तु पठति स
ईपिसतमवामुयात् ॥५६॥

॥ ओमिति श्रीमदांते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोद्देश महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते मलमासकृष्णपक्षसच्चतुर्थीमाहात्म्यवर्णे नाम द्वानिशोऽच्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । शमीमूले च यस्तिष्ठेचतुर्थ्या शुनिसत्त्वम् । संकटद्वार्णं तस्य माहात्म्यं बद मे करुणा-
निधे ॥५॥ वसिष्ठ उवाच । इतिहासं प्रवृत्यामि पुरातनभवं दृप । सर्वसिद्धिकरं दूर्णं श्रवणात् पठनाद्युणाम् ॥५॥ पांचाले-
ब्राह्मणः कश्चिदत्रिगोत्रसमुद्दिवः । पूर्वकर्मविपाकेन कुष्ठयुक्तो व भूव ह ॥६॥ नानाक्षत्रसमाकीर्णः प्रखबत् दूयशोणितः ।
कीटकैः सर्वतो व्यासो हंधः कुञ्जोऽभवत्पृष्ठ ॥७॥ तं हस्ता तादृशं सुत्रं पिता परमदुःखितः । अर्चिं जगाम शरणं तं प्रपच्छ-
पणम्य सः ॥८॥ तेनापि कथितं राजन् शमीमूले स्थितो भ्रवेत् । चतुर्थी संकर्तीं कुर्यात्तदा पापात् प्रसुच्यते ॥९॥ ततः
सोऽपि स्वपुत्रं तं शमीमूले महीपते । समानाय्य वर्णधैव दाङ्गा सर्वार्थसाधकः ॥१०॥ सूर्योदयात् समारम्य यावच्छन्दोदयो-
ऽभवत् । तावत्तत्र महारोगी सोऽपि इष्टदंघनाकुलः ॥१॥ ततः पित्रा समानीतः स्वगृहे सोऽपि तत्क्षणात् । नेत्रयुक्तो-
बभूवाऽथ रोगादिभिर्विवर्जितः ॥१॥ कुञ्जताहीनरूपं तं संस्थितं विगतज्वरम् । तदू हस्ता परमाश्र्यं विप्राः सर्वे विसिस्मिरे-
॥१०॥ ततः सोऽपि गणेशानमभजित्यमादरात् । चतुर्थ्या कृष्णपक्षे वै शमीमूले स्त्रा तिष्ठति ॥११॥ अंते शांतिसमायुक्तो-
ब्रह्मभूतो व भूव ह । एवं तिष्ठेचमीमूले सोऽप्यसाध्यं कुरुते वशम् ॥१२॥ अन्यच्छृणु महीपाल माहात्म्यं सर्वसिद्धिदम् ।
चोरः कश्चिन् महान् पापी नगरे स गतोऽभवत् ॥१३॥ रफोटयित्वा गृहं किञ्चित्तेन तत्र प्रविद्य चः । धनं गृहीत्वा नियतो-
नरैर्दृष्टः पपाल सः ॥१४॥ जनैः कोलाहलसत्र कृतः परमदारुणः । श्रुत्वा राज्ञो यगुर्दृताः शास्त्रहस्ता महाबलाः ॥१५॥

ज्ञात्वा बृत्तांतमुर्यं ते धाविता: क्रोधसंयुता: | वेगेन तं महाचौरं जसुः शख्प्रहारतः ॥१६॥ छिन्नांगं पतितं चौरं
दूता: संगृह्य दारुणम् । तं बर्वधुः शमीवृक्षे ततो राजानमायशुः ॥१७॥ समागता चतुर्थी सा तत्राकस्मान् महीपते ।
कृष्णा सोऽपि महाचौरो शमीमूलस्थितोऽभवत् ॥१८॥ पंचम्यां क्षतहीनांगं चौरं सर्वत्र शोभनम् । संजातं राजदृतास्ते
ज्ञात्वा राज्ञं नयवेदयन् ॥१९॥ राजा तत्र समागम्य तं प्रणय पुरःस्थितः । एतस्मिन्हांते तत्र विमानं सहस्राङ्गतम् ॥२०॥
तं तत्रागृह्य निक्षिप्य गणान् शुद्धाविराजितान् । तान् प्रणम्य स प्रचल्ल राजर्णिंगतुमुत्सुकान् ॥२१॥ महासेन ड्वाच । भ्रो
भो गणापतेदूता: किमनेन कृतं महत् । बदेत कलुणायुक्तास्तद्यं करवामहै ॥२२॥ गणेशा उच्चुः । कृष्णपक्षे चतुर्थ्या यः
शमीमूले जपेन्मनुम् । तिष्ठत् सूर्योदयाद्यावत्तथा चन्द्रोदयो भवेत् ॥२३॥ निराहारः स विवेशं पूजयेत् व्रतकारकः ।
पश्चाद्विप्रांश्च संभोज्य स्वयं चुंजीत वाग्यतः ॥२४॥ रात्रौ जागरणं कुर्यात् पञ्चम्यां पूजनं पुनः । प्रकृयात् गणराजस्य स
ईस्तमवाप्नयत् ॥२५॥ कफलयुक्तः सद्य एव भवत्यत्र न संशयः । अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्मभूतः स जायते ॥२६॥
एवमुक्त्वा गता दूताश्वैरण सहिता दृप । चौरो विद्येश्वरं हृद्वा ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥२७॥ ततो राजा महामाणो गणेशा-
भजेने रतः । स चतुर्थ्या शमीमूले तिष्ठन्नियमसंयुतः ॥२८॥ ततो राजा गतिं लेभे त्रिलोक्यां ब्रतपुण्यतः । ब्रह्मादीनां
सम्भायां स गत्वाऽतिष्ठत् स्वयेच्छया ॥२९॥ पुनः स्वनगरे राजा चंपावत्यां जगाम ह । एवं सर्वत्रगो भूत्वा राजमंडले
॥३०॥ अंते सर्वजनैराजा नगरस्थैर्महामते । जगाम विद्वराजं तं ब्रह्मभूतो बभूव ह ॥३१॥ इदं ते सुख्यमाहात्मयं शामीमूल-
स्थितेर्महत् । चतुर्थ्या कथितं राजन् संकरक्ष्यां सर्वसिद्धिदम् ॥३२॥ शृणुयाद्यः पठेद्वा स सद्य एव फलं लभेत् । ईप्सितं
गणराजस्य प्रसादाद्वात्र संशयः ॥३३॥ एवं नाना जना राजनांद्यदोषादिवर्जिताः । बभूतुश्चरितं तेषां मया चक्षुं न
शाकयत ॥३४॥

॥ ओमिति श्रीमदांते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थं खेडे गजाननचरिते शमीमूलचतुर्थीब्रताचरणवर्णनं नाम त्रयद्विशोऽस्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दशरथ उवाच । आद्विणादिषु मासेषु लड्वादीन् यस्तु भक्षति । तस्य विधियुतं विप्र माहात्मयं वद
सर्वदम् ॥१॥ वसिष्ठ उवाच । मनोर्वेचस्वतस्यैव पुत्र इड्वाकुसंज्ञकः । राज्यलोभी कनिष्ठः सत् ब्रतं चकार सिद्धिदम् ॥२॥
बभक्ष आचर्णे कृष्णसंकष्टयां पंचवाद्यजान् । लड्डुकान् सप्त भावेन ब्रतसाधनतप्तरः ॥३॥ दधिभक्षणमात्रं स भाद्रे
कृष्णे चकार ह । आर्थिने निजेलं तद्वच्चकार ब्रतमहूतम् ॥४॥ कार्तिके दुष्यसुकृ राजाऽतिष्ठत् स्वनियमे रतः । मार्गदीर्घे
जलं पीत्वाऽभजतं गणनायकम् ॥५॥ पौषे गोमूर्चमात्रं तु ब्रतं पीत्वा समाचरत् । माघे शुक्लिलान् राजा वभक्ष
ब्रतकारणात् ॥६॥ फालग्ने शक्तरायुक्तं मानवोऽभक्षयद् युतम् । चैत्रे तद्वत् पञ्चगव्यं पूजयित्वा विनायकम् ॥७॥ वैशाखे
पद्मवीजं स बभक्ष ब्रतधारकः । ज्येष्ठे यृतं गवां भक्षश्चकार ब्रतमुत्तमम् ॥८॥ आषाढे मधुमात्रं स बभक्ष नियमे रतः ।
चंद्रोदये गणेशानं पूजयित्वा विधानतः ॥९॥ ततस्तस्य ब्रतस्यैव प्रभावेण महामते । सुद्युम्नो मनुष्णो य इलो ज्येष्ठो-
राजान्निच्छद्वयदि मानवः । धर्मनिमिराद्यं तं राजानं स चकार ह । मनुरिद्वाकुमेवं तु सार्वभौमं महाद्युतिम् ॥११॥ एवं त्वसाध्यकं
५भवद्वृप ॥१०॥ ततो मुनिमिराद्यं तत् सोऽपि लभते नात्र संशायः ॥१२॥ एवं नाना जना राजन् ब्रतपुण्यप्रभावतः ।
राजान्निच्छद्वयदि मानवः । धर्ममार्गेण तत् कुरुते नात्र संशायः ॥१३॥ अतस्त्वं राजशार्दूलं पापहृषोऽसि सांप्रतम् । तव रात्रे व्रतं नष्टं दृपाधम
लुद्धवां५ते ब्रह्मसूताश्च बभृत्यमिमङ्गले ॥१४॥ जनैः सह ब्रतं तस्मात् कुरुतव त्वं भविष्यसि । पुत्रयुक्ताश्च विद्वशामते गच्छसि निश्चितम् ॥१५॥
न बुद्धयसे ॥१५॥ जनैः सह ब्रतं तस्मात् कुरुतव त्वं भविष्यसि । पुत्रयुक्ताश्च विद्वशामते गच्छसि निश्चितम् ॥१६॥ ततो भूपेन सर्वत्र
मुद्दल उवाच । प्रणम्य तं दशारथो महाराजो जगाम ह । स्वपुरे जनसंयुक्तश्चकार ब्रतमुत्तमम् ॥१७॥ ततो भूपेन सर्वत्र
प्रशासतं तद्वतं कृतम् । चकुः सर्वजना भूमौ ब्रतं गणेष्वरं महत् ॥१८॥ रामश्च भरतो राजा लक्ष्मणः शत्रुसुदनः । पुत्राश्चत्वार एवं ते
चतुर्थाऽऽत्मानमाभज्य पुत्रस्तस्य महात्मनः ॥१९॥ अंते जगाम विद्वेशं दशरथः प्रतापवान् । लोका दुःखविहीनाश्च ब्रह्मभूता वभूतिर ॥२०॥
वभूत्यबलसंयुता: ॥२०॥ अंते जगाम विद्वेशं दशरथः प्रतापवान् । लोका दुःखविहीनाश्च ब्रह्मभूता वभूतिर ॥२१॥ तस्मै विद्येश्वरः साक्षाहदाति
वसिष्ठसंदेशरथस्येमं विप्रस्य धीमतः । संचादं ब्रतहेतुं तु यः शृणोति पठेत्वः ॥२२॥ नानारोगविहीनत्वमेश्वर्यादियुतं महत् । अंते गणपतौ लीनं
फलमुत्तमम् । पुत्रपौत्रादिसंस्युक्तं धनधान्यसमन्वितम् ॥२३॥ नानारोगविहीनत्वमेश्वर्यादियुतं महत् । अंते गणपतौ लीनं
करोत्यत्र न संशायः ॥२४॥ चतुर्थ्याश्चरितं पूर्णं कथितं ते प्रजापते । ओतुमिक्षा गुनः किं ते वर्तते वद सांप्रतम् ॥२४॥
॥ ओमिति श्रीमदांत्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्रेल महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते वसिष्ठदशरथसंवादसमाप्तिर्णं नाम चतुर्थ्योऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । उद्यापनं ब्रतस्यास्य बद त्वं मुनिसत्तम । येन सांगं कलं सर्वं लभते ब्रतकारकः ॥१॥
 गुह्यल उवाच । उद्यापनं प्रजानाथ ब्रतस्यादौ भर्तं गुह्यैः । अथवा वर्षमध्ये तत् कर्तव्यं ब्रतकारिणा ॥२॥ अथवा भाद्रमासे वै
 हुक्षायां च प्रजापते । उद्यापनं प्रकर्तव्यं कुरुणायां माघमासके ॥३॥ महामंडपकं कुर्यात् कदलीसंभमंडितम् । नाना-
 रोगभासमायुक्तं विभवे सति मानद ॥४॥ विष्टशाळं न कुर्यात् स यथाविभवमाचरेत् । लक्ष्माऽदशादिभिः शोभा-
 हीपमालाविराजितम् ॥५॥ मणिमुक्तादिकैः पूर्णं भूषणैश्च विशेषतः । यत्र तत्र यथायोग्यं प्रकुर्याद्वितकारकः ॥६॥ मध्याह-
 न्द्रमये तस्या: हुक्षायाः कथितं प्रभौ । चन्द्रोदये च कुरुणायाश्वतुर्याः पूजनं चरेत् ॥७॥ गोमयेन प्रलिप्याऽथ धान्यराशि-
 प्रकल्पयेत् । तन्मध्येऽष्टदलं पदं कुर्यात्तद्वरुणा स्वयम् ॥८॥ तत्र संस्थाप्य सौचण्ठं कलशां ताङ्ग्रजं तथा । रौप्यं चा मूलमयं
 दक्ष वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत् ॥९॥ तस्योपरि सुवर्णस्य पात्रं स्थाप्य महामाति: । वस्त्रं ततो गणेशस्य यंत्रं कुर्याद्विचक्षणः
 ॥१०॥ तत्र गणपतेश्च शूर्तिधर्तुविनिमिता । सर्वावयवसंयुक्ता शूष्णैः राजिता भवेत् ॥११॥ द्विजोत्तमश्च संस्थाप्य-
 पूजयेत्तां यथाविधि । ब्राह्मणान् वरये चक्षुद्वानेकविंशतिसंख्यकान् ॥१२॥ गणानां त्वेति मंत्रस्य जपं कुर्याद्विद्योपतः ।
 ततो होमं प्रकुर्वीत सहस्रं वा तदर्थकम् ॥१३॥ अष्टोत्तरशां वाऽपि तथा जपदशांशकम् । गीतवाच्यपुराणानि वेदाद्ययनमेव
 च ॥१४॥ नानाशास्त्रप्रवादांश्च कुर्वतु ब्राह्मणास्ततः । यत्र तत्र गणेशस्य कथा: संकथयंतु ते ॥१५॥ ततः पूर्णाहृति-
 कुर्याद्विसोधर्यां स पातयेत् । बलिदानं ततः कुर्यात्ततो वायनकं चरेत् ॥१६॥ एकविंशतिपक्वाद्वैरेकविंशतिसंख्यकैः ।
 नैवैवैत्राहणान् संभोज्यार्थेत्वान् विशेषतः ॥१७॥ दक्षिणां विपुलां दक्षा सपलीकान् प्रतोषयेत् । योषिद्वयः कंचुकीदेव्या-
 द्वृष्णानि महामतिः ॥१८॥ कुरुणायां च चतुर्थ्या स चतुर्थ्या एवं प्रदापयेत् । शुक्रायां ततथा दक्ष चेरचन्द्राद्यवर्जितम्
 ॥१९॥ आदौ स निथये दद्यात् पश्चाद्विश्वराय चै । ततश्चन्द्राय तत् मंत्रैरहर्यं मंत्रसमन्वितम् ॥२०॥ तिथीनां मातुरुपे त्वं-
 देवि सर्वार्थदायिनि । गृहणाद्यैः मया दत्तं चतुर्थ्यं ते नमो नमः ॥२१॥ गणानन नमस्तुर्यं नानासिद्धिप्रदायिने । गृहणाद्यै-
 बुद्धिपते मया दत्तं गुभपद ॥२२॥ अचिग्नोत्रसमुद्भृत गणेशप्रीतिवर्धन । गृहणाद्यैः मया दत्तं रोहिण्यामृतधारक-
 ॥२३॥ कुरुणपक्षे सदा रात्रौ भोजनं स समाचरेत् । शुक्रपक्षे च पंचमयां ब्राह्मणादीस्तु भोजयेत् ॥२४॥ चतुर्थ्या-
 जागरं कुर्यात् गणेशकथयानिवतः । पंचमयां पूर्ववत् पूज्य नैवेद्याचैर्महामतिः ॥२५॥ दीनांधकृपणमयश्च दद्यादन्नादिकं ।

तथा । ब्राह्मणेभ्यो विशेषण दक्षिणां दापयेवरः ॥२६॥ सर्वान् संभोज्य दानेन तोषं यहेवस्त्रिधौ । गणेशाहृभर्तिं स्याच्चेत्तेऽय आदरात् ॥२७॥ ततः सोपस्करां मूर्ति दद्यात् स्वगुरुवे स्वयम् । एकर्द्विशतिविमेष्यः कलशान् दापयेत्तः ॥२८॥ संतोषोदारधीः सर्वान् स भावेन क्षमापयेत् । ततो गणपतिं नित्यं भजेतानन्यचेतसा ॥२९॥ एवमुद्यापनं कुण्डिलस्यास्य महामाति: । स संपूर्णफलं भुक्तवा ब्रह्मभूतो भाविष्यति ॥३०॥ ब्रह्मतुं न शक्यते दक्ष माहात्म्यं च वर्तोद्भवम् । सोव्यापनं विशेषण कथितं ते यथामति ॥३१॥ इदं चतुर्थिं दक्ष चरितं संशृणोति चेत् । पठेद्वा तस्य विमेशो मानसेचिसतदो भवेत् ॥३२॥

॥ ओमिति श्रीमदानन्दे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देश महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते चतुर्थ्युद्यापननिरूपणं नाम पंचनिंशोऽध्यायः ॥

४५

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । माहात्म्यं यद्ब्रह्मतुं मुख्यं चतुर्थीसंभवं महत् । कृतकृत्यश्च तेनाहं संजातो मुनिसत्तम ॥१॥ अधुना च द माहात्म्यं लोभामुरनिवर्हणे । गजाननस्य योगीश चरितं सर्वसिद्धिदम् ॥२॥ मुद्दल उवाच । इतिहासं प्रवक्ष्यामि पुरातनंभवं प्रभो । सर्वसिद्धिप्रदं दक्ष श्रवणेन न संशायः ॥३॥ एकदा शैलवर्यं तु कैलासे शंकरः स्थितः । पार्वत्या स्वगर्णीः सार्थं देवैसुनिभिराहृतः ॥४॥ तत्राऽऽजगाम पौलस्यः द्वेरो निधिसंयुतः । प्रणाय गिरिजायुक्तं शंकरं पुरतः स्थितः ॥५॥ समीपे शंकरस्यैव गत्वा चामरसंयुतः । असेवत महात्मानं भक्तियुक्तेन चेतसा ॥६॥ अकस्माहैवयोगेन हृष्टा पर्वतंदिनीम् । रूपेणाप्रतिमां सर्वावयवैः शोभनैर्युताम् ॥७॥ साक्षान् मायामर्या शक्तिं मोहयुक्तो बभूव ह । कामबाणामिभूतः सन्नपश्यतां सुविहृलः ॥८॥ सकामहृष्टसंयुक्तं पश्यतं तं धनाधिपम् । हृष्टा कोपसमायुक्ता बभूव शंकरप्रिया ॥९॥ क्रोधेन वक्रनेत्रं सा उवालयामास तत्क्षणात् । द्वेरेस्य महादेवी सोऽपि शोकाङ्गुलोऽभवत् ॥१०॥ अतिविहृलगात्रत्वात् प्रासंकदद् वीर्यमुक्तमम् । धनपस्याऽन्नं पुत्रोभूत् पपात शोभया युतः ॥११॥ ततः स लज्जया युक्तः प्रणाममंहश्वरीम् । नियम्यात्मानमानिव तुष्टाव विविधैः स्तवैः ॥१२॥ ततः सा शंकरेणैव सांतिवता जगदंबिका । पिंगाक्षं तं चक्रारात्पि पुत्रभावप्रदर्शिनी ॥१३॥ जगदंबा लोभनार्थं द्वेरोऽभूत् समुद्यतः । मातृगामिस्वरूपत्वात् पुत्रस्तस्य प्रतापवान् ॥१४॥

लोभ एव समाख्यातं नाम तस्य द्विजैस्ततः । संगृह्य तं गृहं देवो धनदः प्रजगाम ह ॥१५॥ कुबेरभवेन संस्थं लोभं तं नारदो भुनिः । ज्ञात्वा जगाम पाताले वीणागानपरायणः ॥१६॥ तारं पातालसंस्थं तं दानवानां हितैषिणम् । इंद्रेण निजितं ज्ञात्वा नारदः प्रययौ भुनिः ॥१७॥ तारः समुत्थितो विं प्रणनाम सुदा युतः । प्रपच्छाऽपूज्य वृत्तांतं दानवानां हितावहम् ॥१८॥ तार उवाच । इंद्रेणाऽहं जितो विष्णु दानवा मर्दिता भृत्यम् । अधुना किमु कुर्यां तद्दृढं से मुनिसच्चम ॥१९॥ नारद उवाच । अलकायां कुबेरस्य पुत्रोऽभृदीर्घपाततः । लोभस्तत्र समग्रत्य हरत्वं पुत्रमादरात् ॥२०॥ तं पालय महाभाग तेज ते वार्णिक्षतं महत् । भवित्यति न संदेहो मम तस्माद्वचः कुरु ॥२१॥ एवमुक्त्वा महायोगी नारदोऽतहितोऽभवत् । तारः स्म हर्षितोऽतयंतं मेने स कृतकृत्यताम् ॥२२॥ मायथा दानवाधीशस्त्वलकायां जगाम ह । गृहीत्वा लोभकं पुत्रं लुप्तं स्वगृहमागमत् ॥२३॥ लोभं केनचिद्दागत्य हृतं ज्ञात्वा धनाधिष्ठः । न शोकं मानसे सोऽपि प्रचक्रे दुनिमित्तजम् ॥२४॥ तारः पुत्रं समानीय पालयामास हर्षतः । बालकीडनकैर्युक्तं तं हृद्वा विस्मितोऽभवत् ॥२५॥ उत्पात्य बालकैर्युक्तान् रेमे लोभः प्रतापवान् । तलप्रहरवेगेन दारणां विभिदे शिलाम् ॥२६॥ एवं नानाविधं कर्मास्य हृद्वा दानवोत्तमाः । हर्षयुक्ता बर्म्मुक्ते मेनिरे कृतकृत्यताम् ॥२७॥ ततः पंचमवर्षे स चक्कार व्रतवंधनम् । वेदानध्यापयामास शुक्रशिष्यर्महावलः ॥२८॥ स आमुर्णी महामायां सर्वेदेवविमोहिनीम् । विचामङ्गयस्य लोभस्तु शाखास्त्रे पारगोऽभवत् ॥२९॥ ततः प्रणाम्य विषेदं शुक्रं सर्वविदांवरम् । प्रपच्छ सर्वदं पूर्णमुपायं लोभ आदरात् ॥२०॥ ततः पंचाक्षरं विवायां ददौ तस्मै महामुनिः । शौर्वी विधियुतां लोभस्तं प्रणाम्य यग्नौ वनम् ॥२१॥ तत्र गत्वा तपस्तेषे शिवं ध्यात्वा महामुरः । जपं चक्कार भावेन निराहार-परायणः ॥२२॥ भस्मांगलेपसंयुक्तः शौचमार्गपरायणः । तोषयामास यत्नेन शंकरं सर्वदं परम् ॥२३॥ एवं तपसि लोभः स संस्थितो वहुवासरम् । ततस्तस्य शरीरेऽपि बलभीको वृद्धे महान् ॥२४॥ दिव्यवर्षसहस्रेण प्रसन्नः शंकरः प्रमुः । आययौ तं वरं दातुं पार्वत्या सह शशभृत् ॥२५॥ समागतं महेशानं न बुद्धेष स दानवः । ततस्तं जलभासिन्य शामुः शान्तं चक्कार ह ॥२६॥ ततः शंसुं समालोक्य हर्षयुक्तेन वेतसा । जगाद तं प्रणाम्यादावृत्थितो दानवाधिष्ठः ॥२७॥ लोभासुर उवाच । धन्यं मेऽद्य तपो मंत्रो धन्यौ मे जनकौ प्रभो । जन्म ज्ञानादिकं सर्वं येन दृष्टे महेश्वरः ॥२८॥ किं स्तौमि त्वां महेशान साक्षाद्वृत्तं सनातनम् । तथापि स्तौमि देवेश त्वहर्षानपुरन्मतिः ॥२९॥ नमस्ते विश्वनाथाय सर्वात्यर्थमिमो

नमः । शंकराय शिवायैव ह्यनंतगुणराक्षये ॥४०॥ त्रिनेत्राय महादेव शक्तिशुक्ताय द्वांभवे । निर्गुणानां ते चालकाय नमो नमः ॥४१॥ अमेयशावतये तुभ्यं गिरीशाय वृषद्वज । सर्वदे पात्रे च संहत्रै त्रिधारूपाय वै नमः ॥४२॥ अकर्तु-मन्यथा कर्तुं कर्तुं शावताय ते नमः । सदा मोहविहीनाय मुडाय सततं नमः ॥४३॥ स्वाधीनाय पेरेशाय सहजे खेलकारिणे । द्रूलहस्ताय देवानां पतये ते नमो नमः ॥४४॥ कैलासचास्मिने तुभ्यं भस्मलेपकराय वै । दिगंबराय सर्वेऽयः सर्वदाय नमो नमः ॥४५॥ एवं स्तुत्वा महेशानं तुणीं भ्रावेन संस्थितः । लोभासुरः प्रसन्नात्मा साश्रुकः स कृतांजलिः ॥४६॥ तमुचाच महादेवो चरं वृणु हृदिस्तम् । दास्यामि तपसा स्तोत्रेण तुष्टो दानवोत्तम ॥४७॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं मम प्रितिविवर्धनम् । भवित्ययति न संदेहो भुवितमुक्तिप्रदायकम् ॥४८॥ यः पठित्ययति दैत्येऽद्र आवश्यित्यति वा नरः । श्रोत्यते स लभेत् सद्यो वाजिछतं मतिप्रयः सदा ॥४९॥ श्रुत्वा शंकरचाक्यं स तं जगाद महासुरः । हर्षेणोत्पुल्लेनेत्रश्च भक्त्या विनयसंयुतः ॥५०॥ लोभासुर उवाच । वरदोऽस्मि यदि त्वं च तदा भर्कित च ते हडाम् । देहि राज्यं महादेव ब्रह्मांडस्य विशेषतः ॥५१॥ नानैवर्यसमायुक्तमारोग्यादिसमन्वितम् । मनस्सीप्तिस्तमेवं मे सिद्धयतु त्वदद्युग्रहात् ॥५२॥ मनोचाणीमयं यच्च तस्मात् मृत्युन् मे भवेत् । सदानंदसमायुक्तं मां कुरुत्व तुपानिधे ॥५३॥ लोभासुरस्य वाक्यं वै श्रुत्वा चकितमानसः । शंकरस्तपसा बद्धस्तथेति तमुचाच ह ॥५४॥ अंतर्धाय स्वमात्मानं कैलासस्थो वभूव ह । लोभासुरः प्रसन्नात्मा स्वगृहं प्रत्यपव्यत ॥५५॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्गले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते लोभासुरवरप्राप्तिवर्णं नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुहूर्ल उवाच । लोभासुरः समागल्य पितरं मातरं ततः । प्रणम्य सुहृदः सर्वान् यथायोजयं चकार ह ॥१॥ महिषासुरपुत्रां स उवाह रूपशालिनीम् । तुहणां गुणयुतां सोऽपि तथा संहर्षितोऽभवत् ॥२॥ एवं नाना विभ्रोगेन सुहृदानंदकारकः । बभूत्व बलसंयुक्तो मदेन भृशमोहितः ॥३॥ महां समग्रतः सोऽपि दानवैः परिवारितः । नगरं निर्ममत्वं सदा विषयवर्धनम् ॥४॥ चकार नाम तस्यापि सुखदं दानवेरितः । ततो दिग्भयः समाचारात् नाना दैत्यगणाः

पुरे ॥५॥ ततो लोभोऽस्तुरैः सर्वैः स्वयं गत्वा महामुनिम् । शुक्रं समानं प्रत्यत्र प्रणम्य भावसंयुतः ॥६॥ शुक्रेण प्रेरिता देत्या गतास्तत्र महापुरे । देवांतकश्च वृत्रश्च बलिर्जुभः प्रतापवान् ॥७॥ नरांतकः प्रेहेति श्व हेतिविप्रचितिस्तथा । इत्याद्या वहवश्चान्ये मिलिता अभवन् प्रभो ॥८॥ ब्राह्मणैः कारण्यामास ततः शुक्रोऽभिषेचनम् । दैत्यादीनां महाराजेये स्थापयामास तं मुनिः ॥९॥ सर्वे संहष्ठकास्तत्र वभूदूर्नवोच्तमा: । ततः स्वस्वगृहेऽवेतेऽगमन् घोषकरा भृशम् ॥१०॥ ततो बहौ गते कालेऽसुरो लोभः प्रतापवान् । आहयामास दृतैस्तान् दानवान् बलसंयुतान् ॥११॥ आज्ञामात्रेण तस्यैव समाजमुर्वलान्विताः । असुरा भयदा: सर्वेऽसुरं लोभं प्रजापते ॥१२॥ लोभासुरोऽसुरान् सर्वान् संप्रपूज्य यथाविधि । उचाच तान् सहावाक्यं हर्षयन् दानवोच्तमः ॥१३॥ लोभासुर उचाच । विप्रचित्यादिका: सर्वे शृणुध्वं मे वचो हितम् । भवतां पुण्ययोगेन जेह्यामि सकलं जगत् ॥१४॥ यदीन्द्राभवतां वृद्धाः श्रेष्ठा अत्रैव संगताः । तदाऽऽज्ञा मे प्रकर्तव्या करोमि बलसंयुतः ॥१५॥ एवं तस्य वचः शुक्रा हर्षिता दानवोच्तमाः । जगुस्तं भावग्नंभीरं साधु त्वयेरितम् ॥१६॥ जेह्यामस्तवत्प्रसादेन देवान् विष्णुपुरोगमान् । पराक्रमतुला तेन विद्यते जगति प्रभो ॥१७॥ ततोऽतिहर्षिताः सर्वे शुक्रं तत्र समानयन् । तेनाज्ञप्ता महाभागा: सज्जास्ते प्रबन्धिवेर ॥१८॥ गजासुरो विप्रचित्येऽवांतकनरांतकौ । प्रतापवांश तारो वै प्रेहेति हेतिरेव च ॥१९॥ बलिर्जुभस्तथाऽन्ये वै दंशिता अभवेस्तदा । स्वस्वसेनायुताः सर्वे नानावाहनगा वयुः ॥२०॥ पदातयोऽस्य-संख्याता अश्वारोहास्तथाऽपरे । पश्यसंस्था: खगराहा अपाराश्च समाययुः ॥२१॥ गजारोहा रथालडा नानावाहनसंस्थिताः । महासुरा: शास्त्रसंयुता लोभासुरमाययुः ॥२२॥ तैः समेत्य महाबहुलोभः संहर्षितोऽभवत् । पृथिवीजयनाथाय कालकंपनकारकः ॥२३॥ एताहशा महावीरा यज्ञानिष्ठन् शुद्धंशिता: । तैर्युद्धं वृपशार्दूलाः किं कतरीरोऽल्पमानवाः ॥२४॥ नृपाः केचित्न मृतास्तत्र संग्रामे दारुणे प्रभो । केचित्तान् शरणं जग्मुः पलायनपरा ययुः ॥२५॥ एवं सप्तसप्तमुदांतां पृथ्वीं जित्वा महाबलाः । असुरा हर्षिताः सर्वे सार्वभौमा वभूविरे ॥२६॥ ये मृतास्तत्सुतास्तैर्ते स्थापिताः करदापिनः । पलायिताश्च तत्स्थाने स्थापिता दानवोच्तमाः ॥२७॥ शरणं ये गतास्तेऽपि स्थापिता हर्षसंयुताः । वरं तस्य समाज्ञाय शेषस्तांश्च समाययौ ॥२८॥ वार्षिकं करभारं स कुत्वा दत्त्वा महाधनम् । साक्षा तैः पूजिताः सोऽपि इव पृथ्वे नागराङ् यथौ ॥२९॥ ततोऽतिहर्षिता दैत्या ययुः स्वर्गं सुशोभनम् । लोभासुरेण संयुक्ता महामाया महाबला: ॥३०॥ इदं: सुरगणैः स्वार्थ-

दंशितो बज्रधारकः । बृहस्पतिं प्रणम्यैवं जगाद् स्वमतं प्रसुः ॥३१॥ इन्द्र उचाच । लोभासुरः समायातो दानवैर्वेलवत्तरैः ।
तेन योद्दूर्धं गमिष्यामि त्वदाज्ञावशागः प्रभो ॥३२॥ इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा निःश्वस्य मुनिषुग्णवः । जगाद तं महेंद्रं बृहस्पतिः
स प्रतापवान् ॥३३॥ गुरुरवाच । शैवेन वरदोनेन युक्तोऽसौ दैत्यनायकः । नानारूपधरः सोऽपि जेतुं नैव प्रशाक्यते ॥३४॥
अतः सर्वं परित्यज्य विष्णोश्च शारणं सुर । गच्छ सोऽपि महाबुद्धिः करिष्यति हितं महत् ॥३५॥ गुरोर्वचनसाकर्षण
सुरेऽद्रः शोकसंयुतः । सुरेऽद्रः सहितः सोऽपि विकुंठमणमतदा ॥३६॥ देवस्थानानि सर्वाणि हृष्टा गृन्यानि सर्वतः । दैत्या
हर्षयुताः सर्वं प्रवृत्तं चकुरंजसा ॥३७॥ दैत्यराजोऽमरावत्यां लोभः सर्वस्मन्वितः । गत्वाऽऽसन महेंद्रस्य समाख्यातो वभी
स्वयम् ॥३८॥ सर्वान् संमान्य दैत्येन्द्रो ददौ नानापदानि सः । दैत्येंद्रासतत्र संस्थास्ते मुमुक्षुद्योगकारकाः ॥३९॥ गंधवास्त
सेहादैत्यमप्सरोभिः समन्विताः । सिंघेविरे प्रजापाल विद्याध्रायाः समाहताः ॥४०॥ देवोद्यानेषु दैत्येन्द्रा बश्चमुहूर्षसंयुताः ।
यत्र तत्र महाभागा व्यहरंस्ते यथासुखम् ॥४१॥ लोभासुरं प्रणम्यैव संस्थिता विगतज्वरा । अवदत्त्र समः कश्चिल्लोभेन
सुवेनेषु च ॥४२॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोद्दले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते लोभासुरस्येन्द्रपदप्राप्तिवर्णं नाम सप्तऋशोऽध्यायः ॥

४२-४३

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुहुल उचाच । इन्द्रः सुरगणैः सार्थं बृहस्पतिपुरोगमः । वैकुंठे विष्णुमानम्य गत्वा तुष्टाव तं स्तवैः
॥१॥ ततस्तुष्टो हरिः प्राह महेंद्रं मान्यभावतः । स्थीयतां दैवतैः सर्वैः किं कार्यं सचुपस्थितम् ॥२॥ ल्यक्त्याऽमरावतीं तात
किमर्थं चागतो भवान् । ख्लिया हीनः पदा देवैवद दुःखं महाद्दुतम् ॥३॥ इन्द्र उचाच । किं बदामि जगत्पाल सच्चं त्वां
महामते । तथापि शृणु वृत्तांतं शोकदं दैवकारितम् ॥४॥ लोभासुरश्च शैवेन वरेण बलदर्पितः । दानवैर्वेमहाबाहुयो त्वं
स द्यागतोऽधुना ॥५॥ गुरुणा बोधिता: सर्वे चर्यं प्राप्ता जनार्दन । त्यक्त्वा राज्यादिकं सर्वं विचारं कुरु सर्वथा ॥६॥
दैत्येऽमरावतीसंस्थो देवस्थानानि माधव । प्रददाति च दैत्येभ्यः संगोराज्यं करोति सः ॥७॥ त्वं पालकः श्रुतो प्रोतस्तमा-
न्दुरणमागतान् । रक्ष लोभासुरं हत्वा देवानामीश्वरो भवान् ॥८॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा विष्णुः कोपस्मन्वितः ।

जगाद् देवराजं तं महाबाहुविचक्षणः ॥१॥ श्रीहरिरत्नाच । हनिष्यामि महादैत्यं लोभं दानवसंयुतम् । मा कुरुध्वं वृथा चिंतां कुरु
राज्यं मयापितम् ॥१०॥ एवमुक्त्वा महेद्रं स देवेद्रः सह माधवः । वेगनालहं गरुदं यज्ञौ ताममरावतीम् ॥११॥ समागतं
महाविष्णुं महासैन्यसमाकुलम् । ज्ञात्वा दृतमुखात् सर्वे दानवाः सज्जका ययुः ॥१२॥ लोभः क्रोधसमाविष्ट आययो
योद्धुमाहतः । रथास्थः स्वयं साक्षात् मृत्युर्हपेऽयमुच्यते ॥१३॥ लोभः सद्गुडायुराः सर्वे भयभीताः समंततः । महाकायं
महाबीर्यं कालकालं प्रदुद्धुः ॥१४॥ पलतस्तान् समाश्वासय विष्णुपुद्दोयतोऽभवत् । तेन सार्थं ययुः सर्वे महेद्राद्याश्च
दंशिताः ॥१५॥ समागतं रमानाथं रणभूमौ प्रतापवान् । लोभः क्रोधसमाविष्टो चोदयत् सोऽसुरांसततः ॥१६॥ ततो युद्धं
समभवद्वानां दानवैः सह । तुमुलं शस्त्रसंघातैर्मारयंतः परस्परम् ॥१७॥ अन्योन्यं ते जयं सर्वे दानवाः सुरनायकाः ।
इच्छतो न जयं तत्रासुवन् दद्ध हतोयमा: ॥१८॥ रक्षौर्यैः संप्रवृत्ता स्म नदी परमभीतिदा । विश्रामं निशा चकुर्ने क्रोधा-
वेशैः परस्परम् ॥१९॥ दिनत्रयं महाघोरं युद्धं दारुणरूपकम् । तत्र प्रवृत्तं क्रोधेन युक्ता देवाः समाययुः ॥२०॥ गणा
विष्णोश्च संकुद्धास्तथा देवेद्रमुख्यकाः । नानाल्लैर्दानवान् सर्वान् ममदुः सर्वतः प्रभो ॥२१॥ ततो हाहारचं कृत्वा दानवा
भयसंयुताः । न लेभिरेयशो दैत्याः पलायंत समंततः ॥२२॥ ततो हर्षयुता देवा नादं चक्तुः सुदारुणम् । जय विष्णो
महाभाग बद्धति स्म परस्परम् ॥२३॥ ततोऽतिक्रोधसंयुक्ता दानवेद्राः समाययुः । विप्रचितिमुखासतत्र शरवृष्टिं प्रचकिरे
॥२४॥ तेषां वाणीः सुराः सर्वे छिक्कांगाः पतिता मृधे । तदृहस्ता क्रोधयुक्ताश्च देवेद्रासतान् प्रदुद्धुः ॥२५॥ अभवत् द्वंद्युद्धं
च नियतं रोमहर्षणम् । तेषां मध्येऽयं किंचित्त्वां कथयामि समासतः ॥२६॥ इंद्रेण युयुधे तत्र गजासुरः प्रतापवान् ।
अग्निना च स्वयं तारो वायुना विप्रचितिकः ॥२७॥ चरुणेन यज्ञौ तत्र बलिः क्रोधसमन्वितः । कुर्वेण प्रेहतिश्च मदेनेन
च हेतिकः ॥२८॥ सूर्येण युयुधे क्रोधात् स प्रतापी नरांतकः । देवांतको विष्णुना स क्रोधयुक्तः समाययौ ॥२९॥ जूः
सोमेन दैत्येशो युयुधे बलसंयुतः । यमेनैव महाबाहुवृत्तश्च युयुधे भुशम् ॥३०॥ नानादृद्धभवं युद्धं चकुद्धवद्वकः सह ।
दैत्येद्रा बलगचिष्ठा वर्णनाय न शाकयते ॥३१॥ अहोरात्रं रता युद्धे न विरामं प्रचकिरे । नानाशस्त्रास्त्रवर्षेण व्यवसुस्ते
परस्परम् ॥३२॥ दिवसासतत्र पञ्चैव गतासेषां प्रयुध्यताम् । नाप्राप्यत जयो दैत्येऽदत्यैः परमदुर्जयैः ॥३३॥ ततोऽतिकोप-
संयुक्तः स प्रतापी गजासुरः । इदं संयुह्य चिक्षेप महापर्वतमस्तके ॥३४॥ सूर्जितो देवराजः स ततो देवा: पलायिता: ।

एवं द्वंद्वेरैत्यैदेवंदा मूर्च्छिता: कृता: ॥३६॥ हा हा कृत्वा ततः सर्वं देवसैन्यं दिशो दशा । पपाल तन् महाश्चर्यं हृष्टा विष्णुश्चकोप ह ॥३७॥ चक्रं प्रगल्भं विशेषं महाबाहुः स दारणम् । दैत्यसैन्यं ततस्तेन हता दैत्या अनेकशः ॥३७॥ केषांचिन्मस्तकेच्चेतदपत्तदारुणं महत् । चिच्छेद हस्तपादादीन् दानवानामितस्ततः ॥३८॥ ततो दैत्येन्द्रका: सर्वे आययुस्ते जनार्दनम् । शक्त्वाक्षैः सर्वतो दृष्टा मारयामासुरेव तम् ॥३९॥ नारायणस्ततः कोपसंयुतोऽतिप्रतापवान् । गजामुरं स विन्याध बाणेदशाभिरावृतम् ॥४०॥ तं मूर्च्छितं चकाराऽस्मै ततो देवांतकं हरिः । सप्तभिस्ताडयामास पातयामास भूतले ॥४१॥ एवं सर्वान् महाविद्युः दानवेद्वान् सुदारुणान् । विन्याध मूर्च्छितांश्चक्रं शरवर्षे; समंततः ॥४२॥ ततो हाहारवं कृत्वाऽपलत्तत् सैन्यसुलबणम् । दानवानां भयार्थं वै दृशदिक्षु विशेषतः ॥४३॥ ततो लोभः समायातः क्रोधयुक्तो जनार्दनम् । जगाद वचनं सोऽपि मोहयुक्तो महामुरः ॥४४॥ लोभ उवाच । सम्यक् कृतं त्वया विद्धणो येन मे दशनं गतः । अधुना त्वां न मुंचामि जीवयुक्तं कदाचन ॥४५॥ नामस्तपात्मकं यश्च मरणं नैव मे भवेत् । ज्ञात्वा किमर्थमायातो ज्ञानहीनो यथा नरः ॥४६॥ गदां गृहीत्वैवमुक्त्वा ताडयामास केशाचम् । पपात मूर्च्छिया विरुद्धस्ततः सैन्यं न्यमदृयत् ॥४७॥ मुहूर्तमात्रकालेन सावधानो वभूव ह । पपाल देवराजैः स त्यक्त्वा संग्राममंडलम् ॥४८॥ प्रहस्य दानवान् सर्वान् सावधानानथाऽकरोत् । लोभामुरः प्रसन्नात्मा तैः सार्धं स्वपुरेऽगमत् ॥४९॥ स्तुतो बंदिजैनस्तेष्यो दत्त्वा दानानि हर्षितः । इदासने समासीनो रेजे दानवसत्तमः ॥५०॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देले महापुणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते विष्णुप्राजयो नामाष्टशिरोऽव्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुहूर्ल उवाच । ततोऽतिदुःखितो विष्णुदेवैदेश समन्वितः । त्यक्त्वा विकुलमेवं स यथौ शंखं शरण्यकम् ॥१॥ गत्वा कैलासके दक्ष शिवं नत्वा जनार्दनः । स्तुत्वा वृत्तांतमेवं स कथयामास विस्तरात् ॥२॥ श्रुत्वा महेश्वरो विष्णुं स देवं स्वपुरागतम् । सांत्वयामास युत्तैश्च नानाहृष्टांतदशनः ॥३॥ शिव उवाच । मा चिंतां कुरु विष्णो त्वं सर्वज्ञ जगदीश्वर । तपःपुण्यं महोऽयं यत्तेन त्वं स पराजितः ॥४॥ तपः कृतं च लोभेन फलं तस्य जनार्दन । उक्त्वा

मरिष्यते नाथ कालस्तत्र प्रतीक्षयताम् ॥५॥ देवैः सह महाविष्णो मत्समीपे स्थिरो भव । मदीयभक्तियुक्तो ह्यागमित्य-
त्यन्न तैव सः ॥६॥ एवमुक्तवत्वा वज्रो विष्णुं शंकरः शोकसंयुतः । देवस्तेन समायुक्तोऽतिष्ठत् कैलासपर्वते ॥७॥ अथ
लोभामुर्सर्वैः संस्थितं दानवैर्युतम् । इद्वासने महाबाहुं तमुच्चुदानवोत्तमाः ॥८॥ विप्रचित्याद्या ऊरुः । लोभ महाभाग
शृणु नो बचनं हितम् । विष्णुदेवगणैः सर्वैः कैलासे शंकरं ययौ ॥९॥ अस्माकं शंकरः सोऽपीष्टदेवः पूज्य आदरात् ।
शान्त्रन् रक्षति नः शांभुर्भविष्यति विष्णुक्षणः ॥१०॥ अधुना शंकरस्यास्य भावार्थं प्रेत्यतां महान् । दृतः सर्वार्थसूक्तः कस्ततः
क्षेमं भविष्यति ॥१॥ शिवो यदि स देवानां पक्षगो भवति प्रभो । तदा शांभुं प्रजेयामस्तपावलसमन्विताः ॥१२॥
न ते शांभुरवरस्यैव दाता जानीहि मानद । कर्मणां फलदातारः कृता देवाश्च कर्मणा ॥१३॥ कर्माधीनं जगत् सर्वं सदेवामुर-
मातुषम् । कर्मादावशागं दैत्य कर्मणा त्वं महाप्रभुः ॥१४॥ देवाः कर्मफलं लोभादते न विशेषतः । तदेवर्यविहीनास्ते
पतंति स्वपदात् किल ॥१५॥ अतस्त्यक्त्वा स्वसंदेहं त्यज शांभुं विपक्षणम् । कुरु कर्माश्रयं त्वं वै तेन क्षेमं भविष्यति ॥१६॥
हृष्यक्त्वा दानवेद्रास्ते विरामं चकुरंजसा । लोभामुरस्ततस्तेषां वचने निरतोऽभवत् ॥१७॥ गजामुरं महावीर्यं प्रेषयामास्म
सत्वरम् । कैलासे शंकरस्यैव भावार्थं भावधारकः ॥१८॥ गत्वा शांभुं महादैत्यः प्रणम्य प्रत्युत्त्वा सः । वचनं लोभदैत्येन
प्रेषितं सामपूर्वकम् ॥१९॥ गजामुर उत्त्वा । महादेव नमस्तुर्मयं शृणु मे वचनं हितम् । लोभामुरेण देवेया प्रेषितोऽहं
विशेषतः ॥२०॥ तेन संकथितं वावर्यं तच्छुणुर्व चुखप्रदम् । त्वं साक्षादीश्वरः पूर्णोऽस्माकं पूज्यो निरंतरम् ॥२१॥
विष्णुदेववरः स्वामिन्नागतस्ते प्रसन्निधौ । अस्माकं शत्रुरेवाऽसौ तं त्यज त्वं सदाशिश्व ॥२२॥ वर्यं भक्तास्त्वदीयाश्चास्माकं
मित्रं तदेव ते । मित्रं शत्रुस्तथा शंभो पालयस्वादराद्विनः ॥२३॥ नो चेत् संग्रामभावेन जेऽयामस्त्वा न संशयः । कर्मणा
त्वं समर्थश्चेत् संजातो भुक्षव विष्टपम् ॥२४॥ कर्मणा लोभकः शंभो सर्वेवर्ययुतोऽधुना । तस्मादसान् महाभाग रक्षते
भक्तिसंयुतान् ॥२५॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वाऽब्रवीन्निःश्वस्य शंकरः । गुजामुरं त्वर्यं साश्रा वचनं हितकारकम् ॥२६॥
शिव उत्त्वा । गजामुर महालोभं वद मे वचनं हितम् । गत्वा तं दानवेद्रं त्वं सर्वामुरसमन्वितम् ॥२७॥ कैलासं विष्णुना
त्यक्त्वा सहितोऽहं रवदेवपैः । गच्छामि यत्र कुत्रापि न त्यजामि जनादेनम् ॥२८॥ कर्मणा त्वं समर्थश्चेत् संजातो भुक्षव
विष्टपम् । सर्वं चराचरं तेऽभृत् स्वाधीनं नात्र संशयः ॥२९॥ एवमुक्तवा भुदुर्भुद्धि शंकरः सुरनायकैः । जगाम पर्वतोहेशो

त्यक्त्वा कैलासमात्मनः ॥३०॥ महावेन महेशानः पर्वतद्वैणिमाश्रितः । दैविचिष्टणसुखैः सैवैः पशुवत् कालचालकः ॥३१॥
गजासुरः सभां गत्वा जगाद् सकलैर्युतम् । लोभासुरं स वृत्तांतं श्रुत्वा संहरितोऽभवत् ॥३२॥ ततः स सत्यलोके च
विकुञ्ठे शंकरालये । दानवान् स्थापयामास स नानादेवपदेषु वै ॥३३॥ हंद्रासनं परित्यज्य यथौ भूम्यां महासुरः । स्वपुरे
दानवेद्रैश्चावसङ्घोगपरायणः ॥३४॥ न ममर्शं निजात्मानं गतिवतः केवलं स तु । ऋषीमांसमहिरादिवासंसक्तोऽभूत
सुदुर्भूतिः ॥३५॥ धन्यमात्मानमेवं स मन्यते एम कृतार्थकम् । ब्रह्मांडं वराणं मेऽभूत्र मतः श्रेष्ठ एककः ॥३६॥
॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोदले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते लोभासुरब्रह्माण्डजयो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ सुहृल उवाच । ततो बहौ गते काले दानवा बलदपिता: । जगुलौभासुरं तत्र लोभयुक्ता विशेषतः ॥
॥१॥ दानवेदा ऊचुः । देवा लोभासुर स्वामिन्नसमाकं शान्त्रवो मता: । सुराश्चासुरवर्यणां वेदे प्रोक्ता विचारय ॥२॥ शास्त्राख्य-
देवसंघास्ते न मरिष्यन्ति कहिचित् । अमरा वेदशास्त्रेषु कथिता नात्र संशयः ॥३॥ कर्माच्चा देवता: स्वामिन् द्वाते कर्मणि
तत्क्षणात् । मरिष्यन्ति महाभाग तदर्थं यत्वमाचर ॥४॥ जित्वा ब्रह्मांडगोलं किं संस्थितोऽसि महासुर । न कृतार्थस्त्वमेवैव
कदा जीवत्सु यात्रषु ॥५॥ हिरण्यकशिपुजित्वा पुरा देवगणान् स्वयम् । राज्यं चकार सर्वत्र भुवनेषु न संशयः ॥६॥ ततो
देवैः प्रयत्नेन निमितो वृहरिः प्रभो । तेन हत्वा सुराधीशं देवा: स्वस्थानगा वसुः ॥७॥ अतस्त्वं दैत्यराजेऽद हितं कुरु
विशेषतः । तदा चिरं महाराज सुखयुक्तो भविष्यसि ॥८॥ तेषां वचनमाकर्यं लोभासुरः सुमंदधीः । आज्ञापयत्ततो
दैत्यो दैत्येदान् कर्मवंडने ॥९॥ ततो गजासुराद्याश निर्गता क्रोधसंयुताः । यत्र तत्र द्विजान् धृत्वा जययज्ञान् विशेषतः ॥
॥१०॥ यज्ञवृद्धांसतथा गाश्च तीर्थानि यत्र तत्र ते । जय्युर्भंजउत्पन्तं कर्मवंडनकारणात् ॥११॥ वर्भंजुः क्रोधसंयुतका देवता-
द्वयतनानि ते । स्वधर्मसंथं जनं हृष्टा जय्युद्दानवसत्तमः ॥१२॥ सर्वत्र दानवाधीशौलोभासुरस्य मूर्तयः । जनैः पूज्याः कृता दक्ष
तदाधारं बभूव ह ॥१३॥ न स्वाहा न स्वधा कुत्र बभूव प्रलये यथा । न वष दारणं कर्म त्रासितं भूमिमंडलम् ॥१४॥
लोभासुरयुतं सैवैः कर्म तैः प्रतिपादितम् । ततो हाहारवैर्युक्ता वभूयुमानवा: प्रभो ॥१५॥ ब्राह्मणा बनगा भूत्वा केचिन्

मरणनिश्चयः । चक्रः कर्म तथा अष्टा वभूवृद्धिहवो द्विजाः ॥१६॥ एवं वहौ गते काले देवा: परमदुःखिताः । उपचासपरा: सर्वे वभूवस्ते प्रजापते ॥१७॥ ततोऽनियतसंयुक्ता विचारं चक्रंजसा । लोभामुरविनशाय न प्रापुत्ते दिवौकसः ॥१८॥ ततोऽनितदुःखिताः सर्वे किं कुर्म इति विहल्लाः । संतस्थुः पर्वतोद्देशे गुप्तभावेन देवपा: ॥१९॥ तत्राऽज्जगाम योगिद्वै ईश्यः सर्वप्रियंकरः । अवधूतः स्वरूपेण साक्षात्दिवेश्वरो यथा ॥२०॥ तं प्रणाम्य शिवाद्यास्ते प्रचल्लौभनाशकम् । उपायं दीनभावेन सामित्र्यमावशेषिताः ॥२१॥ ततोऽनितदुर्लग्नायुक्तो ईश्यः सर्वार्थकोविदः । जगाद तात्र सुरेद्वान् स दीनान् दृष्टा विशेषतः ॥२२॥ ऐश्य उवाच । शृणुधर्वं विद्युशांवाचा मुनयस्तन्त्रभाविताः । लोभामुरो महापापी दुर्जयो नात्र संचायः ॥२३॥ विद्वराजं तदपि वै भजधर्वं भक्तिसंयुताः । तेनाऽयं सुजयो देवा भविष्यति विशेषतः ॥२४॥ स्वयं साक्षात् ब्रह्म-पतिर्बुद्धिं संचालयिष्यति । गजाननस्य मन्त्रं वै जपधर्वं विधिपूर्वकम् ॥२५॥ एवमुक्तवा महायोगी ईश्यः स्वचब्दंदगोऽभवत् । शिवादयो महाभागा हर्षिताः संवभूतिरे ॥२६॥ गजाननस्य मन्त्रं ते जेपुस्तपःपरायणाः । सविविधं ध्यानसंयुक्ताहस्तोषया-मामुरन्वहम् ॥२७॥ निराहारप्रभावेण संतुष्टो भ्रातृभाविताः । शतवर्षेषु देवेशानाययौ स गजाननः ॥२८॥ हृष्टा गजाननं ते तु हर्षिता देवनायकाः । देवा मुनिगणाः सर्वे पुष्पजुः स्वेहसंयुताः ॥२९॥ कृत्वा करपुर्दं भक्त्या तुष्टुवुस्तं गजाननम् । गुनस्तथाय ते सर्वे प्रणमुस्तं गजाननम् ॥३०॥ देवर्षय उचुः । गजानन नमस्तरुण्यं सर्वेषां बीजरूपिणे । निर्बिजाय गणेशाय विद्वानां पतेय नमः ॥३१॥ अर्दंतायैकदंताय हेरंबाय नमो नमः । चतुर्भुजाय सर्वेश सर्वपूज्याय ते नमः ॥३२॥ सर्वसिद्धि-प्रदात्रे च सुरामुरमयाय ते । सिद्धिद्विद्विप्रचालाय सिद्धिद्विद्विपते नमः ॥३३॥ अगुणाय गुणहपाय गौणिने । मायामयाय मायायाश्वलकाय परात्मने ॥३४॥ सर्वादये महोदार पराक्रमपराय ते । रवानंदवाचिने तेऽस्तु नमः स्वानंद-दायिने ॥३५॥ योगाकाराय योगानां रातिदायिने । ब्रह्मणसपतये तेऽस्तु ब्रह्मणं ब्रह्मणे नमः ॥३६॥ अनाधाराय सर्वेषामधाराय नमो नमः । आदिमध्यांतहीनायादिमध्यांताय ते नमः ॥३७॥ परश्वकुशाहस्ताय चिनेत्राय महोदर । नमो मूषकवाहाय मूषकद्विजने नमः ॥३८॥ नमो नमस्ते सकलाय धाम्भे सदा सुखानंदकराय पात्रे । जगत् सुखद्वे सकलस्य हंत्रे गुणैविहीनाय गणाधिष्पाय ॥३९॥ विदेहरूपाय पराय भोवत्रे बोधेन हीनाय सुसांख्यकाय । सदा स्ववृद्धं परसंस्थिताय गजात्मस्पाय नमो नमस्ते ॥४०॥ बोधहीनं च यद्गत्वा तदेव गजवाचकम् । गजचिह्नं योगिद्वै पद्यंति

त्वां गजाननम् ॥४१॥ यथा मुखस्य चिह्नेन ज्ञायसे त्वं तु योगिभिः ॥४२॥ विदेहं
गजस्तु पूर्वं यत्तेन ते मुखमुच्यते । गणेशस्य प्राप्तिकरं गजानन नमोस्तु ते ॥४३॥ किं सतवाम गणाधीशा यत्र वेदादिकारतथा ।
योगिनः शांतिमापद्वास्तं वयं शरणं गता: ॥४४॥ सतुत्वा विदेश्वरं ते तु पणेमुस्तं पुनः पुनः । तानुवाच गणाधीशो हर्षयन्
सर्वभावावित् ॥४५॥ गजानन उवाच । स्तोत्रं भवत्कृतं देवा ईश्वरा मुनयश्च मे । सर्वसिद्धिप्रदं पूर्णं भविष्यति निरंतरम्
॥४६॥ यद्यदिक्षिति तत्तद्वै दारथामि भक्तियंत्रितः । पठनाच्छवणादस्य संतुष्टोऽहं विशेषतः ॥४७॥ वरदोऽहं वृष्णुत वो
दास्यामि वरमीप्तिमतम् । तपसा भक्तिभावेन स्तोत्रेण तुष्टिमागतः ॥४८॥ गजाननवच्चः श्रुत्वा हर्षिता देवतर्षयः ।
प्रत्यूचिरे प्रणम्येदं वचनं सर्वसौख्यदम् ॥४९॥ देवर्षय ऊचुः । लोभासुरेण भो स्वामिन् त्रासिसं भुवनत्रयम् । वयं
कर्मविहीनत्वादुपोषणयुताः कृताः ॥५०॥ अतस्त्वं जहि दैत्येशं सर्वाजेयं गजानन । तव भक्तिं द्वादं देहि लोभहीना
विशेषतः ॥५१॥ तेषां वचनमाकर्ष्य गजानन उवाच तान् । मा भयं कुरुत प्राज्ञा हनिहयामि महासुरम् ॥५२॥ लोभहीना
मदीया या भक्तिर्वशं भविष्यति । अधुना दानवेदं तं जेष्यामि च न संशयः ॥५३॥ मुनीन् देवमुक्त्वाऽभवत्तत्रैव
संरिथितः । सर्वेषां कार्यसिद्धिर्थं गजाननः प्रतापवान् ॥५४॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देश महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते गजाननप्रादुर्भावो ताम चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

२४८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्रल उवाच । दूरं गजाननस्तत्र प्रेषयामास शंकरम् । स गत्वा दैत्यं दक्ष जगाद शृणु तद्वचः ॥१॥
शिव उवाच । शृणु लोभासुर त्वं मे वचनं हितकारकम् । करिष्यसि यदा साम्ना भविष्यसि तदा सुखी ॥२॥ गजाननः स्वयं
साक्षात्कृत्वाणां नायकः स्मृतः । स आगतः सुरैः सर्वेदवैद्युतिभिर्वृत्तिः ॥३॥ नगरपांतभागे ते इत्यायोजनदूरतः । संस्थितेन
च दैत्येश प्रेषितोऽहं विशेषतः ॥४॥ मदीयवरदानेन निर्भयोऽसि हि मानद । अतस्वदीयरक्षार्थं प्रेषयामास मां प्रभुः
॥५॥ ब्रह्मांहं बशमानीय त्वं सर्वेशोऽसि सांप्रतम् । देवान् पशुसमानांश्च कृत्वा दैत्यैनिरंतरम् ॥६॥ अधुना वैरसुत्सुत्य
स्नेहं कुरु महामते । देवाः स्वपदगः संतु ब्राह्मणाः कर्मकारिणः ॥७॥ गजाननस्य वर्तस्व मित्रभावेन दानव । सुंक्षव

भोगान् महाभाग नोचेत्वां स हनिष्यति ॥८॥ शिवस्य वचनं श्रुत्वा कोधयुक्तो महासुरः । जगाद तं तिरस्कृत्य महादेवं
मदान्वितः ॥९॥ लोभासुर उवाच । कोऽसौ गजाननः शंभो त्वं भेदकर पव च । मोहस्यधुना मां किं देवानां पक्षगः पुरः
॥१०॥ अधुना त्वां महादेव हनिम कोधसमन्वितः । किं करोमि च दृतस्त्वं गच्छ देवं गजाननम् ॥११॥ बद वाक्यं मदीयं
त्वं हनिष्यामि सदेवकम् । गजाननं न संदेहः पश्य मे पौरुषं महत् ॥१२॥ एवं निर्भित्सतः शंभुः कोधाशणविलोचनः ।
जगाद तं महादैत्यं विशेषज्ञः सुदुर्भितिम् ॥१३॥ शिव उवाच । मृत्युयोगेन पापिष्ठ त्वं युतोमि न संशयः । गजाननं तेन
लोभ निर्दसि ब्रह्मनायकम् ॥१४॥ शिवः पुनः सुदुर्भुद्धिमेवमुक्तवा यथौ प्रसुम् । गजाननं प्रणाम्यदौ वृत्तांते संजग्नौ
पुनः ॥१५॥ तदाकण्ठं वचः क्रूरं गजाननः प्रतापवान् । कोधसंरक्तचक्षुः सन् परशुं त्वक्षिप्ततः ॥१६॥ अनंतादित्यसंकाशः
परशुः कालभीतिदः । आययौ दैत्यपुर्या चै ज्वालामालाभिरावृतः ॥१७॥ तेजोमयं महास्त्रं तद् हङ्गा दैत्यगणाः परम् ।
भयभीता यथुस्तं ते हाहाकाररचाकुलाः ॥१८॥ दानवेदैः सभासंस्थं लोभं हङ्गा सुखं वचः । जगुदारुणरूपं यत् सर्वेष्यो
भयदायकम् ॥१९॥ नगरा उच्चुः । किं स्थितोऽसि महादेवं लोभं ज्वालासमाकुलम् । अस्त्रं समागतं क्रूरं दाहयामास
दानवान् ॥२०॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वा भयहर्षसमन्वितः । जगाद दानवाधीशान् महाकोपयुतोऽसुरः ॥२१॥ लोभासुर उवाच ।
गजाननोऽस्मैः सार्थं समायातो न संशयः । समर्थो हृष्टयते तूर्णं यस्याख्वबलमीहशाम् ॥२२॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दानवेद्रा
महाबलाः । ऊचुः प्रांजलयः सर्वे मा भयं कुरु सत्तम ॥२३॥ गजाननं हनिष्यामः पश्यति त्वयि मानद । एवमुक्त्वा यथुः
सर्वे दंशिता योद्धुमाहृताः ॥२४॥ ततस्तैर्यमसंकाशैर्हेष्टं तेजोमयं महत् । अस्त्रं ब्रह्मपते क्रूरं प्रलयस्य प्रकाशकम् ॥२५॥
ददाह दानवांस्तत्र सर्वतस्तीक्ष्णतेजसा । हाहाकाररवा: सर्वे पपलुर्भयविहलाः ॥२६॥ दानवेद्रैस्ततो दक्ष मेघाख्वं मोचितं
महत् । जलौष्यैः सर्वतो मेघा वृद्धुषुद्गुणं परम् ॥२७॥ जलं सर्वं महास्त्रं तच्छोषयामास तत्क्षणात् । मेघस्थं ते ततो
मेघा निस्तेजसका व्यभूविरे ॥२८॥ दैत्यमुख्यांश्च ज्वालया परशुस्तदा । ददाह च ततो भीता पपलुर्भव तत्र ते
॥२९॥ तद् हङ्गा परमाश्रयं स लोभासुर आययौ । रथासुरो महातेजास्तनिवृत्यर्थमाहतः ॥३०॥ पश्यतो दैत्यराजस्य
ज्वालालक्षस्मात् समागता । रथं साश्रं ददाहात्पि ततः शस्त्राणि सर्वतः ॥३१॥ ततः पपाल दैत्येष्वः कर्वि लोभासुरो
यथौ । तं प्रणाम्य महाभागं प्रच्छ विनयान्वितः ॥३२॥ लोभासुर उवाच । स्वामिन् गजाननो देव आगतः स महाबलः ।

दाहयामास शार्वेणाऽनिवार्येण रथं स मे ॥३३॥ तत्रिवृत्त्यर्थमेवाहं न पश्यामीह किंचन । अतस्ते शारणं नाथ प्रापोऽहं रक्ष
मां सुने ॥३४॥ मनोवाणीमयं सर्वं तरमान् चृत्युर्न मे भवेत् । नामरूपयरः सोऽपि कर्त्तं मां धृष्यति प्रभो ॥३५॥ यदि ऐ
मरणं प्राप्तमेवं तत्त्वस्तु सांप्रतम् । देवानां शारणं नाथ न गमिष्यामि कर्हिचित् ॥३६॥ अतो वद महाभाग उपायं
हितदायकम् । त्वदाधारं च योगीद्व जीवनं मे प्रवर्तते ॥३७॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा शुक्रः सर्वज्ञसुख्यकः । लोभासुरं
भयोद्विद्यं तं जगाद् प्रहर्षयन् ॥३८॥ शुक्र उवाच । मा कुरुत्व भयं चत्स इत्यु मे चचनं हितम् । तत् समाचर दैत्येन्द्र ततः
लेमं भविष्यति ॥३९॥ गजाननः प्रसन्नात्मा यदिच्छति महासुर । तदेव सत्यरूपं वै भविष्यति न संशयः ॥४०॥
ब्रह्मणां नायकः प्रोक्तो गच्छ तं विनयान्वितः । नाऽयं देवाधिषो दैत्य सुरासुरमयः प्रभुः ॥४१॥ एवं तस्य वचः श्रुत्वा
लोभसं पुनरब्रवीत् । निःश्वस्य देवपैः सार्थं कर्त्तं योद्वृं समाययै ॥४२॥ मध्यस्थश्वेतं महाभागं तं गच्छामि शारण्यकम् ।
न लज्जा तेन मे स्वामिन् संशयं चिंधि हृतिस्थानम् ॥४३॥ शुक्र उवाच । देहरूपं महद्व्यात्मा वेदभाषितम् । तयोर्यां
महादैत्य बोधोऽसि पदवाचकः ॥४४॥ बोधनाशो चिंदहारयं ब्रह्म सौख्यं प्रकीर्तिंतम् । सुरिसिद्धिं तदेव तर्वं विजानीति
गजाननम् ॥४५॥ सर्वेषां वीजरूपं यत्स्य वीजं न विद्यते । तदेव गजशब्दारुपं ब्रह्म वेदे प्रकीर्तिंतम् ॥४६॥ गजचिह्नं
गच्छति योगिनो हि गजाननम् । तेन नामा समाख्यातो सुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥४७॥ यथा सुखस्य चिह्नेन ज्ञायते
मानवादिभिः । गजचिह्नं तद्व्यक्तयोगिते योगिभिः सदा ॥४८॥ तेनैव स्थापितं विश्वं बोधरूपं महामते । स्वस्वर्धमयुतं
पूर्णं तत्राऽयं संस्थितोऽभवत् ॥४९॥ पाताले दानवानां च राज्यं द्वयेण दिवौकसाम् । पृथिव्यां मानवानां च त्रिविधं
देहधारी च द्वेष्ययो वरदोऽभवत् । देवानां विवर्संदाता गणेशः सर्वभाववित् ॥५०॥ ततो दैत्यगणाः सर्वे बलयुक्ता
सुरेंद्रकान् । उद्गुर्वरिग्निया गजन् विघ्नहीनप्रभावतः ॥५१॥ यदा दैत्या महालोभ लोभयुक्ता विशेषतः । देवानां
जीवनाशार्थमभवन् कर्मवेङ्डनात् ॥५२॥ तदा विघ्नश्वरः साक्षाहेहं धृत्वा च दानवान् । हत्वा स्वस्थानगान् देवानकरोद्भर्म-
पालकः ॥५३॥ सुराऽसुरादयः सर्वे स्वस्वर्धमर्ता यदा । तदायं ब्रह्मरूपः संश्वेते चिंतामणिर्भौ ॥५४॥ चित्तरूपा स्वयं
बुद्धिश्रातिरूपा महामते । सिद्धिस्तान्यां गणाधीशः खेलति ब्रह्मनायकः ॥५५॥ स्वसंवेयात् मनस्तस्य दर्शनं जायते यतः ।

तेनाऽयं गणपः स्वानंदचासी कथयते बुधैः ॥५८॥ अतस्तस्यैव दैत्येद शारणं सुखदं भेवेत् । अन्यथा सकलं हत्वा मरिष्यसि न संशयः ॥५९॥ गजाननस्य दैत्येश शास्त्रं ब्रह्ममयं ह्यतः । तस्मै कुरु नमो भक्त्या शांतस्वपं भविष्यति ॥६०॥

॥ ओमिति श्रीमदांते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते शुक्रोपदेशवर्णं नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुहुरु उवाच । शुक्रस्य वचनं श्रुत्वा लोभासुरः प्रणम्य तम् । तथेति प्रतिपाद्यैव सकविः शारणं यथौ ॥१॥ नगरप्रांतभागे तच्छस्त्रं गजाननस्य च । समीपसंस्थान् जडचाल दानवादीन् समाप्तितम् ॥२॥ तं प्रणम्य महादैत्यो लोभः परशुसुतमम् । कृतांजलिः प्रतुष्टाव भयभीतः समंततः ॥३॥ लोभासुर उवाच । नमस्ते शास्त्रराजाय शास्त्राणां ब्रह्मस्वरूपिणो । नानाशास्त्राणि शास्त्रेश त्वदाधारणि ते नमः ॥४॥ प्रलयानलसंकाशं स्वरूपं धरते नमः । अनंतवीर्ययुक्ताय ग्रासकरामितोजसे ॥५॥ दृश्याहृष्यमयायैव सर्वदप्हराय ते । धर्मसंस्थापनाथाय नानास्वप्धराय च ॥६॥ साक्षाद्वजाननस्यैव यद्वीर्यं नियतात्मकम् । तदेव त्वं महाशास्त्रं किं ते स्तौमि नमो नमः ॥७॥ शारणानातपालाय सदा स्वानंदसंस्थित । रक्ष मां भयभीतं भ्रोः परशो ते नमो नमः ॥८॥ एवं लोभासुरं संस्तुवन्तं तं तु महाबलम् । काठेयन शास्त्रराजं तच्छांतिरुपधरं वाभौ ॥९॥ गत्वा गजाननस्यैव हस्तां तद्भूत्वं ह । लोभासुरः स शुक्रेणाऽययौ विश्वरं ततः ॥१०॥ समागतं महादैत्यं हृष्टा देवर्षयोऽभवन् । विस्मिता हर्षिता सर्वे परस्परसुखेषणा: ॥११॥ गजाननं प्रणम्यैव लोभासुरः प्रतापचान् । काठेयन पूजयामास भास्त्रियुक्तो विशेषतः ॥१२॥ प्रणम्य तं युनदैत्यः कृत्वा करपुटं प्रभुम् । गजाननं भावसंयुक्तस्तुष्टाव प्रहर्षितः ॥१३॥ लोभासुर उवाच । नमस्ते गजवक्त्राय नानासिद्धिप्रदायिने । बुद्धिचालकवेषाय ब्रह्मणे वै नमो नमः ॥१४॥ हृत्वा य सदा स्वानंदवासिने महात्मने । परात्परतरायैव विशेशाय नमो नमः ॥१५॥ सुरासुरप्रियकर सुरासुरमयाय ते । लोभयुक्तान् विघमस्थानाशनाय नमो नमः ॥१६॥ देवानां पालकायैव दैत्यानां रक्षकाय ते । सर्वेषां दपहंत्रे वै गणेशाय नमो नमः ॥१७॥ लंबोदराय देवेश दैत्येश सूषकवचज । अनादेये च सर्वेषामादिरूपाय ते नमः ॥१८॥ आदिमध्यांत-हीनायादिमध्यांतस्वरूपिणे । ब्रह्मशाय महेशानां पालकाय नमो नमः ॥१९॥ ब्रह्मश्यो ब्रह्मदत्त्रे च सदा शांतिधराय

ते । शांतीनां शांतिरूपाय नमो योगाय वै नमः ॥२०॥ एकदंताय सर्वेश ब्रह्मतुंडाय ते नमः । महोदराय पूर्णाय पूर्णानंदाय ते नमः ॥२१॥ सर्वेषां मूलबीजाय मात्रे पित्रे नमो नमः । ज्येष्ठराजाय ज्येष्ठानां पालकाय नमो नमः ॥२२॥ शीजरूपं गणाधीशा जगतां ब्रह्मणां गजम् । चिह्नेन लभ्यसे तेन गजानन नमोऽस्तु ते ॥२३॥ बोधीनाय रूपाय सदा सांख्यमयाय च । विदेहाय नमस्तुभ्यं प्रत्यक्षं रूपधारिणे ॥२४॥ ये स्तोतुं न समर्थश्च वेदा योगिनिशिवादयः । तं किं स्तौमि गणाधीशा नमस्ते वरदो भव ॥२५॥ त्वद्वश्ननजमाहात्मयात् संस्तुतोऽस्मि महाप्रभो । तेन मेऽभ्यदो भूत्वा रक्ष दासं दिशेषतः ॥२६॥ एवं स्तुत्वा महालोभः प्रणनाम गजाननम् । तमुवाच दयासिंधुभैर्वकं भक्तप्रपालकः ॥२७॥ गजानन उचाच । चरं वृणु महालोभ ददामि मनस्मीषितम् । प्रस्त्रोऽहं विशेषण भक्तया काव्यप्रदत्तया ॥२८॥ त्वया कृतमिदं स्तोत्रं सर्वसिद्धिकरं भवेत् । पठतः शृणवतश्च लोभं तं नैव पीडय ॥२९॥ पुत्रपौत्रादिसंयुक्तो भुक्त्वा ओगान् मनेषितान् । अंते स्वानंदलोके स ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥३०॥ यः स्तौति मामनेतैव स मे मानयो न संशायः । सदा सुरस्वत्यावेन हीनः सोऽपि भविष्यति ॥३१॥ त्वां हंतुं कोधसंयुक्त आगतोऽहं न संशायः । शरणागतस्मेवं तु दानवोत्तम हन्ति न ॥३२॥ गजाननवचः श्रुत्वा लोभो हर्षसमन्वितः । उचाच तं महाबुद्धिभावेन ब्रह्मनायकम् ॥३३॥ लोभासुर उचाच । गजानन वरं मे त्वं देहि संपूर्णादायकं । तत्र भन्तिस्वरूपं च गाणपत्यप्रियात्मताम् ॥३४॥ स्थानं देहि विशेषण प्रभो वृत्तिं च शाश्वतीम् । कायं कथय सर्वेशा करिष्यामि गजानन ॥३५॥ गजानन उचाच । मदीया भन्तिराद्या ते भविष्यति महामते । गाणपत्येषु ते स्नेहो बृद्धिं यास्यति नित्यदा ॥३६॥ स्वस्थाने त्वं स्थिरो भूत्वा तिष्ठ मे भन्तिसंयुतः । यत्र मे स्मरणं नास्ति पूजनं वाऽसुरोत्तम ॥३७॥ आदौ कर्मादिषु प्राङ्म तत् समाहर नित्यदा । यथा देवाः प्रिया मे तु तथा त्वमपि लोभक ॥३८॥ मम भक्ताश्च ये दैत्य तान् रक्षस्व विशेषतः । मदीयभन्तिरूपं तु लोभ वर्धय तेषु वै ॥३९॥ एवमुक्तः प्रभुं लोभस्तं प्रणम्य गजाननम् । काव्येन सहितः सोऽपि स्वपुरं प्रथयौ प्रभो ॥४०॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्देले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननवचरिते लोभासुरशांतिवर्णं नाम द्विचत्वारिशोऽस्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उचाच । शांतिस्तपधरं लोभं हृद्वा देवर्षयोऽमलाः । गजाननं निजं नाथं हृषिता नेमुरादरात् ॥१॥
 गजाननं पूजायित्वा विधानेन सुरर्षयः । पुनः प्रणाय तं सर्वं गृष्टुः करसंयुटः ॥२॥ विदेहरूपं भवत्बंधारं सदा श्वनिष्ठं
 स्वसुखप्रदं तम् । अमेयसांख्येन च लभ्यमीशं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥३॥ मुनीद्रवंयं विधिबोधहीनं सुबुद्धिदं
 बुद्धिधरं प्रशांतम् । विकालहीनं सकलांतंगं वै गजाननं भक्तियुता भजामः ॥४॥ अमेयरूपं हृषि संस्थितं तं ब्रह्माहमेकं
 अमनाशकारम् । अनादिमध्यांतमपाररूपं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥५॥ जगत्प्रमाणं जगदीशमेवमगमयमायं जगदादि-
 हीनम् । अनात्मनां मोहप्रदं पुराणं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥६॥ न भूर्ने रूपं न जलं प्रकाशं न तेजसिस्थं न समीरण-
 स्थम् । न खे गतं पञ्चविभूतिहीनं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥७॥ न विश्वं तैजसं न प्राङ्मं समष्टियुष्टिरथमनंतरं न ।
 गुणीविहीनं परमार्थभूतं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥८॥ शुणेशां नैव च बिंदुसंस्थं न देहिनं बोधमर्यं न हुंडिम् ।
 संयोगहीनाः प्रबद्धति तत्सं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥९॥ अनागतं नैव गतं गणेशं कर्थं तदाकारमर्यं वदामः ।
 तथापि सर्वं प्रसुदेहसंस्थं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१०॥ यदि त्वया नाथ कृतं न किञ्चित्तदा कर्थं सर्वमिदं विभाति ।
 अतो महात्मानमन्वित्यमेव गजाननं भक्तियुता भजामः ॥११॥ सुस्तिसिद्धिदं भक्तजनस्य देवं स कामिकानामिह सौख्यदं
 तम् । अकामिकानां भवत्बंधारं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१२॥ सुरेद्रसेवं व्यासैः; सुसेन्यं समानभावेन विराजयंतम् ।
 अनंतवाहं सुषकध्वजं तं गजास्तपे गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१३॥ सदा सुखानंदमये जले च समुद्रजे चेष्टुरसे निवासम् ।
 द्वंद्वस्य पानेन च नाशस्तपे गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१४॥ चतुःपदार्था विविधप्रकाशास्त एव हस्ताः स चतुर्भुजं
 तम् । अनाथनार्थं च महोदरं वै गजास्तपे गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१५॥ महारुद्मारुद्मकालकालं विदेहयोगेन च लभ्यमानम् ।
 अमायिनं मायिकमोहदं तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१६॥ रविस्तवरूपं हरिस्तवरूपं हरियोधहीनम् ।
 शिवस्तवरूपं शिवभासनाशं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१७॥ महेश्वरीस्थं च सुशक्तिहीनं प्रसुं परवंदमेवम् ।
 अचालकं चालकवीजभूतं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१८॥ शिवादिदैवश्च खण्डः सुचंद्रं नरैर्लतावृक्षपश्चुपभूमिः ।
 चराचरैर्लोकविहीनमेवं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥१९॥ सनोवचोहीनतया सुसंस्थं निष्टुतिमात्रं हाजमठयं तम् ।
 तथापि देवं पुर आस्थितं तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२०॥ वर्यं सुधन्या गणपस्तवेन तथैव नत्याच्चनतस्तवैव ॥

गणोशारुपाश्च कृतास्त्वया तं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२१॥ गजारुपवीजं प्रवदंति वेदास्तदेव चिह्नेन च योगिनस्त्वाम् ।
 गच्छति तेनैव गजाननस्त्वं गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२२॥ पुराणवेदाः शिवविष्णुकाद्याऽमराः शुक्राद्याः गणपस्तवे
 वै । विकुठिताः किं च वर्यं स्तवाम गजाननं भक्तियुता भजामः ॥२३॥ मुहूल उवाच । एवं स्तुतवा गणेशानं नेमुः सर्वे पुनः
 पुनः । तानुत्थापय वचो रम्यं गजानन उवाच ह ॥२४॥ गजानन उवाच । वरं ब्रूत महाभागा देवा: सर्विगणाः परम् ।
 स्तोत्रेण प्रीतिसंयुक्तः परं दास्यामि वाञ्छितम् ॥२५॥ गजाननवचः श्रुत्वा हर्षयुक्ताः सुरर्षयः । जगुस्तं भक्तिभावेन
 साश्रुनेत्राः प्रजापते ॥२६॥ देवर्षय ऊङुः । गजानन यदि स्वामिन् प्रसन्नो वरदोऽसि भोः । तदा भक्तिं वृद्धां देहि लोभमहीनां
 तवदीयकाम् ॥२७॥ लोभासुरस्य देवेश कृता शांतिः सुखप्रदा । तदा जगदिदं सर्वं वर्युक्तं कृतं त्वया ॥२८॥ अधुना
 देवदेवेश कर्मयुक्ता द्विजादयः । भवित्यंति धरायां वै वर्यं स्वस्वधर्मरता; सर्वे गजानन कृतास्त्वया ।
 अतः परं वरं याचामहे हुँढे कमस्यहो ॥२९॥ यदा ते स्मरणं नाथ करियामो वर्यं प्रभो । तदा संकटहीनात् वै कुरु त्वं नो
 गजानन ॥३१॥ एवमुक्तवा प्रणेमुस्तं गजाननमनामयम् । स तातुवाच प्रीतात्मा भक्तियधीनस्वभावतः ॥३२॥ गजानन उवाच ।
 यद्यच्च प्रथितं देवा मुनयः सर्वमंजसा । भवित्यति न संदेहो मत्समृत्या सर्वदा हि वः ॥३३॥ भवत्कृतमदीयं वै
 स्तोत्रं सर्वत्र सिद्धिदम् । भवित्यति विशेषण मम भक्तिप्रदायकम् ॥३४॥ पुत्रपौत्रप्रदं पूर्ण धनधान्यविवर्धनम् । सर्व-
 संपत्करं देवा: पठनाच्छ्रवणाद्वृणाम् ॥३५॥ मारणोचाटनकाचेषु प्रशास्तं तद्विषयति ॥३६॥ कारागृहगतस्यैव
 वाधते ॥३६॥ संग्रामे जयदं चैव यात्राकाले फलप्रदम् । शान्त्रचाटनकाचेषु प्रशास्तं तद्विषयति दिनावधिम् । प्रयोगं यः
 करोत्येव स भवेत् सर्वसिद्धिभाक् ॥३७॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां ब्रह्मभूयस्य दायकम् । भवित्यति न संदेहः स्तोत्रं महूक्ति-
 वर्धनम् ॥४०॥ एवमुक्तवा गणाधीशस्तत्रैवांतरधीयत । देवा: सर्विगणाः सर्वेऽभवत् खिन्ना इव प्रभो ॥४१॥ गजाननस्य
 मृतिस्तैः स्थापिता सिद्धिदा ततः । तैर्हेत कोणभागे स्त दर्शनेत सुखप्रदा ॥४२॥ तत्रैव संस्थिता देवा मुनयो भक्ति-
 संयुताः । अंशेन स्वाधिकारेषु स्वाश्रमेषु गता बसुः ॥४३॥ ततः स्वधर्मसंयुतता बभूत्वाननवा भुवि । यथायोजयं जगत् सर्व-

व भूते हर्षितं विदे ॥४४॥ एतद्जाननस्यैव चरितं पापनाशनम् । सुक्तिसुकितप्रदं दक्ष कथितं ब्रह्मदं परम् ॥४५॥ यः पठेत्
पाठग्रहोपि शुण्टे अद्ययनितः । स ईचितफलं भ्रष्टवा ब्रह्मभूतो भविष्यति ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने महापुणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते देवमुनिकृतसुतिवर्णं नाम त्रिचत्वारिशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । धन्योऽहं सुद्दल स्वामिस्त्वतसंगान्नात्र संशायः । लोभशान्तिकरं चित्रं श्रुतं भ्रवत्या
चरित्रकम् ॥१॥ न तुप्रोऽहं गजास्यस्य सुधापान इव प्रभो । चद्य क्षेत्रस्य माहात्म्यमधुना तस्य सर्वदम् ॥२॥ गजाननस्य
मनव्यर्थमवतारान् धृतान् वद । संक्षेपेण महाभागं सर्वज्ञोऽसि च ते नमः ॥३॥ सूत उवाच । दक्षस्य वचनं श्रुत्वा सुद्दलो
हर्षसंयुतः । जगाद तं महाभागं महाभागो दयानिवतः ॥४॥ सुद्दल उवाच । अवतारा अनंताश्च गजाननस्य मानद । भ्रत्तानां
कार्यास्त्वद्वर्थं कथनं नैव शाकयते ॥५॥ तथापि शृणु दक्ष त्वमवतारचरित्रकम् । गजाननस्य कथयामि समासेन सर्वदम्
॥६॥ पार्वत्या शांकरेणैवाऽराधितो गणनायकः । दिव्यवर्षसहस्रेण प्रसन्नो वरदोऽभवत् ॥७॥ तात्यां संपूजितो देवः स्तुतः
संयाचितोऽभवत् । त्वं पुत्रो भव नौ स्वामिन् संसारोत्तरणाय वै ॥८॥ तथेति प्रतिपाद्याऽस्मै गणेशोऽतदेहं स्वयम् ।
पुत्रः सिंधुवधायाभूतं मयूरशा इति स्मृतः ॥९॥ हत्वा सिंधुं महावीर्यं गतः स्वानंदके पुरे । एवं नानाऽवतारान् स दधार
शिवयोऽहं ॥१०॥ अष्टकाल्यवताराश्च गणेशस्य प्रकीर्तिताः । शिवपुत्राश्च ते रुह्याताः कायोर्य त्वंशा भावतः ॥११॥ याहृदां संकरं प्रासं
केचिच्छिवात् सुमुद्दूताः केचिच्छिवतेभ्योगनः । उभयोर्योगनः ॥१२॥ कृत्वा कार्यस्य संसिद्धिं पुनः स्वानंदगोऽभवत् ।
तदर्थं संस्मृतो विभुः । तावत् कलांशायोगेन पुत्रोऽभृत् सुखदायकः ॥१३॥ कृत्वा कार्यस्य कर्त्रयपादिग्रहेऽगतः । धृता गजाननेनैव चक्रतुं नैव
तदियोगेन संतसौ शिवौ किल बभूवतुः ॥१४॥ अन्यं नानाऽवताराश्च कर्त्रयपादिग्रहेऽगतः ।
प्रशारक्षयते ॥१५॥ इनिहासं प्रवक्ष्यामि सर्वास्त्रिद्विपदायकम् । गजानननावतारेण युक्तं शृणु प्रजापते ॥१६॥ एकदा निद्रितं
शांसुब्रह्माणां प्रययौ प्रमुः । किंचित् कायार्थमेवं तमुत्थाप्य स्वप्नहेऽगमत् ॥१७॥ स उत्थितो महाजंभां चकार क्रोधसंयुतः ।
तस्माज्ञातः पुमानेको रक्तचणः सुशोभनः ॥१८॥ सुचासवहुलेनैव युक्तः काम इवापरः । ते द्वाविस्मितो ब्रह्मा जगाद्

स महाबलम् ॥१९॥ ब्रह्मोवाच । कोऽसि त्वं पुरुषशेष लिमर्थ ह्यागतो वद । एवं पृष्ठः स तं देवं जगाद मेघनिःस्वनः ॥२०॥
 पुमाउवाच । उंभायास्ते समुत्पन्नः पुत्रोऽहं देवनायकः । स्थानं नाभादिकं देहि भद्वणं विविधं पितः ॥२१॥ ततोऽतिहार्षितो
 ब्रह्मा पुत्रं हृष्टा महाङ्गुहतम् । इदौ तस्मै विशेषण वरांस्तात्र शृणु मानद ॥२२॥ सुवासवहुलं रक्तं वपुस्ते तेन सिंदुर ।
 नाम नानाविधान् भगान् सुंदूरं सर्वत्रयः स्वयम् ॥२३॥ न बलेन समस्ते वै भविष्यति चराचरे । ब्रह्मांडजयसंशुक्तो
 भव पुत्र ममाज्ञया ॥२४॥ यद्यदिङ्छसि ततत्त्वं सफलं प्रभविष्यति । कोधादार्लिङ्गसे यं त्वं भस्मसात्तं करिष्यसि ॥२५॥
 एवं नानावरान् दत्त्वा संस्थितं प्रपितामहम् । तं प्रणम्य स सिंदुरो जगामास्तुत्य भूतले ॥२६॥ शौनक उवाच । तपोहीनार्थ
 दाताऽसौ ददौ संदुर्लभ्यान् वरान् । किं कारणं वद प्राज्ञ संशयो मे महान् हृदि ॥२७॥ सूत उवाच । हृच्छासंकलपसिद्ध्यर्थ
 तपस्तपति यो नरः । विपुले सोऽपि तपासि मृतो यदि भवेन मुने ॥२८॥ अन्यरिस्तन् जन्मनि प्राज्ञः फलयुक्तः प्रजायत ।
 स्वल्पश्रमेण देवोऽपि चरं ददाति निश्चितम् ॥२९॥ एतते कथितं सर्वं संशयच्छेदनं चच्चः । अधुना शृणु संवादं प्रकृतं यं
 पुरा भवम् ॥३०॥ विचारं मार्गमङ्गये स गत्वा सिंदुर आकरोत् । तपोहीनायाऽपि देवो मे ददाति वरं कथम् ॥३१॥
 अतोऽहं चंचितो नृनं विधिना नात्र संशयः । लिंगपित्वा मृतं कुर्वते तं सत्यत्वादिवद्वक्षया ॥३२॥ निःसंशार्यं भवेदेवं विचार्य
 सिंदुरासुरः । आययौ ब्रह्मणः सोऽपि समीपे क्रोधसंयुतः ॥३३॥ गर्जपित्वा विधातारमालिगितुं प्रचक्रमे । तदृहृष्टा
 परमाश्र्यं ब्रह्मोवाच सुदारुणम् ॥३४॥ ब्रह्मोवाच । मद्वरस्य प्रभावेन मां हंतु समुपागतः । अतो दैत्योऽसि दुष्ट त्वमभाग्या-
 न्नात्र संशयः ॥३५॥ पुत्रस्तेहनं रुदुष्ट वरा दत्ता: मुदुलभा: । अतो गजाननस्त्वां वै हनिष्यति कुलाधम ॥३६॥ एवमुक्त्वा
 पपालाऽसौ विकुन्ठे शरणं यथैः । नारायणं च सिंदुरस्तमतु प्रययौ खलः ॥३७॥ नारायणाय वृत्तांतं कथयामास विस्तरात् ।
 सोऽपि श्रुत्वा विनिःश्वस्याऽभवत् संपूज्य संस्थितः ॥३८॥ एतस्मिन्नंतरे तत्र सिंदुरश्च समागमत् । जगाद विणुमन्यत्कं
 वचः क्रोधसमन्वितः ॥३९॥ सिंदुर उवाच । विष्णो रक्ष विधातारं मां याद्वा प्रसमागतम् । हनिष्यामि त्वया सार्थं पद्य मे
 पौरुषं परम् ॥४०॥ विष्णुरुवाच । अहं सत्वगुणश्चायं वेदाध्ययनतत्परः । आवां हत्वा महोदैत्य न यशस्ते भविष्यति ॥४१॥
 त्वदधीनौ च सिंदुर आवां जानीहि मानद । शंकरः सर्वसंहतो स यशस्ते हरिष्यति ॥४२॥ विष्णोर्वैचनमाकर्ण्य त्यक्त्वा
 विष्णुं चतुर्मुखम् । जगाम शंकरं सद्यः कैलासे युद्धलालसः ॥४३॥ ध्यानसं शंकरं हृष्टा विचारमकरोद्दृदि । अमुं नन्म-

तपोयुक्तं किमर्थं हन्ति मूर्खवत् ॥४४॥ वामांगे संस्थितां नारीं रूपेणाप्रतिमां पराम् । तां गृहीत्वा गमिष्यामि स्वेच्छया
क्रीडानोत्सुकः ॥४५॥

॥ ओमिति श्रीमदांते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौद्रले महापुराणे चतुर्भु खंडे गजाननचरिते सिंदूरशिवसमागमो नाम चतुश्चत्वारिंशोऽच्यायः ॥

४५.४५

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्दल उत्तराच । एवं निश्चितसंकल्पः सिंदूरो गिरिजां ततः । गृहोद्दीय यथौ सद्यो मूर्छितां भयविहलाम् ॥१॥ तस्य श्वसनबेगेन पतिता नंदिमुख्यका: । गणा: पुनः समुत्थाय हाहाकारं प्रचक्रिरे ॥२॥ हस्तगा पार्वती तत्र सावधाना बभूव ह । सस्मार गणपं देवं दैत्यपाशानियं चिता ॥३॥ गौरुषाच । गजानन ज्ञानविहारकारित् न मां च जानासि परावरमशाम् । गणेश रक्षस्व न चेच्छरीरं त्यजामि सद्यस्त्वयि भक्तियुक्ता ॥४॥ विनास्य शत्रोऽसुरं धनं विवेशा हेरं ब महोदरप्रिय । मां रक्ष दैत्याच्चयि भास्त्रयुक्तां लंघोदर येमविवर्धनाच्युत ॥५॥ किं सिद्धिशुद्धिप्रसरेण मोहयुक्तोऽसि किं वा निशि निद्रितोऽसि । किं लक्षलाभार्थविचारयुक्तः किं मां च विस्मृत्य सुसंस्थितोऽसि ॥६॥ किं भक्तसंसरेन च देवदेव नानोपचारैश्च सुयंत्रितोऽसि । किं मोदकाद्यैरणपाऽऽसुतोऽसि नानाविहारेषु च वक्तव्युद ॥७॥ रक्षानंदभोगेषु परिप्लुतोऽसि दासीं च विस्मृत्य महानुभाव । अनंतलीलामु सलालसोऽसि किं भक्तरक्षार्थसुसंकटस्थ ॥८॥ आहो गणेशा-सुतपानदक्षामैरस्तथा वाऽसुरपैः स्मृतोऽसि । तदर्थनानाविधिसंयुतोऽसि विस्मृत्य दासीं त्वमनन्यभावाम् ॥९॥ रक्षस्व मां दीनतमां परेशा सर्वत्र चित्तेषु च संस्थितस्त्वम् । प्रभो विलंबेन विनायकोऽसि ब्रह्मेश किं देव नमो नमस्ते ॥१०॥ भक्ताभिमानोति च नाम मुख्यं वेदे बभूवात्र न किं महात्मन् । आगत्य हत्वा दिनिं सुरेश मां रक्ष दासीं हविदं पादनिष्ठाम् ॥११॥ आहो न हूरं बत किंचिदेव कर्थं न बुद्धीश समागतोऽसि । संचित्य देहं प्रजहामि ते हि यशः करिष्ये विपरीतमेव ॥१२॥ रक्ष इयासिंधोऽपराधान् नैक्षमय च । क्षणे क्षणे वयं दास्यो रक्षितव्या विशेषतः ॥१३॥ सुतवंत्यामेव पार्वत्यां शंकरो बोधसंयुतः । बभूव गणपानां वै श्रुत्वा हाहारं विद्ये ॥१४॥ गणेशं मनसा स्मृत्वा वृषाकृदः समाययौ । क्षणेन दैत्यपराजं तं हृष्टा डमरुणा त्वहन् ॥१५॥ ततः सोऽपि शिवं चीक्ष्याऽलिङ्गितुं धावितोऽभवत् । शिवस्य

श्रूलकादीनि शास्त्राण्याकुंठितानि वै ॥१६॥ तद् हृष्टा परमाश्रयं भग्नां महेश्वरः । सस्मार गणां सोऽपि निर्विवार्थं प्रजापते ॥१७॥ पार्वत्याः स्तवं श्रुत्वा स गजानन आययौ । ब्राह्मणस्य स्वरूपेण तथो मध्ये प्रयुद्धयतोः ॥१८॥ गणोशेन कृतं तत्र कौतुकं परमाहृतम् । पपात गुप्तरूपश्च परशुदैत्यवशस्ति ॥१९॥ तेनाहतं महादैत्यं व्याकुलं वीक्ष्य विद्यपः । ततसं ब्राह्मणः प्राह शृणु दैत्य वचो हितम् ॥२०॥ जगज्जनिमिमां शक्तिं सुच्च नो चेनिछुवः स्वयम् । गुप्तरूपेण सव्यस्त्वा मारणिष्यति निश्चितम् ॥२१॥ अहं शांभुं करिष्यामि त्वदाज्ञावशब्दिनम् । भायां तस्य परित्यज्य कुरु राज्यं चिलोकगः ॥२२॥ तथेति सिद्धुरैव कृतं सोऽपि शिवं वचः । जगाद हास्यवदनो दैत्याधीनो भव प्रभो ॥२३॥ ब्रह्मलब्धवरं दैत्यं न जेतुं ते क्षमो भ्रवान् । महेश्वराशक्तिं संगृह्य कालस्य क्रमणं कुरु ॥२४॥ तथेति शंकरेणोक्तं ददौ शक्तिं शिवाय सः । क्षेत्रयः कैलासगो भृत्वा ननंद विजयी ततः ॥२५॥ ततः कैलासमेव स त्यक्त्वा भूलोकगोऽभवत् । दैत्यस्त्रिभुवनं जित्वा जगदीशो वभूव ह ॥२६॥ अंतर्धानं चकाराऽसौ गणेशो हिजरूपघृक् । तत् हृष्टा पार्वती तत्र शोकयुक्ता वभूव ह ॥२७॥ अहो ब्राह्मणरूपेणाऽगतोऽयं गणनायकः । मोचयित्वा स मां शांभो त्वां संरक्ष्य यथौ पुनः ॥२८॥ ततस्तो पावतीशभू परलीबनगौ प्रस्तु । बभूवतुश्च विशेषं तपसा हृदि चिंतकौ ॥२९॥ तताप तप उत्रं स राज्ञीकः शंकरस्ततः । गते वर्षशते पूर्णे तं गजानन आययौ ॥३०॥ गणेश उवाच । वरं वृणु महादैव यत्ते चित्ते प्रवर्तते । दास्यामि तपसा तुष्टो बाणिङ्गतं प्राह शंकरम् ॥३१॥ ततस्तं शंकरो नत्वा स्तुत्वा नानाचिधैः स्तवैः । पार्वत्या पूज्य विद्येशा प्रणाम्य प्रत्युवाच ह ॥३२॥ शिव उवाच । वरदोऽसि गणाधीशा तदा मे त्वं सुतो भव । यावज्जीवनपर्यंतं तिष्ठ नाथ नमोऽस्तु ते ॥३३॥ त्वया नानाऽवताराश्च धूता मदीयवेदमनि । ते सर्वे स्वल्पकांशका बभूर्णणनायक ॥३४॥ ताहरां मा कुरु स्वामिन् वस नित्यं च मे गृहे । तत्राऽहं त्वां मजिष्यामि पुत्रभावेन विद्यप ॥३५॥ संसारे पुत्रभावेन मूर्तौ त्वां कुलदैवतम् । हृदये योगयुक्तोऽहं भजिष्यामि गजानन तथेति गणनाथसं जगादांतर्दधे गुनः । कैलासमागतः शांसुः शोकयुक्तो विद्येषतः ॥३६॥ ततः किंचिद्देते काले पार्वती स्नानमाचरत् । नग्ना तत्र महेशानः सहसा समुपागतः ॥३७॥ लज्जिता तं निरीक्ष्यैव जगदंवा स्वकेशातः । देहं सञ्चादयामास शंकरो गृहंगरोऽभवत् ॥३८॥ ततः कदाचित्सा देवी सखीश्यां संस्थिताऽभवत् । उवाच तां सखी तत्र जया च विजया परा ॥३९॥ जयाविजये ऊचतुः । गणा नंदिभुवा: सर्वैऽस्मदीश्या नात्र संशयः । शिवं यदि निरुद्ध्येव

निष्ठामश्चेच्छिवात्मकाः ॥४१॥ अतः कं च महोदेवि स्वकीयं वशां गणम् । कुरु त्वं सा ततः शक्तिस्तथेति प्रत्युवाच ते ॥४२॥ स्वांगान् मलं सुमाकृष्णं दृत्वा तं पुरुषाकृतिम् । गुनः संजीवयामास पार्वती तं उगाद ह ॥४३॥ द्वारे तिष्ठ महाबाहो मदाज्ञावशः । सदा । मदाज्ञाया विना पुत्र मा प्रवेद्यस्त्वया नरः ॥४४॥ अहं स्वानार्थमत्रैव संस्थिता कालपर्ये । पनिमे तत्र रे वत्स त्वागतोऽपि भवेत् स्वयम् ॥४५॥ केनापि कथितं तत्राऽन्तो मा कुरु च ताहशम् । स्वामिनं शंकरं गुरु निषेधस्वत् मदाज्ञाया ॥४६॥ तथेति तां प्रणम्याऽऽदौ द्वारसंस्थो वभूव सः । पुरुषः सा सखीःयां च मुदिता संस्थिताऽभवत् ॥४७॥ एतस्मिन्नेत्रे तत्र गणयुक्तः शिवो ययौ । तं न्यषेधत् स्ववेगेन बोधितोऽपि प्रजापते ॥४८॥ ततोऽतिक्रोधसंयुक्तो गणान्नदिमुखान् शिवः । प्रबभूव ह । तज्ज्ञात्वा सा सखीःयां च सुदिता संस्थिताऽभवत् ॥४९॥ ततोऽतिक्रोधसंयुक्तो गणान्नदिमुखान् शिवः । आज्ञापयच्च युद्धाय हंतव्योऽयं न संशयः ॥५०॥ ततस्ते यास्त्रसंघातैज्यस्ते क्रोधसंयुताः । पार्वत्या तज उग्रं यज्ञिक्षितं पुरुषे तदा ॥५१॥ तेजसा शास्त्रसंघाता मोचा जाता विशेषतः । सुसलेन जयानाऽस्मै गणान् सर्वान् महाबलः ॥५२॥ ततः पलायनं चकुर्णणा: सर्वे भयानिवताः । ततः शंकरं द्विवेदो यमाद्याः सर्वे आगताः । सेनानीस्ताडितो भृशम् । पपाल च ततः शंसुः सस्माराऽमरमुख्यकान् ॥५३॥ ब्रह्मा विष्णुश्च द्वेदो यमाद्याः सर्वे आगताः । प्रणिपत्य महेशानं संस्थिताश्चाऽभवन् पुरः ॥५४॥ तान् शिवः कथयामास वृत्तांतं ते ततो ययुः । इंद्रादयः सगंधवा युश्युः पुरुषेण च ॥५५॥ पलायनं तेऽपि चकुः कुंठिताङ्गा भयातुराः । ताङ्गिता सुसलेनैव शंकरः क्षोभितोऽभवत् ॥५६॥ ततस्तत्र विचारं ते चकुः सर्वे सुरेद्रकाः । विष्णुमुख्याः शिवेनैव मुनिभिश्च प्रजापते ॥५७॥

॥ ओमिति श्रीमदात्म्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मैद्वेष्ट महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते शिवविचारवर्णप्रसंगो ताम पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

५८-५९

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्दल उवाच । विचार्य देवपैः सर्वैः प्रेषयामास शंकरः । ब्रह्माणं ब्राह्मणे । सार्थं द्वन्नेहार्थं सोऽपि तं ययौ ॥१॥ तं द्वद्वा गृह्य पुरुषो मुसलं सोऽपि दारुणम् । आययौ तं निरीक्ष्यैव पपाल स पितामहः ॥२॥ वर्यं सर्वे द्विजाः । गुरु शश्वहीनाः समागताः । शणु चाकर्य विचारक्ष पलंतस्ते तमङ्गवत् ॥३॥ तथापि न ब्रह्मैव पुरुषस्तं विलोक्य सः । ब्रह्मा जगाम शंसुं तं वृत्तांतमवदत्ततः ॥४॥ ततो विष्णुयुतः शंसुः क्रोधानलविलोचनः । संग्रामाय ययौ तत्र मुसलं

सोऽपि चादेदे ॥५॥ आगत्यैव न्यहृजंकुं हृदये यमसन्निभः । श्रूलं पपात तद्वस्ताच्छब्दवश्च व्याकुलोऽभवत् ॥६॥ ततसंतं
गदया विष्णुर्योधयामास दारुणम् । ततस्त्रिवृत्त्यात्मनं शिरश्चित्त्वात्मनं शिरश्चित्त्वात्मनं शिरश्चित्त्वात्मनं शिरश्चित्त्वात्मनं
युनः । कोपयुक्ता च कोटीः सा शक्तीस्ता नव निर्मेमे ॥७॥ ममार पुरुषस्तत्र श्रुत्वा सा पार्वती
देवास्ते भयभीता वभूविरे ॥८॥ शंकरेण द्विजास्तत्र भैरवीता नारदादयः । अंतरिक्षचराः सर्वे प्रणेमुः पार्वतीं ततः ॥९॥
रक्ष रक्ष जगत्सर्वं जगदंब त्वदुद्भवम् । तुष्टुपुस्तामथोवाच मुनीन् कोधयुता सती ॥१०॥ पर्वत्युवाच । मम पुत्रः किमर्थं तैर्हतः
सर्वैः सुरश्वरैः । सजीवं संहरिष्यामि कुरुद्धर्वं चेत्त संशायः ॥११॥ तथ्यति प्रतिपाद्यैव गतास्ते शंकरं पुनः । शक्तय-
संभिता: सर्वा: शिवः सर्वैः समाययौ ॥१२॥ युद्धे वृत्तस्य बालस्य मस्तकं त्वस्तरोगणाः । जग्नुहस्तत्र तं हृष्टा शिरोहीनं
सुदुःस्थितः ॥१३॥ शिवस्तो गणान् प्राह यः पूर्वं हृष्यते त्वया । तमानयत हृत्वा वै तस्य मस्तकमत्र यत् ॥१४॥ ततो
गजासुरः प्रासः सहसा नारदेरितः । हंतुं देवगणान् सर्वान् महाबलपराक्रमः ॥१५॥ ततश्च द्वोभिताः सर्वे पलायंत दिशो
ददा । शूलघातेन शंभुसंतं मारयामास तत्क्षणात् ॥१६॥ तस्य मस्तकयोगेन पुरुषं ते दिवौकसः । योजायित्वा प्रजानाथ
सजीवं चकिरे नरम् ॥१७॥ सर्वे हतोयमा जातास्ततो ब्रह्मा समागतः । जीवयामास तं तत्र सजीवो न वभूव ह ॥१८॥
ततो विष्णुः स्वयं तत्र जीवयामास विद्यया । सजीवो न वभूवाऽपि दुःखितोऽतितोऽभवत् ॥१९॥ ततः शिवः स्वयं
तत्र जीवयुक्तं चकार तम् । सजीवं न ददशैव दुःखितोऽतितरां तदा ॥२०॥ ततो विद्यश्वरं सर्वे त्रृष्ण्युः कार्यसिद्धये ।
अथवशिशरसा दद्धं शंकराद्याः सुरश्वराः ॥२१॥ प्रार्थयामासुरत्यंतं निर्विघ्नं द्वृकु विघ्नप । अधुना विश्वमेवदमकाले लयसेत्यति
॥२२॥ गणेशासरणेन सम बुद्धिः प्रासा दिवौकसाम् । वेदमंत्रेण देवास्ते तारमावाहयंति च ॥२३॥ औंकारस्तत्र मंत्रेणाऽकषितः
सहस्राऽगतः । शावं प्रविद्य संतस्थौ ततः सोऽभवदुत्थितः ॥२४॥ ततो ज्ञानयुता देवा जाता विद्यविहीनकाः ।
तं हृष्टा गजवद्यं वै प्रणावं प्रणवाकुत्तिम् ॥२५॥ तुष्टुपुद्वद्वेशं नानास्तोऽैः प्रजापते । पुरुषसंतं च सवादौ पूजयं चक्षुः
स्वमूलकम् ॥२६॥ दक्ष उवाच । साद्वादौकाररूपश्च गणेशोऽयं न संशयः । स कथं मलजः यात्मैदेव्यमस्तकधारकः ॥२७॥
एवं मे संशयं ब्रह्मजुट्टेत्तुमर्हति सांप्रतम् । श्रुत्वा कथां महारथां ज्ञानयुक्तो भवामयहम् ॥२८॥ सुहूल उवाच । सती दक्षगृहे
तात दग्धा सा शौलजाऽभवत् । हिमाचले स्वयं रांभुस्तताप तप उत्तमम् ॥२९॥ तत्र सा पार्वती देवी शुश्रूषायां प्रजापते ।

निरता तां निरीक्षयैव शांभुः सस्मार पूर्वगाम् ॥३१॥ ममाज्ञावशागा देवी नेयं दक्षगृहे गता । अतोऽहं न वृणोम्येतां
उनः शैलसुतां कदा ॥३२॥ तारकासुरभीतेऽवैः कामः प्रार्थितस्ततः । स यथौ शंकरस्थानं मोहितुं मदसंयुतः ॥३३॥
तं प्रज्वाल्य महेशानस्त्यकृत्वा हिमगिरि यथौ । अन्यत्र सा ततो देवी खेदयुक्ता बभूत्व ह ॥३४॥ मनसि ज्ञानमार्गेण
ज्ञात्वा शंभुविचेष्टितम् । तपसा संयुता भूत्वा चनगा शिवमाच्यत् ॥३५॥ गते वर्षशते शंभुः प्रसन्नो न बभूत्व ह ।
ततः सा विघ्राजं च सस्मार ध्यानसंयुता ॥३६॥ वर्षैणेकेन हेरंचः प्रसन्नश्च बभूत्व ह । शिवबुद्धिप्रभेदं स चकार
बुद्धिधारकः ॥३७॥ ततो दद्यायुतः शंभुस्तां यथौ द्विजरूपधृक् । शंकरं निदयामास नानावाक्यैः समीपगः ॥३८॥
तच्छत्वा कंपिता देवी बोधयामास शांभवैः । चेष्टितैस्तं ततः सोऽपि पुनर्निंदां चकार ह ॥३९॥ स्थानं त्यक्त्वा ततो
देवी तं जगाम द्विजं पुनः । तिरस्कृत्य शिवस्तां सं दर्शयामास रूपकम् ॥४०॥ ततः सा तं प्रणमयैव तुष्टाच विविधैः
स्तैवैः । गणेशं मनसा ध्यात्वा प्राश्यं तं सिद्धिदो भव ॥४१॥ ततः प्रसन्नभावेन शंकरः प्रददौ वरम् । विरिमतस्तां
निरीक्षयैव तपसा कर्शितां प्रसुः ॥४२॥ शिव उवाच । वृणोमि त्वां महोदेवि वश्योऽहं ते सदाऽनघे । तपसा भक्तिभावेन न
वियोगो भविष्यति ॥४३॥ धूलिधूसरितं तेऽगं शिरोभूच्च जटानिवतम् । अतो मलस्तवांगस्य सर्वपूज्यो भविष्यति ॥४४॥
हयुकृत्वा शंकरस्त्रांतर्थानं प्रचकार सः । पार्वती प्रेमसंयुक्ता स्वगृहं वै जगाम ह ॥४५॥ स्वभक्तस्य शिवस्यैव इक्षणार्थ
वचो महत् । गौरीमलांगसंभूतो बभूत्व ह गजाननः ॥४६॥ गणेशान्न परः कोऽपि सर्वपूज्यो महामते । गणेशावरदानेन
सत्यवाक्या शिवादयः ॥४७॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोदेले महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते शक्तिमलभात्यवर्णं नाम पटचल्यारिशोऽध्ययः ॥

★४८८★

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ सुदूर उवाच । अन्यकृत्पृष्ठं चरितं तु गजमस्तकचारणे । महेशा इति विळयातो राजा धर्मयुतोऽभवत्
॥१॥ तस्य गेहे गुरुः साक्षाज्जगाम कीर्तिमोहितः । राजा संमानितः सोऽपि तृपाय च ददौ वरम् ॥२॥ बुहस्तिरुवाच ।
प्रणतस्ते महीपाल मूर्धा मे प्रभविष्यति । सर्वपूज्यो विशेषण गतोऽभूत् स्वगृहे गुरुः ॥३॥ ततः कदाचिद्वाजर्षिनोरदं
मार्गसंस्थितम् । अवमत्य यथौ सोऽपि तं शशाप तृपाधमम् ॥४॥ नारद उवाच । मदेन राजशाहौ ल मामनाहृत्य गच्छत्सि ।

अतोऽसुरस्य योनौ त्वं पतिष्ठयसि न संशयः ॥५॥ काले सोऽपि ममारात्रं गजयोनौ वभूव ह । गजासुर इति रुद्यातो
नरकुंजरवेषभूत् ॥६॥ गजासुरेण शांभोरतपः कृतं च विशेषतः । मन्त्रं जजाप शैवेनातोषयजियम् रतः ॥७॥ सहस्रेषु
गोतेऽवेव वर्षेषु वरदः शिवः । जगाद वृणु दैत्येश यत्ते मनसि वर्तते ॥८॥ स वेदे रात्र्यमुम्बं मे देहि लोकत्रयस्य च । वलं
सर्वातिं शंभो आरोग्यं सर्वपूज्यताम् ॥९॥ अंते मोक्षं च मे देहि तथेति शंकरेऽब्रवीत् । मरतकः सर्वपूज्यस्ते भविष्यति
गजासुर ॥१०॥ अतो गजासुरस्यैव मस्तकं गणपेन तत् । धूतं चचो रक्षणार्थं शंकरस्य बृहस्पते: ॥११॥ अन्यच्छुणु
प्रजानाथ इतिहासं पुरातनम् । कदाचिच्छक्तरैर्णीव पूजितो गणनायकः ॥१२॥ ददौ शिवाय निमालिं भूतिसंस्थश्च विद्वपः ।
स्वभै तस्य स माहात्म्यं कथयामास विस्तरात् ॥१३॥ श्रीगणेश उवाच । एकनिष्ठतया रांभो भवत्याहं पूजितस्तवया ।
प्रसन्नोऽहं स्वमूर्तिस्थः शृणु मे वचनं हितम् ॥१४॥ निमालिं मे गृहण त्वं सर्वमिद्विप्रदं शिव । येनदं मस्तके पुष्पं धूतं
मान्येन भक्तितः ॥१५॥ सर्वपूज्यः स चै भावी सर्वातिग्राहोधरः । ततः सोऽन्तर्दधे दुःहि: शिवो जागरितोऽभवत् ॥१६॥
हस्ते पुष्पं समालोक्य विस्मितः शंकरोऽभवत् । विचारं स चकरैव क्रिमिं देवभाषितम् ॥१७॥ सर्वपूज्यो गणाधीशो
नानयो ब्रह्मांडमंडले । अतो मे भक्तिमाहात्म्यं परीक्षार्थं ददौ प्रभुः ॥१८॥ ततः शिवेन निमालिं न धूतं मस्तके रवके ।
पूजायां स्थापितं दक्ष महाभकेन सर्वदम् ॥१९॥ ततोऽत्रिसंभवस्तत्र दुर्बासा: सहस्राऽययौ । दर्शनार्थं महेशस्य शिवेन
भृशामानितः ॥२०॥ शिवो विचारमकरोदयं योगी स्योगवित् । वणश्रमविहीनश्च मतः साक्षाद्विनायकः ॥२१॥ अतो
निमालिंयोगयोगं ददौ तस्मै सदाशिवः । निमालिं विद्वराजस्य कथयित्वा यशो महत् ॥२२॥ तं प्रणम्य महायोगी
दुर्बासा: प्रययै प्रभुम् । यथेच्छं विचरन् मार्गं ददर्श देवनायकम् ॥२३॥ विचारं मनसा योगी चकार रथविहितावहम् ।
सर्वपूज्यो गणेशाद्वै नानयो भवति निश्चितम् ॥२४॥ चर्यं भक्ता गणेशस्य भजामोऽनन्यचेतसः । अतो निमालिय-
योगयोगं नैव शंकरवत् कदा ॥२५॥ अयं देवपतिः साक्षादिद्वः सत्त्वगुणानिवतः । योगयोगं नैव संदेहस्तं यग्नौ सुनिष्ठतमः
॥२६॥ तं दद्वा मध्यवा नत्वा स्थित ऐरावते प्रभुः । आज्ञां कुरु महाभाग मुने दासोऽस्मि ते जग्नो ॥२७॥ ततः सोऽपि
प्रसन्नात्मा ददौ तस्मै महामुनिः । निमालिं गणनायस्य माहात्म्यं प्रोक्ष्य सादरः ॥२८॥ इन्द्रो राजयश्चिया युक्तो गृहीत्वा
गजमस्तके । निमालियमिदः संस्थाप्य यग्नौ मार्गमवस्थितः ॥२९॥ निमालियस्यापमानेन ग्राष्टोऽभृद्वेवनायकः । गता सच्चमयी

लक्ष्मीर्जस्तेजोयुतोऽभवत् ॥५०॥ तिरस्कृत्य महेंद्रं तं गजो हत्वा सुरान् परान् । यथौ चने प्रजानाथ स्वच्छंदश्च बभूव सः ॥५१॥ ततोऽतितापसंयुक्त इन्द्रो हीनः श्रियाऽभवत् । दैत्यराजा बुभुजिरे संगृह्य स्वर्णमागताः ॥५२॥ ततो बहौ गते काले गुरुणा बोधितः सुरः । देवैः सह गणेशानं तोषयामास नित्यदा ॥५३॥ गते वर्षसहस्रे तु गणेशासं यथौ तदा । पूजितः संस्तुतस्तन प्रसन्नो वरदोऽभवत् ॥५४॥ श्रीगणेश उवाच । मा कुरुत्व महेंद्र त्वं मम निर्माल्यदृष्णम् । भक्त्यर्थिनः स्वभावेन प्रसन्नोऽहं कृतस्त्वया ॥५५॥ समुद्रतनया लक्ष्मीर्भविष्यति चुम्पिदिदा । तां प्राद्य पूर्ववदेवा: श्रिया युक्ता भविष्यथ ॥५६॥ पूजाकृतफलं यच्च निमाल्ये संस्थितं भवेत् । तस्य बंदनमाक्रेण सफलो जायते नरः ॥५७॥ मारेनाऽगृह्य निर्मालयं मस्तके धारितं यदि । पुनस्तक्षुद्भूमौ वै स्थापयेद्वा जले सुर ॥५८॥ गते यत्र मतुष्यस्य पादस्पर्शो न वै भवेत् । तदा फलयुतः सोऽपि मद्दोपो जायते नरः ॥५९॥ सदा दुःखयुतं त्वाहं सुरा कर्तुं समुद्यतः । गुरुणा बोधितं मत्वाऽपराधं ते सहाम्यहम् ॥५०॥ मासेव शारणं देवमागतं संविचित्य वै । बहुकालेन देवेश क्रोधहीनोऽहमागतः ॥५१॥ एवमुक्त्वा गणाधीशो गतः रवानंदके पुरे । इन्द्रो राज्यनिधा युक्तो बभूवे स प्रजापते ॥५२॥ सदा निर्माल्यभावज्ञे रतः । निर्विघ्नं महेंदश्चाऽमरणं राज्यमाकरोत् ॥५३॥ अधुना शृणु वृत्तांतमैरावतगजस्य च । इन्द्रं त्यक्त्वा बने गत्वा चचार स्वेच्छयेतिः ॥५४॥ हस्तिनीनिः सदा मोहयुक्तः परमदुर्जयः । बुम्जे विविधान् भोगान् मदेन्द्रेव समन्वितः ॥५५॥ ततः स्वल्पेन कालेन गणेशो जठरे गतः । पार्वत्या वरदानेन तस्य दैत्यः शिरोऽहरत् ॥५६॥ मस्तकेन विहीनश्च बभूव गणनायकः । ताहशोऽवातरत्तत्र विष्णुः शोकपरोऽभवत् ॥५७॥ जनादैनश्चेष्टिं ज्ञात्वा ध्यानेन यथौ बने । ऐरावतशिरस्त्रिष्ठवा योजयामास तत्क्षणात् ॥५८॥ तत्रोकारं समावाह्य मंत्रेण जीवसंयुतम् । चकार विवराजं स देवास्ते हर्षिता बसुः ॥५९॥ दैत्येन तन्तिरस्त्यर्थं नर्मदायां प्रजापते । तत्र कुण्डं समुत्पन्नं गणेशमहिमान्वितम् ॥६०॥ तत्र या हषदो रक्ता नर्मदायां समास्थिताः । यत्र तत्र गणेशास्ते बभूवः सर्वसिद्धिदा: ॥६१॥ दक्ष उवाच । कथं रेवाजले संस्था हषदो मुनिसत्तम । गणेशास्तनमसाऽचक्षव धन्या सा सरितां वरा ॥६२॥ मुहूर्ल उवाच । ब्रह्मकमङ्गलदृष्टपत्नाश्रतस्यो नद्य एव च । गंगा च यमुना दक्ष नर्मदा तु सरस्वती ॥६३॥ गंगाया महिमानं तं सर्वविजातुलमुक्तमम् । ज्ञात्वा सा नर्मदा देवी संतसा चेत्साऽभवत् ॥६४॥ ततस्तया तपस्तं शक्तरस्य महात्मनः । शतवर्षे गते चांसुः प्रसन्नो वरदोऽभवत् ॥६५॥ तया संपूजितः ॥

शंभुः स्तुतो ज्ञात्वा मनेनिष्ठतम् । तस्या जले शिवाः सर्वे हृषदश्च कृतास्तदा ॥६६॥ ततो गंगासमं तेजो वभूव सरितः प्रभोः । नर्मदायास्तथा सापि न संतोषयुताऽभवत् ॥६७॥ पुनस्तताप तीर्तं सा तपो विनेश्वरे रता । गतेषु वै महसेषु वर्षेषु वरदोऽभवत् ॥६८॥ स्तुतः संपूजितः सोऽपि हृदीप्रस्तवं इदौ । रक्तचणी गणेशाना हृषदो जलगः कृताः ॥६९॥ ततः साऽतीव माहात्म्ययुता जाता सरिद्वरा । दशोनेन जनानां वै गंगास्तानफलप्रदा ॥६०॥ यस्यास्तीर्ते जले संस्था हृषदः शंकरातिमकाः । रक्ता गणेशाल्पास्ततर् साम्यगा का भवेन्नदी ॥६१॥ महिमानं वरणीयितुं रेवाया: कः क्षमो भवेत् । गणेशाश्रिवसंयुक्ता यज्ञ तत्र महानदी ॥६२॥ एतत्ते कथितं सर्वं विस्तराद्विषय वै । चेष्टितं सर्वपापं सर्वसंशयनाशनम् ॥६३॥ आदौ दक्ष गणेशास्य दैत्यमस्तकधारणम् । ऐरावतस्य तद्वै भक्तमाहात्म्यरक्षणात् ॥६४॥ शिररुचेदादिकं तस्य चरित्रं तद् ब्रह्मपते: । निर्मात्यस्य च रक्षार्थं माहात्म्यं गणपात्रितम् ॥६५॥ भक्तवचः समाबद्धो गणेशः किं प्रजापते । न करोति महाभाग भक्ताधीनस्ततः स्मृतः ॥६६॥ येन स्वचिरसद्वेदः कृतो भक्तस्य कारणात् । मलजो गजजवकत्रश्च वभूवे भक्तिमोहितः ॥६७॥ एतत्ते कथितं सर्वं चेष्टितं परमाहृतम् । प्रकृतं शृणु दक्ष त्वं गजाननचरित्रकम् ॥६८॥ पार्वती प्रेमसंयुक्ता पूजयामास तं छुतम् । देवा हर्षयुताः सर्वे जग्मुः सर्वं सर्वं निवेशनम् ॥६९॥ ॥ ओमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोदेले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते गणेशभक्ताधीनत्ववर्णं नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ उद्गत उवाच । एकदा नारदो योगी सिंदूरासुरमागमतः । पूजितस्तेन तं विष्णो हर्षयुक्तो जगाद ह ॥१॥ नारद उवाच । कैलासे शंकरस्यैव वभूवे पुत्र उत्तमः । गणेशास्तपसा तुष्टः सिद्धिद्विद्विपतिः स्वयम् ॥२॥ देवैः संप्रार्थितः सोऽपि त्वां हनिष्यति निश्चितम् । अतो यत्नपरो दैत्य भव गच्छामि मानद ॥३॥ एवमुक्तत्वा महायोगी नारदः स्वेच्छया चरन् । गतः सोऽपि भयोद्विग्नो वभूवासुरनायकः ॥४॥ एतस्मिन्द्वंतरे तत्र प्रधानं सहसाऽगतम् । विचार्य तेन दैत्येन्द्रयै हंतुं सुरान् पुरा ॥५॥ समागतं विलोक्यैव पलायनेद्वयकाः । ब्रह्माणं शरणं सर्वे भयमीता दिवौकमः ॥६॥ सिंदूरः कोपसंयुक्त आययौ तत्र मानद । ब्रह्मा हंसं समारुह्य देवैः पपाल तत्क्षणात् ॥७॥ विकुंठे स गतो विरुण्

दैत्यस्त्र समागतः । ततो विष्णुः शिवं देवैर्यौ सत्वर एव च ॥८॥ तत्राऽपि स यथौ दैत्यः शांभुदैविगणेश्वरम् । तुष्टाच
दैत्यनाशार्थं ततः स वरदोऽभवत् ॥९॥ सिंहदूरमाययौ तत्र प्रसुः परश्यधारकः । गजाननो मूषकारुदको भूत्वा प्रतापवान् ।
॥१०॥ तं हृष्टा योहुभायांतं सिंहदूरः क्रोधसंयुतः । जगाद् स्वमेदनैव युक्तः परमदुर्जयः ॥११॥ सिंहदूर उवाच । किमर्थं रणभूमौ
त्वमागतोऽस्मि गजानन । बालभावेन मां मूर्खं न जानासि द्वेरेरितः ॥१२॥ मच्छासेन चलन्ति सम मेरुमंदरकादयः ।
तलप्रहरावेगेन ब्रह्मांडं शतधा भवेत् ॥१३॥ शिवादयः द्वारेश्वर भयभीता: समागता: । तान् हृष्टाऽपि गणाधीशा योहुं
कथमुपागतः ॥१४॥ बालभावेन संयातं न त्वां हनिम गजानन । त्वत्प्रेरकात् सुरांश्वाहं हनियामि न संशयः ॥१५॥
क्रोधेनाहं च यं कंचिदालिङ्गामि गजानन । स भस्मसाक्षेवेनं किं करिष्यसि मां वद ॥१६॥ एवं शृत्वा गणाधीशो
दैत्येशास्य वचो महत् । स उवाच प्रहस्याऽथ सिंहदूरं लोकपीडकम् ॥१७॥ श्रीगजानन उवाच । दैत्याधम महाबाहो मां न वेत्सि
प्रभाविणम् । स्वानंदवासिनं पूर्णं ब्रह्मभूतं विशेषतः ॥१८॥ एवमुक्त्वा विराङ्गं दधार स गजाननः । हस्ताख्यां
मदृष्टिवा तं मस्तके विभुरालिपत् ॥१९॥ ब्रह्मणो रक्षणार्थं स वचः सिंहदृष्यारकः । गजाननो बभूवापि भवतेशो
भक्तिभावितः ॥२०॥ सिंहदूरं मदितं हृष्टा देवा हर्षसमन्विताः । तुष्टुद्वृतं प्रपूज्येव भक्तिनामात्मकं धरा: ॥२१॥ देवा उचुः ।
गजाननाय पूर्णाय सांख्यरूपमयाय ते । विदेहेन च सर्वत्र संस्थिताय नमो नमः ॥२२॥ अमेयाय च हेरंबाय ते परश्यधारक ।
मूषकवाहनायैव विशेशाय नमो नमः ॥२३॥ अनंतविभवायैव पेरेषां पररूपिणे । गुहाग्रजाय देवाय शिवपुत्राय ते नमः
॥२४॥ पार्वतीनंदनायैव देवानां पालकाय ते । सर्वेषां पूज्यदेहाय गणेशाय नमो नमः ॥२५॥ स्वानंदवासिने तुयं शिवस्य
कुलदेवत । विष्णवादीनां विशेषणा कुलदेवाय ते नमः ॥२६॥ योगाकाराय सर्वेषां योगशास्त्रिप्रदाय च । ब्रह्मेशाय
नमस्तुयं ब्रह्मप्रदाय ते ॥२७॥ सिद्धिद्विद्विपते नाथ सिद्धिद्विद्विपदायिने । मायिने मायिकेऽयश्च मोहदाय नमो नमः
॥२८॥ लंबोदराय वै तुयं सर्वोदरगताय च । अमायिने च मायाया आधाराय नमो नमः ॥२९॥ गजः सर्वस्य बीजं
यत्तेन चिह्नेन विप्रप । योगिनस्त्वा प्रजानन्ति तदाकारा भवन्ति ते ॥३०॥ तेन त्वं गजवक्त्रश्च किं स्तुमस्त्वां गजानन ।
वेदादयो विकुंठाश्च शंकराद्याश्च देवपा: ॥३१॥ शुक्रादयश्च शेषाद्याः इतोतुं शक्ता भवन्ति न । तथापि संस्तुतोऽसि त्वं
स्फूत्या त्वदशनात्मना ॥३२॥ गजाननं प्रणेमुस्तमेवमुक्त्वा शिवादयः । स तारुचाच प्रीतात्मा भन्ति भावेन तोषितः ॥३३॥

श्रीगजानन उवाच । भवत्कृतमिदं स्तोत्रं मदीयं सर्वेत् भवेत् । पठेते शुण्वते देवा ब्रह्मभूयप्रदायकम् ॥३४॥ वरं वृणुत
देवेशास्तुष्टि स्तोत्रेण चागतः । दास्यार्थमि सकलाभीष्टं भवतां यच्चिकीर्षितम् ॥३५॥ शिवादय ऊचुः । यदि प्रसन्नभावेन वरदोऽसि
गजानन । तदा तिष्ठ गृहे शंभोः सर्वदा चिन्ननाशनः ॥३६॥ त्वां हृद्वा विद्वहीनाश्च भविष्यामो निरंतरम् । प्रत्यक्षं योगरूपं
च पद्यामस्तेन सार्थकाः ॥३७॥ मुद्गल उवाच । गजाननस्तातुवाचाऽथ तथेति सुरेभ्यरात् । स्वलोकं कल्पयमामास तत्रैव
शिवपाञ्चगम् ॥३८॥ दशायोजनसाहस्रविस्तारस्तस्य मानद । गणाः कुमुदमुख्याश्च कलिपता मोदकादयः ॥३९॥ तिष्ठति
स्वर्गलोकेषु तदादि गणनायकः । गणेशालोकं एवाऽस्त्रै बभूवे भुञ्जिमुचित्कदः ॥४०॥ सकामास्तं समागम्य पतंति पृथिवीतेषु ।
निष्कामास्तस्य देहे ते अंते लीना भवेति हि ॥४१॥ एतत्ते कथितं सारं गजाननचरित्रकम् । शिवपुत्रत्वभावेन ब्रह्मेशोऽयं
बभूव ह ॥४२॥ यः शृणोति नरो भक्त्या पठेद्वा तस्य सिद्धिदम् । भविष्यति प्रजानाथ तथा नानासुखप्रदम् ॥४३॥

॥ औमिति श्रीमदान्त्ये पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने महापुराणे चतुर्थं खण्डे गजाननचरिते सिद्धूत्वधो नामाङ्गकारिशोऽन्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उवाच । निर्मल्यस्य च माहात्म्यं श्रुतं यत् परमाङ्गुतम् । विस्तरेण सुनः स्वामिन् च द तस्य
चरित्रकम् ॥१॥ मुद्गल उवाच । पराशारगृहे देवो बभूव ह गजाननः । पुत्रभावेन तस्यापि चरितं कथितं पुरा ॥२॥ पराशारेणैव
तत्र स्थापिता मूर्तिरादरात् । गजाननस्य भो दक्ष सर्वदाऽभूत् लुप्तेविता ॥३॥ नित्यं तत्रैव देवेशा ब्रह्मविष्णुशिवादयः ।
रात्रौ गजाननं ते संपूजयंति चुम्पिद्विदम् ॥४॥ गजामुखवधाहक्ष प्रारम्भ भन्ति संयुताः । स्वर्गपुरुषोपहाराद्यैः सुप्रसन्नाननां-
बुजाः ॥५॥ कदाचित् तत्र राजषिर्मृगयासन्त आययै । सैन्येन स्वप्रधानैश्च संघृतो वीरभद्रः ॥६॥ स आगत्य गणेशानं
पूजयन् भन्ति संयुतः । तत्रैव निशि संस्थोऽभूद्वाणपत्यो महायशाः ॥७॥ उषःकाले समागम्य स पुपूज गजाननम् ।
पुष्पाणि हृष्टवान् सोऽभूत् तत्र स्वर्गोऽवानि च ॥८॥ सुचास बहुलान्येव मंदारायानि भूमिषः । विस्तरो मानसे
भूत्वाऽभवत्तत्रैव संस्थितः ॥९॥ देवालयं पिघायाऽस्त्रै भूपः संस्थाप्य रक्षकान् । सैन्ययुक्तो जजागार देवदर्शनलालसः ॥१०॥

ततो देवदमुख्याश्च रात्रौ देवा: समायशुः । तदू हृष्टा गुप्तरूपेण पुष्टुस्तं गजाननम् ॥११॥ पूजयित्वा गता: सर्वे राजा तत्र समागतः । पूजां हृष्टा महाभागो विस्मितोऽभृत् युनः पुनः । ततः स्वगुरुवे गत्वा प्रचल्छ विनयान्वितः । देवदशन-कांक्षी कृतांजलिः स विशेषतः ॥१२॥ वीरभद्र उवाच । स्वामिन् देवगणा: पूजयितुं चात्र गजाननम् । नियमायांति तात् दण्डुमिच्छामि वद करणम् ॥१३॥ शिवशमेवाच । निर्माल्यसंभवानि त्वं पुष्टपाणि यज्ञ तत्र च । आङ्गादय महीपाल तेषां तेदशनं भवेत् ॥१५॥ तथेति वीरभद्रेण कृतं देवालये पुनः । देवा: समागता रात्रावश्नानेनाचरंस्ततः ॥१६॥ निर्माल्यसपर्श-मात्रेण पुण्यहीना बभूविरे । पूजां कृत्वा पुनर्गतुमिक्षां चक्षुः सुरेश्वरा: ॥१७॥ ततोऽतिवेगहीनैश्च देवदेवेदसत्तमैः । विचारेण समाज्ञातं कारणं गतिखंडने ॥१८॥ पादस्पर्शः कृतोऽस्माभर्तिस्त्वाल्ये गणपत्य च । अतो गतिविहीनैश्च किं कर्तव्यं विशेषतः ॥१९॥ ततो राजा समायातः पूजार्थं देवस्त्रियौ । निर्माल्यमार्दिनं कृत्वा ददर्श देवदश । ॥२०॥ तात् प्रणम्य सहाभक्त्या तुष्टाव विविधैः स्तवैः । प्रसन्नासते च राजानमृच्छुः यांश्वादयः सुरा: ॥२१॥ शिवादय उच्चुः । राजंस्त्वया कृतं कर्म स्वार्थभावेन दुःखदम् । देवानां तत्र चोपायं कुरु गतिप्रदायकम् ॥२२॥ ततो राजा हृष्टिप्रदायकम् । गणेशापूजया जातं पुण्यपुर्ण ददौ तदा ॥२३॥ अगाधपुण्ययोगेन देवा गतियुताः कृताः । विष्णवादयो जग्धित्वा गजाननम् । ददुर्भर्त्तिं दशनं प्रोक्तमस्माकं शास्त्रसंस्मतम् । अतो मनेषितं भूप दास्यामो नात्र संशयः ॥२४॥ ततो राजा च ब्रह्माद्यात्माच स कृतांजलिः । गणेशो हृष्टभक्तिर्मैऽस्तु भवत्कृपया परा ॥२५॥ ततस्ते विस्मिताः सर्वे प्रार्थयित्वा गजाननम् । ददुर्भर्त्तिं गणेशाने ब्रह्मसूतपदप्रदाम् ॥२६॥ गता: स्वर्गेषु देवास्ते राजा तत्र समास्थितः । राज्यं पुत्रे विनिक्षिप्य वाले प्रधानसंयुते ॥२७॥ नित्यं गजाननं भवत्याऽभजदनन्यचेतसा । अंते स्वानंदगो भूत्वा भजते गणनायकम् ॥२८॥ एवं निर्माल्यमाहात्मयं संक्षेपेण निरूपितम् । पठनाकङ्क्षवणाहृष्यो भुवितभुवितफलप्रदम् ॥२९॥

॥ ओमिति श्रीमदान्ते पुराणोपनिषदि श्रीमन्मौले महापुराणे चतुर्थे खण्डे गजाननचरिते गणशनिर्माल्यमाहात्मयवर्णं नामैकोनपंचाशतमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्दल उचाच । पार्श्वेण शुनिना पूर्वं दीपचत्सलया सह । पत्न्या परमसत्या वै तपसाऽराघितो
विभुः ॥१॥ दशावर्षसहस्रेषु गणेशो बरदोऽभवत् । स्तुतः संपूजितस्तेन नानास्तोऽँः प्रजापते ॥२॥ ताभ्यां पुत्रो भव
स्वामिन् द्वृतस्त्वन्नौ वरो महान् । तथेति गणराजस्तौ कथयित्वा यथौ पुरम् ॥३॥ ततः कदाचिदेवष्टिनारदस्तिवद्मायग्नौ ।
पूजितः शुरनाथेन ऊगाद वचनं हितम् ॥४॥ नारद उचाच । हिमचत्यां हिमपांते राजा मदसमन्वितः । अभिनन्दन एवाऽस्तौ
यज्ञं करोति दुर्मतिः ॥५॥ ब्राह्मणान् स समानीय प्रोचाच बलगार्दितः । यज्ञमिदेण हीनं मे कुरुद्धर्वं यत्नसंयुताः ॥६॥
नो चेत् सर्वान् हनित्यामि कोधयुक्तो महेष्यः । तस्य तद्वचनं श्रुत्वा तथेति ब्राह्मणा जग्नुः ॥७॥ अथ श्वो वा करिद्यन्ति यज्ञं
भयसमन्विताः । ब्राह्मणा नाच संदेहो यथेच्छसि तथा तुरु ॥८॥ एवमुक्त्वा महायोगी नारदः प्रयथौ ततः । विकुंठं स
महाविष्णुं ततः स्वच्छंदगोऽभवत् ॥९॥ हंदः क्रोधसमाविष्टः सस्मार कालरूपिणम् । भगवंते महाकायमिदं स प्रयथौ
प्रभुः ॥१०॥ तं प्रणम्य प्रतुष्ठाव कथयामास दुःखदम् । वृत्तांतं प्रार्थयामास यज्ञविद्वन्सनाय तम् ॥११॥ कालस्तथेति तं
तुष्टः कथयित्वा यथौ धराम् । धारयामास मनसि कालः कल्यतां प्रभुः ॥१२॥ कालाधीनं जगत् सर्वं सदा कालेन भुज्यते ।
कालं योगबलेनैव जयंत्यत्र हि योगिनः ॥१३॥ तचादौ कर्मसंशुद्धा योगनिष्ठा भवन्ति च । अतः कर्मविनाशार्थं यतित्येऽहं
विशेषतः ॥१४॥ कर्महीना नराः सर्वे मर्लिनाः संभवन्ति च । नक्षत्रिं योगमाद्यं ते भ्रविद्यन्ति मदात्मकाः ॥१५॥
जन्ममृतमृयुता: सर्वे मदधीना न संशयः । इंद्रेण प्रेरितस्तत्र छुच्छ नैव करोम्यहम् ॥१६॥ विचार्यं काल इति स आसुरं
रूपमादेषे । विग्रहपेण तं भूर्णं यथौ क्रोधसमन्वितः ॥१७॥ यज्ञं बभंज वेगेन ब्राह्मणांस्ताड्यन् पुरा । ततो नानास्थले
दुष्टो ह्यगमद्विष्ट्रपधुक् ॥१८॥ कर्मसंडनभावेन चचार बलमोहितः । सर्वत्र कर्मलोपाय विवेनापीड्य मानवान् ॥१९॥
तनः सोऽपि महावेगो जनान् कालेन मोहयन् । आमयामास विप्रान् योगिनो नानाश्वरपधुक् ॥२०॥ प्रातःकालं चकराऽस्तौ
निशीर्थं सायमादरात् । मध्याह्नं कारयामास नानाश्रमकरः सदा ॥२१॥ चकर शत्रिरूपं स दिवसं कर्मवंडकः । रात्रिं
दिवसरूपां तां वर्तुं नैव प्रशक्यते ॥२२॥ लोकान् अमयुतान् सर्वान् कर्महीनांश्चकार सः । चंद्रमाच्छाद्य कालस्तु सूर्यं
नक्षत्रफलादिकान् ॥२३॥ ततोऽतिभयसंयुक्ता देवा श्रांता बभूविरे । कर्महीनप्रभावेण चोपोषणपरायणाः ॥२४॥ न समर्थं
बघ्न्युस्ते कालं चलयितुं प्रभुम् । कालाधीनाः सुराः सर्वे स्तुष्टिस्थितिलयात्मकाः ॥२५॥ ततो वसिष्ठमुख्याश्च ब्रह्माणं

शारणं यथुः । तेन सार्थं च वैकुंठं जग्मुः कालभयानिवाता: ॥२६॥ विष्णुना शंकरं जग्मुब्राह्मणा भयसंकुलाः । स्तुत्वा
नानाविवैः स्तोतैः शारणं सुः कालब्रेष्टितम् ॥२७॥ शिवेन संयुताः सर्वे विवेशं तुरुद्गुः प्रभुम् । तपसा ध्यानयुक्तेन तोषया-
मासुरादरात् ॥२८॥ गते वर्षशते काले परमात्मा गजाननः । वरदस्तान् यथौ देवान् बोधयामास तापसान् ॥२९॥ ततस्तैः
संस्तुतो देवः प्राथितो विद्वननाशने । तथेति प्रतिपाद्यैव पार्वत्युक्तो वभूव सः ॥३०॥ दीपवत्सलया युक्तः पार्वतः परम-
योगचित् । पुरा तताप घोरं स तपो विवेश्वरं स्मरन् ॥३१॥ प्रगतेषु स वर्षेषु सहस्रे गणनायकः । प्रसन्नस्तं यथौ तेन
पूजितः संस्तुतोऽभवत् ॥३२॥ स वर्वे मे भव्य इवामिन् पुत्रः परमतारकः । संसारं पुत्रवात्सलयाद्विज्यामि सह स्त्रिया ॥३३॥
मृतों देवस्वभावेन हृदये योगमार्गतः । भजित्यामि त्रिधा हुंडे त्वां सर्वत्र विशेषतः ॥३४॥ नानाकर्मपरोऽहं वै तव देव
गजानन । पिता जातश्च तेन त्वं तारको मे भविष्यसि ॥३५॥ तथेति विवराजस्तमुवाचांतर्देष्ये प्रभुः । विद्वासुरविनाशाय
वभूव देवधारकः ॥३६॥ दीपवत्सलिकायाः स जठरे संगतो विभुः । स्तनपानादिकं सर्वं स चकारातितोषितः ॥३७॥
पञ्चवर्षोत्मको बालो वभूव सुनिवेशमनि । तदा देवर्षयः सर्वे तं यथुभूक्तिसंयुताः ॥३८॥ शंखावान् स सुरान् वीक्ष्य
वासिष्ठादिसुनीश्वरान् । पार्वतः संत्रमसंयुक्तस्तान् पुष्टुज यथाचिति ॥३९॥ उवाच प्रेमसंयुक्तो धनयं मे जन्म कर्म च । येन
देवगणाः सर्वे मुनयो गृहमागताः ॥४०॥ आज्ञां कुरुत देवेशा दासोऽहं भवतां द्विजाः । करिष्यामि न संदेहो भवतस्मृति-
वलेन वै ॥४१॥ देवर्षय ऊङुः । तव भाग्यवलेनव सुतः स्वार्नदगोऽभवत् । गजाननः रवयं सर्वे प्रार्थयामो हिताय तम् ॥४२॥
विद्वासुरेण दुष्टेन जगद्ग्रहं कृतं मुने । तस्य नाशार्थमेव त्वं कुरु यत्नं महामते ॥४३॥ श्रुत्वा तेषां वचः कृतं मुनिः शोकयुतो-
ऽभवत् । एतस्मिन्नतेर तत्र स गजानन आयथौ ॥४४॥ तं दद्वा सहस्रोत्थाय नेमुः सर्वे सुरेश्वराः । मुनयस्तुद्विदेव
प्रार्थयामासुरादरात् ॥४५॥ तेषां हृदि स्थितं ज्ञात्वा शर्वहस्तश्चतुर्भुजः । मूषकोपरि संस्थो यो यथौ हंतु महासुरम् ॥४६॥

॥ ओमिति श्रीमदात्मे पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहले महापुराणे चतुर्थे खंडे गजाननचरिते विद्वासुराशमगमनं नामं पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ मुद्गल उवाच । केनाऽपि विघ्नैत्यस्य स्थानं न ज्ञायेते सदा । कालस्य गणनायथस्तु यथौ तस्याऽश्रमं प्रभुः ॥१॥ गुप्तरूपधरं विद्महंकुशोन समानयत् । तद् वृद्धा परमाश्र्य देवा: सर्वे विसिस्मिरे ॥२॥ ततस्तं स महाकालः प्रावमत्य गजाननम् । अंतर्धाय स्वमात्मानमन्निरुपो वभूव ह ॥३॥ बैलोचयसंस्थितं ज्ञात्वा तेजस्तत्त्वसमाश्रितम् । विद्वं गजाननः कुद्धो वायुः संहारकोऽभवत् ॥४॥ ततः कालः स्वयं दक्षाऽभवदाकाशात्तच्यगः । वायुस्थं गणनार्थं स कर्षयामास दारणः ॥५॥ आकाशस्थं महाकालं ज्ञात्वाऽहंकारधारकः । गजाननश्च तं कुद्धोऽकर्षयत् प्रभुः ॥६॥ ततो विद्वो महत्तत्त्वं समाश्रित्य गजाननम् । ताड्यामास संकुद्धः कालः कलयतां प्रभुः ॥७॥ ततो गजाननः कुद्धः प्रधानरूपधारकः । महत्तत्त्वस्थमेवं तं कर्षयामास दारणम् ॥८॥ ततोऽभवत् सोऽपि महत्तत्त्वं त्यक्त्वा गुणेशागः । प्रधानं हंतुमारेभे कालः परमदुर्जयः ॥९॥ ततो गजाननः साक्षाद्दुब्रह्मास्थितोऽभवत् । चतुर्पादमयीं शास्त्रिं हंतुं चिक्षेप सोऽतकम् ॥१०॥ गुणेशान्न परः कालसततः खंडितविक्रमः । कालो मायां चतुर्पादां निरीक्ष्य त्रासितोऽभवत् ॥११॥ शास्त्रिं हृष्टा महाश्वरं कालगर्वहरां पराम् । शरणं गणराजं स यथौ कालः प्रजापते ॥१२॥ समागतं महाविद्वं देवा मुनिगणास्ततः । विस्मिताश्रमवत् सर्वे जयेति गणपं जग्यः ॥१३॥ विद्वासुरः प्रणम्यादौ पुष्पज ह गजाननम् । तद् दर्शनजबोधेन तुष्टाव स कृतांजलिः ॥१४॥ विद्वासुर उवाच । नमस्ते गणनाथाय गजाननस्वरूपिणे । योगाय योगनाथाय योगिङ्गयो योगदायिन ॥१५॥ अनाकाराय साकाररूपाय ते नमो नमः । नानामेदविहीनाय भेदानां पतये नमः ॥१६॥ विद्वेशाय पेरशाय कालभीतिहराय ते । हेरंबाय पेरेषां वै परात्पर नमो नमः ॥१७॥ अनादेये छनाथाय सर्वेषामादिमूर्तये । भ्रन्तेशाय सदा भक्तवालित्तपद ते नमः ॥१८॥ स्वानंदवासिने तुःयं सूषकध्वजिने नमः । मूषकोपरिसंस्थाय दुंहिराजाय ते नमः ॥१९॥ आदिमध्यात्महीनायादिमध्यांतस्वरूपिणे । गजवक्त्राय वै तुःयं सर्वपूज्याय ते नमः ॥२०॥ सिद्धिद्विद्विष्टते तुःयं महोदर नमो नमः ॥२१॥ अमेयमायातिगमूर्तयेऽपि ते सदा सुशांतिप्रदपूर्णमूर्तये । मनोवचोहीनमयाय तेजसे मनोवचोयुक्तकलाय ते नमः ॥२२॥ अज्ञानदोषेण कुतोऽपरायो हेरंब तं क्षंतुमिहाहसित्वम् । रक्षस्व मां सम्प्रस्थुतं दयावद्ये श्रेष्ठं वरं देहि पेरशपाल ॥२३॥ अधुना हि मया बुद्धं स्वरूपं ते गजानन । योगाकारमयोऽसि त्वं ततोऽहं निर्जितस्तत्वया ॥२४॥ त्वां विना कः समर्थः स्यात् कालं कलयतां प्रभुम् । जेतुं धन्यः कृतो नाथ पादपद्मस्य दर्शनात् ॥२५॥

एवं स्तुत्वा महाविद्यः प्रणनाम गजाननम् । तमुत्थाप्य जगादेवं वचनं सर्वदः परः ॥२६॥ श्रीगजानन उवाच । त्वया कृतं
मदीयं वै स्तोत्रं सर्वप्रदं भवेत् । कालस्य न भयं तेषां पठनां शूण्वतां सदा ॥२७॥ यद्यदिक्षिति तत्त्वद्वे दास्यामि
स्तोत्रपाठतः । महायोगप्रदं चास्तु स्तोत्रं मत्प्रितिवर्धनम् ॥२८॥ हंतुं त्वां क्रोधसंयुक्त आगतोऽहं न संशयः । वाजिष्ठं
बृष्णु नो हन्तिम अथुना शारणाधिनम् ॥२९॥ महाकाल उवाच । भर्त्तुं देवि त्वदीयां मे मुहूर्दां तां गजानन । दासरहेण मां
नाथ रक्षस्व त्वत्समीपगम् ॥३०॥ ब्रह्मेश कार्यं कथय तत् करिष्यामि यंत्रितः । स्थानं भक्ष्ययुतं देवि तत्र तिष्ठामि
नित्यशः ॥३१॥ महामपूर्वकं नाम तुरु त्वं ते गजानन । सर्वसिद्धिकरं नाथ पूर्णयोगप्रदं परम् ॥३२॥ जगाद गणराजस्तु
ततस्तं भक्तमुत्तमम् । निर्विकल्पं मनस्तस्य झात्वा भक्तप्रपालकः ॥३३॥ श्रीगजानन उवाच । मदीया भान्तिरचला भविष्यति
त्वाऽनय । यद्यदिक्षिति तत्त्वते सफलं चास्तु सर्वदा ॥३४॥ मत् समीपे गणो भूत्वा तिष्ठ त्वं बलसंयुतः । महाविद्वस्वरूपेण
नानाविद्वग्णैर्वृत्तिः ॥३५॥ विद्वराजेति मन्नाम भविष्यति सुसिद्धिदम् । ब्रह्मभूयकरं पूर्णं वाजिष्ठतार्थं प्रदायकम् ॥३६॥ यत्र
मे स्मरणं नास्ति कर्मादौ पूजनं तथा । तत् सर्वं सुंक्ष्व विश्व त्वं अंशायित्वा सुरेंद्रकान् ॥३७॥ शिवविरुद्धमुखा देवा अन्ये
मुनिमुखा नराः । शोषाद्या नागराजास्ते नानाजंतव एव च ॥३८॥ अहंकारेण संयुक्ता भवन्ति यदि तेऽसुर । तदा तात्
अंशायित्वा त्वं सुंक्ष्व भोगान् यथेभिस्तान् ॥३९॥ महान्तिकारिणः सर्वे त्वया पालया विशेषतः । तेषां निर्विभावेन पुरो
भावपरो भव ॥४०॥ एवसुक्तवांतद्वेद्यसौ गजाननः प्रतापवान् । विद्वा विद्वैः समापुरुतः शांतरूपो वभूव ह ॥४१॥ देवा
मुनिमुखा: सर्वे स्वस्वस्थानं यशुस्ततः । सपलीकस्तत्र पार्वीं मूर्किष्ठतोऽसूत् प्रजापते ॥४२॥ तयोर्हिंदि गणाधीकाः प्रकटो-
इस्तद्वेऽवधीत् । मां चिंतामणिरूपं ते पश्य तात हृदि स्थितम् ॥४३॥ मूर्तौ पूजनमाक्रेण हृदि ध्यानेन मानदौ । संतुष्टौ
जनकौ नित्यं संशयो न भविष्यथः ॥४४॥ यदा मे स्मरणं तातौ महाकार्यं करिष्यथः । द्रष्टयथो मां न संदेहो योगशांतौ
भविष्यथः ॥४५॥ एवसुक्तवांतद्वेद्ये सोऽपि गणेशो हृदि रूपधृक् । तौ स्वस्थौ मूर्तिमास्थाप्य निरंतरमपूजताम् ॥४६॥ इति
ते गणराजस्य कथितं चरितं महत् । अंशा गजाननस्येत अवतारा विधे समृताः ॥४७॥ वरेण्यपुत्रभावेन वभूव ह गजाननः ।
करिमन् काले वायार्थाय सिंदुरस्य न संशयः ॥४८॥ कल्पभेदातुस्वरेण नानारूपधरः प्रमुः । गजाननो श्वमुदूर्णयितुं वापि

न शावयते ॥४९॥ हृत्यादा बहवो भेदा गजाननस्य सिद्धिदा: । तांश्च ज्ञातुं कोर्हति वर्णयितुं वा प्रजापते ॥५०॥ संक्षेपेण
मया तुर्खं कथितं पापनाशनम् । चरितं विघ्राजस्य भुक्तिमुक्तिफलपदम् ॥५१॥

॥ ओमिति श्रीमदांते पुराणोपनिषदि श्रीमत्सौहिले महापुराणे चतुर्थं खंडे गजाननचरिते विघ्राजावतारवर्णं नामैकपञ्चशतमोऽध्यायः ॥

७३.७४.८८

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ दक्ष उचाच । गजाननस्य क्षेत्रं मे वद कुत्र प्रतिष्ठितम् । माहात्म्यं तस्य विमेश संक्षेपेण सुसिद्धिदम्
॥१॥ मुद्दल उचाच । दिशांते नैकंते कोणे द्वैमुनिभिरादरात् । स्थापितो गणनाथश्च गजावतारधृक् ॥२॥ द्वीपेषु
स्वरस्वरवंडेषु विमुनैकतकोणाः । पूज्यते मानवैः स्वैर्देवैश्च मुनिभिरस्तथा ॥३॥ भ्रादशुक्लचतुर्थ्या तैः स्थापितो गणनाथकः ।
मध्याहसमये दक्ष पुरा सोत्सववर्धनी ॥४॥ तस्यां यात्रां प्रकुर्वति जना भन्ति परायणाः । निलोकस्था विशेषण
सिद्धिप्रवृद्धये ॥५॥ दशयोजनविस्तरो विमुः क्षेत्रस्य मध्यगः । मूषकश्चतुरस्त्रय गुरतस्तिष्ठति प्रभोः ॥६॥
तानासिद्धिप्रवृद्धये दक्षिणांगे च बुद्धिका । अष्टदिक्षु प्रजानाथ सिद्धयोऽष्टौ व्यवस्थिताः ॥७॥ अष्टमातुणः
सिद्धिस्तस्याऽपि वामांगे दक्षिणांगे च बुद्धिका । काशादिक्षु च दिक्षपालाः सशास्त्राः संस्थिताः प्रभोः ॥८॥ शिवविष्णुमुखा देवा वामांगे
पश्चात्ततोऽष्टौ भैरवा मताः । दक्षादिक्षु च दिक्षपालाः सशास्त्राः संस्थिताः प्रभोः ॥९॥ शोषकाद्याश्च पृष्ठभागे व्यवस्थिताः । भक्ता
संस्थिता विभोः । काशादिक्षुमुखदेवाणि गंगाद्याश्च तथोत्तरे ॥१०॥ मुनयः शोषकाद्याश्च पृष्ठभागे व्यवस्थिताः । अंशेन देवसेवार्थं स्वाधिकारषु
मुहूलमुख्याश्च पुरतः संस्तुवन्ति तम् ॥१०॥ निलोकेषु च ये मुख्यास्ते सर्वे तत्र संस्थिताः । अंशेन देवसेवार्थं स्वाधिकारषु
मानद ॥११॥ तीर्थेषु स्तानकतारः समुद्रं भात्तिसंयुताः । स्वरस्वनामनंकितेऽबेव स्वलपदेहधरा अपि ॥१२॥ परस्परं बोधयन्तो
गजाननचरित्रकम् । तृत्यंति ते हस्तस्त्रेव देवसेष्टापरायणाः ॥१३॥ गणेशतीर्थ वै तत्र गजाननसुसिद्धिदम् । तत्र स्तानं
प्रकुर्वन्ति ये नरास्ते प्रजापते ॥१४॥ कृतकृत्या न संदेहो मनेपिसतफलप्रदे । तत्र यात्रां प्रकुर्वन्ति चतुर्विष्फलप्रदाम् ॥१५॥
धन्यास्ते पुरुषा लोके कृतकृत्या भवन्ति ये यत्र कुत्र गजाननपरायणाः ॥१६॥ ब्रह्मभूताश्च ते प्रोक्ता
दशनात् पापनाशनाः । अन्यदेवस्य ये भक्ता मृताः क्षेत्रे भवन्ति चेत् ॥१७॥ ते तस्य लोकमासाद्य भोगान् भुञ्जन्ति
शाश्वतान् । तदेते गणनाथं वै गच्छन्ति ब्रह्मसिद्धये ॥१८॥ तत्र सिद्धिं गता नाना नारा नार्यश्च भो विद्य । तेषां चरित्रकं

पूर्णं मया चक्तुं न चाक्ष्यते ॥१९॥ यात्रामात्रेण तज्जैव चतुर्विघफलं लभेत् । मरणे ब्रह्ममृतश्च नरो भवति निश्चितम् ॥२०॥
 संक्षेपेण मया तुभ्यं कथितं क्षेत्रगं महत् । माहात्म्यं विस्तरेणैव कोऽपि नाहृति निश्चितम् ॥२१॥ हृदं गजाननस्यापि चरितं
 सर्वसिद्धिदम् । भवित्यति महा भाग सर्वसौख्यकरं तथा ॥२२॥ नानाल्यानसमायुक्तं कथितं ते प्रजापते । यः शृणोति
 नरो भक्त्या पठेद्वा तस्य स्तिद्विदम् ॥ भवित्यति महा भाग सर्वसौख्यकरं तथा ॥२३॥ नानेन सहशं किञ्चित् पावनं
 ब्रह्मदायकम् । विद्येत् सर्वशास्त्रेषु शुक्तिप्रदायकम् ॥२४॥ स्वर्णभारसहस्राणि नित्यं यो वै ददाति चेत् । तदस्य
 अवणान् मत्यो लभते नात्र संशयः ॥२५॥ गोदानानि नरो यस्तु ददाति भक्तिसंयुतः । नित्यं सहस्रशो दक्ष फलं प्राप्नोति
 शाश्वतम् ॥२६॥ नानादानानि यो दयाह्नाशणेऽयो यथाविधि । तेषां पुण्यफलं भुक्त्वा पतति मानवो शुचि ॥२७॥
 अस्य श्रवणमात्रेण भुक्त्वा भोगान् मनेष्टिस्तान् । अंते स्वानंदगो भूत्वा ब्रह्ममूर्तो भवेत्वरः ॥२८॥ नानायज्ञादिकं कर्म कुरुते
 मानवः सदा । नास्य श्रवणमात्रेण कलांशमपि तत् फलम् ॥२९॥ जन्मसृत्युपदान्येव कर्मणि सकलानि च । इदं सर्वप्रदं
 मोक्षमंते ब्रह्मप्रदायकम् ॥३०॥ संक्षेपेण प्रजानाथ कथितं सुखदं परम् । गजाननस्य माहात्म्यं किं भूयः श्रोतुमिळ्डशिसि ॥३१॥
 सत उवाच । एव मुक्त्वा महायोगी भुद्धलो विराम ह । श्रुत्वा दक्षोऽपि संहष्ठो ब्रह्म भुनिसत्तम ॥३२॥ मयातपि कथितं
 सर्वं माहात्म्यं पूर्णस्तिद्विदम् । तुभ्यं विप्रिष्युक्ताय यथा भुद्दलभाषितम् ॥३३॥ धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं भवतां संगमेन
 वै । गणेशामृतधारायां प्रवृत्तः सर्वभावतः ॥३४॥ गणेशाश्च परं किञ्चित् सर्वादौ तेन स रम्यतः । सर्वपूज्यश्च विप्रं ब्रह्मेशो
 ब्रह्मदः परः ॥३५॥ श्रुतं त्वया महा भाग ब्राह्मणैः शास्त्रोविदैः । अधुना किं च ते विप्र इच्छा श्रोतुं बदस्व ताम् ॥३६॥
 ॥ ओमिति श्रीमदाले पुराणोपनिषदि श्रीमन्मोहने महापुराणे चतुर्थं खडे गजाननचरिते चरित्रमाहात्म्यवर्णनं नाम द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥

॥ इति चतुर्थः खंडः समाप्तः ॥

॥ दाते श्रीपद्मनाभं चरणं प्रदेषः समाप्तः ॥